T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMANLI GAZETESİ IŞIĞINDA BALKANLAR (1880-1881)

YUSUF ÖZBUDAK

TEZ DANIŞMANI
DR.ÖĞRETİM ÜYESİ AZİZ TEKDEMİR

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Balkan Çalışmaları ANABİLİM DALI

Balkan Çalışmaları PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf ÖZBUDAK tarafından hazırlanan
"Osmanlı Gazetesi Işığında Balkanlar (1880-1881)"
Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 03.09.2019 Salı günü saat 09.00 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKDEMİR	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Bülent YILDIRIM	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı veya herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

02 / 10 / 2019

Yusuf ÖZBUDAK

Tezin Adı: Osmanlı Gazetesi Işığında Balkanlar (1880-1881)

Hazırlayan: Yusuf ÖZBUDAK

ÖZET

1880'li yıllar Balkanlar için bir hayli hareketli yıllardır. Balkanların bu dönemde gerek siyasal gerek sosyal yapısında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Siyasi paradigmalar Osmanlı İmparatorluğu aleyhine olarak büyük oranda değişmiştir. Bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar için yürüttüğü siyasete daha da önem vermek zorunda kalmıştır. Dönemin Balkan siyasetini, bu siyasetin Avrupa ve Osmanlı Devleti'ndeki yansımalarını takip etmek açısından süreli yayınlar kaynak olarak eşsiz bir değer taşımaktadır. Değişen bu siyasi dengeler dünya ve Osmanlı basını tarafından sıkı bir şekilde takip edilmiştir. Osmanlı gazetesi de bu konuları yakından takip eden gazetelerin başında gelmektedir. Tespit, öneri ve itirazlarıyla hem Osmanlı Devleti'nin siyasetini hem de Avrupa siyasetini etkileyen Osmanlı gazetesi, entellektüel duruşu ile de üzerine düşen rolü hakkıyla yerine getirmiştir. Osmanlı gazetesi özellikle Berlin Antlaşması'nın icrası hususunda ortaya çıkan anlaşmazlıkları ve gerilimleri takip etme noktasında zengin bir kaynaktır. Hazırlanan bu çalışma Osmanlı gazetesinin Balkanlara dair bu yıllardaki haber ve makalelerini ele almaktadır. Çalışmamızın 1880-1881 yılları arasındaki yaklaşık bir yıllık süreçte, Balkanlarda meydana gelen siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel olayları takip etme açısında uygun bir kaynak olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti, Osmanlı Gazetesi, Sınır Sorunları, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları.

Name of Thesis: The Balkans in Consideration of Ottoman Newspaper (1880-1881)

Prepared By: Yusuf ÖZBUDAK

ABSTRACT

The 1880s are very turbulent years for the Balkans. The political and social structure of the Balkans has changed dramatically in this period. Political paradigms have altered considerablyto the detriment of the Ottoman Empire. After that, the Ottoman Empire had to pay more attention to its policies related to the Balkans. In terms of monitoring the Balkan politics of that period and the reflections of this politics in Europe and the Ottoman Empire, periodicals of that time have a unique value in terms of being a source. All these changing political paradigms have been strictly followed by the world and the Ottoman press. The Ottoman Newspaper is also one of the leading newspapers that followed the new paradigms. The Ottoman Newspaper, not only with its determination, suggestions and objections; but also,with its intellectual position affecting both the Ottoman politics and European politics, fulfilled its role literally. The Ottoman newspaper is a rich source of information about the conflicts and tensions that arise especially in the execution of the Berlin Treaty. This study examines the Ottoman Newspaper's news and articles about the Balkans in the years 1880-1881. We strongly believe that our study will be an appropriate source for analyzing the political, social, economic and cultural events in the Balkans in a period of one year that mentioned above.

Anahtar Kelimeler: Balkans, Berlin Treaty, Ottoman Empire, Ottoman Newspaper, Border Problems, 1877-1878 Ottoman-Russian War.

ÖN SÖZ

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları Osmanlı Devleti'nin tüm siyasi haritasını değiştirmiş ve siyasi olarak başlayan bu değişim daha sonra hayatın her alanında hissedilmeye başlanmıştı. Zaten savaşın arifesinde yükselen ulusçuluk akımlarıyla kaynayan bir kazana dönen Osmanlı Balkanları, bu savaşla beraber önlenemez sona doğru daha hızlı bir şekilde sürüklenmeye başlamıştır. 93 Harbi diye de anılan bu savaşın sonucunda imzalanan Ayestefanos Anlaşması, Osmanlı Devleti açısından yıkıcı sonuçlar içermekte ve Rusya'yı Balkanlarda ve Kafkaslarda neredeyse tek süper güç haline getirmekteydi. Nitekim bu sonuç Avrupa'nın diğer büyük devletlerini de rahatsız etti. Bu nedenle Bismark öncülüğünde Berlin'de bir kongre toplandı. Rusya'nın sahip olduğu bu gücü yani Ayastefanos'u hükümsüz kılacak olan Berlin Antlaşması, bu kongre görüşmelerinin sonunda 13 Temmuz 1878'de imzalandı. Antlaşmanın hükümleri özellikle Balkanlar üzerinde büyük değişiklikler öngörmekteydi. 1878 yılından sonraki birkaç yıl bu anlaşmanın öngördüğü değişikliklilerin uygulanmaya çalışıldığı yıllar olmuştu.

Tüm bu yaşananların izini sürebileceğimiz önemli tarihi kaynaklardan bir tanesi de basındır. Avrupa ve Osmanlı basını bu dönemin siyasi olaylarını takip etmiş, tarihsel sorumluluğunu bu noktada yerine getirmiştir. Osmanlı gazetesi de bunlardan bir tanesidir. Döneminin önemli gazetelerinden biri olan Osmanlı gazetesi, Balkanlar, diğer Osmanlı coğrafyaları ve dünya ile alakalı önemli bilgiler sunan böylesine bir gazetenin çalışılmamış olması, bizim bu çalışmayı hazırlamamıza neden olmuştur. Bu çalışma ile hem Osmanlı gazetesinde unutulup kalmış olan makalelerinin gün ışığına çıkacağı hem de çalışmanın araştırmacılar için önemli bir kaynak olacağı kanaatindeyiz. Balkanardaki bu değişimin ve siyasal mücadelelerin öneminin daha iyi anlaşılması için böyle bir çalışma yapmaya karar verdik.

1880 yılında yayın hayatına başlayıp 1885 yılında yayın hayatı son bulan ve toplam 500 sayıdan ibaret olan Osmanlı gazetesinin 1880 ve 1881 yıllarında yayınlanan ilk 100 sayısı çalışmamız için ana kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca yabancı araştırma eserleri, makaleler, bu dönem hakkında yazılmış kitaplar da ele alınıp, yüksek lisans ve doktora tezleri de incelenmiştir. Gazetedeki Balkanlarla

alakalı haber metinlerini tarayıp değerlendirdik. Değerlendirmeleri bölgelere, ülkelere ve konulara göre tasnif edip kronolojik sırayla yayınlama yolunu seçtik. Özellikle gazetenin Berlin Antlaşması'nın icrası hususunda yayınladığı yazı dizileri ön plana çıkartılmaya ve gazete metinlerinin birebir transkripsiyonlu çevirileri yerine serbest çeviri yoluyla günümüz Türkçesine aktarılmasına çalışılmıştır.

Çalışmamız, giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Balkanların ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıldaki genel siyasi durumundan bahsedip, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşlarına giden süreci ele alıp savaş sonrası yapılan antlaşmalardan ve bu antlaşmaların sonuçlarının Balkanlara yansımalarından bahsedilmiştir. Birinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki basın ve yayın hayatı, bu dönemde gazetelerin genel tutumu ve dönemin önemli gazeteleri ele alınmıştır. "*Osmanlı gazetesi"* nin yayın politikası, muhtevası, fiziki özellikleri ve yazarları ele alınarak gazetenin üzerinde durduğu önemli konulara değinilmiştir. İkinci bölüm de Berlin Antlaşması'nın hükümlerinin uygulanmasına yönelik olarak Balkanlarda cereyan eden hadiselere değinilmiş özellikle Karadağ ve Yunanistan'a bırakılan araziler hakkındaki haber ve makaleler takip edilmiştir. Üçüncü bölümde ise Bulgaristan'ın siyasi ve sosyal durumunu hakkındaki yazılar derlenerek yorumlanmıştır. Amacımız dönemin olaylarını Osmanlı gazetesinin gözüyle değerlendirmek olduğu için gazetenin sadece birebir çevirilerine çalışmamızda yer verilmemiştir. Bu sebeple gazetedeki haber ve makaleler literatürden yararlanılarak tarafımızca yorumlanıp gazetenin ilgili numara ve tarihleri de belirtilerek çalışmamıza alınmıştır. 1880-1881 yıllarında Balkanlarla alakalı Osmanlı gazetesinde çıkan önemli haberlerin ele alındığı bu çalışmanın, 19. Yüzyıl Osmanlı tarihi araştırmacıları için önemli bir kaynak olacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmaya olan yardımlarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Veysi AKIN'a, her zaman çalışmama desteklerini sunan, azmimin sonuna geldiğim noktalarda tekrar beni heyecanlandırıp cesaretlendiren ve hiçbir şekilde yardımını benden esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Aziz TEKDEMİR'e saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

Yusuf ÖZBUDAK

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..……...I

ABSTRACT……...……...…….……...……..II

ÖNSÖZ……..III

HARİTA VE BELGE LİSTESİ…….VII

KISALTMALAR……...…VIII

GİRİŞ……...1

A. 19.Yüzyıl Başından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları'na Kadar Balkanlar 4

B. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları …….…….....20

B.1. Ayastefanos Antlaşması……21

B.2. Berlin Antlaşması ……22

1.BÖLÜM: OSMANLI BASIN TARİHİ VE OSMANLI GAZETESİ.....24

1.1. Osmanlı Devleti'nde Basın Hareketleri…….…….....24

1.2. Osmanlı Gazetesi……...……30

1.2.1. Gazetenin Dili ve Haber Kaynakları …….….31

1.2.2. Gazetenin Teknik Özellikleri …….31

1.2.3. Gazetenin İdaresi, Yazarları ve Ücreti …….…….….32

1.2.4. Gazetenin Genel Amacı ve Yayın Politikası ……...…..32

2. BÖLÜM: OSMANLI GAZETESİNE GÖRE BERLİN ANTLAŞMASI HÜKÜMLERİNİN BALKANLARDA UYGULANMASI …….……39

2.1. Karadağ ve Arnavutluk'a Dair Haberler……..……..40

2.1.1. Karadağ……...…...40

2.1.2. Karadağ Meselesi……...…42

2.1.3. Karadağ Meselesi'nin Geçmişi……..……..……43

2.1.4. Ülgün'ün Teslimi…….…….…..74

2.1.5. Arnavutluk…….…….84

2.1.6. Arnavut Direniş Örgütleri ve Arnavut Cemiyet-i İttihadiyesi……86

2.1.7. Arnavutların Berlin Antlaşması'na Karşı Tutumları..... …….....100

2.2. Yunanistan ile Osmanlı Devleti Arasındaki Sınır Meselesi……..108

2.2.1.Yunanistan……..108

2.2.2. Yunanistan Tashih-i Hudut Meselesi……112

3.BÖLÜM:OSMANLI GAZETESİNE GÖRE BULGARİSTAN……..205

3.1. Bulgaristan…….……...……...205

3. 2. Bulgaristan'daki Müslümanların Durumu……...…210

3. 3. Makedonya'da Eşkıyalık ve Hicret…….....…229

3. 4. Bulgaristan'ın İçişlerine Dair Haberler ……...…….....248

SONUÇ……..…….274

KAYNAKÇA……...……276

HARİTA VE BELGE LİSTESİ

Belge 1…..……..……..……...……...…..292

Belge 2……...……..…….293

Belge 3……...……..……..……294

Harita 1……..……..……..…..…295

Harita 2……...……...……...……..296

Harita 3……...……..…….297

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

Bk.:Bakınız

C.: Cilt

Çev.:Çeviren(ler)

D.: Doğum

DTCF: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

H.: Hicri

Haz.: Hazırlayan(lar)

M.: Miladi

Merkezi

Nr.: Numara

OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama

Ö.: Ölüm

s.: Sayfa

S.: Sayı

Sbe.: Sosyal Bilimler Enstitüsü

TTK: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Mekânsal ve siyasi açıdan tarih boyunca jeopolitik kavşak konumunda olan Balkanlar tüm tarihi değişim ve dönüşüm dönemlerinin yarattığı sarsıntılardan en fazla etkilenen bölgeler arasında yer almıştır. Birçok milletin ve kültürün buluşma noktasını teşkil eden bu coğrafyanın istikrarı, başta Avrupa olmak üzere uluslararası barış ve güvenlik açısından hayati önem taşımaktadır.[1]

Balkan yarımadası Avrupa'nın Asya'ya, Asya'nın da Avrupa'ya açılan köprüsü niteliğindedir. Dolayısı ile Balkanlar ve Anadolu birbirini tamamlayan büyük bir köprü konumundadır. Bu köprüde hâkimiyet kuran, Asya ve Avrupa arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimin kontrolünü elinde tutmaktadır. Ancak yarımada ile Avrupa'nın geri kalanı arasında kesin bir sınır olmadığından yazarlar, Balkanların somut olarak nereye kadar uzandığı konusunda sık sık anlaşmazlığa düşmüşler ve yarımadanın coğrafyasını muğlâk hale getirmişlerdir. Coğrafyacılar tarafından genel olarak kabul edilen sınır şu şekildedir; Balkan bölgesinin güney ucu Yunanistan'ı içine alacak şekilde Adriyatik denizi, Ege denizi ve Türk Trakyasını içine alarak Karadeniz ile sınırlıdır. Burada bir anlaşmazlık yoktur. Ancak Balkan yarımadasının kuzey sınırı doğal bir sınır ile ayrılmadığı için coğrafyacılar arasında dahi bu konuda tartışmalar sürmektedir. Doğudan sırası ile Tuna-Sava-Kupa akarsularını Fiume limanına birleştiren hayali çizgi yarımadanın kuzey sınırı olarak kabul edilmekle beraber, siyasal sınırlar ve kültürel hareketler göz önüne alındığında böyle bir sınıflama tatmin edici olmamaktadır.[2]

Osmanlı Devleti kuruluşunun hemen akabinde Balkan coğrafyasına ayak basmış, bir süre sonra da Avrupa içlerine doğru genişlemeye başlamıştır. Balkanlar Osmanlı Devleti için Anadolu'dan sonra belki de en önemli bölge haline gelmiştir Osmanlı Devleti, askerî, ekonomik ve siyasal anlamda bir Balkan devleti olmuştur. Öyle ki fetret devrindeki karışıklık dönemi bile Rumeli topraklarındaki sağlam

[1] Muhammet Kaçmaz, "Türk Tarihinde Balkanlar", C. 1, *Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Yayınları*, Sakarya 2013, s. 1.
[2] Muhammet Kaçmaz, *a.g.m.*, s. 10.

yerleşme sayesinde atlatılabilmiştir. [3]İlber Ortaylı'nın 15. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti' nin bir Balkan İmparatorluğu olduğu savı bu bakımdan yerinde bir tespittir.[4]

Osmanlı Devleti İslam hukukunun da getirdiği serbestlikle Balkan halklarının etnik ve dini temellerine herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Üzerinde egemenlik kurulan ülkelerin, devlete karşı maddi yükümlülüklerini yerine getirdikleri sürece, bölgesel yönetimine doğrudan karışılmamış; bu ülkelere kültürel ve dini baskı uygulanmamıştır.[5] Bütün gayrimüslim unsurlar, kendi mezheplerine göre dini ibadet ve ayinlerini tam bir serbestlik ve hoşgörü içinde yapabilmişlerdir.[6]Kısaca berlitmek gerekirse yeni dönemde, daha önce Katoliklerin baskısı altında bulunan Ortodoksluk hem ihya edilmiş hem de Patrik'in ve Patrikhane'nin statüsü belirlenmiştir.[7]

Hristiyan tebaadan bazı kişilerin de devletin alt kademelerinde görev almasına, hatta ihtida edenlerin veya devşirilenlerin padişahlıktan sonraki en büyük devlet görevi olan veziriazamlık görevine dahi gelebilmelerine izin verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yapısında Türk olmayan devlet ricali, sanatçılar ve aydınlar çoktu. Daha ilk yıllarda Osman Gazi, Orhan Gazi ve I. Murat'ın yoldaşları; Köse Mihal, Evranos ile Fatih'in çevresindekiler Rum, Hırvat, İtalyan dönmelerdi.[8] Osmanlı yönetimi altındaki gayrimüslim unsurların durumu hakkında İngiliz tarihçi Harry Luke'nin şu yorumu çok çarpıcıdır: *"...Türkler, Ortodoks halka iki nimet getirdi. Bizans devrinde bile köylüleri inleten köleliğe son verdiler ve 300 yıldan beri bir Hıristiyan kilisesinin baskısı altında atıl bir halde tutulan Ortodoks Piskoposluğu'nu ihya ettiler. Rumlar, yüzyıllardan beri köle olarak ekip biçtikleri topraklara, cüzi bir ücret karşılığında sahip olmak hakkını kazandılar. Bu*

[3]Fahamettin Başar, *Yüz Soruda Osmanlı Devleti Tarihi*, Dünya Aktüel Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 49.

[4] Yahya Kemal Taştan, "Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri", *Balkanlar El Kitabı,*C. I, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 408.

[5]Yahya Kemal Taştan, *a.g.e.*, s. 390.

[6]Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, İstanbul 1980, s. 70.

[7] Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi' nin Siyasi Faaliyetleri(1908-1923)*(Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2001, s. 3-4.

[8]Necdet Sakaoğlu, "Osmanlı Hoşgörüsü", *#tarih dergisi*, S. 24, İstanbul 2016, s. 22.

toprakların kendilerinden sonra varislerine kalması sağlanınca da büyük hayrete düştüler, bu görülmemiş bir şeydi."[9]

Osmanlılar bu hoşgörü politikasıyla belirli bir dönem için Balkanlara huzur ve barışı getirmiş olsa da bir süre sonra sistemin çarklarında sorunlar çıkmaya başladı. 17. yüzyıldan itibaren devletin siyasi yapısının çağın gereksinimlerini karşılayamaması; ekonomik ve teknik bakımdan çağdaşlarından geride kalması imparatorluğun periferisindeki bölgelerde devlet otoritesinin sarsılmasına sebep oldu. Devletin adalet sisteminin bozulması, keyfi konan ağır vergiler, yönetici kadroların yolsuzluğa ve rüşvete bulaşması, yerel yöneticilerin suistimalleri, merkezin sınanmış kontrol mekanizmalarının işlemez hale gelmesi, dini hoşgörünün yerini giderek bağnazlığın alması vb. pek çok somut neden sayılabilir. Ayrıca Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki uyum bozulmuş yükselme döneminde herkesin imrendiği gönül rızası(consensun) ilkesi yerini zorlamaya bırakmıştır. Batı yükselirken doğu dünyasının en önemli temsilcisi olan Osmanlı İmparatorluğu düşüşe geçmiştir.[10]

Bahsedilen sebeplerden kaynaklı olarak hem Balkanlarda hem de diğer bölgelerde merkezi yönetime ve merkezin temsilcileri konumundaki yerel idarecilere karşı bölge halkları nezdinde memnuniyetsizlikler görülmeye başlanmıştır. Bu şartlar altında 19. yüzyıla kadar sakin bir dönem geçiren Balkanlar başka sebepler de olmakla birlikte Fransız İhtilali'nin etkisiyle Avrupa'da yükselen ulusçu fikirlerin adeta pratiğe döküldüğü bir coğrafya haline gelmiştir.

Osmanlı Balkanlarındaki uluslar 19. yüzyıl boyunca bir bir bağımsızlıklarını kazanarak Osmanlı Devleti'nden ayrılmaya başlamıştır. Sırp isyanlarıyla başlayan süreç 1821'de Yunanlıların İpsilanti önderliğinde isyanı ile devam etti. 1829 yılında Edirne Antlaşması özerk/otonom bir Yunan Hükümeti'ni öngörüyordu. Ama bu antlaşma Rusya dışında hiçbir tarafı memnun etmemişti. Müttefikler Yunanistan'ın durumunu görüşmek üzere 1829 sonunda Londra'da bir araya geldiler.[11] 3 Şubat

---

[9] Hakan Alkan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2003, s. 32.

[10]Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s. 26.

[11] Ali Fuat Örenç, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009, s. 184.

1830 protokolünün dayatılması sonucunda Osmanlı Devleti 24 Nisan 1930 tarihli notasıyla bu protokolü onaylayarak Yunanistan'ın bağımsızlığını resmen kabul etti.[12] Daha sonraki dönemde Doğu Avrupa'nın iki büyük gücü karşı karşıya gelmiş ve 1877-1878 yıllarında Osmanlı-Rus Savaşı yaşanmıştır. Mağlubiyete uğrayan Osmanlı Devleti Ruslarla önce Ayastefanos Antlaşması'nı daha sonra diğer büyük devletlerin de müdahil olduğu Berlin Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu anlaşma sonucunda Karadağlılar, Bulgarlar, Romenler bağımsızlıklarını kazanmış, yeni sınırlar çizilmiş, bazı ihtilaflı sınır sorunlarının ileride çözülmesine yönelik kararlar alınmıştır. 1878-1881 yılları arasındaki döneme Berlin'de alınan kararların uygulanmasından doğan sorunlar damgasını vurmuştur.[13]

Tam da bu çalkantılı yıllar Osmanlı basının geliştiği, önemli birçok gazetenin kurulduğu ve işletildiği bir döneme rast gelmektedir. Siyasi olayların kamuoyuna yansımasını takip etme noktasında büyük bir önem arz eden basın ve yayın hayatı bize olayları bir başka gözle, yani Osmanlı basınının gözüyle, takip etme fırsatı sunmaktadır. Dönemin gazetelerinin birçoğu bugün bilinmektedir ve üzerlerine birçok inceleme yapılmıştır. Osmanlı gazetesi ise bu anlamda incelenip değerlendirilmemiş eşsiz bir kaynaktır.

A. 19. Yüzyıl Başından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları'na Kadar Balkanlar

Balkanlarda Pax-Ottomana[14] diye de adlandırılan Osmanlı barışı 19. yüzyıla yaklaştıkça yerini karmaşaya ve huzursuzluğa bıraktı. Devletin ekonomik ve askeri gerilemesiyle de paralellik arz eden bu durumun hem içsel hem de dışsal nedenleri vardı. Balkanların 1804 ila 1887 yılları arasındaki dönemi, ulusal isyanlar ve yeni yönetimlerin kurulması etrafında geçer. Bu yıllarda Yunanistan, Sırbistan ve Romanya bağımsızlığını Bulgaristan ise özerkliğini ilan etti. Bu olayları tartışmadan önce, olayların üzerinde çok önemli etkisi olan ve sadece Balkanlar ile sınırlı kalmayıp Avrupa'nın geri kalan bölgelerinde de meydana gelen umumi gelişmeleri

[12] Ali Fuat Örenç, *a.g.e.,* s. 197.
[13] Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1879-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s.114; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 516.
[14]Yahya Kemal Taştan, *a.g.e.* , s. 410.

de dikkate almalıyız. Bunlar özgürlükçü fikirler, ekonomik parametrelerin değişimi ve büyük güçlerin çoğalan müdahaleleridir.[15]

Balkan halkları ve bu halkların önderleri Batı Avrupa'da ortaya çıkan liberalizm ve milliyetçilik fikirlerinden fazlasıyla etkilendi. Zaten hali hazırda Fransa'dan etrafa yayılan ulusçu ve cumhuriyetçi doktrinler batıdan doğuya tüm Avrupa'yı etkiliyordu. Liberalizm ve radikal demokrasinin en azından hak ve temsil talebinin Almanya, İtalya, Habsburg İmparatorluğu, hatta Osmanlı İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğu'nun sınır bölgelerinde ulusal özerklik ya da bağımsızlık taleplerinden ayrılması olanaksızdı ve bunun uluslarası çatışmaları yol açması kaçınılmazdı.[16]

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki yönetim yapısının bozulması ve uzun süren savaşların halk üzerindeki ekonomik etkisi de İstanbul ile merkeze uzak periferik eyaletlerin karşılıklı güvene dayalı ilişkisinin bozulmasına sebep olmuştu. Özellikle 1768-1774 Osmanlı Rus savaşından sonra tımar düzeninin bozulduğu Balkanlar'da ağaların ve ayanların statüleri değişmişti. Bu kişiler hem vergi tahsildarı, hem de köylülerin kişisel gelirleri üzerinden verecekleri vergiyi belirleyen tahakkuk memuru gibi ikili bir işlev üstlendiler. Büyük arazi sahiplerinin yerel beyler haline gelmeleri, göreceli Osmanlı merkeziyetçiliğinin çözülmesinin bir göstergesiydi. Tımar düzeni bozulmadan önce sipahiler de benzeri bir işlev görürlerdi ancak sipahiler devlet tarafından atanır ve görevlerinden alınırlardı. Ayanlar ise bu konumu kendi çabaları ile elde etmiştir. [17]Taşradaki merkezi otorite gücünün yerel ayanlar tarafından sarsılması ve bu ayanların bazı zaman keyfi hareketleri, karşılıklı güvene zarar veriyordu.[18]

Tüm bunların üzerine büyük devletlerin Balkanlar üzerindeki çıkar çatışmaları da eklenince bu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun yüzyılı oldu. 19. Yüzyıl Balkanlar için milliyetçilik çağı olarak da nitelendirilebilir. Bu bağlamda da yükselen milliyetçiliğin sebepleri üzerinde durmak yerinde olacaktır. Bu

---

[15] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar,* C. 1, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 195.
[16] Eric Hobsbawm, *Sermaye Çağı 1848-1875*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2017, s. 85.
[17]Sacit Kutlu, *a.g.e.*, s.39.
[18] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s.199.

nedenlere tek faktörlü bakmak yanıltıcı olabilir. Osmanlı Balkanlarındaki bu hareketin hem iç dinamiklerden kaynaklı hem de dış güçlerin müdahalesinden kaynaklı sebepleri vardır. Tek yönlü bir inceleme yanıltıcı olacağından faktörlere topyekun bir yaklaşım daha yerinde olacaktır. İşte bu siyasi zemin üzerinde Balkan halklarındaki etnik ve dini farkındalık artmış, bu farkındalığın bir sonucu olarak da siyasi ayrışmanın ya da özerkleşmenin mücadelesi madden ve manen görünür olmuştur.

Çağdaş fikirlerin de etkisiyle ayrışma isteği kendine milliyetçilik ekseninde bir hareket alanı buldu. Bu dönem Balkanlarda ulusçu fikirlerin teoriden pratiğe döküldüğü ve tüm Balkalar'a yayıldığı bir dönemdi. Balkan halkları arasındaki milli bilincin kökleri eski dönemlere kadar uzanmaktaydı. Kiliselerde eski Balkan Devletleri'nin ihtişamlı dönemlerinin resmedilmesi, geçmişin haşmetli kralları adına ikonlar ve resimlerin yapılması bir bakıma milli geçmişin dondurulup geleceğe taşınması noktasında önemli bir işlevi yerine getiriyordu. Dini literatür azizlerin, şehitlerin ve kahramanların hikayelerini anlatıyordu. Dinsel sanat, geçmişteki yöneticilerin portre ve sembollerini üretiyor ve temaşa edenlere geçmişin büyülü Bizans, Bulgar ve Sırp krallıklarını hatırlatıyordu. Başlarda Osmanlı İmparatorluğu lehine işleyen millet sistemi, gayrimüslim cemaatleri bir arada tutmakta, hukuki, dini ve etnik anlamda homojen bir toplum oluşmasını engellemekte, milli ve dini farkındalığı her zaman diri tutmaktaydı. [19]

Kültürel anlamda milliyetçi fikirleri besleyen kaynaklardan bir tanesi de antropolojik unsurlardı. Özellikle Balkan halklarının toplumsal belleğindeki yerini koruyan epik şiirler, şarkılar ve balatlar Balkanlar'daki toplulukların milli bilincini beslemekte ve bu bilincin canlı olarak geleceğe taşınmasına yardım ediyordu. Özellikle gelecekte, tüm dünyada olduğu gibi, ulusçu entelektüeller buna sıkça vurgu yapacaklardı. Tüm bunların yanında önemli olan bir etken de iktisadi sebeplerdi. Özellikle Karlofça Anlaşması Osmanlı Devleti ve Avusturya arasındaki sınırları belirlemekle kalmayıp ticaretin de gelişmesini sağladı. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz'e yerleşmesiyle buradaki tahıl önce Karadeniz sahiline oradan da boğazlar yoluyla batı Avrupa'ya taşınmaya başladı. Bu ekonomik faaliyet gelişen ve zenginleşen bir tüccar

[19] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s.199.

sınıfının ortaya çıkmasına sebep oldu. Balkanlardaki Rum, Ulah, Sırp unsurlar artan bu ticaret ile kayda değer bir sermaye birikimi ortaya koymuşlardı. Bu tüccar sınıf ticaret sayesinde kendi ülkeleri ile Avrupa ülkelerini mukayese etme şansı da buluyordu.[20]

Batının entellektüel birikimi ticari mallarla beraber Balkanlara taşınmaktaydı. Özellikle Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı fikirler ezildiğini veya sömürüldüğünü düşünen gruplara çok çekici gelmeye başladı. Ayrıca bu burjuva sınıfının çocukları da Avusturya ve Fransa gibi ülkelerde eğitim almakta, bu modern eğitimi kendi ülkelerine taşımaktaydı. Bu anlamda Eflak ve Boğdan'da görev yapan Fenerli Rumları'da unutmamak gerekir. Fenerliler hem tercüman olarak hem de yönetici olarak Batı ile sıkı bir ilişki içerindeydiler.[21]

Balkanların coğrafi yapısı da Balkanlarda çok uluslu bir yapıların oluşmasına katkı sağlıyordu. Dağlık ve nehirlerle parçalanmış bir balkan coğrafyası hem toplulukların birbirinden ayrışıp bağımsız kültürler oluşmasına sebep oluyor hem de bu toplulukların kültürel alışveriş yapmasına engel oluyordu. Öte yandan bu coğrafi yapı dışarıdan gelen müdahalelere de doğal bir set oluşturuyordu.[22]

Osmanlı Devleti'nin uzun süre istikrarı koruduğu Balkanlarda, Osmanlı idaresinin zayıflamaya başlaması neticesinde Avrupalı devletler ve gelişmekte olan Rusya, hâkimiyet elde etmek için bu bölgede büyük bir mücadeleye girişmişti. Fransız İhtilali'nin de etkisiyle her millet kendi millî devletini kurmak için mücadele etmiş, bölgede iç içe yaşayan karmaşık ırk, din ve mezhep mensuplarının arasındaki münasebetler, bu hâkimiyet kavgasını olduğundan daha zor bir hâle dönüştürmüştü.[23]

Doğu sorunu[24] diye adlandırılan Balkanlar'daki bu karmaşanın çözümü için

---

[20] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 203.

[21] Fenerli Rumlara dair daha ayrıntılı bilgi için bk. Zeynep Sözen, *Fenerli Beyler 110 Yılın Öyküsü*, Aybay Yayınları, İstanbul 2000.

[22] Yahya Kemal Taştan, "Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri" *Balkanlar El Kitabı,* C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 405.

[23] Hasan Demiroğlu, *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği Ve Panislavizm (1856-1878)* (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009, s. VI.

[24] Doğu Sorunu (Şark Meselesi)'na dair daha ayrıntılı bilgi için bk. Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Yapı Kredi Yayınları ve K.Marx-F. Engels, *Doğu Sorunu (Türkiye*), Sol Yayınları.

büyük devletlerin hepsi doğrudan ya da dolaylı olarak buradaki sorunlara müdahil olabiliyordu. Bunların en başında Rusya gelmekteydi. Rusya, Balkan coğrafyası ile daha yoğun ilgilenmeye başlamış ve bölgedeki panslavist faaliyetleri desteklemiştir. Rusya'nın panslavist ve panortodoks politikası gereği olarak Balkan ulusları maddi ve manevi olarak sürekli Osmanlı Devleti'ne karşı desteklenmiş ve cesaretlendirilmiştir.[25]Çarlık Rusyası, 19. asrın ilk çeyreğinden itibaren Orta Avrupa ve Balkanlara da hakim olmak için Osmanlı Devleti ve Avrupalı devletlerle mücadeleye girişmiştir. Hakim olduğu coğrafyada yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun Osmanlı Devleti ile dinî ve sosyo-kültürel münasebetlerinin azami derecede kalmasına özen gösteren Rusya, Osmanlı Devleti ile mücadele ederken, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Slav ve Ortodoks halkın hamiliğini üstlenmeye gayret göstermiştir. Rusya'nın *"Ortodoks Birliği"* siyasetine ortak menfaatlerden dolayı fazla bir tepki göstermeyen Avusturya, Slav Birliği siyasetine karşı tavır almak zorunda kalmıştır.[26]

Rusya, 19. yüzyılın başlarından itibaren Büyük Slav Devleti kurmak, İstanbul ve Boğazları ele geçirerek sıcak denizlere ulaşmak ve Balkanlarda kendisine bağlı küçük uydu devletler oluşturabilmek için sık sık plan ve projeler hazırlamıştır. Rusya zaman zaman Osmanlı ile müttefik olarak devam etse de genel politikası Balkanlarda Osmanlı Devleti ve Avusturya'nın gücünü kırmak ve kendi etki alanını artırmak üzerine oldu. [27]

Balkanlarda Osmanlı karşıtı fikirler sadece Rusya tarafından desteklenmedi. Habsburglar Balkanlardaki bölgelere doğrudan sahip olmak istemiyorlardı. Zaten hali hazırdaki çok uluslu yapısından dolayı yönetimsel anlamda bir sürü sorunla uğraşıyordu. Ancak Balkanlar hem ekonomik anlamda hem de Avusturya'nın bekası bağlamında çok önemliydi. Avusturya Balkanları başıboş bırakamazdı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren diplomatik dikkatini Balkan coğrafyasına yöneltmiş ve buna bağlı olarak da zaman içerisinde

---

[25] Bülent Yıldırım "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878-1934)" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 214, İstanbul 2015, s. 96.
[26] Hasan Demiroğlu, *a.g.e.*, s. 199-200.
[27] Gülnar Kara, "19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* C.5, S.. 4, 2016, s. 678.

bölgede hâkimiyet tesisi için Rusya ve İtalya ile rekabet eder hale gelmişti. Saraybosna'yı işgal ettikten sonra, Balkan coğrafyasındaki hâkimiyet sahasını daha genişletmeyi hedefleyen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rus nüfuzunun yayılmasını engellemek için özellikle Arnavutları Slav yayılmacılığı karşısında bir set olarak kullanma düşüncesi ile ortaya çıkmıştı.[28]

İngiltere ve Fransa zaten Doğu Akdeniz, Afrika ve Ortadoğu çıkarları üzerinde Balkanların öneminin büyük olduğunu biliyorlardı. Zaman zaman Osmanlı adına korumacı rol üstlenseler de sonraki yıllarda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden ziyade bu bölgeleri doğrudan kontrol altında tutmaya yönelik bir politikaya yöneldiler. İngilizler zaten kendileriyle Orta Asya üzerinde politik ve stratejik bir mücadele içerisinde olan Rusları Balkanlarda ve Mezapotomya'da etkin bir rolde görmek istemiyorlardı. Bu doğrudan Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarını tehdit eden bir duruma dönüşebilirdi. Bu sebeple İngilizler kendi çıkarları adına Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü ve Balkanlardaki egemenliğini koruma taraftarıydılar. Daha sonra bu tutumları değişecekti. Tüm bu sebepler Balkanları bir süre sonra kaynayan bir kazana, siyasi olarak içerisinden çıkılmaz bir sorunlar yumağına dönüştürmüştü. Hem kendi iç dinamiklerinden kaynaklı hem de bu dinamikleri fark eden büyük devletlerin müdahaleleriyle Balkanlardaki halklar isyan etmeye başladı. İsyanlarındaki en büyük argümanları millilik ve kötü yönetimdi.[29]

İlk isyan hareketi 1804 yılında Sırbistan'da başladı. Kara Yorgi önderliğinde başlayan bu isyan bir bağımsızlık programından uzaktı. Zaten doğrudan Osmanlı Devleti'ne karşı değil daha çok Belgrad Paşalığı'ndaki yeniçerilerin keyfi tutumlarına yönelik bir isyandı. Daha sonra yeniçerilere karşı başarı kazandıkça isyanın yönü Osmanlı Devleti'ne karşı dönmeye başladı. İsyan kısmî bir başarıya ulaşmıştı ve Osmanlı Devleti Sırplara sadece ekonomik yükümlülükler öngören bir statü vermek zorunda kalmıştı. 1806 sonunda Osmanlı-Rus savaşı patlak verince Sırplar yine faaliyetlere giriştirler. Bu sefer bir bağımsızlık programları vardı. 1807 yılında Belgrad'a girdiler. Ancak 1812 yılında yaklaşan Fransız tehdidinden dolayı Rus Çarı

---

[28] Said Olgun, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Konsoloslarının Arnavutluk Coğrafyasındaki Muzır Faaliyetlerine Bazı Örnekler" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 50, 2017, s. 245.
[29] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 212.

I. Aleksander Bükreş Antlaşması'nı imzalayıp Sırpları yüz üstü bıraktı. 1813 yılında da Osmanlı ordusu kolaylıkla Belgrad'a girmişti. Böylece isyan hedefine ulaşamadan sona erdi.[30]

Osmanlılar denetimi ellerine alsalar da isyan tam olarak bastırılamamıştı. İsyanın hedefine ulaşamamasındaki önemli etkenlerden bir tanesi de Fransa tehdidinden dolayı dış güçlerin isyana sıcak bakmamasıydı. Avusturya başta olmak üzere diğer büyük güçler Avrupa'da bağımsız ulus devletler görmek istemiyorlardı. Bu sebeple Osmanlı yanlısı bir politika izledir. 1814 yılına geldiğimizde Sırbistan'da Miloş Obrenovic Kara Yorgi'yi bertaraf edip liderliği ele geçirmişti. Osmanlı Devleti 10 seneden beri tam anlamıyla bastırılamayan isyan sonucunda Devlet-i Aliyye'ye vergilerini ödemek kaydıyla Sırbistan'nın kısmi özerkliğini kabul etti. Her ne kadar başarısız olsa da bu isyan diğer Balkan ulusları üzerinde derin bir etki bıraktı. Daha sonra gerçekleşecek olan taleplerin ve isyanların habercisi niteliğindeydi. Gerçi bu isyanın nedenleri ile alakalı farklı görüşler de mevcuttur. Kimi tarihçilere göre basit bir köylü ayaklanmasından öte bir şey değildir. Bu sebeple daha sonraki yıllarda Balkanlarda gerçekleşecek olan ulusçu hareketlerle ilişkilendirilebilecek bir mahiyeti de yoktu. Ama şunu diyebiliriz ki Balkanlardaki ilk kapsamlı isyan hareketiydi.[31]

Bu dönemde Avrupa'da Napolyon Savaşları yeni sona ermişti. Napolyon'u mağlup eden devletler Viyana'da bir kongrede toplanmışlardı. Bu kongrenin parlayan devlet adamı ise Metternich'ti. Metternich'in ortaya attığı müdahale sistemi kongrenin genel çizgisini belirlemişti. Avrupa'da statükoyu koruma ilkesi benimsenerek devrimci hareketlerin engellenmesi ve meşru hanedanların devrim tehlikesine karşı korunması ilkesi kabul edilmişti.[32] Fransa ile savaşan devletlerden bir tanesi de Osmanlı Devleti'ydi. Buna binaen Avusturya tarafından Osmanlı Devleti'de kongreye davet edildi ancak Osmanlı Devleti bu davete icabet etmedi. Metternich hiç değilse Osmanlı Devleti'nden sınırlarının korunması için istekte bulunmasını istedi ancak Osmanlı Devleti bu isteği de geri çevirdi. Gerçi Osmanlı

[30] Fikret Adanır, " Fransız İhtilali, I. Sırp Ayaklanması ve Osmanlı Devleti", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 147, Mart 2006, s. 33-35.
[31] Fikret Adanır, *a.g.m.*, s.35; Serap Toprak, "Osmanlı-Avrupa İlişkileri Çerçevesnde Sırbistan'ın Bağımsızlığı" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S. 24, 2013, s. 350-351.
[32] Oktar Türel, *Uzun XIX. Yüzyılda Orta Avrupa,* Yordam Kitap, İstanbul 2015, s. 32.

Devleti'nin bu isteği gerçi çevirmesinde kendince haklı sebepleri vardı. Sınırlarının korunmasını Avrupalı devletlerden istemesi Osmanlılar için küçük düşürücü bir durumdu. Ayrıca Osmanlı Devleti, galip devletler safında kongreye katılan Rusların Eflak-Boğdan ve Sırplar hakkında isteklerde bulunmasından çekiniyordu. Nitekim Ruslar kongrede Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Hristiyanlara dikkat çekmeye çalıştılar. Kongrede alınan en önemli kararlardan bir tanesi Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması kararıydı.[33]

Bundan sonra Balkanlara damgasını vuran bir ayaklanma da Yunan ayaklanması oldu. Yunanlılar 1821 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmışlardı. Rumlar Sırplara nazaran daha kapsamlı ve teşkilâtlı bir isyan başlatmışlardı. Bunun çeşitli sebepleri vardı. Rumlar Osmanlı Devleti içerisinde diğer gayrimüslim cemaatlere nazaran daha imtiyazlı konumdaydılar. [34] Patrikhane'nin Rumların tekelinde olması papazların Rum halkı üzerinde etkin rol oynamaları kilisenin ayaklanma esnasında aktif bir rol oynamasına sebebiyet vermişti. Patrikhane *"Büyük Yunan Krallığı"* hayalini taşıyordu ve İstanbul'un Rumların eline geçeceği günü bekliyordu.[35] Rumların siyasi olarak da Osmanlı Devleti'nde imtiyazlı bir statüleri vardı. Fenerli Rumların Osmanlı Devleti'nde kısmen yöneticilik yapması, özellikle Fenerli Rumların Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları'nda görev almaları onların yönetici ve teşkilatçı vasıflarını geliştirmişti. Ayrıca bu durum Rumların Batı ve Rusya ile doğrudan bir ilişki içerisine girmesine de vesile olmuştu. Bu sayede Fenerli voyvodalar, Osmanlı İmparatorluğu ile gelişmekte olan Avrupa ve Avrasya imparatorlukları arasında önemli siyasi ilişkilerin sürdürülmesinde etkili olurlarken, kendi emellerine de hizmet imkânına kavuşmuşlardı. Bir yönüyle de ulusal uyanışı sağlayan ve Yunan kültürünü yeniden canlandıran topluluk olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Fenerliler Osmanlı yönetiminde idarecilik ve iletişim faaliyetleri ile bütünleştirici bir role sahip görünürlerken, aynı zamanda ulusal yolda kendi unsurlarını Osmanlı yönetiminden ayrıştıran bir işleve de sahip olmuşlardır. Bu da Rumların ulusçuluk, liberalizm, anayasacılık gibi fikirlerle diğer Balkan halklarından daha önce tanışmasına ve bu fikirlerin daha geniş bir taban tarafından

[33] Fahir Armaoğlu, *a.g.e,* s. 34-42.
[34] Hasan Demirhan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, İdil Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 34-35.
[35] Hasan Demirhan, *a.g.e.*, s. 65.

kabul edilmesine yarar sağlamıştı.[36]

Rumların bağımsız bir edebiyat geliştirebilmiş olması onları bağımsızlığa götüren bir başka etken olarak da ortada durmaktadır. Aydınlanma çağında ortaya çıkan Antik Yunan hayranlığı da Avrupa'nın Rumlara muhabbet ve sevgi beslemesine yol açıyordu. Bu da isyanlar sırasında Avrupa'da Yunanlılar lehine bir heyecan yaratmıştı. Öte yandan Rumların denizcilikte olan maharetleri onları Venedik ve Cenevizlilerden boşalan Doğu Akdeniz ticaretinde üstün bir konuma getirmişti. Bu durum hem milli bir sermayenin birikmesine hem de ticaret sayesinde Fransız İhtilali'nin fikirlerine Rumları aşina bir hale getirmişti. Tüm bu sebepler Rumları daha kapsamlı, teşkilatlı ve özgürlükçü bir isyana doğru itmişti. Bunların yanında açıktan bir dış müdahale olan, önceleri Rus daha sonraları ise diğer büyük güçlerin desteği de Rum isyanını bağımsızlıkla sonuçlanmasını kolaylaştıran etkenlerden bir tanesiydi.

Yunan isyanından hemen önce isyan sırasında en etkili örgüt olacak olan Filiki Eterya (Dostlar Cemiyeti) 1814 yılında Karadeniz'de bir liman kenti olan Odessa'da masonik localara kayıtlı üç tüccar arkadaş tarafından kurulmuştu.[37] Bu derneğin amacı eğitim ve öğretim olarak tanımlanıyordu ama gerçekte tam bir ihtilal örgütüydü. Asıl amacı da Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktı. İsyan öncesinde Rumların yaşadığı birçok yerde teşkilâtlanarak isyanın koordine edilmesini kolaylaştırmıştı. İsyan bu ortamda önce Yunanistan'da değil İpsilanti önderliğinde 6 Mart 1821 günü Boğdan'da başlatıldı. İpsilanti emrindeki 3000 kadar adamla Boğdan'a girdi. Ayaklanmayı büyütmek için Rus Çarı'nın da kendisini desteklediği propagandasını yapıyordu. İpsilanti Napolyon'ın Rusya seferi sırasında Rus ordusunda görev yapmıştı. Çar ve Rus sarayı ile ilişisi eski ve köklüydü. İlk başlarda Rus Çarı Aleksander kendisi için "cesur çocuk "demişti. Ancak daha sonra Avrupalıların da etkisi ile Rus Çarı İpsilanti'yi desteklemediğini açılayacaktı. Hatta Rusya'nın İstanbul'daki elçisi Osmanlı Devleti'ne bu konuda yardım dahi teklif etmişti. Boğdan'daki Rumenler de bu hareketi desteklememişti. Zaten hali hazırda

[36] Cafer Çiftçi, "Bâb-ı Âlî'nin Avrupa'ya Çevrilmiş İki Gözü: Eflak ve Boğdan'da Fenerli Voyvodalar (1711-1821)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 7, Ankara 2010, s. 43-44.
[37] Hasan Demirhan, *a.g.e.*, s. 140.

Rumenler Rumlardan hazzetmiyorlardı. Boğdan'da, Boğdanlılar için olmayan, onları ilgilendirmeyen bir Rum isyanı başlamıştı.[38]

Tüm bu şartlar altında isyan hareketi Osmanlı Devleti tarafından kolayca bastırıldı ancak ayaklanma Mora'ya da sıçramıştı. Ortam Mora'da bir isyan için çok elverişliydi. Osmanlı Devleti bu sırada Tepedelenli vakası ile meşguldü. Kısa sürede Mora ve çevresine ve de adalara doğru ayaklanma büyüdü. 6 Nisan 1821'de Rumlar Kalavrita Kalesi'ne bağımsızlık bayrağını dikerek isyanı başlattılar.[39] Şuna da ayrıca değinmek gerekir ki Osmanlı hükümeti ayaklanmanın arkasında Patrikhane'nin olduğu kanısıyla Patrik Gregoryus'u ve müdahalesi olduğu kişileri patrikhane önünde astırdı. İdam edilenler üç gün asılı olarak kaldı. Daha sonra Yahudiler Patrik'in cesedini sokaklarda sürükleyerek denize attı. Bu Osmanlı Devleti adına bir hataydı. Osmanlı Devleti'nin bu tutumu Yunan isyanını uluslararası bir sorun haline getirdi. Rusya Hıristiyanların zulüm gördüğü iddiasıyla Avrupa'yı olaylara müdahale etmeye çağırdı ancak ilk başta Avrupalı devletlerden beklediği ilgiyi göremedi. Başta İngiltere olmak üzere Rus etkisi altında bir Yunanistan kimsenin işine gelmiyordu.[40]

Bu sırada Osmanlı Devleti Tepedelenli Ali Paşa isyanı ile uğraşmaktaydı. Ali Paşa bu dönemde Balkanlardaki tek büyük güçtü. Gücünün doruğundayken İstanbul ile ters düşmüştü. Kendine yardım edeceği ümidiyle Yunanlıları kendine yardıma davet etti. Yunanlı milliyetçilerde Ali Paşa'nın dostluğundan yararlanarak kendilerine binlerce taraftar buldular.[41] Ali Paşa Yanya'da Osmanlı birlikleri tarafından kuşatıldı. Daha sonra Ali Paşa kıtlık nedeniyle teslim oldu. Osmanlı Devleti önce Tepedelenli sorununu halletti. Tepedelenli Ali Paşa'nın başı kesilerek İstanbul'a gönderildi ve daha sonra Mora ayaklanmasının üzerinde gidildi.[42] Bu olanlar Mora ayaklanmasının ilk başlarda rahatlıkla büyümesine sebep olmuştu. İsyan kısa sürede Korint Kıstağı'nın kuzeyine ve adalara doğru büyümüştü.[43]

---

[38] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.,* s.182-183; Zeynep Sözen, *Fenerli Beyler 110 Yılın Öyküsü*, Aybay Yayınları, İstanbul 2000, s. 168.
[39] Ali Fuat Örenç, *a.g.e.*, s. 32-33.
[40] Bülent Atalay, *a.g.e.*, s. 6-7.
[41] Hamiyet Sezer Feyzioğlu, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa*, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 133-134.
[42]Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. 1, e Yayınları, İstanbul 2010, s. 45.
[43] Ali Fuat Örenç, *a.g.e.*, s. 32.

Mora'ya kara ve deniz yolları ile gidilebilirdi ancak Rum korsanlarının güçlü bir donanmaya sahip olması deniz yolunu engelliyordu. Ordu İstanbul'dan yola çıkarak uzun ve zorlu yolu seçmek zorunda kalmıştı. Yunanlılar gerilla savaşları ile orduya büyük hasarlar veriyordu. Tüm bunlara rağmen Dramalı Mahmud Paşa Mora'ya ulaşmayı başardı. Ancak Teodoros Kolokotranis komutasındaki isyancı ordusunu geçemedi. Daha sonra da ateşli bir hastalıktan dolayı öldü. Mahmud Paşa'nın 40 bin kişilik ordusundan sadece 6 bin kişi kalmıştı.[44] İsyanı bastıramayan Osmanlı Devleti Metternich'in de tavsiyesiyle çareyi Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya başvurmakta buldu. Mehmed Ali Paşa 60 bin askerden oluşan büyük bir ordu ile oğlu İbrahim Paşa'yla beraber Mora'daki isyanı 1825 yılında bastırdı. Atina'nın Osmanlı Devleti'nin eline geçmesinden sonra isyan hemen hemen bitmiş gibi gözüküyordu.[45] Zaten kuzeydeki isyanı daha önce Dramalı Mahmud Paşa bastırmıştı.[46]

Tüm bunlar olurken 1822 yılında Sakız adasını isyana teşvik için dışarıdan adaya gelenler olmuştu. Bunların etkisi ile Sakız adası sakinleri de isyana katıldılar. Sakızlı Rumlar Müslüman ve Katoliklere saldırdı ve katliam yapmaya başladı. Bunu üzerine Osmanlı Devleti Sakız Adasına müdahale etti. Dersaadet Sakız Adası'ndaki bu durumu ayaklanma olarak değil de bir gaza olarak değerlendirdi. Bu sebeple Sakız Adası'nı darülharb, isyancıları ise reaya değil kâfir olarak ilan etti. Bu durum Sakız'a müdahale eden askerlerin isyanı bastırmaktan ziyade bir fetih havasına girmesine sebep oldu. Aman dileyenlerin malları müsadere olundu. Olaylar yer yer kontrolden çıktı. Köyler basıldı, erkekler öldürüldü, kadın ve çocuklar esir alındı. Tüm bu olanlar Avrupa'nın olaylara yaklaşımını da değiştirmişti. Osmanlıların *"Sakızın Fethi"* olarak gördükleri bu olayı Avrupalılar *"Sakız Katliamı"* olarak gördüler. Avrupa'daki Yunanseverlik daha da arttı ve Avrupalı aydın ve siyasiler isyana daha romantik bakmaya başladı. Victor Hügo *"Yunanlı Çocuk"* şiirini yazmış, Delacroix *"Sakız Kıyımı Tablosu"* nu yapmıştı. Avrupa kamuoyunda Yunan taraftarlığı gittikçe artmıştı.[47]

---

[44]Tuğrul Kihtir, *Balkanlar' ın Osmanlı Tarihi 1352-1913*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2015, s. 194.
[45] Hasan Demirhan, *a.g.e.*, s. 225.
[46] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 195.
[47]Sacit Kutlu, *a.g.e.*, s.52-53.

İbrahim Paşa'nın Mora'daki sert tutumu ve buradaki Rumların yerine Sudanlıları ve Mısırlı Arapları yerleştireceği söylentileri Avrupa'da yeni bir dalga yarattı. Sorun Rusya, İngiltere ve Fransa'yı bir araya getirdi. Verdikleri ortak notayla Mora'daki Türklerin Anadolu'ya taşınmasını istediler. Osmanlı'nın verdiği red cevabı üzerine bu üç ülkenin birleşik donanması Navarin'de Osmanlı donanmasını baskınla batırdı. Tarihe *"Navarin Baskını"* olarak da geçecek olan bu olayla büyük güçler gerektiğinde müdahale edebileceklerini gösteriyorlardı. [48] Rusya 1828 yılında Osmanlı Devleti'ne Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmesi için bir ültimatom verdi. Red cevabı gelince de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Savaş sonucunda yenilen Osmanlı Devleti 1829 Edirne Antlaşması ile Yunansitan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. Mora, Eğriboz ve Kikland adalarından oluşan bağımsız Yunanistan kurulmuştu. Her ne kadar Fransa ve İngiltere'de sonradan Yunan bağımsızlığını desteklese de Yunanistan'ın kurulmasından en büyük dış faktör Rusya'dır. Daha sonra ki yıllarda Engels Rusya'nın olaya dahlini şu sözlerle açıklayacaktı: *"...Yunanlıların başkaldırmasında savaşın sonucunu kim sağlamıştır? Yanyalı Ali Paşa'nın gizli örgütleri mi, Navarin savaşı mı, Mora'daki Fransız ordusu u, Londra protokolleri mi, yoksa Balkanlardan geçip Meriç vadisine bir Rus ordusu ile giren Diyebiç mi?"*[49]

Yunan bağımsızlığından sonra Osmanlı Balkanları kısmen de olsa durulmuştur. Akkerman Antlaşması ile Sırbistan ve Eflak ve Boğdan'a da özerklik verilmişti. Edirne Antlaşması ile de Yunanistan bağımsızlığını kazanmıştır.

II. Mahmud iç meselelere yönelmiş bir dizi reformlara girişmişti. İçeride yeniçeri ocağının lağvedilmesi ve Mısır sorunu ile uğraşmaktaydı. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın isyanı Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı. Önce İngilizlerden yadım isteyen Padişah'ın isteği cevapsız kalınca II. Mahmud Ruslardan yardım istemek zorunda kaldı. Rusya ile yapılan Hünkar İskelesi Antlaşması ile Rus ordusu yardım için Boğaziçi'ne geldi. Bu durumu Yakındoğu çıkarları için tehdit olarak algılayan Fransa ve İngiltere'nin de araya girmesiyle İbrahim Paşa ve ordusu Anadolu'dan çekildi. Osmanlı'yı Rus etki alanında bırakmak İngiltere'nin isteyeceği

[48]Sacit Kutlu, *a.g.e.*, s.55.
[49] Karl Marx - Frederich Engels, *Doğur Sorunu (Türkiye)*, Sol Yayınları, Ankara 2017, s. 43.

bir durum değildi. Bu tarihten sonra İngiltere uzun bir süre Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunmuştur. [50]Mehmed Ali Paşa ayaklanmasından sonra Osmanlı Devleti dış meseleler bakımından bir on beş yıl kadar nispeten sakin sayılabilecek bir döneme girdi. Bu suretle biraz rahatlayan Osmanlı Devleti Tanzimat Fermanı ile başlayan ıslahat faaliyetleri ile meşgul olabilmek için imkan ve zaman bulabildi.[51]

Bu dönem Avrupa için devrim yıllarıydı. Özellikle 1830 ve 1848'de Fransa'da başlayan devrimci hareket aslında monarşileri tehdit ediyor ve tüm Avrupa'ya yayılıyordu. 1848 hareketi şunu gösterdi. Ulusçuluk bu dönemde Avrupa'da en etkin güçtü.[52] Bu da monarşileri korkutuyordu. Avrupa'nın ilgi ve alakası bu devrimlere yoğunlaşmıştı. Bu sebeple Doğu Sorunu ile pek fazla uğraşamamışlardı. 1848 yılında patlak veren ihtilallerden sonra Nikolay Slavistlerle yollarını ayırdı. Özellikle Balkanlarda ortaya çıkacak bir devrimci hareketin kendi ülkesine sıçrayacağı korkusuyla Rusya Balkanlardaki Panslavist politikasına ara vermek zorunda kaldı. Bu şartlar altında Balkanlar rahat bir dönem geçirmişti.[53]

Bu sırada Fransa ve Rusya arasında, kutsal yerlerdeki Hristiyanlara yönelik bir nüfuz mücadelesi vardı. Fransa Katolikleri, Rusya ise Ortodoksları destekliyordu. Osmanlı Devleti çeşitli zamanlarda hem Katoliklere hem de Ortodokslara çeşitli haklar vermişti. Bu da kutsal yerler anlaşmazlığı çıktığında kimin ne kadar yetki ve hakka sahip olduğu noktasında bir belirsizliğe yol açmaktaydı. Olay adeta Rusya ve Fransa'nın çekişmesine dönüşmüştü. İki tarafta Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaktaydı. Rusya mevcut statükonun korunmasını, Fransa ise Katolikler lehine bir karar çıkarılmasını istiyordu. Osmanlı Devleti ise işi sürünceme de bırakma taraftarıydı.[54] Ama daha sonra Osmanlı Devleti Fransa lehine bir komisyon kararı aldı. Bu, Çar Nikolay'ı derinden üzmüştü. Bunun üzerine Çar güneydeki orduların hazırlanması emrini verdi. Prens Mençikof'u İstanbul'a gönderdi. Mençikof İstanbul'a kalabalık bir mahiyetle geldi. Ziyaretlerini yerleşik teamüllere aykırı bir şekilde

[50]Sacit Kutlu, *a.g.e.*, s.58.
[51] Fahir Armaoğlu. *a.g.e.*, s.237.
[52] Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918' e*, İmge Kitabevi, Ankara 1999, s. 168.
[53] Kezban Acar, *Ortaçağ' dan Sovyet Dönemine Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 233.
[54]Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 242.

gerçekleştiriyordu.[55]

Prens Osmanlı Devleti'nden Ortodoks tebaanın kutsal yerlere dair isteklerini ve Ortodoksların himayesinin Rusya tarafından korunmasına dair bir anlaşmayı kabul etmesini istedi. Osmanlı Devleti İngiliz ve Fransızlara danışarak Ortodoks isteklerini kabul eden bir ferman yayınladı. Aslında bunun sorunu çözmesi gerekiyordu ama Mençikof bu sefer başka isteklerle çıkageldi. Mençikof 5 Mayıs 1853'te Osmanlı Devleti'ne verdiği ültimatomla Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bir ittifak antlaşması yapılmasını ve tüm Ortodoksların meşru koruyuculuğunun Rusya'ya verilmesini talep etti. Talepleri reddedilince Rusya savaş ilan etmeksizin askerlerini Boğdan'a soktu.[56]Osmanlı Ordusu ise Rusya'ya prensliklerden ordusunu çekmesi için ültimatom verdi ancak ültimatomun cevabını beklemeden Tuna üzerinden ve Erzurum Kars üzerinden Rus ordularının üzerine yürüdü.[57]

Savaş 23 Ekim 1853 yılında fiilen başlamıştı. Daha sonra Ruslar Sinop'ta demirli bulunan yedi firkateynden oluşan Osmanlı donanmasını içerisinde dört bin neferle beraber batırdı. Bu olay Rusya'da bir zafer havası yarattı ve moralleri yükseltti ancak beri tarafta İstanbul'da tam bir Rus aleyhtarı hava yaratmıştır. Ayrıca Sinop baskını batılı devletlerde de savaş aleyhtarı bir havaya sebep oldu. İngiliz donanması Rus donanmasını çekilmeye zorlamak için Osmanlı Devleti'nden izin alarak Karadeniz'e açıldı.[58]

İngiltere ve Fransa 27 Mart 1854 yılında Rusya'ta savaş ilan etti. Böylelikle Osmanlı-Rus Savaşı,Osmanlı, Fransa ve İngiltere İttifakı ile Rusya arasındaki savaşa dönüşmüştü. İngiltere ve Fransa önce Eflak ve Boğdan üzerine yürüdü ancak Rusların buraları geçici olarak Avusturya'ya bırakmasından dolayı bu yürüyüş kesintiye uğradı. Daha sonra Rusları mağlup etmek üzere Kırım cephesi açıldı. Sonrasında bu ittifaka Piyemonte'de katıldı. 1855 yılında Ömer Lütfü Paşa'nın Bükreş'i tekrar Osmanlı topraklarına katmasıyla Çar I. Nikolay intihar etti. [59]

---

[55]Erdoğan Keleş, "Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi", *OTAM*, S. 23, Ankara 2008, s. 160.
[56]Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 245-246.
[57] Stanford Shaw, *a.g.e.*, s. 178.
[58]Nicolai Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s. 1926-1927.
[59] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 214.

Kırım'daki savaşın da başarıya ulaşmasından dolayı babasının yerine geçen II. Aleksander barış istemek zorunda kaldı. Paris Barış Antlaşması ile savaş sona erdi.[60]

Paris Barış Anlaşması'yla Ruslar'ın Balkan Ortodoksları üzerindeki nüfuzu kırılmıştı. Eflak ve Boğdan'ın iç işlerinde bağımsız bir ülke olması uluslararası devletlerce garanti altına alınıyordu. Ayrıca Sırbistan'da buna benzer bir şekilde bağımsız olacak ancak bazı bölgelerde Osmanlı Devleti'ne asker bulundurma hakkı verilecekti. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü de Avrupalı devletlerce koruma altına alınıyordu. Rusya bundan sonraki yirmi yıl boyunca iç meselelerine eğilecek, başta Balkanlar olmak üzere Osmanlı Devleti ile alakalı emellerini erteleyecekti. 1860'larda dört bölgede ulusal hükümetler kurulmuştu. Tamamen bağımsız tek devlet Yunanistan'dı. Sırbistan ve Tuna Presnlikleri siyaseten hala Osmanlı idaresi altındaydı. Sırbistan, Paris Konferansı'ndan sonra durmayarak Osmanlı idaresine sürekli sorun çıkaran ve isyan eden bir konuma gelmişti. Karadağ'ın konumu ise diğerlerinden farklıydı. Karadağ sözde Osmanlı toprağıydı ama öteden beri Osmanlı Devleti Karadağ'dan ne vergi toplayabiliyordu ne de Karadağ'ın içişlerine müdahale edebiliyordu. Bu devletler dış işlerinde Osmanlı Devleti'ne bağlıydı ama pratikte bunun bir karşılığı yoktu.[61]

Paris Barış Antlaşması gereğince Rusya'nın bu bölgedeki hakimiyeti sona ermişti. Eflak ve Boğdan Aleksander Cuza yönemininde birleştiler ve 1861 yılında Osmanlı Devleti kurulan bu devleti Romanya adıyla resmen tanıdı.[62] Paris Barış Konferansı'nın ardından 1859 yılı başında Alexandre Jean Couza'yı ortak voyvoda seçerek birlik ve bağımsızlık yolunda önemli bir ilerleme gösteren Memleketeyn Prenslikleri, nihayet Berlin Antlaşması ile istiklalini kazanıp Romanya Emareti adıyla bağımsız devletlerarasındaki yerini almıştı.[63]

Bulgarlar ise hem İstanbul'a yakınlığından hem de sosyo-ekonomik

---

[60] İlhan Akbulut, "160. Yıldönümünde Kırım Savaşı" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 208, İstanbul 2014, s. 347.

[61] Barbara Jalevich, *a.g.e.*, s. 325.

[62] Sözen Zeynep, *Fenerli Beyler 110 Yılın Öyküsü(1711-1821*), Aybay Yayınları, İstanbul 2010, s. 177.

[63]Osman Köksal, " Elçiye Zeval Olmaz; Osmanlı Devleti'nin Romanya'da Diplomatik Misyon Tesisi Ve Örgütü (1878-1900) " *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş Ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017, s. 6.

yapısında dolayı milliyetçi fikirlerle daha sonra buluşmuştu. Özellikle Rusya'nın yüzyılın ilk yarısında politik olarak ilgilendiği yerlerin Eflak-Boğdan, Yunanistan ve Sırbistan gibi bölgeler olması Bulgaristan'ı bu olayların dışında tutmuştu. Ancak 1850'lerden sonra Bulgaristan'da bir silahlı direnişin şartları oluşuyordu. Bulgarlar Rum Kilisesi'nden ayrılıp bağımsız bir kiliseye sahip olmak istiyordu. Hem Osmanlı Devleti'nin hem de Rusya'nın tarihsel olarak Rum Kilisesi'nin yanında olması bu işi zorlaştırıyordu. Yine'de 1870 yılında Sultan Abdülaziz'in izniyle bu kilise kurulmuştu. [64]

Bulgarsitan'ın önemli önderlerinden Rakovski gibileri sosyalist devrimci fikirlerden etkilenmişti. Obrenovich döneminde Sırbistan bu tip örgütlerin merkezi konumundaydı. Rakovski Sırbistan, Tuna Presnlikleri ve Bulgaristan'dan oluşan birleşik bir federsayon kurma fikrindeydi. Daha sonra Sırbistan yönetimi ile araları açılınca hareketin merkezini Eflak'a taşıyacaktı. Burasının hem Bulgaristan sınırında olması ve burada Bulgar hareketine sempatiyle bakılması hem de Rusların bu tip devrimci hareketlere olan müsamahası işlerin buradan yönetilmesini daha da kolaylaştırıyordu. Bulgar devrimciler için Tuna Prenslikleri faaliyetlerini rahatça planlayabilcekleri bir merkez üssü olmuştu. 1870 yılında Bulgaristan için çalışan tüm örgütleri bir çatı altında toplamak için Bulgar Devrimci Komitesi kurulmuştu. Sonraki yıllarda, 1875 yılında başarısız bir Stara Zagora isyanı meydana gelmişti. En etkili isyan hereketi ise Nisan 1876 yılında Koprivniçe, Akça Kilise ve Panagurişte'de başladı. Bu sırada bu bölgelerde düzenli bir Osmanlı ordusu yoktu. Bu sebeple isyanın bastırılması emri Osmanlı Başıbozuk birliklerine ve Çerkezlere verildi. İlk önce Müslümanların katliamı ile başlayan isyan düzensiz Osmanlı birliklerinin misillemeleri ve katliamları ile devam etti. Haziran'da isyan tamamen bastırıldı ancak isyanın bastırılma şeklinden dolayı sorun Avrupa devletlerinin gündemine oturmuştu. Daha sonra Bulgaristan'ın durumu 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sonucunda ele alınacaktı.[65]

---

[64] Mithat Aydın, *Balkanlarda İsyan Osmanlı-İngiliz Rekabeti Bosna-Hersek ve Bulgaristan' da Ayaklanmalar(1875-1876),* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 145.

[65] Barbara Jalevich, *a.g.e.,* s.376-378.

B. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları

19. yüzyılın son çeyreğinde Rusya resmi olarak isyanları desteklemiyor gibi görünse de aslında Rusya'dan bu isyanlara para, insan ve lojistik desteği akıyordu. Özellikle Sırpların 1876 yılındaki isyanı başlayınca Sırp Prensi IV. Obrenoviç ve II. Aleksander'ın da onayıyla Sırp isyancı ordusunun başına Rus General Çernayev getirildi. Bu isyanının hedefi Sofya'ya ulaşmak ve Bulgaristan'a bağımsızlık sağlamaktı. Çok geçmeden Karadağ da bu isyana katıldı. Ancak Çernayev komutasındaki bu askeri harekatı Osmanlı Devleti durdurmuş ve isyanı bastırmıştı.[66]

Savaşı Osmanlılar kazanınca olaylara çözüm getirmek amacıyla Almanya, Avusturya, İngiltere, İtalya, Fransa, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin katılımıyla bir konferans düzenlendi. Tersane Konferansı olarak anılacak bu konferansta Osmanlıların egemenlik hakları ve toprak bütünlüğü aleyhine kararlar diretilince Osmanlı Devleti bu konferans kararlarını reddetti. Bu sırada Osmanlı Devleti batılı devletlerin teveccühünü kazanmak adına I. Meşrutiyet'i ilan etti. Ancak büyük devletler buna itibar etmemişlerdir. Bunun üzerine diğer devletler Londra'da 31 Mart 1877 yılında Londra Konferansını düzenlemiş yine benzer kararlar çıkınca Osmanlı Devleti tekraren bu kararları da reddetmek zorunda kaldı. Bunu üzerine Rusya, Avrupa hukukunu korumak ve gayrimüslimlerin haklarını savunmak adına 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Bu savaş Rumi takvimin 1293 senesine denk geldiği için popüler kültürde savaş 93 harbi olarak anılacaktı.[67]

Rus ordusu Tuna hattında önemli bir direnişle karşılaşmadan Plevne önlerine kadar geldi. Bu sırada Sırbistan ve Karadağ'da Rusların yanında savaşa katıldılar. Savaşın son anlarında Yunanlılar da Osmanlı Devleti'nin karşısında savaşa dahil oldular. Plevne'deki Osman Paşa'nın muhteşem savunmasına rağmen Romanya Kralı I. Carol'un yardıma gelmesiyle Ruslar Plevne savunmasını da geçtiler. Kafkaslarda da kısmi bir başarılı savunma yapılmıştır ancak nihayetinde Rus ordusu ağır kayıplara rağmen Yeşilköy önlerine kadar geldi. Savaşı Osmanlı Devleti kaybetmiştir. Rus ordusunun Yeşilköy önlerine kadar gelmesi Osmanlı'nın Avrupaki

---

[66]Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 241.
[67]Francis Vinton Greene, *93 Harbi Tüm Cepheleriyle 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 10-11.

varlığının da sonuydu. Savaşı bizzat takip etmiş olan Amerika Birleşik Devleri'nin Rus ataşesi Grene'nin şu tespiti bu durumu açıklamaktadır: *"Bağımsız bir yönetim olarak Osmanlı'nın Avrupa'daki varlığı, Osmanlı Sultanı boğazın batı yakasında yıllarca yaşayabilecek olsa da, sona ermiştir. Kısaca 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nin sonucu budur."*[68]

B.1. Ayastefanos Antlaşması

İstanbul'un kapılarına dayanan Rusya'nın bu zaferinden sonra Osmanlı Devleti Rusya ile 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos(Yeşilköy) Antlaşması'nı yapmıştır. Ağır şartlar içeren bu anlaşmanın başlıca maddelerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Romanya, Sırbistan ve Karadağ tam bağımsız birer devlet olacaktı.

2. Osmanlı Devleti'ne bağımlı, ona ödeyen kendi prensini kendi seçen bir Bulgaristan Prensliği kurulacaktı. Rus orduları, Bulgaristan dizayn edilinceye kadar iki sene kadar Bulgaristan'da kalacaktı.

3. Osmanlı Devleti savaş tazminatı olarak Kars, Batum, Ardahan ve Beyazıt'ı Rusya'ya bırakacaktı ve ilerde Hristiyanlar adına bir reform yapmayı da Rusya'ya taahhüt ediyordu.[69]

Antlaşmanın Rusya açsından en can alıcı noktası Tuna Nehri'nden Ege Denizi'ne kadar olan bölgede Rusya'nın etki ve hegemonyası altında olması beklenen Bulgaristan Prensliği'inin kurulacak olmasıydı. Karadağ, Romanya ve Sırbistan'ın bağımsız devletler olarak var olması ve bu bağımsızlıklarını da Rusya'ya borçlu olması Rusya'nın Balkanlar üzerinde nüfuzunu artıracağı anlamına gelmekteydi. Bu da başta İngiltere olmak üzere diğer büyük devletleri rahatsız etmekteydi. Büyük devletler bu durumu kabullenemezlerdi. Bu durum Avrupa'nın geri kalan bölgelerindeki devletlerin çıkarlarına tersti.[70]

---

[68]Francis Vinton Greene, *a.g.e.*, s. 16.
[69]Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 285.
[70]Kezban Acar, *a.g.e.*, s. 286.

B.2. Berlin Antlaşması

Ayastefanos Anlaşması Balkanları Rusya'nın etki alanına terk ediyordu. Ruslar, özellikle Bulgaristan ile, adeta sıcak denizlere açılma politikasını başarıyla sonuçlandırmıştı. Bu durum İngiltere'nin Ortadoğu çıkarlarını ve de Avusturya'nın Balkan politikasına ters düşmekteydi. Bu sebeple İngiltere ve Avusturya konunun tekrar görüşülmesi üzerine çalışmalar başlatmışlardı. Özellikle İngiltere Balkanlardaki siyasi dengenin tek taraflı olarak değiştiği iddiasıyla uluslararası bir kongre çağrısı yapıyordu.[71]

Avusturya Bulgaristan'ın sınırlarının küçültülmesini istiyordu. İngiltere'nin istekleri zaten malumdu. Özellikle Rusların Doğu Anadolu üzerinden Akdeniz ya da Basra körfezine inebileceği korkusunu yaşıyordu. İngiltere olası bir Rus saldırısına karşı Osmanlı Devleti'ni müdafaa adına Kıbrıs'a yerleşme teklifini Osmanlı Devleti'ne götürdü. Böylece padişah istemese de Ayastefanos Antlaşması'nın olduğu gibi bırakılacağı tehdidi üzerine İngiltere ile 4 Haziran 1878 yılında Kıbrıs Antlaşması'nı imzaladı. Antlaşmaya göre İngiltere, ileride oluşabilecek bir Rus tehtidi sırasında Osmanlı Devleti'ni savunmak için Kıbrıs'a yerleşecekti. Kıbrıs'ın yıllık vergisi, masraflar düşüldükten sonra yıllık olarak Osmanlı Devleti'ne ödenecekti. İngiltere Kıbrıs'ı padişah adına yönetecek, ileride Rus tehdidi sona erdiğinde de adayı tekrar Osmanlı Devleti'ne teslim edecekti.[72]

Bu şartlar altında Alman Şansölyesi Prens Bismark'ın ev sahipliğinde ve aracılığında Berlin'de bir kongre toplandı. Berlin Antlaşması ile padişaha bağlı özerk bir Bulgaristan Prensliği'nin varlığı kabul edildi. Ancak sınırları daraltıltı. Rusların Bulgaristan'daki varlığı ise kabul görmedi. Ayrıca özerk bir Şarkî Rumeli vilayeti kuruldu. Makedonya tekrar Osmanlı Devleti'ne bırakıldı. Bu vilayeti büyük devletlerin onayıyla ve padişahın atayacağı Hristiyan bir valinin yönetmesi kararlaştırıldı. Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıkları tanındı. Bosna ve Hersek Avusturya kontrolünde padişaha bağlı imtiyazlı bir eyalet oldu. Kars, Batum ve Ardahan Rusya'ya bırakıldı. Fransa bu esnada Osmanlı Devleti'nin çaresizliğinden

[71]Vahdettin Engin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 21.
[72]Stanford Shaw, *a.g.e.*, s. 237.

yararlanarak Tunus'u işgal etti. Kongre'de Almanya'nın girişimiyle Balkanlarda Müslümanların ağılıkta olduğu bölgelerin Osmanlı Devleti'ne bırakılması planlanmıştı. Bu durum ileride gerçekleşecek olan Osmanlı ve Almanya yakınlaşmasını temelini oluşturacaktı. Epir ve Teselya'nın ise gelecekte Yunanistan'a ilhak olunacağına dair taahhütler verildi.[73]

Rusya kazançlı görünmekle beraber aslında beklediğini bulamamıştı. Rus kamuoyu, Panslavistler ve Rus basını antlaşmanın sonuçlarını Rusya adına başarısızlık olarak nitelendirdi. Onlara göre Rusya savaş alanlarındaki galibiyetlerine rağmen barış masasından hak ettiğinden çok azıyla kalkmıştı. Özellikle boğazlardan geçiş konusunda Rusya hiçbir şey elde edememişti. Balkanlardaki yeni yapılanma Rusya için olumlu gibi görünse de bu durumun aslında doğrudan Rusya'ya hiçbir getirisi yoktu. Savaşın getirdiği ağır ekonomik yük zaten 1861'den beri Rusya'da süregelen karışıklığı daha da körükledi ve devrimci hareketlerin artmasına sebep oldu. İleri de bu durum Rusya'nın başını büyük derde sokacaktı.[74]

Görüldüğü gibi bu antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti'nin Balkanlar üzerindeki hakimiyeti neredeyse bitirilmişti. Zaten kötü durumdaki ekonomi savaşın etkisiyle çökme noktasında gelmişti. Savaş sonucunda Osmanlı Devleti bir de savaş tazminatı ile karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti borçlarını ödeyemeyince 1881 yılında Duyun-u Umumiye idaresi kuruldu. Osmanlı ekonomisi böylelikle büyük oranda dış güçlerin yönetimine geçmişti[75] Bundan sonraki birkaç yıl Balkanlarda Berlin Antlaşması'ndan doğan sınır sorunlarının halledilmesi ile geçecekti. Özellikle 1878-1881 yıllarında Osmanlı Devleti dış politikasında bu sorunlarla uğraşacaktı. Antlaşmadan en karlı çıkan devletler Prenslikler ve Yunan Krallığı oldu. Tüm bu olanlar ve alınan kararlar Paris Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması ve iç işlerine karışılmayacağı taahhütlerini hiçe sayıyordu. Berlin düzenlemesi Osmanlı Devleti'ni parçalamış, ortaya koyduğu tavır ve anlayış geriye kalan toprakların paylaşımı için açık kapı bırakmıştı.[76]

---

[73]Halil İnalcık, *a.g.e.*, s. 286.
[74]Kezban Acar, *a.g.e.*, s.288.
[75]Saffet Kartopu, "Duyun-ı Umumiye İdaresi Ve İdareyle İlgili Görüşler", *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergis*i, S. 2, Gümüşhane 2012, s. 34-35.
[76]Oral Sander, *Anka' nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara 1993, s. 236.

1.BÖLÜM: OSMANLI BASIN TARİHİ VE OSMANLI GAZETESİ

1.1. Osmanlı Devleti'nde Basın Hareketleri

Osmanlı Devleti'nde basın hayatı yabancı dildeki gazeteler ile başlamıştır. İstanbul'daki Fransız Büyükelçiliği, 1766 yıllarından itibaren Fransız kolonisine ve Fransızca bilen diğer kesimlere dağıtılmak üzere Fransızca gazeteler çıkarmışlardır.[77] Yayın hayatı uzun sürmeyen bu gazetelerden sonra 1824'te yayınlanan Symrneen (İzmirli), Spectatuer Oriental (Doğu Seyircisi) gibi gazeteler Fransız okuyuculara Özgü olarak neşredilmiştir.[78] Bu gazeteler Osmanlı Devleti'ndeki ilk yayınlardır ancak Türk gazeteciliğinin esas başlangıcı ve gelişimi Tanzimat döneminde başlamıştır. 1828 yılında Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa Türkçe-Arapça "Vekâyi-i Mısriyye"gazetesini çıkarmıştır[79] Haftalık bir gazete olarak çıkan "Vekâyi-i Mıriyye"nin ilk sayısında gazetenin çıkış nedenini*"Toplumu asrın çağlarına getirecek tarım ve endüstri alanındaki gelişmelerin izlenmesi ve yapılan yenilikleri anlatarak yeni düzenin propagandasını yapmak"* olarak açıklamıştır.[80]

Bâb-ı Âli, 20 Ekim 1827 tarihinde Ruslara karşı Navarin Muharebesi'ni de kaybedince Avrupa'da yalnız kalmıştır. Böyle bir ortamda Sultan II. Mahmut, uzun süredir tasarladığı düşüncesini uygulamaya geçirerek, "Takvim-i Vekâyi"yi yayınlatmıştır. [81] Osmanlı toplumunun her kesiminden insana ulaşabilmesi hedeflenen Takvim-i Vekâyi'nin özelliklerinden birisi de, Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısı göz önünde bulundurularak, bütün vatandaşların istifade edebilmesi için Türkçe hariç beş dilde yayınlanmıştır.(Fransızca, Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice)[82] Gazetenin amacı düşünce ve görüş belirtmekten ziyade hükümetin resmi

---

[77]Bernand Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2004, s. 95.
[78]Robert Mantran, "Şark Meselesinin Başlangıçları 1774–1839", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2: Duraklamadan Yıkılışa*, Alkım Yayınları, İstanbul 2007, s. 48.
[79] Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını, İçeriği ve Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul 1985, s. 69.
[80]Hıfzı Topuz, *2. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 13-14
[81]Orhan Kuloğlu, *a.g.m.*, s. 69-70.
[82] Nesimi Yazıcı, "Takvim-i Vekâi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, s. 90-92.

haberlerini Yayınlamak olmuştur.[83]Takvim-i Vekâyi sütunlarında resmi tebliğ, berat, ferman ve protokol haberlerin yayımlanmasından başka her tarafta yapılan bina, yol ve köprülerin haberi, kaldırılan yeniçeri ocağı aleyhindeki kampanyaya yönelik uydurma hikâyeler, Avrupa sanat ve kültür olaylarından haberler görülmektedir.[84] Takvim-i Vekayi resmi gazete olarak 91 yıllık yayın hayatını 1922'ye dek sürdürmüştür.[85]

Bundan sonra ise Ceride-i Havadis, hükümetten yardım alınarak çıkarıldığı için Osmanlı devletinin ilk yarı resmi gazetesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yayın hayatına başlaması bir hayli ilginçtir. Morning Herald gazetesinin İstanbul muhabirliğini yapmakta olan William Churchill adında bir tüccar 1836 yılında Kadıköy'de avlanırken bir çocuğu yanlışlıkla yaralamış ve tutuklanmıştır. Kapitülasyonlardan kaynaklanan hak ve yetkilere göre İngiliz Elçiliği devreye girmiş, Churchill hemen serbest bırakılmış ve kendisine devlet tarafından pırlantalı bir nişan, zeytinyağı ihracı için bir ferman ve bir de gazete çıkarma izni verilmiştir.[86] Churchill Bahçekapı'da Hamidiye türbesi karşısındaki handa matbaayı kurmuş ve olaydan dört yıl sonra, 31 Temmuz 1840 tarihinde gerekli izinleri de alarak gazeteyi neşretmeye başlamıştır.[87]Churchill, gazetenin ilk sayısının mukaddimesinde, sık sık eğitimin önemine vurgu yapmakla birlikte, Takvim-i Vekâyi'nin resmi gazete olduğu için her çeşit bilgiyi orada bulmanın mümkün olmadığını ifade ederek, Takvim-i Vekâyi'de yayınlanmayan ufak tefek haberlere de yer vereceğini belirterek iki gazete arasındaki farkı ortaya koymuştur.[88]

William Churchill, Tercüman-ı Ahval gazetesinin yayınlanmaya başlaması üzerine sahip olduğu üstünlüğü kaybetmemek için Ceride-i Havadis'in eki olarak dağıtılan Rûznâme-i Ceride-i Havadis'i günlük gazete olarak çıkarmaya başlamış ve oğlu Alfred'i de bu gazetenin başına getirmişti. 1864'te William Churchill ölünce

---

[83]Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 200.
[84]İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 46.
[85]Esra Dik, "Türkiye'de Resmi Gazete'nin Serüveni", *Memleket Siyaset Yönetim,* C. 4, S. 11, 2009, s. 167.
[86]Hıfzı Topuz, *a.g.e.,* s. 17.
[87]Tarık Özçelik, *Modern İktisadın Osmanlı'ya Girişi ve Ceride-i Havadis 1840-1856,* (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2003, s. 66.
[88]Uğur Akbulut, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine", *Turkish Studies,* Ankara 2013, s. 39.

oğlu Alfred Churchill, Ceride-i Havâdis'in yayınına son vermiş ve Rûznâme-i Ceride-i Havâdis'i haftada beş gün düzenli olarak yayınlamaya Devam etmiştir.[89]

1850'li yıllara gelindiğinde ise sadece İstanbul'da 23 gazetenin yayınlandığı tespit edilmiştir. Bu gazeteler maarif, edebiyat, politika ve çeşitli haberlerden bahsetmektedir.[90] Osmanlı Devleti'nde bir Türk vatandaşının çıkardığı ilk özel Türkçe gazete olan Tercüman-ı Ahval, Türk basın hayatında bir dönüm noktası olmuştur. İlk kez devlet yardımı olmaksızın bir Osmanlı vatandaşın çıkarmış olduğu Tercüman-ı Ahval, Türk basın hayatının başlangıcı olmakla birlikte, mukaddimesiyle de basın ve kültür hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Gazete Agah Efendi tarafından 22 Ekim 1860 tarihinde çıkarılmaya başlanmıştır. Gazetenin baş muhabirliğini yapan Şinasi'nin yazdığı mukaddime, aynı zamanda Türk basınında imzalı başyazı geleneğini başlatmıştır.[91]Şinasi, mukaddimede Türklerin neden gazete gibi önemli bir hususa teşebbüs etmediklerini anlayamadığını söyler. Kendilerinden önce çıkan gazetelerin halkın ilgisini çekemediğini Tercüman-ı Ahval'de ise halkın kolayca anlayabileceği sade bir Türkçe kullanılacağının altını çizer ve gazetenin amacını şu dizelerle özetler:

Değil mi Tanrı'nın ihsânı akl ü kalb ü lisân

Bu lutfî itmelidir fikr ü şükr ü zikrinsân[92] [93]

Tercüman-ı Ahval'in yazılarında hükümeti dolaylı olarak eleştirmesi, hükümet yanlısı Ceride-i Havadis'le çekişmesi en son olarak da gazetede eğitim sistemini eleştiren ve Ziya Bey tarafından yazılan yazı sonucu Tercüman-ı Ahval Gazetesi 1861 Mayıs'ında iki hafta süre ile kapatılmıştır. Bu basın tarihinde ilk gazete kapatılması olarak kayıtlara geçecektir.[94] Yayın hayatına başka gazetelerin

---

[89] Uğur Akbulut, *a.g.m.*, s. 40.

[90] Aziz Tekdemir, "Osmanlı Devleti'nde İlk Ticari Gazete: Ceride-i Ticaret", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1, Edirne 2011, s. 211.

[91]Hamza Çakır, "Tercüman-ı Ahval", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 495-497.

[92]Uğur Akbulut, *a.g.e.*, s. 41. "Madem ki akıl, kalp ve dil Tanrı'nın armağanıdır, insan da bu lütfu düşünmeli, şükr etmeli ve söylemelidir."

[94] Kenan Demir, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, s.69.

girmesi zaman içerisinde Tercümân-ı Ahvâl'in önemli ölçüde tiraj kaybına uğramasına sebep olmuş ve altı yıl gibi bir süre çıktıktan sonra da 11 Mart 1866'da gazete kapanmıştır.[95]

Tercüman-ı Ahval'den sonra Şinasi tarafından hazırlanan Tasvir-i Efkar 27 Haziran 1866'da yayına başlamış, kendisini Havadis ve Maarife dayalı Osmanlı gazetesi olarak tanımlamıştır.[96]Batıyı ve Batı edebiyatını yakından tanıyan Şinasi, Tasvir-i Efkâr'ı bir çeşit edebiyat ve politika merkezi haline getirmişti. Özellikle edebiyatı, o zamana kadar belli bir zümrenin eğlence aracı olmaktan kurtarıp geniş halk kitlelerinin kullanımına sunmuştur. Şinasi'nin Paris'e gidişinden sonra, gazetenin yönetimine Namık Kemal geçmiştir.[97]

1860'lı yıllarda Ali Suavi'nin idaresinde ve Filip Efendinin sermayesiyle çıkan Muhbir gazetesi, mukaddimesinde kendini *"söylenmesi caiz olan her şeyi söylemeye talip olan gazete"* diye tanımlar. Devletin yürüttüğü dış politikaya muhalif olan Ali Suavi, gazetede hükümete ağır eleştiriler getirmekteydi. Mısır Valisi İsmail Paşa ile ilgili yazdığı iki yazı nedeniyle Muhbir bir ay süreyle kapatılmış ve Ali Suavi de Paris'e kaçmıştır.[98] Sultan Abdülaziz'in iradesiyle Mısır Hidivliği'ndeki hakkından mahrum edilen, buna karşılık ağabeyi İsmail Paşa'nın verdiği 4,5 milyon sterlinlik büyük servetiyle Avrupa'da yaşayan Mustafa Fazıl Paşa, Osmanlı yönetimine karşı muhalefet amacıyla Namık Kemal ve Ziya Bey'le (Paşa) beraber Ali Suavi'yi de yanına çağırmıştır. Ali Suavi, Mustafa Fazıl Paşa'nın malî desteğiyle Muhbir'i Londra'da yeniden yayımlamaya başlamıştır. Londra'da "*Le Mukhbir*" ismi ile yayınlanan gazete sadece Türkleri değil Avrupa kamuoyunu da hedef almıştır.[99]

Ali Suavi, daha ilk sayıda Mustafa Fazıl Paşa'nın ve diğer arkadaşlarının tepkisini üzerine çekmiş, gazeteyi hemen hemen kendine mal etmiştir. Ali Suavi'nin Yeni Osmanlılık'a bakış açısı Mustafa Fazıl Paşa ve diğer arkadaşlarının anlayışından farklıdır. Bu durumda Nâmık Kemal ile Ziyâ Bey, Ali Suavi'ye

---

[95]Hamza Çakır, *a.g.e.,* s. 495-497.
[96] Uğur Akbulut, *a.g.m.* s. 42.
[97]J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi III-V*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 528; A.D. Jeltyakov, *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın (1729-1908 Yılları)*, Nauka Yayınevi, Moskova 1972, s. 54.
[98]Uğur Akbulut, *a.g.m.* s.42-45
[99] Uğur Akbulut, *a.g.m.* s.47.

yazdıkları 22 Mayıs 1868 tarihli mektupta Muhbir'in son sayfasına basılan *"Yeni Osmanlılar Cemiyeti"* ambleminin kaldırılmasını isterler; ancak Ali Suavi amblemi basmaya devam eder. Yeni Osmanlılar, 29 Haziran 1868 tarihinden itibaren Londra'da yine Mustafa Fazıl Paşa'nın malî desteğiyle Hürriyet gazetesini çıkarmaya başlarlar. Bu arada baskı için kullanılan harfler Ali Suavi'nin elinden alınır; 38. sayıdan itibaren gazetenin ebadı küçültülerek İncil Cemiyeti'nin Osmanlıca İncil basmak için kullandığı harflerle basılır. Neticede Ali Suavi gazetenin neşrini sürdüremez ve 3 Kasım 1868 tarihli 50. sayısı ile yayın hayatına son verir.[100]

Hürriyet gazetesi, Muhbir'den sonra Avrupa'da yayınlanan ikinci Türk gazetesi olur. Ali Suavi'nin gazetedeki tutumundan hoşlanmayan Namık Kemal ve Ziya Bey, Mustafa Fâzıl Paşa'nın da desteğiyle 29 Haziran 1868'de Londra'da Hürriyet'i çıkarırlar. Gazetenin ilk altmış üç sayısında Namık Kemal'in ağırlığı hissedilir. İlk sayıda yer alan ve Namık Kemal tarafından yazıldığı tahmin edilen başmakalede Avrupa'da bulunan Yeni Osmanlılar'ın niyet ve faaliyetlerinden bahsedilmekte, gazetenin amacı ve yayın sebebi geniş olarak anlatılmaktadır. Avrupa'da birtakım gizli ilişkileri ve ticari faaliyetleri olan Mustafa Fazıl Paşa'nın entrikalarıyla Namık Kemal'in gazeteden çekilmesi üzerine Hürriyet'in 64. sayısından itibaren yayımı Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın desteğiyle devam etmiştir. Ancak 78. sayıda Ali Suavi'nin Sadrazam Âlî Paşa hakkındaki ağır suçlamalarla dolu bir mektubunun yayımlanması dolayısıyla Osmanlı hükümetinin başvurusu üzerine Ziya Bey ile Arif Bey tutuklanarak hapse atılmış ve Hürriyet'in matbaasına el konmuştur. Hürriyet'in Londra'da son olarak yayımlanan 88. sayısının tarihi 28 Şubat 1870'tir.[101]

Basiret Gazetesi, ilk olarak 22 Ocak 1869 tarihinde Vezir Hanı'nda Tatyos'un matbaasında basılır. Ali Efendi tarafından çıkarılan gazetede Osmanlı bünyesindeki azınlıkların bağımsızlık ve Osmanlı idaresinden ayrılma isteklerinin önüne geçmek ve Osmanlı birliğini sağlamak için ortaya atılmış olan *"İttihâd-ı Osmânî"* ideolojisini savunan çeşitli makale ve yazılar yayımlanmıştır. Basiret gazetesi zaman zaman hükümet tarafından kapatılmış ve Ali Efendi birçok defa

---

[100] Hüseyin Çelik, "Muhbir", *TDV İslam Ansiklopedisi* C.31, İsyanbul 2006, s.32-34.
[101]Hüseyin Çelik, "Hürriyet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1998 C.18, s. 505-507.

hapsedilmiştir. 9 yıl kadar süren yayın devresinde halk, ulema, devlet erkanı ve askeri sınıf arasında büyük bir ilgi gören gazete, zamanın en ciddi yayın organlarından biri kabul edilmektedir. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine Basiret ikinci devre yayın hayatına başlamıştır(29 Eylül 1908), fakat Basîretçi Ali Efendi'nin yaşlılığı yanında o dönemde yeni birçok gazete çıkmasından dolayı onlarla rekabet edemediğinden on dokuz sayı kadar düzensiz bir şekilde çıktıktan sonra tekrar kapanmıştır.[102]

Zaman zaman farklı isimlerle ve farklı kişilerce yayımlanmış olsa da özellikle Namık Kemal ve arkadaşlarının yönetiminde çıkarıldığı sırada önemli roller üstlenmiş bir yayın organı olan İbret gazetesi ilk sayısı 1 Aralık 1869'da yayımlamıştır. İdaresi Ahmet Mithat Efendi'ye geçtiği dönemde Ahmed Midhat Efendi'nin, ciddi bir yayın organı olacağını belirten ifadesi doğrultusunda gazetede her ne kadar bazı düzelmeler olmuşsa da hükümet icraatlarına karşı gitgide artan tenkitler iki ay süreyle kapanmasına ve nihayet kesin olarak tesbit edilemeyen bir tarihte (muhtemelen 58. sayıdan sonra) yayımına ara vermesine sebep olmuştur. Tekrar yayımlanmaya başlandığında (1872) Namık Kemal, Türk basınında ilk kez kullanılan bir tabirle başmuharrir ilan edilir. *"Garaz Marazdır"* başlıklı makalesi ise gazetenin dört ay süreyle kapatılmasına neden olur. Bu sırada İbret'in yazı kadrosundan Ebuzziya Tevfik İstanbul'da bulunmakta ve Hadika'yı çıkarmaktadır. Namık Kemal yazılarını Gelibolu'dan gönderiyor, bu yazılar "başmuharrir"in kısaltılmışı olan *"B. M."* imzasıyla yayımlanıyordu. Reşad, Nuri ve Ebüzziya beyler de ara sıra imzasız makaleler neşrediyorlardı.

İbret gazetesi tekrar açıldıktan sonra, Namık Kemal başmakaleleri ile ağırlığını hissettirir ve siyasi tenkitlerin şiddetlenen dozu gazetenin bir kez daha kapatılmasına neden olur. Nihayet 1 Nisan 1873 gecesi Vatan yahut Silistre'nin ilk temsilinden sonra yapılan büyük tezahürat, seyircinin Namık Kemal'i sahneye davet etmesi, bulamayınca İbret gazetesi idarehanesine kadar giderek araması ve gazetede yayımlanması için bir teşekkür yazısı bırakması, aynı tarzdaki hareketlerin birkaç gece daha devam etmesi üzerine Sultan Abdülaziz'in iradesiyle Hadîka, Sirâc ve Sirâc-ı Edebî ile birlikte İbret gazetesi de bir daha çıkmamak üzere 132. sayısında

[102]İlhan Yerlikaya, "Basiret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, C. 5, s. 103-105.

kapatılmıştır. Gelişmeler üzerine İbret'in yazarları da tevkif edilmiş, 9 Nisan'da Namık Kemal Kıbrıs'a, Ahmed Midhat ve Ebüzziya Tevfik Rodos'a, Nuri ve İsmail Hakkı (Bereketzâde) beyler Akka'ya sürgüne gönderilmişlerdir. Bu sürgünler V. Murad'ın cülûsuyla affedilmelerine kadar sürmüştür.[103] Namık Kemal İbret'teki makaleleriyle halkın ilgisini çeken, anlaşılması kolay, zevk ve heyecanla okunan en iyi gazete dili örneğini vermiştir.[104]

Türk basın tarihinin uzun soluklu gazetelerden biri olan Sabah, Şemseddin Sami'nin idaresinde yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi E. Papadapulos, müdürü ise Mihran Efendi'dir. Şemseddin Sami, hem gazetenin idarecisi hem de başyazarıdır. Bazı isim değişiklikleri ve kesintilere rağmen gazete, 1922 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir.[105]

Osmanlı topraklarında gazetecilik faaliyetleri Avrupa'ya kıyasla uzun süre gecikmiştir. Yine de basında kısa bir sürede önemli adımlar kaydedilir. Osmanlı'da gazetecilik, aydınların önderliğinde halkın bilinçlenmesine neden olmuş, siyasilerin fikirlerini halk ile buluşturmuş, okuma yazma oranını arttırmış ve Şinasi gibi yazarların çabalarıyla Türk dilinin gelişmesinde mühim bir rol oynamıştır. Gazetelerdeki önemli kalemler sayesinde fikri aydınlanmalarının yanı sıra edebiyatta da yeni kıvılcımlar yaratılmıştır.

1.2. Osmanlı Gazetesi

Osmanlı gazetesi 29 Temmuz 1880 tarihinde Perşembe günü yayın hayatına başlamıştır. Osmanlı gazetesi Pazartesi ve Perşembe olmak üzere haftada iki gün yayınlanmıştır. Gazetenin 100. sayısı olan 25 Temmuz 1881 yılı Pazartesi günkü sayısından sonraki nüshaları eksiktir. Gazetenin 21 Şubat 1884 tarihli 1 numaralı sayısı incelendiğinde, Tevfik İlhami'nin "*Kar'ine İhtar*" adlı köşe yazısından da anlaşıldığı üzere, gazete 1884 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Tefvik İlhami "*Üç yıldır yayın hayatına devam eden gazetemiz bundan sonra Pazar günleri hariç olmak üzere haftanın her günü çıkacaktır ve sayı düşüklüğüne giderek 1*

[103]Uğur Akbulut, *a.g.m.*, s. 52-53.
[104]Nesimi Yazıcı, "İbret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, C. 21, s. 368-370.
[105] Uğur Akbulut, *a.g.m.*, s.54.

numaradan tekrar başlayacaktır"[106] demektedir. Tevfik İlhami gazetenin bundan sonra günlük çıkacağını okuyucularına duyurmuştur. Gazete bu tarih itibariyle sayı düşüklüğüne giderek tekrar 1 numara ile günlük olarak yayın hayatına devam etmiştir. Pazar günleri çıkmayan gazete haftanın 6 günü neşredilmiştir. Gazetenin 400. sayısı 31 Temmuz 1885 yılında çıkmış fakat bundan sonraki nüshaları eksik mi yoksa gazete kapatıldı mı bu konuda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Gazetenin son sayısı incelendiğinde yayın hayatına son verilmesine dair herhangi bir haber veya yazı bulunamamıştır.

1.2.1. Gazetenin Dili ve Haber kaynakları

Gazete bazı makalelerde ağdalı, sanatlı bir dil kullanırken bazı makalelerde ise sade bir dil kullanmıştır. Haberlerde kullanılan dil haberin mahiyetine ve yazara göre değişkenlikler göstermektedir. Örnek vermek gerekirse tarihi bir konu ya da hukuka dair bir konu işlendiğinde gazetenin dili ağırlaşabilmekteyken gündelik hayata dair konularda daha sade bir dil kullanılmaktadır.

Gazetenin haber kaynakları daha çok telgraftır. Gazete Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinden ve de yurt dışından aldığı telgraflar aracılığıyla yayın yapmaktadır. Bunun dışından yabancı gazetelerden aldığı haber metinlerini ve yazı dizilerini de çevirip yayınlamaktadır. Ayrıca mektup ile gelen haberleri de değerlendirmekte bazen mektupları gazeteye taşımaktadır. Çeşitli şehirlerdeki muhabirleri aracılığı ile de haber yapmaktadır.

1.2.2. Gazetenin Teknik Özellikleri

Gazetenin 2 sayfası Türkçe, 2 sayfası da Fransızca olarak yayınlanmış her sayfa 6 eşit sütuna ayrılmıştır. Gazetenin 1. Sayfasının üst tarafında gazetenin adı, sahibi, ücreti, tarihi, numarası gibi bilgiler yazılıdır. Gazetenin ikinci sayfasının son sütununda genellikle muhtelif başlıksız ve imzasız haberlere yer verilirken diğer taraflarında genellikle daha ciddi ve imzalı haberlere yer verilmiştir. Gazetenin 1. sayfasına pul yapıştırılmış olduğu için bazı sayılarda pul deformasyonlara sebep

[106] Tevfik İlhami, "Kar'ine İhtar", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 1, s. 1, (21 Şubat 1884)

olarak gazetenin bu bölgelerinin okunamamasına neden olmuştur.

Gazetenin bazı nüshaları eksiktir. Mevcut nüshaları şu şekildedir: 1-74, 76-100 (1880-1881); 1-15, 17-24, 26-52, 54-92, 94-95, 97, 99-158, 160-166, 168-169, 171, 173-400 (1884-1885). Gazetede 21 Şubat 1884 tarihinden itibaren sayı düşüklüğü meydana gelmiş ve tekrar 1 numaradan tekrar başlamıştır.

1.2.3. Gazetenin İdaresi, Yazarları ve Ücreti

Gazetenin imtiyaz sahibi Tevfik İlhami Bey'dir. Tevfik İlhami Bey Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı Hakikat gazetesinin de yazı işleri sorumlusudur.[107] Gazetenin başyazarı ise Abdullah Kamil Bey'dir. Abdullah Kamil çeşitli gazetelerde de yazı yazmakla beraber Türkiye'deki ilk sanat eleştirmenlerindendir. Sanat sergileri üzerine eleştiriler yazmaktadır.[108] Bunların dışında Fuad, İbrahim Sabit, Sadık, Salih, Ahmet Mithad, Raşid, Dr. Edwards tespit edebildiğimiz diğer önemli yazarlarıdır.

Gazetenin 1880-1881 yılı ve 1884-1885 yılı sayılarının her bir nüshası 1 kuruştur. Gazete abonelik sistemi ile de okuyucuya ulaşmaktadır. Gazetenin seneliği 1 Osmanlı Lirası, altı aylığı yarım lira ve bir çeyrek Mecîdi, üç aylığı ise bir çeyrek lira ve iki çeyrek mecîdiyedir.

Gazetenin basım yeri ve idarehanesi ise Babıali civarındaki Ebussuud Caddesinde 8 numaradadır.

1.2.4. Gazetenin Genel Amacı ve Yayın Politikası

Osmanlı gazetesi gündelik haberlerden ziyade siyasi, edebi ve felsefi konularda uzun yazı dizilerine ve makalelere yer vermiştir. Özellikle dönemin siyasi olaylarına dair önemli yazılar kaleme almıştır. İşlediği konulara genel olarak göz atacak olursak bunlar Balkanlardaki siyasi durum, Avrupa'nın genel durumu, Orta

---

[107] Sena Küçük, "İlk Türkçe Çocuk Dergileri Ve Çocuklara Mahsus Gazete", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, Konya 2010, s. 225.

[108] Zeynep Özaltın, *Sanat Eleştirisi Kültürünün Türkiye'de Gelişimi 1880-1980*(Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Ve Tasarım Ana Sanat Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s. 41-45.

Doğu, Afrika ve zaman zaman da Uzak Doğu'nun siyasi durumu gibi konulardır. Özellikle Balkanlarda Berlin Antlaşması maddelerinin uygulanmasına yönelik icraatlere haber ve makalelerinde sıkça yer vermiştir. Gazete bunlardan başka İslami konular, edebi konular, felsefi konular, İslam toplumlarında kadının yeri, sanat ve sergilerle ilgili haberler, mali ve askeri konular, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Ulahlar, Ermeniler, Kürtler gibi topluluklara dair haberler ve çeşitli konulara da yer vermiştir.

Osmanlı gazetesi yazılarında her zaman Osmanlı Devleti taraftarı bir politika izlemiş, siyasi konularda Osmanlı Devleti politikalarına paralel yazılar yayınlamaya özen göstermiştir. Bunun dışında gazetenin üslûbu her zaman barış ve itidal yanlısı olmuş, siyasi gerginlikleri tahrik edecek üsluplardan her zaman kaçınmıştır. Gazetenin yazarlarının entelektüel birikimleri bir hayli fazladır. Yazılarını yazarken tarihi olaylara, mitolojik hikayelere sık sık göndermeler yapmakta çağının siyasi olayları ile bunlar arasında analojiler kurmaktadır. Özellikle Abdullah Kamil ve Ahmet Mithad'ın sanatçı yönü ve kişiliği ön plandadır ve bu yönleri gazetedeki yazılarına da yansımaktadır.

Osmanlı gazetesi 1 numaralı nüshasında bir mukaddime yayınlayarak ne yapmaya çalıştığını, amacının ne olduğunu ve varlık sebebini uzun uzadıya açıklamıştır. Abdullah Kamil'in kaleme aldığı mukaddime aşağıdaki gibidir:

Gerek özel bir sebeple olsun gerek bir görev gereği olsun bir yerde kendilerini ispat etmeye niyetlenenler, üstün bir şekilde ortaya çıkmak isterler. Bebekler bu dünyaya ağlayarak gelir. Belki de bu dünyada her şeyin kendi yüzlerine gül gibi gülmeyeceğini hissettikleri için ağlarlar. İlk defa bir salonu ziyaretiyle şereflendirecek olan genç bir beyzade, salonda bulunanları olabildiğince nazik bir şekilde selamlar ve utandığını gizlemek için de kendini zorlar. Kendini seçtirmeye çalışan milletvekili, ilk kez hitabet kürsüsüne çıkıp ileride hükmü altına alacağı ahaliyi gözden geçiren hatip, eşyasının güzelliği ve fiyatlarındaki ucuzluk ile emsali görülmemiş, işitilmemiş derecede güzel mağazasının kapısını hırslı bir şekilde rağbetli müşterilerine açan tüccar, büyük bir iş yapmak için elinde bir projesi olup bunu hayata geçirmek için sermaye ve imtiyaz arayan adam, sermayesinden

faydalanmak için hisse senedi arayan ile elindeki hisse senedinden kâr yapmak isteyen hissedar… Velhasıl herkes, insandaki konuşma gücünün, sadece derdini anlatmak için kendisine bahşedildiğine inanarak, nutuk vermeyi adet edinmiştir.

Böyle bir adete karşın biz ne yapacağız? Gazetemizin hâli yeni doğan bir çocuğun hâli ve masumiyetimiz de onun masumiyeti gibi olduğuna göre biz de doğar doğmaz geleceğin bizim için bir gül bahçesi olup olmayacağını bilemeyerek ve hatta gül goncasının açmasını şimdiden hissetmek suretiyle buna ihtimal vererek, bizim için en doğal mukaddimenin feryat ve figandan ibaret olabileceği hatıra geliyor. Ancak sesimize kulak tıkanması da ihtimal dahilinde olup bu da elde etmek istediğimiz şeye aykırıdır. İlk defa salona giren beyzadeye nazik bir şekilde eşit fırsat verilirse, biz de onun gibi hazır olanları nazik bir tavır ile selamlarız. Yukarıda saydığımız milletvekili, hatip, çoğunlukla politikacılar, tüccarlar ve özellikle gazeteciler gibi biz de okuyucularımızı büyülemek için mukaddime yerine geçecek nutkumuza hemen başlamalı ve bu adetimize boyun eğmeliyiz.Şimdi bu işte adaylığımızı doğrudan doğruya açıklayalım. Biz kimiz, ne isteriz, kime karşı hitap ediyoruz, hangi menfaati koruyacağız ve matbuat içinde hangi eksikliği gidereceğiz?

Biz kimiz? Başlığımız kim olduğumuzu ilan ediyor. Biz, Osmanlıyız. Bizim bizzat ifade edemeyeceğimiz manayı bir kelime daha fazla ve daha güzel ifade eder.

Biz ne istiyoruz? Bizim istediğimiz şey Osmanlılar için barış, refah, şan ve büyüklüktür. Bunu herkese açıkça göstermek, yani Osmanlılığı aslına en çok benzeyen renkler ile tasvir ederek, gerçek görünüşüyle dünyaya göstermek istiyoruz. Böylece, adalet ve hakikati sevenlerin, yalan ve iftiralara karşı güvenlerini kazanabileceğimize sağlam bir şekilde inanıyoruz.

Biz kime hitap ediyoruz? Osmanlıların hem dostlarına hem de düşmanlarına hitap ediyoruz. Özellikle Avrupalı olan dostlarına ve düşmanlarına hitap ediyoruz. Dostlara hitap edişimiz, Osmanlıların o dostluğa layık olduklarını ve gösterdikleri dostluğu takdir edeceğini kendilerine ispat içindir.

Hangi menfaati koruyacağız? Osmanlı vatanının, Osmanlı ailesinin ve Osmanlı dininin kutsal menfaatlerini! Özellikle Müslümanların kutsal menfaatlerini ki diğerlerinden daha çok tehlikede olanlar onlardır.

Matbuatta hangi eksikliği gidereceğiz? Yukarıdaki açıklamalardan sonra artık hangi eksikliği gidermiş olacağımızı eklemeye gerek var mı? Hakikat! Doğu'da, tercümanların hainliklerine uğramaksızın Avrupa'ya hitap edebilmenin siyasî şartlarından olmak üzere Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini koruyan Fransızca hiçbir gazete yoktur. Fransızca yayın yapan Bosfor (Boğaziçi) ve İstanbul, halkının durumunu anlatsa bile halkın menfaatine değildir.

Ama diyecekler ki:

Durunuz! Durunuz! Gözleriniz yok mu? Yoksa sağır mısınız? Yahut dünyaya henüz ayak basar basmaz o kadar kötü kalpli olmaktan utanmıyor musunuz? Derdinizi açıkça söyleyiniz. Bir meydana ilk defa adım atanlardan ayrılmayan utangaçlık sizi bezdirmesin. Derdinizi açıkça söyleyiniz. Doğu'da sizi koruyacak birçok İstanbullu, Osmanlı yok mu? Korye Doryan (Şark Tatarı), La Turque, İstanbul, Far dö Bosfor (Boğaziçi Feneri) nedir? Bunlar Doğu'nun, Osmanlı ülkesinin, Boğaziçi'nin, İstanbul'un menfaatleri için uğraşmıyorlar mı? İstanbul denilen gazetenin başka bir bakış açısı olabilir mi? Bosfor, halkının kendileri tarafından yine kendileri için yakılmış olan o fener ile halkı aydınlatmıyor mu?

Korye Doryan ile Far dö Bosfor her ne kadar kedi ile köpek gibi kavga ediyor olsalar da nahiv ilmine aşina olması farz edilen bir köpek ile zeki bir kedi bazen bir meselede anlaşabilirler. Ancak onların ittifakları hiçbir zaman Doğu'nun ve yahut İstanbul'un menfaati noktasında birleşmez. Burada herkes bilir ki Korye Doryan bir "Korye Bulgar"dan başka bir şey değildir. Bunu Korye Doryan'ın kendisi de asla gizlemez. Zira Bulgaristan'ın istiklalinin ikinci senesinde Bulgar parlamentosunun resmen tahsis etmiş olduğu yirmi beş bin franklık nakdî yardımı, Korye Doryan gazetesi memnuniyetle kabul etmişti. Özellikle, öteden beri Filibe yahut Filipopoli diye adlandırılmakta olan şehir için "Plovdiv" diye Bulgarca bir isim keşfetmiş olması yirmi beş bin franka değmez mi?

Korye Doryan o kadar Bulgar'dır ki, Far do Bosfor ilk yılında, Mösyö Voutyras'ın yazılarının birisinde bütün Osmanlı toprakları üzerinde üç Bulgar'dan başka Bulgar bulunmadığı ileri sürmüş, bu üç Bulgar'dan birincisi Korye Doryan'ın imtiyaz sahibi Mösyö Giampiétri olduğu ve diğer iki Bulgar'ın da her sene

paskalyada kalpaklarını yere vurup dans eden iki adamdan ibaret olduğuna hükmetmiştir. Fakat herhalde Bulgaristan denilen memleket Doğu'da olduğunu inkâr edemeyeceğinden Korye Bulgar'ın da Korye Doryan olmaya hakkı vardır.

Far do Bosfor'a gelince, bu Boğaziçi Feneri her ne kadar özel menfaatlerle yüklü gemilere yol gösterir ise de gösterdiği yol bizim limanımıza doğru olmayıp Atina tarafına doğrudur. Atina'nın da Doğu tarafında bulunduğu iddia edilebileceğinden ve Far do Bosfor müdürünün Yunan olması sebebiyle pek ala menfaatlerini düşüneceğinden bu gazete de Doğu'nun menfaatlerine hizmet edenlerden birisi yerine geçebilir. Biz bunda hiçbir mahzur görmeyiz.

La Turque'ye ne diyelim? Bu gazete için Avrupalı dostlarımız "*İşte, bir millet gazetesi! Ey Osmanlı, bunun aksini iddiaya cesaret edebilir misin?"* derler. Allah korusun! La Turque'nin çok uzun zamandan gerçekten bir millet gazetesi olduğunu biliyoruz. Bu ibare başlığının altında bile yazıyordu. Belki hâlâ millet gazetesidir. Bunun hakkında açıklama almak için Romanya'ya başvurulmalıdır.

İstanbul gazetesi Fransız gazetesi midir? Yazdıkları insana bu konuda şüpheye düşürür. Fakat insaf edelim de kendi gözündeki direği görmeyip başkalarının gözündeki çöpü görmek deyimini hatırlayalım. Acaba İstanbul halihazırı korumak taraftarı mıdır? Öyle olsa neyi muhafaza edebilecek ki? Diyelim ki komünizm taraftarıdır. Affedersiniz, ruhban taraftarı da olabilir. Sakın bunu gizleyen bir Cizvit olmasın? Hemen öyle zannedeceğiz. Bazıları bu gazetenin İngiliz ya da başka bir millete ait olduğunu söyler. Hayır, biz buna dair hiçbir şey bilmiyoruz. Fakat Türk gazetesi olduğu kesindir.

Gramer ilminde mahareti olmadığı gibi edebiyat ilminde de mahareti olmayan Korye Doryan bizi affetsin. Ama bu gazeteler Avrupa kamuoyunu karıştırmayı başarabilirler. Avrupa kamuoyu, bu gazeteler Doğu'yu, Doğu adamlarını, Doğu'nun durumunu, Doğu kamuoyu ile Doğu coğrafyasını, Doğu bağımsızlığını biliyorlar diye onlara itibar ederler. Bu gazeteler Doğulu oldukları için şüphesiz Doğu'yu bilmeleri lazımdır. La Turque, Türkiye'de, İstanbul'da bulunduğu gibi Korye Doryan da Doğu'nun payitahtında Asmalı Mescit sokağında dağıtıldığı için elbette Doğu'dan gelmiş sayılır. Ve Far do Bosfor'un matbaa ve idarehanesi de

Galata'da olduğuna göre müşterilerinin abone olmaları için oraya başvurmalarını hatırlatıyor.

Avrupalılar Doğu basını denilen gazetelerin içeriğinin gerçekten de Doğu düşüncesinden ibaret olduğunu bilmelidir. Çünkü bu gazeteler, kendi abonelerinin arzularına göre yazarlar. Avrupa kamuoyu, Far do Bosfor'un bahsettiği üç Bulgar'ın birkaç sene zarfında Müslümanların aleyhine ayaklanacağını; Osmanlıları esef verici, gerçek bir karşılaşmaya mecbur edip yapılan son savaşa ve Osmanlıların felaketine sebep olacak kadar çoğalabildiklerini kabul etmedi mi ki? Hatta yine bu Doğulu gazetelerin yayınlarına Avrupa inanmış ve Bulgar'dan birkaç sene zarfında doğanlar Müslümanlar tarafından bunca katliamlara uğratıldıktan sonra bile Berlin Antlaşması esnasında koca bir emaret teşkil edecek kadar çoğalmışlardır. Emaret'in teşkilinden iki sene sonda hâlâ bize inandırılmak isteniliyor ki Doğu Rumeli'nin de ilhakıyla Bulgaristan'ın bir kat daha büyümeğe hakkı vardır. Bunların kuvvetleri ne kadar büyükmüş?

Bununla birlikte eğer Far do Bosfor'un halk ve istatistik bilimindeki mahareti Avrupa kamuoyu nezdinde Bulgaristan'a uygulanınca hiç seviyesine inerken, Yanya ve Tırhala taraflarına ait meselelerde ise Avrupa Far do Bosfor'a göre hüküm veriyor. Zira Yanya ve Tırhala'da hatta Bulgaristan'dan başka bütün Osmanlı ülkesinde bile Yunanlılardan başka hemen hiçbir halk bulunmadığını kesinlikle hükmetmek üzeredir. Coğrafyacı Mösyö Synvet Bulgaristan'da bile Rum'dan başka halk bulunmadığını ispata kalkıştığı hâlde diğer birtakım bilim adamları da bunun aksini ispat etmektedir. Avrupa diplomasisi Bulgaristan'a ait meselelerden başka Mösyö Synvet, İstanbul ve Far do Bosfor'un dedikleri üzerine hüküm vermiştir.

Deniliyor ki şurada burada birtakım cahil vatanseverler ile ahmak adamlar ve cesur hayvanlar (Arnavutlar) bu kadar bilim adamı ve siyasetçinin aksine Yanya ve diğer yerlerdeki birtakım Arnavut halkın da mevcut olduğu davasına kalkışmışlar. Ne kadar boş bir dava! Bu Arnavutlar nerede imiş? Bunlar Arnavut değil Ulah imişler. Slav taraftarı olan alimler, gazeteler ve diplomatlar oralarda Ulah'tan başka halk olmadığını söylüyorlar. Bu durum Yunan taraftarlarına sorulacak olursa Ulahların da Rum'dan başka bir şey olmadıklarını iddia ederler. Bulgarlığa ait bir

meselede bizden başka bütün dünya Bulgarlara inanıyor. Zira bunlar koca Bulgaristan'da altı tane ciddi Fransızca bilen bulunmadığı hâlde altı tane kadar Fransızca gazeteye sahip olarak onlarla avazları çıktığı kadar haykırmaktadırlar. Hele bunların gazeteleri pek güzel bir Fransızca ile yazılmakta olup onları Yunanlılar kendileri okudukları zaman o kadar dik bir ses ile o kadar güzel okurlar ki meşhur Demosthenes'in torunları olduklarına şüphe kalmaz. Fakat Kürtlere, Arnavutlara, Türklere ve bu gibi kaba saba ve terbiyesiz ve de mutaassıp adamlara yani Osmanlı denilen bizlere dair bir mesele oldu mu bize inanan bulunmaz. Ancak bu milletlerden hangisine ait bir mesele çıkacak olsa o mesele bize ait bir meseledir.

Bulgar, Rum, Ulah, Arnavut, Kürt, Ermeni, Türk ve diğerlerinden olup Osmanlıların sayesinde rahat olarak yaşamış ve şu anda da yaşamakta bulunan milletlerin hepsi bizden ibarettir. Bunların hepsi biziz. Biz, yani büyük Osmanlı milleti! Her biri bizim ahalimiz bizim halkımız olan ve Osmanlı milletini oluşturan milletlerdir. Bu milletlerin kanları bizim kanımız, canları bizim canımızdır. Bu milletlerin önemini ve faziletlerini inkâr etmeyiz. Birini diğerine tercih etmeyiz. Hepsi Osmanlı evladıdır. Hepsi eşittir ve Osmanlı denilen toplumu bunların kardeşçesine birleşmeleri oluşturmaktadır. Biz davamızı ispat için düzmece istatistiklere lüzum görmüyoruz. Katoliklerin Sünni ve Protestanların Şii olduklarını ispata çalışmak gibi iddiada bulunmayız. Doğrudan başka söz söylemeyiz. Yazık ki biz doğrularımızı Osmanlı diliyle söylüyoruz. Başkaları ise yalanlarını Fransızca söylüyor.

Avrupa'da otuz kişi kadar Doğu'ya meraklı diplomatdan başka kim Türkçe'yi anlar? Bazen Osmanlıcayı Fransızcaya tercüme ediyorlar. Ama ne tercüme! Sevgi ile yazılan makaleleri tutucu ve vahşice gösterip bizi insanlık namına hapsedilmesi gereken tehlikeli adamlar olarak ilan ediyorlar. Biz öylesine suçlanmış bir mahkûm gibi duruyoruz ki bize hiçbir şey sormaksızın ve söylemeksizin hakkımızda mahkeme tarafından karar veriliyor. Biz artık bu hâlde kalmak istemiyoruz. Çünkü hâlâ Avrupa'nın adaletine güveniyoruz ve hakkımızda hüküm vermeden evvel bizi konuşturmasını istiyoruz.

İstiyoruz ki Doğu basını sütunlarında Osmanlılık namına Avrupa'ya söz söyleyenlerin bizler, yani asıl Osmanlı milleti olduğumuzu Avrupa bilsin. Bu sözleri söyleyenler büyük entrikalara hizmet edenlerdir. Fransız lisanı gibi, hak ve adaletin gereğini söylemeye vasıta edilen üstün bir lisan ile mazlum bir milletin güvenini hâlâ medeni Avrupa'ya sunmak istiyoruz. Savunması dinlenmeden mahkûm edilen bir millet, kendi hakkında verilen hükmün adil bir şekilde düşünülmesi için birliğine herkesin iman ettiği adil olan Allah adına, diğer milletlere başvuruda bulunuyor. Eğer aciz kalırsak şikayetimizi yüce Allah'a iletmekle beraber umumi adalete başvuruyor. İşte millî bir gazete sıfatıyla Fransızca olarak çıkan Osmanlı gazetesi bu maksatlar üzerine kurulmuştur. Allah, çalışmalarını kutsar ve hizmetlerini vatan için faydalı kılarsa gazetemiz heyetinin bütün arzuları yerine gelmiş olur.[109]

2. BÖLÜM: OSMANLI GAZETESİNE GÖRE BERLİN ANTLAŞMASI HÜKÜMLERİNİN BALKANLARDA UYGULANMASI

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Osmanlı Devleti mağlup ayrılmıştır. Antlaşma sonucunda önce Ayastefanos Antlaşması imzalanmış ancak bu antlaşma büyük devletlerin çıkarlarına ters düşünce daha sonra Berlin'de bir konferans toplanmış ve konferans sonucunda Berlin Antlşaması imzalanmıştır. Sonraki birkaç yılda Balkanlarda bu antlaşmanın maddelerinin uygulanması söz konusu olmuştur. Özellikle Karadağ'a bırakılan araziler ve bu arazilerde yerleşik Arnavut halkın direnişi, Berlin Antlaşması'nın 24. maddesi hükmünce Yunanistan'a bırakılacak olan arazilerin tespiti gibi konular Osmanlı Devleti'ni bu dönemde meşgul etmiştir. Osmanlı gazetesi Berlin Antlaşması'nın uygulanması sürecinde ortaya çıkan, siyaseten gergin bu ortamı sayfalarına taşımıştır. Özellikle Ülgün limanının Karadağ'a terki, bu esnada Arnavutların vatanları için olan direnişi ve Yunanistan ile olan tashih-i hudut meselesi Osmanlı gazetesinin takip ettiği önemli konuların arasında olmuştur. Bu bölümde Osmanlı gazetesinin yayınladığı ve bizim gazeteden derlediğimiz haber metinlerini inceleyeceğiz.

[109]Abdullah Kamil, “Mukaddime”, *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 1, s. 1, (29 Temmuz 1881).

2.1. Karadağ ve Arnavutluk'a Dair Haberler

2.1.1. Karadağ

Bosna'nın hemen ardından Osmanlı Devleti'ne dahil edilen Karadağ, 19. yüzyıla kadar nispeten sakin bir dönem geçirmiştir. Zaman zaman ahali arasında sıkıntılar çıkmışsa da bu gerginlikler büyümeden yatıştırılmıştır. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde, özellikle de yüzyılın ikinci yarısında ayrılıkçı hareketler Karadağ'da da başlamıştır.[110]

Aslında Karadağ hem ekonomik hem de iktisâdi bakımdan Balkanların en geri kalmış bölgelerindendi. Çetine'deki psikoposluk ve vali ofisine rağmen gerçek idare kabile reislerinin elindeydi. Bağlılık yerel liderlere ve aile gruplarınaydı. Ülkenin aşırı fakirliğinin sebebi ise arazinin dağlık ve engebeli oluşuydu. Yağmacılık ve sığır hırsızlığı ekonominin bir parçasıydı.[111] Karadağ'da bağımsızlık hareketi diyebileceğimiz ilk önemli hareket belki de 1798 yılında I. Petar'ın Çetine'deki kabile liderlerini toplamasıydı. 1830 yılında ölümü ile güç yeğeni Rado Njegos'a geçti. Rado, Piskopos olduktan sonra II. Petar olarak hüküm sürmüştü.[112] Yüzyılın başında bu ülkenin sınırları tam olarak belli değildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısındaki statüsü de tam olarak tanımlanmamıştı. Bu sebeple Karadağlı liderler sık sık bağımsız oldukların iddia ediyordu.[113] Karadağ arazisinin engebeli oluşundan kaynaklı olarak tam bir denetim de söz konusu değildi. Nitekim, II. Peter'in ölümü ile yerine geçen yeğeni Danilo (1852-1860) aşık olduğunu iddia ettiği Sırp kızıyla evlenebilmek maksadıyla, ruhani yetkilerini bir başkasına devretmişti. Kendisini Prens olarak ilan eden Danilo, bu değişikliği Rusya ve Avusturya-Macaristan'a da onaylatmıştı.[114]

---

[110]Osman Karatay, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 447.
[111]Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 274.
[112]Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 218.
[113]Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 273.
[114]İbrahim Yılmazçelik -Ali Gökçen Özdem, "Düvel-İ Muazzama'nın Karadağ Üzerinden Osmanlı Devleti İle Mücadeleleri ve Bunun Günümüze Yansımaları", *BEU. SBE. Dergisi*, C. 1, S. 2, Zonguldak 2013, s.12.

Karadağlı aşiretlerce sınır bölgelerinde yapılan, yağma ve zulme ilave olarak, Karadağ'dan 3000 kişilik bir grubun, ortaçağ Karadağ devletinin başkenti olan Yablak'ı 23 Kasım 1852'de ele geçirmesi, İstanbul'da yankı bulmuş, neticede 16 Aralık 1852 tarihinde kış ayında olunmasına rağmen askeri bir harekat kararı alınmıştır. [115] Osmanlı Devleti, 1852-1853 Osmanlı-Karadağ Savaşı'nda başarılı olmasına rağmen Avusturya'nın baskısı sonucunda askerî harekâtı durdurmak zorunda kaldı.[116] Baskılar sonucunda savaştan önceki duruma dönülecek bir anlaşma yapıldı.

Karadağ, Kırım Savaşı yıllarında Rusya'nın tavsiyesiyle tarafsız kalmıştı. Kırım Savaşı'nın ardından düzenlenen Paris Antlaşması'nda Danilo'nun hevesinin aksine Karadağ konusuna temas edilmedi ve bağımsızlığı gündeme bile gelmedi. Bunun üzerine Rusya'dan destek alamadığını düşünen Danilo Paris'e giderek bir dizi görüşmeler yaptı ama başarılı olamadı. Tüm bu olanlar Rusya'yı kızdırmıştı. Paris'teki bağımsızlık isteklerinden dolayı Osmanlı Devleti'ni de kızdıran Danilo Hersek'te Sırplara yardım edince 1858 yılında tekrar Osmanlı Devleti ile karşı karşıya geldi. Savaş Adriyetik'e donanma gönderen Rusya ve Fransa'nın baskılarıyla sona erdi. Yapılan antlaşma neticesinde Karadağ'a biraz toprak bırakıldı. Bu resmen olmasa da dolaylı olarak Karadağ'ın bağımsızlığının tanınmasıydı. [117] Karadağ Prensliği'nin sınırları Grahova kendilerinin olacak şekilde yeniden belirlendi.[118]

Prens Danilo, 1860 yılında öldürülünce yerine yeğeni Nikola geçti. Prens Nikola da rahat durmadı. Bu sefer Nikola, Hersek ayaklanmasına karışmaya kalkınca Osmanlı kuvvetleri ile tekrar karşı karşıya kaldı. Fakat bu defa Osmanlı kuvvetleri Karadağ ordusunu adeta ezdi. Bunun üzerine yapılan antlaşma ile eski düzene dönüldü ve Karadağ'ın bu durumu 1875 yılına kadar devam etti. 1878 yılında ise Berlin antlaşması ile bağımsızlığını kazanacaktı.[119]

---

[115]İbrahim Yılmazçelik -Ali Gökçen Özdem, *a.g.m.*, s. 13.
[116]Vahit Cemil Urhan, "Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Sürecinde Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, C. 52, S. 2, 2016, s. 237.
[117]Osman Karatay, *a.g.m.*, s. 447.
[118]Tuğrul Kihtir *a.g.e.*, s. 219.
[119] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 284.

2.1.2. Karadağ Meselesi

Karadağ'ın bağımsızlığı Berlin Antlaşması ile tanınacak ancak prens din ayrımı gözetmeksizin tüm tebaasına eşit davranacaktı.[120] Antlaşma ile Karadağ'ın bağımsızlığı uluslararası arenada tanınmış, arazileri Ayastefanos Antlaşması'na göre az olsa da yaklaşık iki katına çıkmış ve silahlı gemi bulundurmama şartı ile Adriyatik'in kıyı kesimine hakim olmasına izin verilmişti.[121]

Anlaşmaya göre Karadağ'a devredilmesi gereken Gosine ve Plava'nın Müslüman Arnavut ahalisinin Karadağ yönetimine girmek istememesi sonucu, bu iki kasabanın yerine Ülgün (Ulcinj)'ün verilmesi Osmanlı Devleti'nce önerilmiştir. Ancak, Ülgün ahalisinin de Karadağ yönetimine girmek istememesi, uluslararası alanda krize neden olmuştur.[122]

Tüm bu kriz boyunca Osmanlı Devleti' nin Karadağ sınırındaki Arnavut ahalisi, topraklarını Karadağ'a vermemek için direnişe geçmiş bu da antlaşmanın uygulanmasını bir Avrupa sorunu haline getirmiştir. Bölgenin Müslüman halkı Karadağ hâkimiyetine girmek istememiş ve işgali önlemek için vakit kaybetmeksizin teşkilâtlanarak direnişe geçmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin gönderdiği memurları da dinlememiş olan ahali, kendilerine saldıran Karadağlıları bir dizi çatışmada mağlup etmişlerdi. Bunun üzerine Karadağ'a Gosine ve Plava yerine İtalyan büyükelçisinin teklifiyle ve onun da adını taşıyan "*Kont Corti Sözleşmesi*"'yle Tuz Kazası'nın *Hot, Klemendi ve Gruda* bölgelerinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak buraların ahalisi de Karadağ'a bağlanmamak için mukavemet gösterince *"Granville Projesi"*olarak da adlandırılan Ülgün ve Bar'ın Karadağ'a teslimi kararlaştırılmıştır. Ülgün ve Bar'ın da teslimi bir hayli zor olmuş ahali direniş göstermiş ancak en sonunda Osmanlı Devleti'nin baskısı neticesinde 23 Kasım 1880'de Derviş Paşa Ülgün'ü boşaltmak için şehre girmiştir.[123]

---

[120] Shaw Stanford, *a.g.e.*, s. 238.
[121] Matthew Smith Anderson, *a.g.e.*, s. 217-218.
[122] Ramiz, Ertem, *Tsk Tarihi Balkan Harbi Garp Ordusu Karadağ Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984, s. 5-6.
[123] Fahri Maden, *II. Abdülhamit Dönemi,* Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 47.

Osmanlı gazetesi tüm bu süreci izlemiş, geçmişinden Ülgün'ün teslimine kadar olan süreçte yaşananlara bir ışık tutmuştur. Osmanlı gazetesinden İbrahim Sabit, Karadağ Meselesi ve muhtelif başlıklarla konuya eğilmiş meseleyi askeri, hukuki ve siyasal açıdan irdeleyerek başlangıcından çözümüne kadar olan süreci uzun ve ayrıntılı bir yazı dizisiyle kaleme almıştır.

2.1.3. Karadağ Meselesi'nin Geçmişi

Gazetenin yazarlarından İbrahim Sabit Karadağ Meselesi başlığı altında Karadağ'a bırakılacak arazilerin Karadağ'a terk edilmesi esnasında yaşanan olayların geçmişini ele almıştır. Böyle bir yöntem izlemesindeki sebebini ise olayları daha iyi anlamak ve kimin haklı kimin haksız olduğunu iyi tetkik etmek için meselenin geçmişinin iyi kavranması gerekliliği ile açıklamıştır. Osmanlı Gazetesi 6. sayıdan başlayıp 25. sayıya kadar meselenin geçmişinden uzunca bir süre ayrıntısıyla bahsetmiştir.

Osmanlı gazetesi İstanbul gazetelerinde ve kamuoyunda Karadağ Meselesinin son bulduğunun konuşulduğunu bildirmektedir. Hatta Hükümet-i Seniyye'nin tedbirleri, bu noktada sarf edilen mesai ve Babıali tarafından taahhüt edilenlerin acilen yerine getirilmesi için alınan kararlar genel tutumun olumlu olduğunu ispat etmektedir. Gazete bu meselenin çözüldüğünü düşünse de Avrupa ve Osmanlı diplomasisi için eksik tarafları olduğunu dile getirmiştir. Ancak barışa ve meselenin çözümüne dair iyimser yaklaşımımız sebebiyle genel barışı bozmaması için bu eksik yönleri dile getirmeyeceğini söylemiştir. Gazete bu sebeple Karadağ Meselesi'nin çeşitli noktalarını ele almayı da faydalı bulmuş meselenin özüne inmemiz için Berlin Anlaşması'ndan Veli Rıza Paşa'nın memuriyetine kadar olan her şeyin anlatılması gerekliliğini dile getirmiştir.

Bundan sonra Osmanlı gazetesi olayların geçmişini ele almış olayları tarihi seyriyle tarafsız bir şekilde anlatacağını beyan etmiştir. Yazımızı gerek ahalinin gerekse de diplomasinin dikkate almasını rica ederiz diyerek Karadağ Meselesi'nin geçmişini anlatmaya başlamıştır.

Berlin yüce meclisi Karadağ Emaretine 70-80 seneden beri Karadağlılar ile mücadele eden Arnavutların yaşadığı ve husumete neden olan araziyi vermişti. Kongrenin Karadağlılara gerek aynı dili konuşan gerekse de aynı dine sahip olan her zaman onlarla beraber harbe girmiş olan Slavların yaşadığı diğer arazileri verebileceğini kimse inkâr edemez. Prens Nikita vasıtasıyla ahali kongreden ricada bulunmuşlardır. Karadağ elçisinin tasavvuruna binaen Arnavutluktan yer istemesi üzerine bunun yaratacağı zorluk kongreye arz edilmiştir. Buna mukabil Karadağ'a Hersek ve Yeni Pazar bölgelerinden Slav ahalinin yaşadığı arazilerin verilmesi talep edilmiştir.

Avrupa bunun aksi yönünde karar almasına rağmen bu kararın sebeplerini de kabul ediyoruz. Babıali'nin tüm çekince ve korkularını dile getirdikten sonra kabul ettiği bu kararın icrasının zorluğunu Avrupa o zamandan görmeliydi.

Berlin Anlaşması'nın Karadağ hakkındaki kararları Rusya askerinin çekilmesinden önce verilmiştir. Gazeteye göre Podgorica ve İspiç'in terki konusu Rus İmparatoru'nun baskısı ile verilmiş bir karardır. Berlin Anlaşması ile teslim edilmesine karar verilen arazinin terki, tabiatı gereği zordur. Berlin Konferansı'nın dağılmasının hemen ertesi günü de bu zorluklar baş göstermiş ve bugüne kadar süregelmiştir. İşte bu sorunun kaynağı, bahsi geçen bölgelerdeki ahalinin Avrupa'nın arzusuna ve bu arzuyu yerine getirmeye çalışan Osmanlı memurlarına direnmesidir. Bu sorunlar dile getirilmeden önce arazilerdeki insanların durumu analiz edilmemiştir. Şimdiye kadar bu işlerle uğraşan diplomatlar, ahalinin düşüncelerini dikkate almadıklarından, nasıl yaşadıklarını incelemediklerinden, Avrupa devletleri bölgenin genel durumundan habersizdirler. Arnavut Cemiyet-i İttihadiyesi'nden bahsetmek istiyoruz.

Gazetede aynı başlık altında Arnavut Cemiyet-i İttihadiyesi'nden de bahsedilmiştir. Cemiyet, Arnavutlukluk'ta sürekli var olan bir oluşumdur. Bu cemiyet adalet sağlamak, anlaşmazlıkları çözmek, suçluları cezalandırmak, çalışma ve mal ücretleri belirlemek için çok öncelerden beri var olan bir cemiyettir. Mahkemelerin dahi nüfuzunun bulunmadığı, kan davalarının sıkça görüldüğü, bunu için adam öldürmenin, cezalandırmanın hemen her gün var olduğu bu memlekette mahalleli

bile olamamış aile, kabile düzeninde yaşayan Hottilerin, Gravdilerin, Klemantilerin, Mirtidlerin ve benzer grupların aralarındaki kan davalarını ertelemek ve çözmek için böyle bir cemiyetin oluşturulması garip olmasa gerektir. Özellikle Arnavut mebuslar, aileler ve gruplar arasındaki geçmiş yılda yapılmış olan anlaşma müddetlerini ve şekillerini yenilemek için evvelden beri nevruzda toplanırlardı. Aralarında kararlaştırdıkları ittifakı bir "besa[124]"ile teyit ederlerdi. Bundan sonra o yıl içerisinde memlekette asayiş sorunu kalmazdı. Eğer mebus göndermeyerek besaya katılmayan bölge olursa onların akdi bozulmuş sayılır ve hasımları besanın yükümlülüklerinden kurtuldukları için onlara saldırırlardı.

İşte bu cemiyetin maksadı budur. Arazi terki, kabileler arasındaki çayır ve arazi kiraları, diğer besalar ve Karadağ ile olan hudut sorunları hatta menfi çekişmeler, kan davalarının ertelenmesi de bu zikrolunan günde toplanan mebuslara bildirilirdi. Bu cemiyetin kabilelerde ve ailelerde şubeleri ve temsilcileri vardır. Ve hatta muhtelif ticari anlaşmaların, muhtelif fiyatların, çiftçi amelesi yevmiyelerinin bile nevruzda yenilenmesi ve karara bağlanması mecburidir. Ticarete dair her türlü anlaşma bu dönemde yenilenir.

Gazete bu toplantı harp zamanına denk geldiği için hudutları hücum gören bir ahalinin vatanlarını savunmak için tedbir almasının şaşılacak bir durum olmadığını dile getirmiştir. Gazeteye göre tüm sınırlarında beş düşmanla mücadele eden (Yunanistan'ı saymıyoruz bile) Hükmet-i Seniyye'nin de elbette savaş zamanı vatanları istilaya uğramış bir ahaliyle ortaklaşması şaşılacak bir durum değildir. Cemiyet bu dönemde hizmet emiş olsa da Hükümet-i Seniyye ahaliyi silahlandırma ve istila edenlere karşı mücadele edilmesini tasdik etmese de Cemiyet-i İttihadiye'nin hiç bir zaman hak etmediği bir sıfatı da almasına onay vermemiştir. Devlet düşmanları buradan yola çıkarak Cemiyet-i İttihadiye'nin Berlin Anlaşması kararlarına karşı Osmanlı tarafından alevlendirilmeye çalışılan hayali bir örgüt olduğunu iddia etmekte ve bu konuda Devlet-i Aliyye'ye haksızlık etmektedirler. Gazeteye göre hakikat şudur ki Cemiyet-i İttihadiye çok eskiden beri var olan bir oluşumdur ve savaşın getirdiği zorunluluktan dolayı milli müdafaa merkezi haline

[124] Arnavutça bir kelime olan Besa, Arnavut yemini anlamına gelir. Ayrıca kan güden hasımlar arasında yeminle akdolunan anlaşmaya da besa adı verilir. Şemseddin Sami, *Kamus-i Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005, s. 191.

gelmiştir. Hükümet-i Seniyye'nin aldığı mağlubiyetler ve Berlin Anlaşması'nın Devlet-i Aliyye aleyhindeki kararları üzerine cemiyet Arnavutluk arazisini kurtarmak için bu görevi üstlenmiştir.

Gazeteye göre Arnavut ahalisi harp esnasında gereğinden fazla silahlanmıştır. Bu sebeple Cemiyet-i İttihadiye'nin düşmanlarının iddia ettiği gibi Berlin Kongresi'nden sonra ahaliyi silahlandırarak Karadağ ve Yunanlılar üzerine saldırttığımız hususunun gerçeği yansıtmamaktadır.

Alenen görülüyor ki Devlet-i Aliyye düşmanları ortalığı karıştırarak ve Osmanlı basının sessizliğinden de faydalanarak Avrupa'yı yanıltmaya, Hükümet-i Seniyye'yi de Avrupa kararlarına uymayan bu cemiyeti kışkırtan taraf olarak göstermeye çalışmaktadır. [125]

Aslında tek bir cemiyet-i ittihadiye örgütünden bahsetmek zor. Her ne kadar Osmanlı gazetesi böyle bir örgütün kültürel ve sosyolojik bir öğe olarak zaten var olduğunu iddia etse de özellikle Berlin Antlaşması ve hatta Ayastefanos Antlaşması'nın hemen akabinde Arnavutlardan oluşan, bir bakıma direniş örgütü de diyebileceğimiz örgütler kurulmuştur. 10 Haziran 1878'de Prizren'de toplanan Arnavutlar, Gazi Muhtar Paşa komutasında otonomi ilan edeceklerini belirtmişlerdir. [126] Bundan başka Arnavutlar, 2 Ekim 1879'da Prizren'de Prizren Heyet-i İttihadiyesi'ni kurmuşlardır. Prizren Cemiyet-i İttihadiyesi Arnavutlardan müfrezeler tertip ederek Yakova, İpek ve Gosine kazalarını Karadağ'a karşı müdafaa edeceklerini bildirmişlerdir. Daha sonra Arnavutlar Kasım 1879'da "Yakova Cemiyet-i İttihadiyesi" isimli bir örgüt kurarak ve halktan yardım toplayarak cemiyete adam katmaya çalışmışlardır.[127]

İlk başlarda Abdülhamit bu tip örgütlere sessiz kalmıştır. Çünkü bu, diplomasi masasında II. Abdülhamid'in elini kuvvetlendirmekte, Berlin Antlaşması'nda Karadağ'a terki istenen arazilerin terkini uzatma noktasında avantaj

[125]İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 6, s. 1, (16 Ağustos 1880).
[126] Uğur Özcan, "*II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı- Karadağ Siyasi İlişkileri* (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi,)", Isparta 2009, s. 78.
[127] Uğur Özcan, *a.g.e*, s. 231-232.

sağlamaktaydı. Bu cemiyetlerin örgütledikleri direnişi II. Abdülhamid büyük devletlere arazilerin Karadağ'a terk edilmemesi için mazeret olarak sunmuştur.

Berlin Anlaşması Romanya'nın, Bulgaristan'ın ve Doğu Rumeli'nin Rusya tarafından tahliye zamanını açık bir şekilde belirlemesine rağmen Edirne'nin ne zaman tahliye edeceğini belirtmemiştir. Herhâlde Osmanlı diplomasisinin böyle bir karar alınmasını talep etmemesinin önemli sebepleri vardır. Gazete bu konuda Osmanlı vatandaşlarının bu hatanın sonucundan son derece rahatsız olduğunu dile getirmiştir. Rusya İmparatoru'nun bu hususta eli hiçbir madde ile bağlı olmadığından Berlin Anlaşması'ndaki bazı maddelerin icrası gerçekleştirilmedikçe Edirne'yi tahliye etmeyeceğini beyan etmiştir. Bu maddelerden en önemlisi Podgorice ve İspiç'in Karadağ'a teslimiydi. Osmanlı gazetesi Osmanlı Devleti'nin taahhütlerini gerçekleştirmesi için bu şekilde bir baskıya gerek yoktur. Rusya tarafından tutulan bu yerlerin ve Rusya'nın bu isteğini dile getirmemizin sebebi Osmanlı'ya art niyet isnat edenleri ve Osmanlı Devleti'nin kendi taahhüdünü bile kuvvet zoruyla yaptığını iddia edenlerin sözlerinin esassız ve talihsiz olduğunu ispat etmektir.

Podgoriçe, İspiç ve Zam vadisi ahalisinin çoğunluğunun Hristiyan ve Slav olduğu herkesin malumudur. Podgoriçe arazisi ile Gosine ve Plava arasındaki farkı anlamak için bir harita alıp ona göz atmak yeterlidir. Bundan başka Zam vadisi ile onu sulayan nehirler Podgoriçe ve Arnavutluk arasında bir bölümü teşkil etmektedir. Aslı Arnavut olmayan, ekseriyet ahalisi Slav olan ve Karadağ'a ilhakı arzulayan bölgenin teslimi için bile Hükümet-i Seniyye büyük zorluklara katlanmış ve büyük fedakârlıklar göstermeye mecbur olmuştur. Evvelki hizmetini yerine getirememesi üzerine iki özel heyet ve bir grup asker göndererek büyük fedakârlıklar göstermiş ve bahsi geçen arazide azınlık konumunda olan Müslümanların umutsuz direnişlerini Hükümet-i Seniyye ancak bertaraf edebilmiştir.

Gerek bahsi geçen mevkilerde gerekse de Hersek dahilinde olan ve Berlin Anlaşması ile Karadağ'a terk olunan arazilerdeki Müslümanlara Karadağ memurlarının ileride nasıl davranacağını göreceğiz.

Gazete Devlet-i Aliyye ve Karadağ hududunun birinci faslını beyan etmekteki sebebini Karadağ'a Podgriçe ve İspiç'in teslimi ile Gosine ve Plava'nın teslimi arasındaki farkı göstermek olduğunu dile getirmiştir. GazeteyeÇ göre Devlet-i Aliyye düşmanlarının delillerinden başlıcası şudur ki : *"Hükümet-i Seniyye ne zaman Berlin Anlaşması'nın bir maddesini yerine getirmek istese kolaylıkla yerine getirebiliyor ancak art niyetli olduğunda ise bir bahane ile ilgili maddenin gereklerini yerine getiremiyor ve halledilmesi gereken kolay bir konu halledilemiyor. "* Bunlar bu ifadelerini yine teyit için Podgoriçe ve İspiç'in teslimini dile getirip Babıali'nin gösterdiği fedakarlıkları ve dökülen kanları görmeyip Karadağ'a terk edilebilen arazinin gerek coğrafi gerekse de siyasi manadaki sorunlu vaziyetini dile getirmiyorlar. Gazete Gosine ve Plava'nın gayet sarp bir arazinin tepesindeki bir düzlükte önemli iki kasaba olduğunu belirtmekte ve bu kasabalar ile civar yerleşimlerin sırf Müslümanlardan oluştuğunu bunların on, on iki bin nüfus olup en az dört bininin silah kullanabilen ahaliden meydana geldiğini ile sürüyor.

Gazeteye göre Gosine ve Plava, Geg merkezini yani Yakova ve İpek kasabalarını Slav topraklarından ayırmakta olup her zaman Karadağlıların Arnavutluk'a tecavüzlerine karşı bir set ve Arnavutların Karadağlılar üzerine hücumları için bir hareket noktası olmuştur. İşte bu önemli sebeplerden dolayı her sene Karadağlılar ile Arnavutlar arasında bu bölgede çatışma meydana gelir. Geg'in merkezi olan Gosine'nin terki sadece bir arazi terki değil aynı zamanda Karadağ'ın bir ucunun Arnavutluk'un kalbine girmesidir. Gazete göre bahsi geçen arazilerdeki ahalinin Gosine ahalisinden daha çok direnmesinin sebebi budur. Direnmelerinin sebebini gerek Hükümet-i Seniyye'ye gerekse de büyük güçlere izahatlı olarak verdikleri dilekçelerde belirtmişlerdir. Bu dilekçelerde demişlerdir ki:

"Gosine, yani bizi Karadağlılardan ayıran bu set eğer Karadağlılara verilirse artık tecavüzlerinin ardı arkası kesilmez biz de kendimizi savunmak için amansız bir mücadeleye girişmek zorunda kalırız. Gosine'nin terki ile biz aşağıda kalacağımız için bizim felâketimiz olur. Direnmeyi ve mücadele etmeyi bu duruma tercih ederiz. Silah elimizde bir tek kişi kalıncaya kadar direnmeye karar verdik. "

Arnavutların buraları vermek istememesinin sebebi işte bunlardır.

Osmanlı gazetesi ahalinin çekinceleri üzerine sözlerini şöyle sürdürmüştür:

Hal böyle olunca Gosine ve Podgoriçe'yi mukayese etmek, birini veren diğerini de verir demek hak mıdır? Bunun için tarafsız gözle bakan okuyucularımızın görüşlerine müracaat eder ve ifade ettiklerimizin gerçekliğinden şüphe ederlerse onları bu konuyu araştırmaya davet ederiz. Hükümet-i Seniyye ne yapabilirdi? Yapacağı şey asker ve memurlarını oradan çekip ahalisine artık kendi tabiiyetinden çıkıp Karadağ tabiiyetine girmiş olduklarını beyan etmektir. Babıali bu kararı alıp bunu zorla icra etmiştir.

Gazete gelecek yazısında arazi terki konusunu hukuk açısından ele alarak Avrupa hukuk adamlarının en meşhurlarının bu bağlamdaki fikirlerini okuyucu ile paylaşacağını dile getirerek makalaleyi sonlandırmıştır. [128]

İbrahim Sabit Gosine ve Plava'nın stratejik önemine değinerek buraların neden diğerleri gibi basitçe terk edilemediğini açıklamaya çalışmıştır. Yazar konuya sadece Gosine ve Plava'nın stratejik önemi açısından bakmaktadır. Tek sebep bu olmasa gerektir. Podgoriça, İşboz, Bar gibi yerlerin Karadağ'a terki sırasında çok büyük olaylar yaşanmamıştır. Bunun nedeni, buraların savaş sonucunda kaybedilmesidir. Savaşta kaybedildiği için halk istemeyerekte olsa topraklarının Karadağ'ın eline geçmesine karşı büyük bir direniş göstermemiştir. Esas terkinde sorun yaşanan ve baş ağrıtacak yerler savaşta değil de antlaşmayla terk edilmesi istenen bölgelerdir. Arnavutlar, savaşta kaybetmedikleri halde topraklarının masa başında tarihi düşmanlarının eline geçmesine sessiz kalmamışlardır.[129]

Podgoriçe ve İspiç gibi araziler hem savaşta kaybedilmiştir hem de ahalileri Slav ve Hristiyan ağırlıklıdırlar. Bu nedenle buraların Karadağ'a teslimi daha kolay olmuştur. Arnavutların çoğunlukta oldukları Gosine ve Plava şehirleri ise Karadağlılara karşı güçlü bir direniş sergilemiştir. Yaklaşık 10.000 kişiyi silahlandıran Arnavutlar, Gosineli Ali Paşa komutasında Karadağ'a karşı saldırıya geçmiş ve Anderviça kilisesini yakmışladır. Karadağ ise Mark Milan komutasından

[128] İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr.7, s. 2, (19 Ağustos 1880).
[129] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 230.

10-15.000 kişilik bir kuvvetle Ali Paşa'ya karşılık vermiş ve Berlin Antlaşması hükümlerini zorla uygulatmaya çalışmıştır.[130]

Gazete Avrupa hukukundan örnekler sıralayarak Arnavutların direnişini Avrupa hukuku açısından değerlendirmiştir. Gazete bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

Gerek savaş sonucunda gerekse de iki devlet arasında iyi niyet ile kararlaştırılmış bir arazi mübadelesi varsa bu arazide yaşayan ahalinin tabiiyeti değişeceğinden en azından onların dolaylı olarak da olsa onayının alınması gerekmektedir. Gerek ahlak ilmi gerekse de hukuk ilmi ile uğraşanlar bu görüşte hem fikirdirler. Vattel, Milletler Hukuku[131] kitabında diyor ki : "*Bir şekilde terk edilen veya parçalanan topraktaki ahali kendisine verilmek istenen yeni tabiiyeti kabule mecbur değildir. Eğer kendisini uyruğu altına almak isteyene karşı hürriyetini müdafaaya muvaffak olabiliyorsa meşru bir mukavemet göstermiş olur. I. Fransuva Madrid[132] Anlaşması ile Burgonya Dukalığı'nı IV. Şarl'a terk etmeyi taahhüt etmiştir. Burgonya Dukalığı ahalisi bunu kabul etmeyerek Fransa tabiiyetinden vazgeçmeyeceklerini, eğer kral kendilerini terk ederse silaha sarılarak tebaa değiştirmektense bağımsızlık için savaşacaklarını belirtmişlerdir. " (Vattel-Hukuk-ı Milel, Kitap 4, Bab 21)* Yazar ayrıca "*Tebaanın mukavemet edecek gücü genellikle nadir olduğundan yapacakları en uygun şeyin iyi bir anlaşma ile yeni tabiiyetlerini kabul etmesidir. "*diyor.

---

[130] Ayşe Özkan, "Berlin Antlaşması Sonrasında Karadağ'da Müslüman Emlakı Meselesi*" Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. 35, No. 59, 2016, s. 87.

[131] Emmer de Vattel, İsviçreli bir hukukçu olup Milletler Hukuk'u adlı eserin yazarıdır. The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Emmerich de Vattel", *https://www.britannica.com/biography/Emmerich-de-Vattel,* (30.09.2019).

[132] V. Karl, İspanya'ya getirilen I. Fransuva'yı, İtalya üzerindeki haklarından vazgeçmek suretiyle serbest bırakmak istemiştir. Ne var ki, Fransa Kralı, ilk zamanlarda bu haklarından vazgeçmek niyetinde olmamasına rağmen, daha sonra V. Karl'ın bu teklifine boyun eğmek zorunda kalmış ve 13 Ocak 1526 tarihinde İtalya üzerindeki haklarında tamamen vazgeçmesine neden olan Madrid Antlaşması'nı imzalayarak, esaret hayatı son bulmuştur. Daha fazla bilgi için bk. Sertuğ Galip İnan, "1494-1559 İtalyan Savaşları ve Osmanlı Devleti'nin Bu Savaşlara Katılması", *History Studies: International Journal of History,* Volume 4, July 2012, s. 182.

Grotius [133] ve Pufendor [134] da bu fikirde olup Pufendor yapılacak tüm anlaşmalara rağmen eğer bir fatihin, ahalinin onayını alamazsa meşru bir hükümdar olamayacağını da beyan etmektedir. Bluçli[135] ve diğer tüm müelliflerin hepsi bu fikirdedirler.

Devlet-i Aliyye pek uzak olmayan bir tarihte bu milletler hukuku kuralına riayet etmiştir. 1830 yılında Yunanistan ile imzaladığı anlaşma gereğince Sisam Adası Devlet-i Aliyye'ye iade edilecekti. Ancak Sisamlılar buna muhalefet etti. Yunanistan asker ve memurunu adadan çekmiş olmasına rağmen Devlet-i Aliyye bu duruma üç yıl sabredip Sisam adasına özel bir zafername ve imtiyaz vererek bölgeyi ayrıcalıklı bir emaret haline getirmiştir. Sisam Adası Osmanlı Adaları arasında en verimli olanıdır. Kırk binden fazla ahalisi vardır. Ayrıca etrafı karalarla çevrili olduğundan Anadolu'nun emniyeti için çok önemlidir. Buna rağmen Devlet-i Aliyye tiranlık göstermeyip sabır ve aklıselim ile hareket etmiştir. Bu durumun Gosine ve Plava için Karadağ'a örnek olması gerekmektedir.

Ayastefanos Antlaması'nın Karadağ hududu ile alakalı maddesinde hudut hattını belirlemeden önce hudut hattı arasındaki tehlikeler belirtilmektedir.[136] Daha sonra ilgili maddede *"Babıali ve Karadağ hükümeti vekilleri bulunmak şartıyla bir Avrupa komisyonu oluşturulacak. Komisyon bu alanda hududu belirlerken tarafların menfaatini ve asayişini gözeterek karşılıklı yapılması gerekenleri belirleyip lüzum gördüğü alanlarda hakkaniyetli bir şekilde tadilat yaparak harita üzerinde işaretlemelerde bulunacaktır "* demektedir.[137] Gazete göre Ayastefanos Anlaşması bu yönüyle Berlin Antlaşması'ndan daha hakkaniyetli bir anlaşmadır.

---

[133] Hugo Grotius. 10 Nisan 1583 - 28 Ağustos 1645 yılları arasında yaşamış ve doğal hukuk öğretisiyle ün kazanmış olan ünlü Hollandalı düşünür. Ayrıntılı bilgi için bk. Seha L. Meray, *Hugo Grotıus Savaş Ve Barış Hukuku,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1967, s. III.

[134]Samuel von Pufendorf. 1632-1694 yıllarında yaşamış bir Alman filozoftur. Latince'den gelen kültür terimini günümüzdeki anlamına yakın bir biçimde ilk kez olarak 17. yüzyılda kullanan hukuk düşünürü. Ayrıntılı bilgi için bk. Hakkı Hakan Erkiner, "Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klâsik Öğretinin Kuruluşu", *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2012, s. *85-99.*

[135] Johann Kaspar Bluntschli. 1880-1881. Ayrıntılı için bk. Ali Rıza Saklı, "Alman Politikacı Kamu Yönetimi Disiplininin Kökenleri: PruSa Ekolü*"*, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C. 13, S. 3, Temmuz 2013, s. 285-294.

[136] Ayrıntılı bilgi için bk. Nihat Erim, *Devletlarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. 1, TTK Basımevi , Ankara 1953, s. 387-388.

[137]Ayastefanos Antlaşması' nın 1.maddesinden bahsedilmektedir. Bk. Nihat Erim, *a.g.e.*, s. 387.

Karadağ Meselesi Berlin'de sekizinci toplantıda müzakere olunacaksa da Kont Andrassy [138] ile Kont Şuvalof'un [139] isteği üzerine müzakere diğer bir toplantıya ertelenmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın Karadağ hududu ile alakalı vermiş olduğu teklif iki numaralı protokolde ek olarak yer almıştır. Kongre onuncu toplantısında Karadağ Meselesi'ni ele almıştır. Ayastefanos Anlaşması'nın birinci maddesi okunmuş, hudut hattı hakkında bir müzakere ve söyleşiyi engellemek adına başkan ilgili taraflara ittifak edip etmediğini sormuştur. Avusturya bu kongrenin hudut belirleme komisyonuna havalesini ve Karadağ hudut hattı ve Avusturya Bar iskelesi ile arazisi hakkında isteklerini dile getiren bir yazı takdim etmiştir. Bunu üzerine Karadağ hududunun kesin bir şekilde belirlenmesi işi komisyona havale edilmiş ve komisyonun mazbatası on ikinci toplantıda takdim edilmiştir.

Devlet-i Aliyye ikinci delegesi, Gosine ve Plava'nın ahalisinin durumu ve harp ilmi bakımından bu arazilerin terkine engel teşkil edecek sebepleri sıralayarak "*Kongrenin süreklilik arz edecek bir barış ve ittifak sağlayabilmesi için din ve milliyetleri farklı bir ahaliyi yabancı bir milletin idaresi altına vermek doğru mudur? "* dedikten sonra son ifadesinde Karadağ'a Hersek taraflarından bir bölge verilmesini talep etmiştir. Ne yazık ki meclis bu teklifi dikkate almamış ve bahsi geçen arazilerin Karadağ'a terkine karar vermiştir.

Gazete Balkan Yarımadası'nın barış ve asayişi için çok tehlikeli olan bu kararın Hükümet-i Seniyye'ye bu arazileri Karadağ'a fiilen teslimini emredip etmediğini tetkik edelim diyerek söze devam etmiştir. On yedinci protokol Devlet- i Aliyye ve Karadağ hükümetini terk olunacak araziyi tahliyeden başka bir şeye zorlamamaktadır. Bu protokolde bir bölümü okuyoruz : *"Kongre Reisi'nin kararı Osmanlı askerinin işgal ettiği yerleri tahliye süresinin Karadağ ve Sırp askerinin işgal ettikleri yerleri tahliye etmesi süresi kadar olduğunu bildirir. "*

---

[138] Kont Gyula Andrássy. Macar devlet adamı, 1867-71 arasında Macaristan başbakanı, 1871-1879 arasında Avusturya-Macaristan dışişleri bakanı. Ayrıntılı bilgi için bk. Melek Çolak, "Macar Kaynaklarına Göre Gyula Andrássy Ve Osmanlı-Macar İlişkileri (1875 - 1878)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXVI, S. 1, 2011, s. 51-65.

[139] Kont Pyotr Andreyevich Shuvalov. Etkili bir Rus devlet adamı ve Çar Aleksander II' nin danışmanı. The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Pyotr Andreyevich, Count Shuvalov", *https://www.britannica.com/biography/Pyotr-Andreyevich-Graf-Shuvalov,* (30.09.2019).

Gazete'nin bildirdiğine göre Osmanlı delegeleri, Karadağlıların Osmanlı askeri kadar zorluğa ve müdafaaya tesadüf etmeyeceklerinden Osmanlı askerine Karadağlılardan daha fazla süre verilmesini talep etti. Kongre reisi ise silah ambarları ve evrak bulunan mahallerin diğer bölgelerden önce başka bölgeleri bir an evvel tahliye edilmesini teklif etti. Meclis bu teklifi uygun bularak kabul etti. Mesele derinlemesine tetkik edildikçe ne milletler hukuku ne de Berlin Antlaşması Devlet-i Aliyye'ye Karadağ'a terk olunan arazilerin yalnız tahliyesinden başka bir yükümlülük getirmediği görülmektedir. Berlin'de toplanan zevata, milletler hukukuna muhalif, Avrupa'nın asayişini, nizamını bozan ve despotça hükümler içeren bir karar aldığı isnadında bulunmak da yanlıştır. [140]

Arazi terki sırasında Osmanlı Devleti'nin başını ağrıtan en büyük sorunlardan bir tanesi de terki istenen arazilerin ahalilerinin ikna edilmesinin veya direniş gösterilen bölgelerdeki ahalinin direnişinin bastırılmasının Osmanlı Devleti'nden istenilmesidir. Bu noktada yazar Osmanlı'nın böyle bir zorunluluğunun olmadığını antlaşma maddelerinden yola çıkarak ispatlamaya çalışmıştır. Gazetenin belirttiğine göre kongrede Osmanlı delegeleri bu bölgelerde ahalinin direnişi ile karşılaşılabileceğini bu sebeple Osmanlı Devleti'ne Karadağ'dan daha uzun süre verilmesi gerektiği ya da Karadağ'a ahalisi Hristiyan olan bölgelerden arazi verilmesinin daha uygun olacağı dile getirilmiştir.[141]

Gazetenin aktardığına göre Avrupa hudut komisyonunun Gosine civarına geldiği sırada Hükümet-i Seniyye, bölgenin Karadağ'a bırakılmasına karşı muhalefet eden ahali ile ortaklığı olmadığını beyan edip askerini ve mülkiye memurlarını oradan geri çekmiştir. Gelmek istemeyenleri ve de gelemeyenleri Osmanlı tebaalığından çıkarmıştır. Babıali bu kararını komisyona ve Karadağlılara tebliğ etmiştir. Böylelikle Hükümet-i Seniyye taahhüt ettiği tahliyeyi gerçekleştirmiş ve milletler hukuku nazarınca görevini yerine getirmiştir. Gazete Gosine'nin barışçıl bir şekilde kontrol altına alınmasının artık Karadağ'ın sorumluluğunda olduğunu beyan etmiştir. Büyük devletler çıkarları gereği Gosine'yi Karadağ'a teslim etme görevini Devlet-i Aliyye'ye vermek istediler. Bu mesele insaniyetlik sıfatına büründürülerek

[140]İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 10, s. 1, (30 Ağustos 1880).
[141] Uğur Özcan, *a.g.e.,* s. 83.

Avrupa barışı bunun üzerine bina edilmek istendi. Bu suretle Gosineliler ve Karadağlılar arasında bir anlaşmazlığın yeniden büyük bir savaşa dönüşebileceği konuşulmaya başlandı. Bunun üzerine haksız bir şekilde Arnavutluk'taki Devlet-i Aliyye memurlarının halkı mukavemete teşvik etmek için onlara yiyecek ve silah verdiği iddiası ortaya atılarak Devlet-i Aliyye töhmet altında bırakıldı. Daha da ileri gidilerek Osmanlı askerlerinin milliyet ve din kardeşliği sebebiyle Arnavutları desteklediğini, buna Devlet-i Aliyye'nin buna göz yumduğunu, birçok asker ve subayın memuriyetlerini terk ederek Gosine ahalisine yardıma koşmasına müsaade ettiğini söylüyorlar. Karadağ'ın kendi menfaati için ortaya attığı bu iddiayı Babıali'yi Gosine ve Plava ahalisini ezmeye mecbur bırakmak için yaptığı İşkodra'da ki konsolosların raporlarından anlaşılmaktadır. Avrupa, Karadağ tarafını tutmuş ve Hükümet-i Seniyye'yi de eski tebaası olan Gosine ahalisi ile onların milliyet ve din kardeşi olan Yukarı Arnavutluk ahalisinin hareketlerinden mesul tutmuştur.

Devletler daha önceki açıklamalarında dediler ki: *"Eğer duruma tarafsız ve hakkaniyetli bir şekilde yaklaşmamız gerekirse Devlet-i Aliyye'nin bu davadan muaf olduğunu kabul etmemiz ve Gosine ile Yukarı Arnavutluk'u barış yoluyla zaptını Karadağ'dan istememiz gerekir. Ancak Karadağ kahramanlık yapıp bunu kabul etmeyecektir. Bu şekilde hareket etmezsek engellemek istediğimiz tartışmayı meydana çıkarmış oluruz. Karadağ'ın isnadına ve konsolosların raporlarına dayanarak karar alalım. Dolayısıyla Devlet-i Aliyye'nin buraların zabtını Karadağ'a kolaylaştırması için kabul edilebilir bir sebep bulalım."* Öncelikle şunu söylemeliyiz ki birincil öncelikleri Karadağ ile Arnavutluk arasında bir çatışmayı, çözümsüzlüğü engellemek olan devletlerin görüşleri ve hesapları bu şekildeydi. Gazeteye göre büyük güçlerin nezdinde bile Gosine'yi zapt etme görevi Karadağ askerine aittir. Buraları zapt etme ve ahaliyi ikna etme görevini Devlet-i Aliyye askerlerine vermeye çalışarak Osmanlı'nın Rumeli'de ki en büyük vilâyeti olan Arnavutluk ahalisi ile Hükümet-i Seniyye'nin arasını açmak isteyenler olmuştur. Büyük devletlerin hiç birisi kendi konsoloslarının raporlarına ve Karadağ'ın isnadına inanmamaktadır. İddiamızı ispat edelim.

Hükümet-i Seniyye ilk önce Arnavutluk Cemiyet-i İttihâdiyesi'ni canlandırmak ve kışkırtmakla suçlandı. İkinci olarak kongrenin Karadağ'a bıraktığı

arazileri terk etmemek için bu cemiyeti kullanmakla suçlandı. Üçüncü olarak mülkiye memurlarını ve askerlerini Gosine'nin direnişine teşvik etmekle itham edildi. Dördüncü olarak bu kasaba ahalisine silah ve mühimmat yardımı yaptığı iddia edildi. Beşinci olarak ise Gosine'nin müdafaası için Arnavutluk'un çeşitli yerlerinden bir kısım ahalinin buralara gelmesini teşvik etmekle. Cemiyet-i İttihadiye'nin vazifesi ve ne surette oluştuğunu daha önce açıklamaya çalıştık ve bu noktadaki ithamı reddederek haklılığımızı ispat ettik. Diğer üç noktaya gelince, memurların görevleri ve bunların kasaba ahalisine silah ve mühimmat verdiği iddiasının müspet bir sebebe dayanmaması bizim için kafidir.

Gazete Osmanlı Devleti'nin emsalsiz bir şey yapmadığını başka devletlerin de daha önce böyle davrandığını iddia etmektedir. Gazeteye göre Avrupa hükümetlerinin tüm ithamlarını doğru kabul edilse bile Devlet-i Aliyye hakkında genel kanun hükümleri uygulanamaz. Bu tip olayların Avrupa'da Avrupa hükümetlerinin gözü önünde defalarca meydana geldiğini dile getirerek nasıl o günlerde Avrupa devletleri bu durumlardan mesul tutulmamışlarsa bugün onların yerinde olan Devlet-i Aliyye'nin bu durumdan mesul tutulmaması gerekliliğini dile getirmiştir. Gazete Devlet-i Aliyye'yi bu durumdan mesul tutanları kendi asrının tarihinden habersiz olmakla suçlamıştır. Osmanlı gazetesi bu bahsine yakın tarihte Avrupa'da yaşanan buna benzer olaylardan örnekler vererek söze devam etmiştir:

Garibaldi [142] Sicilya'yı işgal ettiği zaman Napoli Kralı Piyomente Hükümeti'ni kendisine karşı Devlet-i Aliyye'yi itham ettikleri gibi itham etmişti. Aradaki fark ise Devlet-i Aliyye'ye isnat edilenin ispatı yokken Piyomente Hükümeti hakkındaki isnat tamamıyla ispat olunmuştur. Garibaldi'nin hareketine yardım etmek için İngiliz fırkalarının da onun emrine verilmiş olduğunu burada zikrederiz. Sonra yine o Garibaldi gönüllüleri Almanya'ya karşı Fransa'nın yardımına koştuğu halde bu hareketten İtalya Hükümeti hiç mesul tutulmadı.

---

[142]Giuseppe Garibaldi (d. 4 Temmuz 1807 – ö. 2 Haziran 1882), İtalyan general, yurtsever, lider ve yazar. İtalya Devleti'nin kurulmasına öncülük etmiştir. İtalyanlar tarafından İtalya'nın en büyük kahramanı ve yurtseverlerinden biri olarak kabul edilir. İtalya'nın birleşmesindeki en önemli kişidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Özge Parlak Temel, *Il Gattopardo Adlı Eserin İtalyan Edebiyatındaki Önemi Ve Giuseppe Toması Dı Lampedusa'ya Göre Ölüm Kavramı (* Ankara Ünivesitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi*)*, Ankara 2016, s. 11.

Üzerinden çok vakit geçmeyen bu olaylar üzerine İtalya Hükümeti Devlet-i Aliyye'yi suçlayarak Karadağ orduları tehdidine karşı kendi dindaş ve kardeşlerinin yardımına koşan birkaç bin Arnavut'un hareketinden Hükümet-i Seniyye'yi mesul tutamaz. Rusya da bu durumu garipseyemez. Bizim mümtaz eyaletlerimizden birinin isyanında Aleksinac[143] ile Cuyins'de bizim ordularımızla savaşmaya gelmiş olan General Çernayev kumandasındaki Rus askerinin hareketi hala Rusya'nın gözü önündedir. Yunanistan'nın hamisi İngiltere, Fransa ve Rusya devletleri, Girit'in son isyanından evvel ki isyanında adayı dolduran silahlı fırkalar ile Yunan Hükümeti'nin isyan çıkarmak sonrasında da bunu idare etmek için gönderdiği birkaç bin nefer ve subayın isimlerini henüz unutmamışlardır. Bununla beraber bu üç büyük devletin hükümetleri, Yunanistan'ı Osmanlı toprağını istila etmesinden ve üç sene boyunca asilere silah ile gıda yardımı yapmasından dolayı suçlamamışlardır.

Karadağ bile Hersek isyanında kendi kardeşlerine gıda, silah ve mühimmat yardımı yapıp taburlar sevk etmedi mi? Bu taburlar Osmanlı sınırlarına tecavüz edip isyana yardım etmedi mi? Bu olaylar olurken Berlin Antlaşması'nı imzalayan altı devletin hükümet temsilcileri bu olaylardan haberdardılar. İçlerinden birkaçı istisna olmak üzere bu insanların birçoğu o dönem ya hükümet reisi ya da reis olma yolundaydılar. Bu devletlerin durumlarının Devlet-i Aliyye'nin Karadağ karşısındaki durumundan daha vahim olmasına rağmen bahsi geçen devletleri suçlamak için hiç bir sebep bulmamışlardır. Eğer bu adamlar ciddi ve samimi olarak hareket edeceklerse Karadağ'ın isnadına ve konsoloslarının raporlarına itimat etmeleri onlara yakışır mı?

Gazeteye göre devletlerin bu hareketlerinin sebebi Gosine ve Plava'yı Karadağ'a terke Devlet-i Aliyye'yi mecbur etmektir. Bunun için de bu devletlere iyi bir sebep bulmak gerekiyordu. Bunların bazıları barışı korumak bazıları ise farklı sebeplerle hukuku ve Berlin Antlaşması'nın hükümlerini bir kenara bırakarak Devlet-

[143]Aleksinatz, Sırbistan' a bölgenin adıdır. Yazar burada Sırplarla Osmanlı Devleti arasında yapılan Aleksinatz Savaşı' nda Rus komutanın Sırpların tarafından savaşmasına gönderme yapıyor. Ayrıntılı bilgi için bk. Mithat Aydın, "İstanbul Konferansı'na Giden Yolda İngiltere'nin Doğu Politikası", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Denizli 2005, s. 2.

i Aliyye'ye karşı açtılar. Bu savaşı açmalarının sebebi Karadağ Emareti'ne ait olan bir vazifeyi Devlet-i Aliyye'ye yaptırmaktır. [144]

Büyük devletlerin ve Karadağ'ın uygulamaya çalıştığı politikanın sebepleri noktasında İbrahim Sabit'in tespiti çok yerindedir. Yakın tarihten verdiği örnekler ise Devlet-i Aliyye'nin sahada elini rahatlatan örneklerdendir. Devlet-i Aliyye'nin ahaliye silah ve mühimmat verdiği iddiasını ortaya atan Karadağ Generali Bojo Petroviç'tir. Gosine ve Plava Arnavutlarına Ahmet Muhtar Paşa'nın yardım ettiği ve Gosineli Ali Paşa'ya 500 Martini tüfek ve bol miktarda mühimmat teslim edildiğini iddia etmiştir.[145] Dönemin önemli gazetelerinde bir tanesi olan Gran Jurnal gazetesi de benzeri iddialarda bulunarak demiştir ki: *"Dersaadet'ten İşkodra'ya iki bin sandık savaş mühimmat gönderilmiştir. Arnavutluk muharebesi için Devlet-i Aliyye'nin her tarafından Türk gönüllüler gelmektedir. Diplomasi bu yönde haber veriyor."*[146] Bu ve bunun gibi iddiaların hepsi de aslında Devlet-i Aliyye'yi uluslararası arenada zora düşürmek ve bu bölgelerin Karadağ'a terkini kolaylaştırmak için ortaya atılmaktaydı. Büyük devletlerin ve Karadağ'ın arzusu bir tek kurşun atmadan Karadağ'ın buralara Osmanlı yardımı ile yerleşmesiydi. Ancak Devlet-i Aliyye antlaşmalardan doğan haklarına göndermede bulunarak buraları sadece boşaltmakla yükümlü olduğunu, ahaliyi ikna etmek veya ahaliyi zor kullanarak buradan çıkarmak gibi bir yükümlüğü olmadığını iddia ediyordu.

Gazete bir sonraki sayısında da Karadağ Meselesi'ni incelemeye devam etmiştir. Berlin Antlaşmasına katılan devletlerin amacının ne olduğunu Hükümet-i Seniyye en başından beri sezinlemiştir. Babıali meselenin hızlıca çözülmesini istediğini, barışı tehdit edebilecek bir durumun varlığını istemediğini, yaptıkları ile ispat etmek istemiştir. Babıali'nin Muhtar Paşa'nın memuriyetinin başladığı andan bugüne kadar sınır hareketi kararı alması ve bu hareketi devam ettirmesi bu siyasi sebepledir. Eğer Babıali Berlin Antlaşması'na muhalif ve art niyetli bir karar almış olsaydı Avrupa'nın eleştirisine uğraması muhakkaktı.

---

[144]İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 11 s. 1, (2 Eylül 1880).
[145] Uğur Özcan, *a.g.e.,* s. 235.
[146]*Gran Jurnal Gazetesindeki Bir Telgra*f, *Osmanlı Gazetesi* , Nr. 10, s. 2, (30 Ağustos 1880).

Gazeteye göre Hükümet-i Seniyye Gosine ve Plava ahalisi ile Karadağ arasında meydana gelebilecek bir çatışmayı engellemek için gösterdiği fedakarlıklardan fayda görmemiştir. Tüm bunlar göstermiştir ki Devlet-i Aliye'nin düşmanları bile bu fikirdedir. Hükümet-i Seniyye barışın korunması adına çabalamıştır. Düşmanlarımız tüm bu olanların başlıca sebebi olarak gösterdikleri Arnavutluk Cemiyet-i İttihadiyesi'ni bile Hükümet-i Seniyye sayesinde suçlayamıyorlar. İbrahim Sabit bu sinsi hareketlerin Avrupa'yı hataya düşürmek için uydurulmuş kötü bir plan olduğunu düşünmektedir.

Yazarın aktardığına göre Büyük Devletler Babıali'ye :

" *Sınırlarınız üzerinde bir çatışmayı engellemek için harekete mecbursunuz* "demesi üzerine Hükümet-i Seniyye buna cevaben *"Eski tebaamı üzerek Gosine ve Plava'nın Karadağ'a teslimine ne Berlin Antlaşması ile ne de milletler hukuku bakımından mecbur değilim. Bu insanlar haydut olmayıp olsa olsa kendileri için fena gördükleri bir kara karşı elde silah direnen şuursuzdurlar. Onları açıkça ayıplıyorum. Ancak onların kanını dökemem. Bununla beraber bende barışın korunmasını ve insan kanı akmamasını diğer medeni devletler kadar arzu ediyorum. Bu sebeple Berlin Antlaşması ile Karadağ'a tahsis olunan arazilerin Karadağ'a teslimini kolaylaştırmak için insanlık namına en mümkün olanı süratle yapmaya çalışacağım. Prens Nikita'nın korktuğu, yeni tebaası ve ordusu arasında çıkabilecek çatışmayı engellemek adına hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacağız. Bu konu hakkında Avrupa ile olan dostluğumuz ve iyi bir komşu olmamız hasebiyle imza etmiş olduğumuz Berlin Antlaşması hükümleri ve milletler hukuku kuralları haricinde hiçbir şey taahhüt etmeden elimizden geleni yapacağız. "*

Bu ifadeden sonra Babıali göstermek istediği fedakarlıkları icra etmekten tereddüt etmedi. Manastır valisi Muhtar Paşa Yukarı Arnavutluk'un merkezi olan Prizren'e gidip direnişin merkezi olarak anılan bölgelere yaklaşıp Gosine ve Plava'nın teslimini en iyi şekilde halletmek için emir almıştır. Hükümet-i Seniyye işin mali yüküne ve mevsimin zorluklarına bakmadan on beşi Manastır'dan ve yedisi Mitroviçe'den olmak üzere yirmi iki tabur askeri Muhtar Paşa'nın emrine vermiş ve bu askerler Prizren ve İpek üzerine yürümüşlerdir. Paşa'nın ordusu Gosine ve Plava

meselesi halletmek için ellerinden geleni yapmış ve bundan başka Arnavutların direnişini takviye için bu mahallerdeki toplantıları yasaklama emri almıştır. Muhtar Paşa ve Babıali bu işin halledilmesi için ellerinden geleni yapmıştır. Diğer hususlarda olduğu gibi bu hususta da Hükümet-i Seniyye diğer devletlerin nasihatlerini olgunlukla dinlemiştir. Daha önce yayınlanan beyannamenin ardından Gosine ve Plava ahalisineve Arnavutluk'un geneline hitaben ikinci bir beyanname daha yayınlamıştır.

Manastır ve Kosova vilayetleri ile Berat Sancağı'nda bulunan emlak-ı humayundan en güzel çiftliklerin Gosine, Plava ve Arnavutluk'u terk etmek isteyenlere verilmesi teklif edilmiştir. Hükümet-i Seniyye bundan istifade edeceklerin on sene süreyle vergiden muaf olacaklarını vaat etmiştir. Hatta kafalarda şüphe kalmaması adına terk edilen bu çiftliklere nakil ve iskan zamanında lazım olacak para da Paşa hazretlerine verilmiştir. Gosine ve Plava'nın Karadağ'a teslimi ile ilgili bir resmi senet hazırlanmış olup bu senet Babıali'de düzenlenmiştir. Bu anlaşma senedinin mübadele edilmesi için özel bir komiser görevlendirilmiştir. Velhasıl Muhtar Paşa hazretleri emrinde bulunan yirmi tabur askerin de Arnavutluk ahalisinin Gosine ve Plava ahalisine yardımını engellemesi için gerekli görevlendirmeleri yapılmıştır. Gazete olayları başka şekilde göstermeye çalışan ve bu noktada Avrupa'yı yanıltmak için elinden geleni yapan art niyetliler olsa da bu iftiralar ve entrikaların meydana çıkarılmasının kolay olduğunu beyan etmiştir. Öncelikle, eğer Babıali Arnavutları serbest bırakarak çatışmaya müsaade etmek isteseydi hareketsiz kalması ve hiçbir fedakârlıkta bulunmaması yeterliydi. İkinci olarak Arnavutlar Muhtar Paşa'nın hareketlerini direnişi engellemeye yönelik bir hareket olarak algılamıştır. Bundan başka Arnavutların mantığının diğer milletlerin mantığına aykırı olduğu kabul edilse bile mareşal hazretlerinin iki beyannamesinden olan ikincisinin böyle bir hülyaya izin vermediği açıktır. Arnavutların beyannamelerden ve özellikle Hükümet-i Seniyye'nin fikirlerinden malumatı olmadığını söylemek hakikati görmemek ve düşmanca bir tavır sergilemektir. Ayrıca birçok mebus heyetinin Muhtar Paşa hazretleri yanında yola çıktığını da göz ardı etmektir. İşkodra ve Prizren konsolosları tarafından bu mebusların Gosine ve Plava'ya dair olan beyannameler üzerine meydana çıkmış oldukları bilinmektedir. Muhtar Paşa

hazretleri ile maiyetindeki ordunun memuriyetini ve Hükümet-i Seniyye'nin bu konudaki arzusunun ne olduğunu Arnavutluk'un tamamıyla anlamış olduğu inkar edilemez.[147]

Her ne kadar başlarda Osmanlı Devleti ahaliyi ikna veya yerleşim yerlerinin teslimi noktasında herhangi bir sorumluluk taşımadığını ve bu görevin Karadağ'a ait olduğunu söylese de burada da görüldüğü üzere bu tutumundan yavaş yavaş vazgeçmiştir. Bu konuda elinden geleceğini yapacağını ve insaniyetlik namına ve barışın korunması için yardım edeceğini dile getirmektedir. Bu tutum değişiminin altında hem Arnavutların direnişi ve kurduğu örgütlerin etkisi hem de Kardağ'ın Osmanlı Devleti'ni büyük devletlere şikayet etmesi yatmaktadır. Zaten büyük devletlerin baskısından kurtulmak için II. Abdülhamid ilk başlarda Arnavut örgütlerine müsamaha gösterilmemesi doğrultusunda bir karar almıştıt. [148] Beyanname hususuna gelirsek bu beyanname aslında Arnavutlar üzerinde herhangi bir etki yapmamıştır. Arnavutlar kesinlikle topraklarını Karadağ'a teslim etmeye yanaşmamışlardır. İkna ver barış yönetemi ile sorunu çözmek bir şeye yaramamış Arnavutlar kendi topraklarının kendi rızaları olmadan başka bir devlete verilmesinin kabul edilemez olduğu beyan etmişlerdir.[149]

Özellikle Hersek ve Yenipazar'da Karadağ'a terk edilen mevkilere yerleşen Karadağ memurlarının oradaki Müslümanlara iyi davranmadıkları ve bunların da çoğunun Gosine ve Plava'da toplandıkları herkesin malûmudur. Gosine ve Plava'ya hicret, ahalinin uğradığı baskı ve sefalet Orta Arnavutluk ahalisi tarafından görülmüş ve bu durum karşısında Arnavutlardaki merhamet duygusu tahrik olmuştur. Karadağ kanununa tabi olacak her Arnavut'ta memleketinin geleceğinin bu olacağı zannı oluşmuş ve bu durum kendileriyle aynı dine ve mezhebe sahip bu insanlarda bir korku ve heyecan duygusu yaratmıştır. İlhak sebebiyle son derece zorluk çeken bir takım ahalinin görülmesinden sonra Gosine ve Plava ahalisi için, Karadağ gibi İslam ahalisine zulüm edenlerin komşuluğunu kabul etmesi için bir nedenin olmadığı görülmelidir. Bunan başka Niksiç ile daha önce Karadağ'a ilhak olunan diğer

[147]İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi"**,** *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 12, s. 1, (9 Eylül 1880).
[148] Uğuz Özcan, *a.g.e.* , s. 232.
[149] Ali Fuad Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 138.

mevkilerin ahalisi Gosine'yi müdafaa edenlerin sayısını iki katına çıkararak buranın zabtını zorlaştırmıştır.

Hükümet-i Seniyye tarafından yayınlanan beyannameler ile Muhtar Paşa hazretlerinin uygulamalarına karşı direnen Arnavutların önceki sebeplerine bu bölgeleri Karadağ'a verdikleri taktirde göreceği zulüm ve Karadağ sınır memurlarının muameleleri de eklenmiş oldu. İşte bu tehdidin haklı bir sonucu olarak Orta Arnavutluk'un tehdit gören kardeşleri için yardım etmesi Girit isyanı sırasında Yunanistan, Siros ve diğer Yunanistan ahalisinin ve Hersek isyanı sırasından Sırbistan ve Karadağ ahalisinin kendi kardeşlerine yardım etmesine benzemektedir. Arnavutların Gosine'ye yardımlarını engellemek için Hükümet-i Seniyye tarafından alınan tedbirler sayesinde Arnavutlardan oluşan kuvvetler bertaraf edildi. Fakat Arnavutluk dağları Atina ve Siros şehirleri gibi olmadığı için Arnavutlar birkaç taburunu Gosine'ye ulaştırmaya muvaffak oldu. Muhtar Paşa'nın memuriyetinden önce üç dört bin yerliden oluşan muharip gücün Gosine'ye vardığı ve oradaki üç dört bin milisle birleştiği ve daha da evvel oraya varan üç dört bin Arnavut'un varlığı da düşünüldüğünde Gosine'de on, on iki bin muharip gücün var olduğu görülüyor. Karadağ ve Osmanlı memurları da bu miktarda kuvvet olduğunu doğrulamaktadır. Hükümet-i Seniyye sabırsız davranarak hareket edilmemesi ve meselenin barışçıl yolla çözülmesi gerekliliğini Karadağ ve Avrupa devletlerine bildirmiştir. Meselenin tamamen ve sonsuza kadar çözülmesinin ancak bu yolla mümkün olacağını da anlatmıştır.

Doğrusu bir tek kişi kalıncaya kadar savaşmaya karar vermiş on, on iki bin adam tarafından tahkim edilmiş bir şehre saldırmak tesirsiz ve akla aykırı bir harekettir. Hâlbuki Gosine'yi müdafaa edenleri teskin etmek ve gayretlerini bertaraf etmek için zaman tanıyarak yaptıklarının sonuçlarını görmelerini ve düşünmelerini sağlayarak ve Komiser Paşa'nın oralarda olması münasebetiyle gıda stoklarının bitmesini bekleyerek barut patlatmaksızın teslime mecbur etmek daha mantıklıydı. Bu tek çareye müracaat edilmediği gibi Karadağ Ordusu subaylarının Arnavutlar aleyhindeki garezlerinden dolayı Velika ve civarı üç defa kana bulanmış ve meselenin barış yoluyla çözülmesi imkânsız hale getirilmiştir. Tarafsız olacağımızı bu bendin başında belirtmiş olduğumuzdan bu olayı hiçbir tarafın menfaatine

yarayacak şekilde anlatmayıp hakikati anlatmanın ve söylemenin daima iyi olan olduğu inancımızla aktaracağız. Velika civarında vuku bulan önce Karadağ memurları tarafından önemi abartılan daha sonra ufak bir karakol için üç muharebeden birinci muharebenin nasıl vuku bulduğu ve asıl tecavüz edenin kim olduğunun açık bir şekilde ortaya çıkmadığını beyan ederiz. Gazetenin görüşüne göre bu üzücü olay büyük ihtimalle hayvan hırsızlığından çıkmıştır. Yine gazetenin aktardığına göre bu mücadele de Arnavutlar üstün gelmiş ve Karadağlılar namuslarını kurtarmak için kanlı sonuçlar doğuracağını bilmesine rağmen iki defa intikam almak istemişlerdir.

Gazete insanlık ve barışı esirgeyen kış mevsiminin Karadağ ordusunun temelsiz ve kuralsız hareketlerine son vermiş olduğunu ve Karadağ Prensi'nin askeri kuvvetlerine geri çekilme emri verdiğini ve iki ay boyunca ordunun tüm manevralarının erteleneceği kararını verdiğini telgraf şirketleri vasıtasıyla haber aldığını belirtiyor.

Yukarıda bahsettiğimiz yönüyle Arnavutlar ve Karadağlılar arasında vuku bulan muharebe Gosine ve Plava'nın zorla zapt edilmesinin zorluğunu ispat etmiştir. Karadağ Emareti bu müstahkem mevkii müdafaa edenlere karşı silah kullanırsa vereceği zayiatı görmüş oldu. Eğer Karadağ Emareti bahar mevsimi geldiğinde düşmanlığı tekrar ele alacak olursa kaybedeceği savaşçıların miktarını gerek Emaret ve gerek ahalinin sıhhati yönüyle hesap edebildiler. Karadağ cesur evlatlarının kanını daha önce Hersek asilerine yardım etmek için akıttı. O zaman Karadağ ile Sırbistan Devlet-i Aliyye'ye karşı giriştikleri yarı resmi savaş zamanıydı. Sonra yine bu kan Karadağ Prensi Nikita tarafından bize ilan edilen ve uzayıp giden muharebe esnasında akıtıldı.

Gazete Emaretin erkek nüfusu hemen hemen mahvolduğunu tarımın tamamıyla terk edildiğini ve savaşın bitmesinde sonra gelen soğuk mevsim ile de tüm ziraî malların kuruduğunu dile getirmektedir.

Prens Nikita memleketi bu haldeyken tekrar düşmanlığa başlayıp genç ve tecrübesiz askerlerden oluşan taburlarını cesur ve ümitsiz bir ahali tarafından müdafaa edilen sarp dağlara karşı sevke mecbur kalırsa sonunun kötü olacağını

dehşetle görüp mağlubiyet tehlikesinin ve bunun ahali üzerinde edeceği tesirini de düşünerek bu yöntemi bırakmaya karar vermiştir. Doğrudan doğruya bunu söylemeyi münasip görmediğinden yüksek makamlarda bulunanlara durumu bildirip bir mübadelenin mümkün olduğunu dile getirmiştir. Böylelikle Karadağ'ın daha önceki hareketinin ve hükümetinin bu yoldaki tekliflere karşı verdiği ret cevabını terk etmek arzusunda olduğu da görülmüştür.

Muhtar Paşa hazretlerinin kış mevsiminden evvel görevinin bitmesinin sebebi bunlardır. Gazeteye göre Karadağ memurları hatalı davranmamış olsa ve bu olaylar yaşanmamış olsa Hükümet-i Seniyye ile komiserin mesaisinden güzel bir sonuç çıkabilirdi. Gazeteye göre Muhtar Paşa'nın memuriyetinden yine de güzel sonuçlar çıkmıştır. Çünkü bu memuriyet sayesinden Gosine'de Arnavutların daha da fazla toplanması engellendiği gibi Arnavutlara hareketlerinin Hükümet-i Seniyye nezdinde hoş karşılanmadığı da hissettirilmiştir. Böylelikle saldırgan tutum bertaraf edilmiş olup Paşa orada bulunmamış olsaydı Arnavutlar Karadağ ordusunu takip edip ve arazisini bile istila edeceği muhakkaktı. Tüm bunlardan dolayı akıllıca ve sabırlı bir hareket ile mücadelenin büyümesini ve Karadağ ordusunun hareketlerini Velika kazası hududun dışına kadar genişletmesini müsaade etmeyen Osmanlı komiseri ile asker ve mülkiye memurlarının haklarını teslim etmek adaletli olur.[150]

Velika'da meydana gelen çatışma Karadağlılar'ı korkutmuş ve fikirlerinin değişmesine neden olmuştur. 4 Aralık 1879'da Karadağlılar ile topraklarını vermek istemeyen Arnavutlar, Osmanlı Devleti'ne rağmen, Novic-Velika'da karşı karşıya gelmişlerdi. Gosineli Ali Paşa liderliğinde Karadağ ordusuna karşı savaşan Arnavutlar, Karadağlıları Andrijeviça'ya kadar sürmüşlerdir. Bu yenilgi üzerine Karadağlılar, Gosine ve Plava'yı zor kullanarak işgal etmenin kolay olmadığını görmüşlerdir.[151] Bundan sonra İtalyanlar'ın önerisine sıcak bakacaklardır. Şunu da belirtmek gerekir ki, Arnavutluk'taki milli kalkışmayla en çok İtalya ilgilenmektedir. Avusturya'nın Arnavutluk'a müdahale etme potansiyelinin olduğunu bilen ve bundan çekinen İtalya, bir an evvel Osmanlı Devleti ile Karadağ arasındaki sorunun

[150] İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 13 s. 1, (13 Eylül 1880).
[151] Peter Bartl, *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları,* Bedir Yayınları, İstanbul 1998, s. 204.

çözülmesi taraftarıdır. Sorun ne kadar çabuk çözülürse o kadar iyidir.[152] Sorunun devam etmesi üzerine 2 Nisan 1880'de büyük devletler bir araya gelmişler sorunu masaya yatırmışlardır. İtalya temsilcisi Kont Corti, Gosine ve Plava yerine Gruda, Hot ve Klemend'in verilmesini teklif etmiştir. Çünkü Gruda, Hot ve Klemendi çoğunlukla Katolik Arnavutlardan oluşmaktadır. Sonuçta Hot, Gruda, Klemendi'nin Karadağ'a bırakılması yönünde görüş birliğine varılmıştır.[153] Karadağ Prensi bu teklifi kabul ettiğini II. Abdülhamid'e bildirmiştir. Böylelikle Kont Corti'nin önderlğinde ve onun adını taşıyan öneri kabul edilmiştür. 18 Nisan'da Berlin Antlaşması'nı imzlayan devletlerin de bu öneriyi kabul etmesiyle antlaşma yürürlüğe girmiş oluyordu. Mayıs 1880'de İşkodra valisi İzzet Paşa'ya Arnavutların buraları boşaltması için bir tebligat gidecekti.[154]

Gazetede Karadağ ordusunun Gosine ve Plava'ya karşı yapılan şiddet hareketinin uğursuz ve kötü sonuçlarının görüldüğü beyan edilmiş ve maddeler halinde Karadağ'ın durumu anlatılmıştır. Ayrıca mevsimin savaş için uygun olmadığı söylenmiştir. Bir de direniş gösteren kasabalarda Karadağ ordusunun karşısına yaklaşık on beş bin kişilik bir kuvvetin çıkmış olması halinde, uzun süreli direnişe müsait olan bu toprak üzerinde, iki ordu arasında meydana gelebilecek savaşın barışı tehlikeye düşüreceği itiraf edilmiştir. Bahsedildiği üzere Devlet-i Aliyye ve diğer devletler meydana gelebilecek savaşı önlemek için ellerinden geleni yapmaya çalışmıştır. Eğer Babıali Berlin Antlaşması'nı ihlal ederek Gosine ve Plava'yı elden çıkarmamayı isteseydi Karadağ Emareti'nin zayıflığı kendisinin yeniden hücum etmesini engelleyeceğinden olaylara seyirci kalırdı. Fakat Babıali bölgede Muhtar Paşa liderliğinde böyle hareket edilmesi durumunda Osmanlı'nın iyi niyetinden şüphe edileceğini ve düşmanların eline koz verileceğini ön görmüştür. Bu durumda Babıali'ye şöyle denilebilirdi: "*Son cevabınızda haklısınız. Fakat bu durum, barışa önem vermediğinizi; Berlin Antlaşmasını uygulanamaz hale getirmek ve komşunuza tahsis edilmiş olan arazileri elden çıkarmamak için olaya sadece antlaşmadan doğan haklılığınız noktasından bakarak istifade etmek istediğinizi ispat ediyor. "* Diğerleri de Babıali'nin aleyhine olarak ileri sürdükleri Cemiyet-i İttihadiye ve

[152] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 237.
[153] Ali FuadTürkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, C. 2, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s.138.
[154] Süleyman Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, Ticaret Basımevi, İzmir 1944, s. 261.

memurlarımızın Arnavutları kışkırttığı ithamlarını yenileyeceklerdi. Hatta Babıali'nin bu hareketini Avrupa'nın iktidarsızlığının bir sonucu olarak göstermeye çalışacaklar ve Arnavutluk'un Devlet-i Aliyye'nin bir parçası olup olmadığı sualini soracak kişiler bile ortaya çıkacaktı. Babıali'nin bu siyasi tartışmadan zaferle çıktığını kimse inkar edemez. Fakat Hükümet-i Seniyye olaylara iyi niyetli ve barışı önceleyerek yaklaştığı için vaat ettiklerini yerine getirmiyorum diyemezdi.

Çatışmadan kaçınmak ve bundan doğabilecek karışıklığı önlemeyi Hükümet-i Seniyye tüm Avrupa hükümetlerinden daha çok istemekte ve barışçıl bir bakış açısıyla hareket etmekten hiçbir zaman geri durmamaktadır. Tehlikeyi bertaraf etmek için diğerleri tarafından önerilen uygun yöntemler dinlenmiş olduğu gibi nasihatleri de anlayışla karşılanmıştır. 18 Nisan tarihli Kont Corti anlaşması Babıali'nin iyi niyeti ve cömertliği sayesinde imzalanmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi Karadağ hükümeti Gosine ve Plava'yı kendi ordusu için daha kolay ve daha az fedakârlıkla zapt edebileceği bir memleketle mübadele edebileceğini ima etmişti. Karadağ hükümetinin bu niyeti Orta Avrupa'da bulunan Devlet-i Aliyye büyükelçilerinden biri marifetiyle Hükümet-i Seniyye'ye bildirilmiş ve daha sonra büyük devletlerin elçilerinden biri Karadağ meselesinin bitirilmesi için uygun bir mübadele arazisinin(Gruda, Klementi, Hot) münasip olacağını Babıali'ye tebliğ etmiştir.

Babıali bu meseleyi olgunlukla bitirmek arzusunda olup sınırları üzerindeki bu tartışmaya son vermek ve Karadağ ile arasında ileride iyi ilişkiler tesis etmek istiyordu. Bu dönemde Osmanlı politikasını Osmanlı politikasın idare eden kişiler Hükümet-i Seniyye ile Balkan Yarımadası'nda oluşan hükümetler arasında anlaşmazlık çıkarabilecek düşmanlıkların bertaraf edilmesi gerekliliğine inanıyorlardı. Berlin Konferansı kararlarını yok sayma ile suçlanan bu önemli devlet yöneticileri tüm dikkatlerini iç işlerine ayırmış ve son savaşın açmış olduğu yaraları sarmak için çözülmemiş meselelere vermeyi arzu etmekteydiler. Karadağ Meselesinin hakkaniyetli bir şekilde çözülmesi için barışı önceleyen bir arazi mübadelesi ile konuyu kapatmak münasip görülmüş ve bu bağlamda verilen teklife olumlu cevap verilmiştir. 18 Nisan tarihli anlaşmanın ayrıntılarını nakletmeden önce iki maddeyi beyan etmemiz gerekmektir. Öncelikle Hükümet-i Seniyye'nin mübadele

fikrini hemen kabul etmesi meseleyi hakikaten olgunlukla bitirmek istemesinin delilidir. İkinci olarak Babıali'nin mübadele fikrini bu anlaşma üzerine müzakere etmeyi reddetmemesi Osmanlı açısından bakılırsa iyi niyet ile hareket ettiğinin göstergesidir.

Yeniden ortaya çıkacak teklifleri reddetmek ve bu minvaldeki tavsiyelere kulak vermemenin Hükümet-i Seniyye için kolay olduğunu beyan edilmişti. Hükümet-i Seniyye diyebilirdi ki: *"Karadağlıların Gosine ve Plava'yı zabtı için elimden gelen her şeyi yaptım. Bu işi yalnız zaman bitirebilir. Karadağlılar faydasız yere akıtacakları kanın Avrupa'ya karşı sorumluluğu üzerine almak kaydıyla zor kullanmakta serbesttirler. "* Devlet-i Aliyye hükümet yöneticileri bu ifadeyi beyan edebilirdi. Bu şekilde hareket etmediler çünkü direnişi arzu etmediler. Bu durumu Hükümet-i Seniyye'nin menfaatine uygun bulmadılar. Çünkü gönülden rahatsızlık duydukları bu önemli tehlikeyi uzatmayı arzu etmemekteydiler. Osmanlı devlet adamları bu şekilde hareket ederek vatanperver gibi mi hareket ettiler? Burasını aşağıda dürüst ve tarafsız bir şekilde anlatılacak olaylarla anlatılmaya çalışılacak.[155]

Görüldüğü gibi ve İbrahim Sabit'inde dediği gibi Osmanlı Devlet'i bu konuda meselenin bitirilmesi ve kan dökülmeden çözülmesi yönünde hareket etmektedir. Çünkü mesele uzadıkça bu işten zararlı çıkan tarafında Osmanlı Devleti olacağı ortadadır. Osmanlı Devleti tüm bunlarla uğraşırken bir yandan Yunanistan 'ın yeni isteklerine bir yandan da Bulgaristan'ın Şarkî Rumeli'ye dair olan emellerine karşı koyması gerekiyordu. Osmanlı Devleti sorunları bir an önce halledip diğer meselelere eğilme düşüncesindeydi. Bir yandan da Osmanlı Devleti'ne Berlin Antlaşması'nda dayatılan ıslahatlar mevzuu vardı. Bu kadar siyasi gailenin arasından iç işlerindeki düzenlemelere eğilecek ne zaman ne de imkan kalıyordu. Bu sebeple mesele ne kadar çabuk ve sorunsuz halledilirse Osmanlı Devleti lehine kapanmış olacaktı. Zaten Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını hızlandıran Berlin

[155] İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 15, s. 2, (20Eylül 1880).

Antlaşması'ndan sonra II. Abdülhamid tarafından dış siyaseti için en uygun yol, "*hüsnü idare politikası*"olarak görülüyordu.[156]

Yukarıda belirtildiği üzere büyük devletler haklılığı, doğru olanı bir tarafa bırakıp Karadağ ile Arnavutluk arasındaki meselenin büyümemesi doğrultusunda meseleye yaklaştılar. Devletlerin neredeyse tamamı meseleden Hükümet-i Seniyye'yi mesul tutmak niyetinde olduklarından çoğunluğu da bu yönde beyanat verdi. Babıali mübadeleyi reddederse Avrupa'ya karşı art niyet ile suçlanacaktı. Çünkü delillendiremedikleri suçlamayı böylelikle ispat etmiş olacaklardı. Böyle bir hatayı yapmayıp aksine Babıali'nin mübadeleyi kabul etmesi düşmanların suçlamalarını bertaraf edip Hükümet-i Seniyye'nin Karadağ meselesini bitirmeyi herkesten çok arzu ettiğini göstermektedir. Niyeti hakkında şüphe ve tereddüt edilen Babıali'nin bu tutumu şüpheleri bertaraf etmiş ve böylelikle devlete de hizmet edilmişti. Fakat bu birinci sonuçtan ziyade devlet bu mübadele sayesinde vatansever vekillerin görmezden gelmeyeceği bazı kuralları ortaya çıkarıyordu. Ulah dağları ile verimli olan, tamamı Müslüman olan on iki ahaliden oluşan ve Karadağ ile Yukarı Arnavutluk arasında da bir set oluşturan Gosine ve Plava kazaları Devlet-i Aliyye'ye kalıyor. Diğer taraftan hasım iki topluluğun birbiri ile temas edebilecekleri arazi mübadele yöntemiyle el değiştiriyor, bu iki grubun düşmanlıklarının devam edemeyeceği, birbiriyle temas edemeyecekleri Hum'a nakledilmiş oluyor. Böylelikle meselenin üçüncü boyutu da bitirilmiş oluyordu.

Podgoriçe arazisi hudut komisyonu oradan geçtiği zamanlarda herkesin bildiği üzere mühim bir anlaşmazlığa sebebiyet vermişti. Şimdi hududun bu kısmı üçüncü defa anlaşmazlığa sebebiyet verecek ve yine sınır üzerinde müzakereye sebebiyet verecekti. Gazete buradan sonra ifademizi izah ediyoruz diyerek söze devam etmiştir. Birçok zorlukla Hükümet-i Seniyye tarafından fedakârlıklarla halledilen Podgroiçe ve İspiç meselesinden sonra Gosine ve Plava meselesi ortaya çıktı. Mesele 18 Nisan tarihli anlaşmada belirtilenden farklı bir yöntem ile çözülse ve Hükümet-i Seniyye Karadağ'a tazminat ödeyerek Gosine ve Plava meselesi halledilse

---

[156] Serap Toprak, "*XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktor Tezi)", Ankara 2011, s. 352.

dahi Zam arazisinin sınır belirleme işi kalıyordu. Bu arazinin ahalisi de en az Gosine ahalisi kadar nefret dolu olduğundan Avrupa hudut komisyonu önceden sınır belirleme işine başlayamamıştı. Gosine meselesi çözülerek iki sınır komşusu hükümet arasındaki sorunlar çözülse de büyük devletleri rahatsız edebilecek bir sorunun ortada kaldığı bu yönüyle görülebilir.

Sınırın bu denli uzun ve geniş olması sebebiyle Devlet-i Aliyye buralarda kalıcı bir barış ve devamlı bir asayiş olacağını zannetse ve Karadağ diplomatları arasından sınır belirleme işini önemsiz addetse de aklıselim bunu reddeder ve aksini tavsiye eder. Devlet-i Aliyye'nin Asya ve Afrika'da bazı sınır noktaları vardı ki buralarda göçebe aşiretler bulunur ve buralarda coğrafyaları gereğince sınır belirlemek imkânsızdır. Çünkü buralarda kalıcı bir sınır belirlemek için gereken coğrafî enstrümanlar yoktur. Bu yöntemi Balkan Yarımadası'nda uygulamak arzusu gerek devletçe gerekse de asayişin korunması açısından sakıncalı ve hatalı bir tutumdur. Devlet-i Aliyye'nin komşuları ile iyi geçinmesi ve barış içerisinde yaşamasının ne kadar önemli olduğunun yazar sıfatıyla açıklamamız gerekir. Ancak iyi hesap ile iyi dost kazanıldığı gerçek ise tüm Osmanlı sınırını ve Avrupa'daki sınırlarımızı parçalamak için Devlet-i Aliyye hükümetine yardımlarımızı esirgemeyelim. Bundan dolayı, mübadele teklif eden dost devletlerin teklifini dikkate alan saltanat vekillerinin Devlet-i Aliyye ve Karadağ arasında olumsuzluğa ve hataya sebebiyet verebilecek herhangi bir durum söz konusu olmaksızın, kati surette sınırları belirleyip tayin ederek gerek devlet ve gerekse de barış için gerçek bir hizmet vermiş olduklarını tasdik etmeye mecburuz.

Gosine ve Plava meselesini halletsek bile Arnavutlar ile Karadağlılar arasında bir üçüncü anlaşmazlığın varlığını ispat ettik. Mübadeleden önce icra edilen müzakere ve bu müzakerenin neticesi olan sınır hattının bu hali ile Arnavut ve Karadağ sınır meselesinin üçüncü yönünü tamamen yok ettiler. 18 Nisan tarihli anlaşmanın hükümetin komşuları ile olan barışa hizmet edeceğini söylersek abartmış olmayız. Anlaşmanın irdelenmesinde göreceğimiz üzere Gosine ve Plava'nın mübadelesi, Zam vadisi için gelecek her türlü itirazı bertaraf ederdi. Velhasıl Hükümet-i Seniyye'ye kalan arazi gerek genişlik gerek nüfus ve gerekse de siyasi ve askeri yönden mübadele ile Karadağ'a terk edilecek yerlerden daha iyiydi. Eğer

hakikaten vatansever Osmanlı isek bu anlaşmayı yapanların hakkını vermemiz ve onlar hakkında beslediğimiz iyi niyet ve görüşlerimizi beyan etmemiz gerekmektedir. Bir örneğini Avrupa gazetelerinde görmüş olduğumuz 18 Nisan tarihli anlaşmayı inceleyeceğiz.[157]

Avrupa gazetelerinde gördüğümüz 18 Nisan tarihli anlaşma Devlet-i Aliyye ve Karadağ sınırını denizden başlatıp İşkodra Gölü'nden ve Kastrati Körfezi'nden geçirip Hoti Dağı merasından geçen suların böldüğü alan ve Zam Nehri boyunca gittikten sonra sınırın bir ucundaki Makro Planina noktasında son bulan bir hat ile belirliyor. Gosine ve Plava'nın diğer araziler ile mübadele olunması ile meydana gelen bu hat anlaşmazlığa son verecek ve komşu devletler arasında iyi ilişkiler başlamasını ve kalıcı barışı sağlayacaktı. Bu mukavelenamenin ikinci maddesinde açıkça görüldüğü üzere Hükümet-i Seniyye yalnızca mübadele olunacak araziyi tahliye ile sorumluydu. Bu maddede "*Devlet-i Aliyye askeri yeni sınırlarının dışında kalan ve işgal ettiği araziyi bu anlaşmanın imza tarihinden itibaren en geç on gün sonra tahliye etmeyi taahhüt eder."*denilmektedir.

Hükümet- i Seniyye'yi Berlin Antlaşması ile taahhüt ettiklerinden başka bir taahhüde hiçbir sebep mecbur edemezdi. Hükümet-i Seniyye Berlin Antlaşması ve hukukunca öngörülen mevkii değil arazi mübadelesinin öngördüğü mevkii almalıydı. Bu mukavelenin en önemli maddesi Hükümet-i Seniyye'ye hiçbir şekilde yükümlülük getirmediğini gösteren, Babıali'ye tahliye olunacak arazinin durumu hakkında ve Karadağ'a arazinin zabtını kolaylaştırıcı mesuliyet yüklemediğini ispat eden beşinci maddedir. İlgili maddede *"Mübadele edilecek arazilerin Osmanlı Ordusu tarafından tahliyesinden sonra Hükümet-i Seniyye bu arazilerdeki genel asayişinin korunmasından sorumlu olmayacağı gibi buralarda meydana gelebilecek vukuatlardan dolayı kimseye karşı sorumlu olmayacaktır."*denilmektedir.

Anlaşmadan doğan haklarından dolayı meydana gelebilecek muhtemel vukuatların mesuliyetini üzerine almayan bir hükümeti hiç kimse art niyetlilikle itham edemez. Bundan başka Hükümet-i Seniyye'nin iyi niyetine ve Karadağ meselesini bitirmek istemesi hakkındaki samimi arzusuna Babıali'nin en inatçı

[157]İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 19, s. 1, (4 Ekim 1880).

muhalifleri bile şüphe ile yaklaşamaz. Bu meseleyi bitirmemek arzusunda bulunanlara Hükümet-i Seniyye tarafından iyi bir gözle bakılmayacağını herkes onaylar.18 Nisan tarihli anlaşma tasdik olunamadı. Karadağ askerinin gelmesinden önce Arnavutları istihkamlara getiren sebep, Arnavut ahalisinin fikirleri ve tutumu ile Karadağ hükümetinin yeni tebaası olan Müslümanların mallarına el koymasıdır. Osmanlı askerinin geri çekilmesi nasıl bir ortamda olduğu ve bunların zabtı altındaki mevkilerin ne halde bulundukları hakkında malumat verilmiş olması bu meseleyi burada tetkik etmekten bir dereceye kadar bizi muaf tutabiliyor. Hükümet-i Seniyye düşmanları Podgoriçe'nin teslimine dair olarak İşkodra Valisi'nin Osmanlı askerinin bölgeden çekileceği saati haber veren resmi mektubu hakkında önemsiz bir yanlış anlamadan istifade edebileceklerini sandıklarından dolayı bu vaka hakkında "*Osmanlı Gazetesi* " okuyucularına doğru bilgi verilmesinin gerekli olduğunu ifade edilmiştir.[158]

İtalyanların teklifi ile kabul edilen antlaşmanın maddeleri şu şekildedir:

- Sınır denizdeki Vakroçi'den başlayıp göle kadar gidecektir. Oradan gölü geçecek, Kastrati ve Hoti Gölleri ortasından Tuzi ve Hoti Dağları zirvesinden Zam Nehri'ne varacaktır. Zam Nehri'nin yatağından Goliş Dağı'nın eteğine kadar çıkacak ve Yeznika Dağı'nın zirvelerini takiben Vermoş Vadisi'nden geçerek Stoviça Dağı'nın tepesine kadar gidecektir. Liboviça Zerintin zirvelerinden geçen sınır Velika Karyesi'ni Karadağ'a bırakırken, Okra Plantya'yı Osmanlı Devleti'ne bırakarak sona erecektir.
- Söz konusu yerler imza tarihinden sonraki 10 gün içerisinde boşaltılacaktır.
- Tahliyeden 24 saat önce Karadağ, Podgorica Kumandanlığı'na saat kaçta geçecekleri haber verilecek ki, Osmanlı kumandanları, söylenilen saatte geçebileceklerdir. Osmanlı Devleti tahliye işlemini gerçekleştirdikten sonra terk edilen arazideki olaylardan sorumlu olmayacaklardır.
- Terk olunan yerlerdeki ahali mülkleri yine kendilerinin olacaktır. Fakat göç etmek isteyenlere Padişah'ın Kosova ve Manastır vilâyetlerinde bulunan

[158]İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi" , *Osmanlı Gazetesi,* Nr. 23, s. 1, (18 Ekim 1880).

çiftliklerinden hangilerini isterlerse, şimdiden ihsan buyrulduğunun güzelce tebliğ edilmesi istenmiştir.[159]

Bu maddelerden oluşan antlaşmanın ahali tarafından kabul edileceği sanılmıştır ancak bu konuda yanılmışlardır. Bu antlaşmanın en önemli argümanının Gruda ve Klemendi halkının Hristiyan olması ve bu sebeple Karadağ'a bağlanmayı kabul edeceği fikridir. Ancak böyle olmamıştır. Hristiyan Arnavutlar'da Karadağ'a ilhak olmayı kabul etmemişlerdir. Aşiret liderlerinden oluşan bir grup İngiliz konsolosu Kirby Green'e bir mektup göndererek kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarını beyan etmişlerdir. Özellikle II. Abdülhamit'e gönderdikleri yazı dikkat çekicidir. Bu yazıda şöyle denilmiştir: *"...Yüzyıllardan beri haşmetmeabları Sultanımıza itaatli bir sadakatle bağlıyız. Mutlu bir şekilde yaşadığımız hürriyetimizi teneffüs ettiğimiz için gururluyuz. Hâlihazırdaki statükomuzu ve kaderimizi değiştirecek olan herkesle savaşacağız..."*[160] II. Abdülhamid ise yazıya istinaden halkının kendine bağlılığını bildiğini ve onlara duyduğu muhabbeti dile getirmiştir. Bu durumun kendisini de rahatsız ettiğini ancak politikanın zorlamasından dolayı bunu yapmak zorunda olduğunu ifade etmiştir.

Gazetenin aktardığına göre 18 Nisan tarihli anlaşmaya taraf olan İşkodra Valisi savaş yaverlerinden birisini, İtalya Konsolosluğu tercümanı ile beraber İşkodra'dan yollamıştır. Bu memur mübadele edilecek arazinin tahliye edileceği zamanı bildiren bir mektup taşımaktaydı. Bu iki kişi özel bir vapurla Revika'ya vardılar. Başka nakliyenin olmaması ve yolların durumundan dolayı akşamüstü varan bu iki kişi geceyi vapurda geçirerek yola çıkmış ve sabah saat yedide Podgoriça'ya varmışlardır. Mektup derhal Plamanaç'a teslim edilmiş ve Plamanaç'da İşkodra Valisi'nin teklifini kabul edip teşekkürlerini bildirmiştir. Vapurda bu harekete yetecek kadar askerle derhal yola çıkarak ordunun bu mevkii boşaltacağı saatten evvel bölgeye ulaştılar. Demek ki İtalya Konsolosluğu tercümanı Karadağ ile Osmanlı ordusunun manevralarını gördüğü gibi ordunun istihkamlardan geri çekilmelerine de şahitlik etmiştir.

---

[159] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 238.
[160] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 239.

Osmanlı ordusu istihkamlarını ve işgal ettiği noktaları belirtilen saatte tahliye edip top ve mühimmatlarını da beraber götürmüştür. Bu duruma gerek o gün ve gerekse de hakikati anlamak için Hum' a ve Kastrati'ye gidenler şahit olmuştur. Bundan başka Osmanlı askerlerinin bir ihlali olup olmadığının araştırılmasına yönelik diğer devletlere tahkikat için teklif götürmüştür. Gazeteye göre Babıali'nin teklifi yapması, bu noktaların tahliyesi esnasında herhangi bir nizamsızlık olmadığını ispat etmektedir. Bu teklif ilgili kişilere olayları ortaya çıkarmak ve suçluları cezalandırmak fırsatı vermektedir. Bu teklif kabul edilmeli Osmanlı askerinin çekildiği noktalara asileri getiren ve yerleştirmiş olan sorumlular, tarafsız ve derinlemesine bir tahkikat ile ortaya çıkarılmalıydı. Gazetenin yorumuna göre hakikat ortaya çıkarılmadığı için Karadağ Meselesi'nin anlaşması uygulanamadı. Kimin hatalı olduğu şimdi anlaşılamaz. Gazete tarafların birbiri hakkındaki suçlamaların ve bu konuda anlattıkları çeşitli hikayelerin önemsiz olduğunu dile getirmektedir. Mesele üzerine sağlıklı hüküm vermek ve doğru bir sonuca ulaşmak adına incelememizi tarafları dikkate almayarak yürüteceğimiz gibi hukuksuz bir davranış var ise bundan kimin istifade etmiş olabileceğini ortaya çıkarmaya çalışacağız.[161]

Bilindiği üzere Karadağ'a Gosine ve Plava yerine, İtalyan büyükelçisi Kont Corti'nin teklifiyle hazırlanan Corti Uzlaşması'yla (Corti Compromise) Tuz Kazası'nın Hot nahiyesi, Klemendi ve Gruda'nın verilmesi kararlaştırılmıştı. Bu defa da Hot, Ksatrat, İşkirek, Repol ve Gruda halkı topraklarının Karadağ'a verilmelerine tepki göstererek direneceklerini ilan etmişlerdi. [162]İbrahim Sabit'in bahsettiği olaya göre Osmanlı Devlet'i Antlaşma hükümlerine uyma noktasında elinden geleni yapmış bölgeyi zamanında ve eksiksiz olarak terk etmiştir. Ancak direnişe sebebiyet veren kişilerin kim ve kimler oldukları noktasında bilinmezlik olduğundan antlaşmanın kim tarafından bozulduğu tam olarak ortaya çıkartılamamıştır. Bu gelişmeler üzerine Batılı devletler İngiltere'nin öncülüğünde 16 Haziran 1880'de Berlin'de yeniden bir araya gelerek Gosine ve Plava'nın yerine Ülgün ve Bar'ın Karadağ'a terkini içeren "*Granville Projesi*" ni hazırlamışlardı. Ülgün Düzenlemesi

[161] İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 24, s. 1, (21 Ekim 1880).
[162]Zübeyde Güneş Yağcı, "Berlin Antlaşması'ndan Sonra Müslümanların Karadağ' da Kalan Arazileri Meselesi", *Belleten Dergisi*, C. LXXX, S. 287, TTK Yayınevi, Ankara 2016, s. 183.

(Dulcigno Arrengement) olarak tarihe geçen bu kararların Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmesi, bölgedeki Arnavutların direnişi nedeniyle bir hayli zor olmuştu.[163]

Yukarıda beyan olunduğu üzere Gosine ve Plava'ya karşılık mübadele olunan arazilerdeki Müslüman ve Katolikler Karadağ idaresine geçmek istemiyorlardı. Bunlara Podgoriçe, İspiç, Niksiç ve Berlin Antlaşması ile Karadağ'a bırakılan diğer arazilerdeki Müslümanlarda katıldı. Bu aileler Hum kıtasına Berlin Antlaşması gereğince Devlet-iAliyye'ye kalacak olan Podgoriçe sahasının en doğusuna yerleşmişlerdi. Bunların çoğu Tuzi civarını seçip Hükümet-i Seniyye yardımlarıyla buralara yerleşmiş olduklarından seksen doksan haneden ibarettir. Tuzi haricinde de bugün hala Karadağ'ın insanlığa sığmayan hareketlerinden kaçan yüz-iki yüz daha aile bulunmaktadır. Zim Köprüsü'ne doğru Tuzi'den gidilir ise kısmen Gosine ve Plava ve kısmen de Podgoriçe arazisinin en doğusu ile Zim Nehri kıyısına sığınmış çaresiz muhacirlerin meskeni olan yüzlerce yerleşim yeri görebilirsiniz.

Arnavutluk'a ait olduğu halde Karadağ'a terk edilen arazinin eski ahalisinden Müslüman muhacirlerinin yerleştikleri yerlere dair açıklamamızın amacı, Berlin Antlaşması'nın Karadağ Hükümeti ve ahalisinin muamelelerini göstermek niyetiyle değildir. Bu açıklamanın amacı Avrupa yüksek meclisinin verdiği kararın tehlikesini meydana çıkarmak niyetiyle de değildir. Amacımız mübadele arazisine sonradan yerleşmiş binlerce kişi olduğunu ve bunların yerleşmeden önce kötü muamele ve zulüm gördüğü anlatmaktır. Bu durum bölgede yaşayan ve Karadağ tabiiyetine geçecek olan ahali ile diğer Arnavutların uğrayacakları muamelenin somut bir örneğidir [164]

Yazarın muhacirlere dair verdiği bu bilgi Karadağ hükümetinin aldığı yerlerdeki ahaliye nasıl davrandığını ve bunun sonuçlarını göstermesi bakımından mühim bir delildir. Bu tarihten sonra İbrahim Sabit her ne kadar yazı dizisinin devamı olacağını söylese de yazı dizisi burada son bulmuştur. Bundan sonra daha çok Yunan Meselesi üzerine yazılar kaleme almıştır. Karadağ ile olan arazi terki sorunun geçmişine buraya kadar değinmeyi yeterli bulmuş olsa gerektir. Gazete Karadağ meselesini gelecek sayılarda ele almıştır ancak "*Karadağ Meselesi*" adı

[163] Zübeyde Güneş Yağcı, *a.g.e.*, s. 183.
[164]İbrahim Sabit, "Karadağ Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 25, s. 1, (25 Ekim 1880).

altında değil. Bu tarihten sonra sorunun yönü zaten başka bir araziye kayacaktır. Bilindiği üzere Gosine ve Plava'nın terkinden çıkan sorunlardan dolayı büyük devletler başka alternatif yollara başvurmak için toplanmıştır. Yukarıda da bahsini ettiğimiz ve İtalya' nın önerisi ile "*Kont Corti Mukavelenamesi*" adı altında alternatif bir arazi terki hususu üzerine anlaşılmıştı. Bu mukavelenin maderini de belirtmiştik.

"*Corti Uzlaşması*"da denilen ve çoğunluğu Müslüman Arnavutlardan oluşan Gosine ve Plava'nın yerine çoğunluğu Katolik Arnavutlardan oluşan Gruda, Hoti ve Klementi'nin Karadağ'a verilmesini öngören teklif sunulmuştu. Ancak Hristiyan Arnavutlar da bunu kabul etmemişlerdi. Buralardaki halk direnişi hem Osmanlı Devleti, hem Karadağ, hem de büyük güçlere bu bölgelerin de Karadağ'a verilemeyeceğini göstermiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'ne terk ettiği arazilere geri dönmesi ve buralardaki asayişi tekrar sağlanması için İngiltere'de bulunan büyük devletlerin elçileri tarafından bir protesto verilmiştir. Bu yüzden ilgili devletler, Gruda, Hoti ve Klementi'nin Karadağ'a verilmesinden vazgeçerek, Ülgün'ün teslimini kararlaştırmışlardır. [165]

Burada Osmanlı gazetesi Karadağ Meselesi adlı yazı dizisini bitirmiştir. Bu sayıdan sonra Karadağ'a arazi terki ile ilgili yazılar geçmişe yönelik değil güncel haberlere yönelik olarak ele alınacaktır.

2.1.4. Ülgün'ün Teslimi

Arnavutların Babıali tarafından verilen nasihatleri kabul etmeyerek direnişte ısrar etmelerinin sebebi doğru kaynaklardan doğru bilgileri alamamaları ve art niyetli kişilerin neşrettiklerine ve onlardan duyduklarına inanıp, buna kanmalarıdır. Hükümet-i Seniyye'nin verdiği babacan imtiyazlardan istifade eden Arnavutların Hükümet-i Seniyye'nin menfaatini ihlal edip devletin selameti için Babıali tarafından kabul edilen bir kararın aleyhinde hareket edeceklerine ihtimal vermeyiz. Zaten Avrupa devletlerinin hatalarından zarar gören Arnavutlar bu hatanın hukukun, doğruluk ve adaletin aleyhinde hüküm sürdüğü ve Avrupa'nın bu yanlış kararının Arnavut arazisini parçaladığına hükmederek bir millet için alnının teriyle suladığı

[165] Ayşe Özkan, *a.g.e.*, s. 89.

vatanını, özgürlüğünü ve istiklâlini yani en kutsal değerlerini ayaklar altına aldığını gördüler. Arnavutların hepsi devletin kendileri yüzünden karşı karşıya kaldığı tehlikeli duruma son vermeye ve kendileri aleyhine de olsa bu işi bitirmeye hazırdır. Fakat gelecekleri için teminat talep ediyorlar. Prens Nikola gibi zapt edemeyeceğinden fazla yer almak arzusunda bulunan bir despotun hırs dolu emellerine karşı Arnavutların bu isteğine kimse itiraz edemezdi. Arnavutların isteği sadece Karadağ'ın korkunç baskılarına karşı bir teminat talebidir.

Gazetenin dediğine göre Arnavutlar kuvvetlerini artırmışlardır ve Karadağ kuvvetleriyle mücadeleye güçleri vardır. Arnavutların Avrupa'dan istedikleri bir şey vardır. Bu da Ülgün[166]'ün Karadağ'a terkiyle sınır meselenin kesin bir şekilde çözüldüğünün resmi olarak ilan edilmesi ve bir daha bu konunun açılmamasının Avrupa tarafından taahhüt edilmesidir. Bilindiği üzere Babıali bu istekleri bu büyük devletlere arz etmişti. Karadağ'a terk olunacak arazilerin Arnavutlarca teslim edilmesi büyük güçleri tamamıyla hoşnut edeceğinden Arnavutların kendi emniyetleri için istedikleri resmi açıklamanın gelmesi Avrupa'nın şanına layık bir açıklama olurdu. Ancak Osmanlı gazetenin bildirdiğine göre buna dair Babıali'ye hiçbir cevap ulaşmamıştır ve akan kanı durdurmak için tek çare olan bu istek Avrupa tarafından reddedilmiştir.

Osmanlı gazetesinin aktardığına göre Arnavutlar, taleplerinin kabul olduğuna dair kararın büyük güçler tarafından ilan edilmemesi durumunda Babıali'den arazi terki konusunda yanlarında olmalarını istemişlerdir. İstekleri teminat altına alınmadığı takdirde Babıali'den hiçbir şeye müdahale etmemesini istemişlerdir. Arnavutlar Gerek Karadağlılara gerekse de Ülgün'e çıkacak olan büyük güçlerin donanmasına ne yapacağımızı biliriz diyerek bu konuya dair olan fikirlerini dile getirmişlerdir.

Arnavutlar eğer Babıali büyük güçlerin arzusuna uyarak talep edilen teminatı almaksınız Ülgün'ü terk etmeye karar verirse Babıali'nın tamiri imkansız vahim bir hata işlemiş olacağını bildirmişlerdir. Gazete, haber kaynaklarının

[166] Ülgün, Karadağ'da Adriyatik Denizi kıyısında yer alan kasabadır. Ülgün aynı zamanda Karadağ'ın en güney limanıdır. Şemseddin Sami, "Ülgün", *Kamus-ul Alâm*, Mihran Matbaası, C. 2, İstanbul 1889.

Osmanlı'nın müzakerelerde bilhassa Arnavutların bu isteği üzerinde durduğunu bildirdiğini dile getirmektedir. Avrupa'nın bu manidar sessizliğinin meselenin çözümünü erteleyerek vahim bir takım sonuçlara neden olacağını derin bir üzüntü ile görmekteyiz. [167]

Arnavutların en büyük korkusu aslında ileriki yıllarda Karadağ'ın ya da bir başka ülkenin yine Arnavut topraklarından parçalar koparmasıdır. Zaten iki yıldır arazi pazarlığı sürekli Arnavut toprakları üzerinde vuku bulmaktadır. Bu durum Arnavutların gelecekleri için de tedirgin olmasına yol açmıştır. Beri tarafta hali hazırda bir de Yunanistan ile Osmanlı arasında bir tashih-i hudut meselesi vardır. Bu meselenin konusu olan arazilerde Epir ve Teselya bölgeleri olduğu için yine Arnavutların başı ağrıyacak demektir. Bu sebeple Arnavutlar Ülgün'ün terkini gelecek yıllarda Arnavutlar aleyhlerine yeni bir arazi terki yapılmaması ya da Arnavutlardan yeni bir fedakarlık beklenilmemesi şartına bağlamış ve Avrupalı devletlerden bunun için güvence istemişlerdir.

Arnavutlara göre yaşadıkları arazilerin parçalara bölünmüş olması da hatalı bir yönetim şeklidir. Bu gibi pazarlıkların Arnavut arazileri üzerinde dönmesinin bir sebebi olarak da bu durumu görmektedirler. Bu sebeple Arnavut örgütleri arazilerinin ortak bir idare yani bir vilayette birleştirilmesini Babıali'den talep etmişlerdir. [168] Gazetenin bildirdiğine göre Arnavutlar bu istekleri kabul edilmezse Amiral Seymour [169] 'un ve Karadağlıların tehditlerine boyun eğmeyeceklerini Ülgün'ü boşaltmayacaklarını bildirmişlerdir. Bilindiği üzere Ülgün sorunu yüzünden Gladstone yönetimindeki İngiltere hem Osmanlı Devleti hem de Arnavutlar üzerinde baskı oluşturması için Amiral Seymour komutasında bir donanmayı 3 Eylül 1880'de Adriyatik'e göndermiştir ve Babıali'ye 21 gün mühlet vermiştir.[170]

---

[167]İbrahim Sabit, "Arnavutluk ve Karadağ Münazaasının Suret-i Ahiresi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 16, s. 1, (23 Eylül 1880).

[168]Nathalie Claer*, Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s. 196-197.

[169] Edward Hobart Seymour, (30 Nisan 1840 – 2 Nart 1929). İngiliz Kraliyet Donanması Amirali. Kırım Savaşında ' da görev yapmış daha sonra 1880-1882 yılları arasında İngiliz Akdeniz Kraliyet Donanması' nda görev yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Feyza Görez, "Boksör İsyanın'da Pekin Kuşatması - Çin Medeniyeti: Tarih, Kültür, Edebiyat, Felsefe", *Kesit Yayınları*, Ankara 2018, s. 119-134.

[170] Ramiz Ertem, *a.g.e.*, s. 5-6.

Gazete kış mevsimi için Kotor limanının emniyetinden dolayı birleşik donanmanın oraya çekileceğine dair Ajans Havas'ın verdiği haber İstanbul'da şaşkınlıkla karşılandığını bildirmiştir. Herkesin bu duruma ortak donanma harekatının bahara kadar ertelendiği manasını yüklediğini dile getirmektedir.[171]

Her ne kadar gazete ve konuyla ilgilenenler bu olaydan dolayı ortak donanmanın olası harekâtının bahar ayına ertelendiği fikrine kapılsa da işin aslı bu değildir. Osmanlı Devleti'nin işi ağırdan aldığını düşünen İngiltere bu duruma kızarak ortak bir donanma ile İzmir'in işgalini büyük devletlere teklif etmiştir. Bu teklif Rusya ve İtalya tarafından kabul edilmekle beraber Almanya, Fransa ve Avusturya tarafından kabul edilmemiştir.[172] Her şeye rağmen İngiltere donanması Ragusa önlerinden Kotor'a çekmiştir. Sebep olarak kışın yaklaşmasını gösterilse de aslında bunun bir tehdit olduğu aşikârdır. Ancak istediği desteği bulamayınca bu harekettan vazgeçmiştir.[173]

Gazaete'nin İşkodra'dan aldığı habere göre Amiral Seymour tarafından verilen talimatın tersine konsolosların bölgelerini terk etmedikleri belirtilmiş ve sadece İngiliz konsolosu Mösyö Green'in verilen emir üzerine Ragusa'ya gittiği görülmüştür. Gazete haberi manidar bulmaktadır. Zira Amiral Seymour'un gönderdiği mektuplara vakıf olanlar bilirler ki İngiliz amirali konsolosların ve ailelerinin selâmetlerini büyük tehlikede görerek güvenli bir yere çıkıncaya kadar korunmalarını Osmanlı kumandanından talep etmiş, can ve mallarına kötü zarar gelecek olursa sorumluluğun kumandanda olacağını bildirmişti. Gazete şüphelerini şu sorularla dile getirmiştir. Acaba konsoloslar kendilerini tehlikede gören Amiral Seymour ile aynı fikirde değiller mi? Yoksa Amiral Seymour'un bu uyarıyı askeri hareketlilikten dolayı vermiş olduğunu iddia etmesine karşın konsoloslar herhangi bir askeri hareketlilik görmedikleri için mi ikametlerinden çıkmamışlardır?[174]

Konsolosların Amiral Seymour'un uyarılarını dikkate almaması bölgedeki hareketliliğin önemsiz olduğunu en azından Arnavutlar'ın hareketliliğin saldırgan bir

---

[171] "Kotor Limanındaki Filoya Dair Bir Haber", *Osmanlı Gazetesi,* Nr. 19, s. 2, (4 Ekim 1880).
[172]Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1879-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 531.
[173] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 246.
[174] "İşkodra'dan Alınan Bir Haber" *Osmanlı Gazetesi,* Nr.19, s. 2, (4 Ekim 1880).

yapıda olmadığını, kendilerini ve şehirlerini savunmaya yönelik olduğunu göstermektedir. Yoksa Amiral'in dediği gibi konsoloslar kendilerine dönük bir tehdit sezmiş olsalardı bölgeyi terk ederlerdi.

Karadağ bir süre sonra bölgede yaşayan Arnavutlara yönelik baskıları artırmış hatta Müslümanları tutuklamaya başlamış ve Arnavutları kışkırtmıştır. Karadağ hükümetinin bu dönemde tutuklamış olduğu yirmi otuz kadar Müslüman'ın öcünü almak için Arnavutların hudutta toplandıklarına dair yalan bir haber yayımlanmıştı. Zira Karadağlılar bu tip hareketlerle Arnavutları tahrik etmiş olsalar da Arnavutlar düşmanlarına böyle bir fırsat vermeyecek kadar zekidirler. Bilakis Karadağlıların Müslümanları tevkif etmeleri şimdilik Arnavutların intikam fikrini tahrik etmemektedir ancak Arnavutlar bunları yani Karadağlıların hareketlerini sabırla kaydetmektedirler.[175]

Gazete Karadağlıların Arnavutları tahrik ettiğini düşünmektedir. Buradan anlaşıldığına göre Karadağlılar Arnavutları büyük devletlere saldırgan gösterip kendisini de hakkını savunan meşru bir devlet olarak göstermek istemektedir. Tam da bu tarihlerde II.Abdülhamid ve büyük devletler Ülgün'ün teslimi noktasında anlaşmaya varmışladır. Baskılara daha fazla dayanamayan II. Abdülhamid birleşik donanmanın İzmir'i işgali konusundan büyük devletlerin ihtilafa düştüğünü öğrenince Ülgün'den çekilme kararı almıştı. Ahali ise Ülgün'ün Karadağ'a teslim edilmemesi hususunda teminat istediyse de bu isteklerine herhangi bir karşılık alamadı.[176]

Gazete Daily Telegraph gazetesinden aktardığı bir haberde Karadağlıların kahramanlıklarından bahseden Gladstone'nin aksine İngiltere'nin İşkodra konsolosu Kirby Green'in resmi bir mektubundan bahsedildiğini bildirmektedir. Kirby Green'de daha önce paşaların Karadağlılar aleyhindeki suçlamalarını Lord Derby'e yazdığı mektupta yalanlarken on beş gün sonra fikir değiştirmiş yine aynı ayın yirmi birinde çektiği telgrafta "*Medun Savaşı*[177]*'nda olduğu gibi Karadağlıların eski*

[175] "Karadağ Hükümetinin Esir Aldığı 20-30 Müslüman' a Dair Haber", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 20, s. 2, (7 Ekim 1880).
[176] Uğuz Özcan, *a.g.e.*, s. 247.
[177] 1876 yılında Osmanlı Devleti ile Karadağ arasında Medun Kalesi merkezli savaşlar yaşanmış, Osmanlı Devleti orduları Karadağ tarafından bozguna uğratılmış ve Karadağ orduları Osmanlı Devleti

adetlerini ele alıp karşı taraf askerlerine ve sivillere eziyet ettikleri görülmektedir" demiştir. Konsolos Green, Mahmut Paşa'nın daveti üzerine Podgorica Hastanesi'ne gidip bizzat yaralıları ziyaret etmiştir. Burunları kesilmiş 9 ve dudakları kesilmiş 4 neferi bizzat görmüştür. Gazeteye göre Kirby Green Medun Savaşı'nda Karadağlıların eline esir düşenlerin hepsinin bu muameleye maruz kaldığını da kabul ve itiraf etmiş olmaktadır. Bundan başka General Çernayev ordusundan görevli olarak bulunmuş olan Mösyö Salisbury'nin yazmış olduğu "*Çernayev ile İki Ay* " isimli bir risalede beş yüz kadar Karadağlı askerin ele geçirdikleri Türk yaralıların uzuvlarını gaddarca kestikleri için general tarafından kovulduklarını yazmaktadır. Hatta uzuvları kesilmiş olan bu adamlardan bazılarının İstanbul'da görüldüklerini de üzülerek ilâve edebiliriz.[178]

Sürekli Karadağlılar lehine kamuoyu oluşturmaya çalışan Gladstone'nu kendi memurunun itirafları yalanlamıştır. İşkodra Konsolosu Green tarafından gönderilen telgraf Karadağlıların Arnavutlara uyguladığı zulmü gözler önüne sermiştir. Ayrıca Karadağlıların Osmanlı-Sırp Savaşı'nda Çernayev[179] komutasındaki tutumlarına da gönderme yaparak geçmiş de kalmış bir tartışmaya da ışık tutmaktadır.

Gazeteye İpek'ten de hususi bir mektup gelmiştir. Mektubun anlattığına göre önceki gün Karadağ sınırı üzerinde on iki büyük silahlı Arnavut müfrezesi görülmüştür. Önceki gün deniz kuvvetlerinin top atışları başlayıp Karadağlılar da istilâya kalkışınca sınırlar üzerinde bulunan silahlı birlikler Karadağ'a taarruz etme emri almışlardır. Arnavutlar düşmanın hareketinde sınır boyunca çabucak haberdar olmak için direklere bayraklar bağlayıp bu direklerleri haberleşme aracı olarak kullanmışlardır. Gündüz bu bayraklarla gece ise ateşle işaretleşmeye karar vermişlerdir.[180]

---

sınırları içerisine girmiştir. Bülent Akyay, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Karadağ Sınırındaki Askerî Durum Üzerine Bir İngiliz Subayın Memorandumu", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi,* C. 4, S. 2, Edirne 2015, s. 5.

[178]Salih, "Hala O Kahraman Karadağlılar", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 22, s. 2, (14 Ekim 1880).

[179] General Çernayev Osmanlı-Sırp savaşında Sırplara yardım etmek için gelmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Barbara Jalevich , *Balkan Tarihi* , C. 1, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s. 385.

[180] "Gazeteye İpekten Gelen Hususi Bir Mektup", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 22, s. 2, (14 Ekim 1880).

Aslında birleşik donanma her ne kadar bölgeye gönderilse de esasen donanmaya ateş açmama emri verilmiştir. Donanmanın görevi ateş açmak değil sadece gözdağı vermektir.[181] Bu durum göz önüne alındığında açılan ateşin sadece uyarı mahiyetli olma ihtimali yüksektir. Gazeteye gelen mektup açılan ateş sonucunda Arnavutların herhangi bir zayiatının olup olmadığı noktasında malumat vermemektedir.

Gazetenin aktardığına göre Derviş Paşa son birkaç gün içinde mühim çatışmalara girmiştir. Derviş Paşa büyük devletlerin Ülgün hakkındaki isteklerini icra etmek ve diğer meselelerde de Osmanlı menfaatlerini gözetmek için çaba sarf etmektedir. Bununla beraber Arnavutlar Devlet-i Aliyye'ye sadıklarsa bu fedakârlıkları göstererek Osmanlı'nın emirlerini kabul etmeleri gerekir. Derviş Paşa'ya Osmanlı'ya sadık olanlara bir zarar vermeden ve imkanlar dahilinde en az kanı akıtarak ilerleyip biran önce meseleyi çözmeye gayret etmesi emri verilmiştir. Bu talimat üzerine Derviş Paşa çekinmeden ilerlemeye başlamış bazı Arnavut müfrezeleri tarafından durdurulmak istenmişse de silah kullanmaya gerek kalmaksızın ve bunların direnişine önem vermeksizin gerekli tepeleri ve geçitleri zapt etmiştir. Gazete bazı Arnavut reislerinin dış kaynaklı tesirlerin altında kalarak meselenin çözülmesine dair zorluklar çıkardığını dile getirmekte ve bunun üzücü bir durum olduğunu beyan etmektedir. Ayrıca Vakit Gazetesi'nde Karadağ Hükümeti'nin de üç ay içinde tüm Müslümanların Ülgün'den çıkarılmasının teklif edildiği haberi okuyucuya aktarılmıştır. Eğer doğruysa bu da bir önceki kadar üzücü bir durumdur. Gazeteye göre her iki tarafta çözümünde sona yaklaşılmış bir meselenin halledilmesine engel olabilecek tutumlar sergilemektedir.[182]

Halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan ve tamamen Arnavutların oturduğu Ülgün ahalisi de Karadağ'a arazilerini terk etmek istememiştir. Büyük güçler üç hafta içerisinden Ülgün'ün Karadağ'a teslim edilmesini istemiştir. Osmanlı Devleti'nin işi ağırdan alması dolayısıyla Büyük Güçler 3 Eylül 1880'de Dubrovnik Limanı'na bir donanma göndermişler ve iki ay burada kalmışlardır. Büyük güçlerin baskısı sonucu Osmanlı Devleti, Müşir Derviş İbrahim Paşa'yı askeri birliklerle

[181] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 531.
[182] "Ülgün", *Osmanlı Gazetesi*, Nr.33, s. 1, (25 Kasım 1880).

beraber, Ülgün'ü Karadağ'a teslim etmek üzere bölgeye göndermiştir.[183] Derviş Paşa zaten Ülgün mevzusunun uzatılmadan şehrin Karadağ'a terk edilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir. Eğer bu mevzu da diğerleri gibi uzatılırsa daha büyük sorunlar çıkabileceği kanaatindedir.

İşkodra Kumandan'ı Derviş Paşa'ya Sait Paşa tarafından bir telgraf yollanarak gerekirse güç kullanmaktan çekinmemesi gerektiği belirtilerek Ülgün meselesinin diğer meseleler gibi ağırdan alınmayacağını şehrin bir an önce boşaltılmasının gerekliliğini halka anlatması istenmiştir.[184]

Daha önce de bahsedildiği gibi gibi Derviş Paşa memuriyetinde başarılı olup ufak bir mücadelenden sonra Ülgün'ü zapt etmiştir. Mukavemet eden Arnavutlar daha önce beyan ettiğimiz gibi yabancıların tahriklerine kapılarak Osmanlı veya Arnavut menfaatlerine değil tahrik edenlerin menfaatine hizmet etmişlerdir. Sadık Arnavutlar bu hareketleri kınamışlardır. Zira bunlar Osmanlı askerleri üzerine silah sıkmamaya yemin etmiş olduklarından bu yeminin bozulması vatanseverler tarafından üzülerek karşılanmıştır. Muharebede Derviş Paşa dördü ölü olmak üzere on altı kişi kaybetmiştir. Arnavutlar ise yirmi beş kişi kaybetmişlerdir.

Gazetenin bildirdiğine göre Derviş Paşa şehri derhal tahliye etmeye başlamıştır. Ahalinin üçte ikisi hicret etmiştir. Üçte biri ise orada kalmıştır. Ülgün'ün Karadağlılar tarafından zabtına dair olan mukavelename imza olunmak üzeredir. Mukavelename Ülgün zapt edildiği gece Hükümet-i Seniyye tarafından daha önce kabul etmeyeceğini belirttiği iki şart hariç tutularak kabul edilecektir. Bugün bu iki nokta üzerine ihtilaf yoktur. Karadağ Hükümeti kendisine tahsis olunan araziyi zapt etme hususunda tereddüt ediyor ise de bu önemli değildir. Çünkü esas mesele Karadağlılar tarafından talep olunan birkaç günlük süredir. Gazete artık sona gelindiğini yakında bir karar verileceğini ve Avrupa'nın arzusunun yerine geldiğini ve bunca zahmete sebebiyet vermiş olan bu meselenin halledilebileceğini dile getirmiştir.[185]

---

[183] Ayşe Özkan, *a.g.e.*, s. 89.
[184] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 249.
[185] "Ülgün", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 34, s. 1, (29 Kasım 1880).

Derviş Paşa direniş gösteren ve ayaklanan halkı güç kullanarak isyan hareketlerini bastırmış ve 23 Kasım 1880'de Ülgün'e girmiştir. Haber metninden anlaşıldığı üzere Derviş Paşa çok az kayıp vermiştir. Gazete nüfusun üçte ikisinin şehri terk ettiğini dile getirmiştir. 1881 yılındaki nüfus verilerinde Ülgün'ün nüfusu 10.100 olarak belirtilmektedir.[186] Bu nüfus eğer sadece geriye kalanların nüfusu ise bu durumda 10.000-20.000 arası kişinin göç ettiği sonucuna varabiliriz. Bu rakam dönemin demografik yapısı ve nüfus verileri dikkate alınırsa hiç de azımsanmayacak bir rakama tekabül etmektedir. Hicret eden bu kişilere daha önce arazi, mal ve mülk verileceği taahhüdünde bulunulmuştur.[187]

Şehir teslimi üzerine yapılan ve daha önce üzerinde anlaşılamayan mukavelenin maddeleri ise şöyledir.

1. İşkodra'nın doğu bölgelerinin statüleri korunacak.

2. Emlak-ı Mevkufa (vakıf malları) akıbeti bir anlaşmayla belirlenecek.

3. Ülgün Müslümanları ticaret gemilerinde Türk flamaları taşıyabilecek.

4. Göç etme serbestliği sağlanacak.

5. Karadağ lehine daha başka toprak talepleri olmayacak.

6. Teslim edilecek bölgedeki Türk harp malzemeleri Osmanlı Devleti'ne teslim edilecek.[188]

Son telgraflar Ülgün'ün Karadağlılar'a teslimini haber vermiştir. Hariciye Nazırı bu habere istinaden Devlet-i Aliyye ve Karadağ hududu meselesini kesinlikle çözüldüğünü elçilikler aracılığıyla büyük devletlere tebliğ etmiştir. Gazete Hükümet-i Seniyye'nin bu hareketinin devletleri ziyadesiyle memnun etiği ve bunların donanmalarını geri çağırmak üzere olduğunu beyan etmiştir. Gazetenin aldığı malumata göre büyük devletler başka bir meseleye karışmak için karar vermişlerdir. Bu durumun Arnavutluk'ta büyük bir heyecana sebep olduğu güya Türk dostu olan bazı mahfillerde rivayet olunmaktadır. Türk gazeteleri bu rivayeti katiyen

[186] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 242.
[187] Ali FuadTürkgeldi, *a.g.e.*, s.386.
[188] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 248.

yalanlamıştır. Bizim haber kaynaklarımız da bu durumu doğrulamaktadır. Bu sonuçtan memnun olmayan birkaç işi varsa bunlarda meselenin devamından faydalanmak isteyenlerdir.

Gazeteye göre işin en zor olan tarafı Ülgün'ün Karadağ'a bırakılmasının zaruretinin Arnavutlara anlatılmasıydı. Gazetenin yorumuna göre eğer yabancılar tarafından meseleye el atılmamış ve Arnavutlar tahrik edilmemiş olsaydı mesele şimdiye kadar Osmanlı Devleti tarafından çözülecekti. Osmanlı Gazetesi Avrupa'nın artık Osmanlı Devleti'ne vakit kaybettirecek meseleler arayıp bulmayacağını ümit ettiğini ve bundan sonra vaktin Yunan meselesi gibi diğer meselelerin çözülmesi ve ıslahatlara harcanacağını dile getirmiştir.[189]

Arnavutların direnişi İtalyanlar tarafından desteklenmiştir. Her ne kadar büyük devletlerden biri olup onlarla beraber iş görse de İtalya el altından konsolosları vasıtasıyla Arnavutları direnmeleri hususunda tahrik etmiştir. Yabancı tahriklerinden kasıt bu olmalıdır. Arnavutların tahrik edildiği doğru olsa da sonuçta ortada tahrik edilmeye müsait gelişmelerden hoşnut olmayan bir halk vardır.[190]

Tüm bu gelişmeler Arnavutlarda küskünlüğe yol açmıştır. Arnavutlar yıllarca bağlı bulundukları devletin kendilerini korumadığı hissine kapılmışlardır. Arnavut aşiret reisi Gosineli Ali Paşa, Abdülhamid'e ithafen "*Bu ana kadar seni babam olarak görüyordum; ama beni senden ayırdığından ve Karadağ'ın eline bıraktığından beri artık senin değilim."* diyerek küskünlüğünü dillendirmiştir.[191]

Bundan başka tüm bu gelişmeler Arnavutlar'da milli kimliğin insaşı sürecinde önemli bir dönem olmuştur. Özellikle Prizren Birliği ve diğer ittihadiye cemiyetleri Arnavut milliyetçiliğinin kurumsallaşmış yapılarına dönüşmüştür ve bu dönemde bu bilinçle aktif olarak rol almışlardır. Başlarda II. Abdülhamid tarafından desteklenen ya da görmezden gelinen bu örgütler daha sonra tüm Arnavut

[189] "Ülgün", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 35, s. 1, (2 Aralık 1880).
[190] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Abdülhamid' in Alman İmparatoruna Bir Telgrafı", *Türkiyat Mecmuası*, C. 12, Ocak 1955, s. 141.
[191] Uğur Özcan, *a.g.e.*, s. 251.

topraklarının tek bir yönetim, yani vilayette birleştirmek gibi farklı taleplerle ortaya çıkacaktır.[192]

2.1.5. Arnavutluk

Arnavutlar Balkanlara en erken gelip yerleşen Hint-Avrupa kökenli bir kavimdir. Bölgenin en eski halkalarından olduğu ve kökenlerinin İlaryalılara dayandığı görüşü yaygındır. Arnavutlar tarihin hiçbir döneminde bağımsız bir devlet kuramamış sırasıyla Roma, Bulgar, Bizans ve Osmanlı Devleti hâkimiyetinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.[193]

Arnavutluk topraklarında nüfusunun yüzde yetmişi Müslümandır. Arnavutlar Osmanlı ordusu ve yönetimindeki katılımcı yapısıyla Osmanlı Balkanlarının en sakin ve devlete en bağlı bölgesiydi. Arnavut lider İskender Bey'in ölmesiyle Arnavutluk 1468 yılında tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmişti.[194] Bu tarihten sonra bölge görece sakin bir dönem geçirmiştir. Ancak 19. yy'a gelindiğinde ise Arnavut topraklarını kontrol etmek Osmanlı için bir hayli güç olmuştur. Yanyalı Ali Paşa ve İşkodra'da ki Buşati ailesinin tutumu genel olarak Osmanlı yönetimini kızdıracak nitelikte olmuştur.[195] Daha sonra Buşatiler İbrahim Buşati Paşa'nın başa geçmesiyle Osmanlı taraftarı bir tutum sergilemiş ve Tepedelenli Ali Paşa ile mücadelede Osmanlı'ya yardım etmiştir. [196] Ancak daha sonra Mustafa Buşati döneminde tekrar düşmanca bir tutum başlamıştır. II. Mahmud'un saltanat yılları, Balkanlarda isyan hareketlerinin başladığı zorlu bir dönemdi. II. Mahmud Tepedelenli Ali Paşa ve İşkodra Valisi Mustafa Buşati ile uğraşmak zorundaydı. 1830 yılında Sadrazam Mehmet Reşit Paşa[197] bu liderleri ortadan kaldırmış ve bölge

---

[192] Nathalie Claer, *a.g.e.,* s. 196-197.

[193] Bilgehan Pamuk, "Osmanlı Döneminde Arnavutluk", *Balkanlar El Kitabı,* C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 335.

[194] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.,* s. 224.

[195] Barbara Jelavich, *a.g.e.,* s. 392.

[196] Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "19. Yüzyıl başlarında Arnavutluk'ta İkidar Mücadelesi", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi,* Ankara 2004, s. 104.

[197] Reşid Mehmed Paşa Gürcüdür. Sadrazam Koca Hüsrev Mehmed Paşa'nin yetiştirdiği kölelerden olup onun konağında eğitim görmüştür. Koca Hüsrev Mehmet Paşa'nın maiyetinde bulunmuş ve yararlıklar göstermiştir. 1821'de Tepedelenli Ali Paşa ve oğlu Mehmed Paşa üzerine Yanya'ya gönderildi. Sonra da Mora ayaklanmasını bastırmaya memur edildi. Buralarda kazandığı başarılardan dolayı vezirlik verilerek Ağustos 1821'de Konya valisi yapıldı. Mora isyanını bastırmak üzere yardım

ancak kontrol altına alınmıştı.[198]

Tanzimat reformları diğer uzak bölgelerde olduğu gibi burada da olumlu karşılanmamıştı. Arnavutlar İstanbul'dan gönderilen memurları istemiyor kendi liderleri tarafından yönetilmek istiyordu.[199] Osmanlı Devleti ise zaman zaman bağımsız liderler gibi tavır takınan yerel liderler yerine merkezden atadıkları valilerle bölgeyi yönetmek istiyor bu valiler görev yerlerine gittiklerinde yerel direnişlerle karşılaşıyorlardı. Arnavutların çoğu bu dönemde Bektaşîlerin takibe uğraması, geleneksel yapının kendilerine sağladığı avantajı kaybetme korkusu ve merkezi yönteminin denetimi altına girmek istememeleri sebebiyle bu yeni düzenden çekiniyorlardı.[200] Arnavutlarda kabilecilik çok önemliydi. Ortodoks, Katolik, Müslüman gibi bölünmüşlüklerine rağmen Arnavut kimliği tüm Arnavutlar arasında çok önemli bir faktördü. Yerel adetlerine ve dillerine kıskançlıkla sahip çıkıyorlardı. En önemli geleneklerinden birisi kan davası gütmekti. Arnavutlarda haydutluk ve yerleşim yerlerini yağma gibi gelenekler önemli yer tutuyordu. Bu sebeple yerel dinamiklere bağlılık yerel liderlere bağlılıkta da kendini gösteriyordu.[201]

Ancak tüm bunların yanında Arnavutlar hep Osmanlı olarak görülmüş ve kendilerini bu şekilde tanımlamışlardır. Zaten nüfusunun büyük bir bölümü Müslüman olan Arnavutlar 19. yüzyılın son çeyreğine kadar milli bir harekete gerek duymamışlardı.[202] Arnavutlar arasında milliyetçi hareketler özellikle 93 Harbi sonucunda gelen Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları'nın yarattığı travma sonucunda hız kazandı. Karadağ'a ve Yunanistan'a bırakılacak yerlerde çoğunlukla Arnavutların yaşıyor olması Arnavut direniş örgütlerinin kurulmasına sebep oldu. İlk etapta yaşadıkları bölgeleri düşmana vermemek üzere kurulan bu örgütler zaman içerisinde

---

olarak gelen Mısır güçleri ile Mora'ya gelen Kavalalı İbrahim Paşa'yla iş birliği yaptı. Rusya'nin Yunanistan bağımsızlığını sağlamak bahanesiyle açtığı 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında serdâr-ı ekrem oldu. Sulhtan sonra Arnavutluk ıslahına memur edildi.1832 ortalarında Mısır üzerine serdâr-ı ekrem; Mısır valisi tayin edilip Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanının bastırılmasıyla görevlendirildi. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa ile Aralık 1832'de yaptığı Konya Muharebesi'nde yaralandı; Mısır kuvvetlerine esir düştü ve komutası altındaki Osmanlı ordusu yenik düştü. 1836 yılında vefat etmiştir. Mehmet Yılmaz, "Reşit Mehmet Paşa" *Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 1999, s. 456-457.

[198] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 225.

[199] Barbara Jelavich, *a.g.e*, s. 393.

[200] Sacit Kutlu, *a.g.e.*, s. 120-121.

[201] Sacit Kutlu, *a.g.e.*, s. 119.

[202] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 296.

milliyetçi fikirlerin ve hareketlerin de odağı oldu. Gosine ve Plava gibi bölgelerin savunulmasında çok önemli faaliyetlerde bulunan bu örgütler daha sonra tehlikeli bulunarak II. Abdülhamid tarafından 1881 baharında yok edilecekti.[203]

Prizren Birliği olarak da anılan bu örgüt büyük bir iş başarmıştı. Örgütün çalışmaları sonuç vermiş hem Karadağ hem de Yunanistan Berlin Antlaşması'nda ön görülenden daha az toprak verilmişti. Ayrıca örgüt milli yapılanma için ilk adımı da atmıştı. 1912-1913 yıllarındaki Balkan savaşları sonucunda Arnavutlar ile Osmanlı Devleti arasındaki bağlantı kopunca Arnavutlar bağımsız olacaktı. Örgütün ve Frahşeri ailesi gibi yöneticilerinin bağımsızlıkta ve milli bilincin uyanmasından çok önemli bir yeri olacaktı.

2.1.6. Arnavut Direniş Örügütleri ve Arnavut Cemiyet-i İttihadiyesi

Arnavutlar, 19. yy'a kadar kültürel ve siyasi amaçlı örgütlenme çabası içine girmemişlerdir. 19. yy sonuna doğru Arnavut aydınları artık sadece kültürel faaliyetlerle yetinmek niyetinde olmadıklarını göstermeye başlamışlardır. Kurdukları gizli-açık komiteler ve cemiyetler aracılığı ile Arnavutluk için özerklik, hatta bağımsızlık için çaba sarf etmişlerdi. [204] Berlin Antlaşması'nın kararları gereğince Arnavutların yaşadığı bölgelerden hem Karadağ'a hem de Yunanistan'a toprak verilmesi neticesinde meydana gelecek sınır ve statüko değişikliği Arnavutları rahatsız etmişti. Arnavut örgütçülüğü özellikle 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra siyasi bir içerik kazanmıştı. Arnavut kimliğinin tanınması, Arnavutların yaşadıkları toprakların birleştirilerek tek vilayet altında toplanması gibi istekleri dile getiren Prizren Arnavut Birliği, Arnavut Milliyetçiliği için bir dönüm noktası olmuştu.[205]

Berlin Kongresinden daha aylar öncesinde Ayastefanos Antlaşması'nın şartlarının bölgede tepki topladığı bilinmektedir. 10 Haziran 1878'de Prizren'de toplanan 300 delege daha sonra Prizren Arnavut Ligi olarak anılacak olan Arnavut

---

[203] Fahri Maden, *a.g.e.*, s. 161.

[204] Selda Kılıç, "Bir Osmanlı Aydınının Arnavutluk'a Dair Görüş ve Düşünceleri", *Otam*, Ankara 2006, s. 260.

[205] Bilgin Çelik, *Balkan Savaşı Öncesi Yükselen Milliyetçilikler Karşısında Ulah-Arnavut İşbirliği ve Etkileri* , Odtü Sempozyumu, 2013, s. 10.

Cemiyet-i İttihadiyesi'ni kurmuştu.[206] Böylece oluşturulan Prizren Birliği, Berlin Kongresi'ne katılan devletlere ve Osmanlı hükümetine muhtıralar göndererek birliğin amaçlarını dile getirmişti. Bu birliğin amacı Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'daki Arnavutları milli birlik içinde toplamaktı. Prizren Birliği bir yandan Arnavut topraklarını yabancı devletlerin işgaline karşı savunmak için silahlı mücadele verirken, diğer yandan da Arnavutluk'a özerk bir statü kazandırmak umuduyla siyasi faaliyetlere başlamıştı. Ayastefanos Antlaşmasına karşı oluşturulan Prizren Birliği'nin Berlin Antlaşması'ndan beklentisi büyüktü. Ancak özellikle Bismark'ın etkin olduğu Berlin Kongresi'nde Ayastefanos Antlaşması'nda yer alan Arnavutların meskûn olduğu toprakların bir kısmının Karadağ'a bırakılması kararı aynen kabul edilmişti. Bismark'ın Arnavut kimliğini yok sayması milliyetçi faaliyetlere hız kazandırmıştı. Arnavutların çoğunlukta oldukları Gosine ve Plava bölgeleri Karadağ'a verilmişti. Bunun üzerine Arnavutlar bu bölgelerde direnişe geçmişlerdi.[207]

Osmanlı Gazetesi Prizren Birliği ve Prizren Arnavut Ligi diye de anılan Arnavutluk Cemiyet-i İttihadiyesi ile ilgili haberler yapmış ve cemiyet hakkında hem kendi okuyucularını hem de dış basını bilgilendirmeye çalışmıştır. Haberlerde birliğin amacına ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine değinmiştir. Gazetenin birçok sayısında değişik başlıklar altında bu konu incelenmiştir. Cemiyet ile ilgili yapılan haberler imzasız olarak verilmiştir.

Gazete ittihat konusuna Avrupa'da gereğinden fazla yer verildiğini ve bunu yabancı gazetelerden takip ettiğini bildirmiş ve meseleyi bu kadar uzatmanın gereksiz olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Osmanlı gazetesine göre bazı gazeteler Arnavutluk'un Devlet-i Aliyye'ye isyan ettiğinive Babıali'nin Arnavut ittihadına söz geçiremediğini uzun uzun yazmışlardır. Bazıları ise birliğin aslında var olmadığını ve Babıali tarafından siyasi meselelerde kullanılmak üzere ortaya atılan hayali bir örgüt olduğu ileri sürülmüştür. Arnavutların bir otonomi sevdasında oldukları dahi söylenmiş, hatta Bulgaristan gibi bir Prens çıkaracakları iddiasında bulundukları da ileri sürmüştür. Osmanlı gazetesi bu tevatürler karşısında ittihat konusunu

[206] Ali Fuat Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 136.
[207] Fahri Maden, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, S. 38, 2011, s. 159.

okuyucularına açıklamaya çalışmıştır. Gazete Arnavutlar Devlet-i Aliyye'ye isyan etmediğini, hala hükümetin memurları görevlerini yerine getirdiğini dile getirmektedir. Osmanlı gazetesine göre Arnavutluk'ta bağımsızlık fikri yoktur. Çünkü Arnavutlar Osmanlı Devleti'nden ayrılırlarsa, kendi kalıcılıklarını sağlayamayarak Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan arasında kaybolacaklarını kesin olarak görmektedirler.

Arnavutların başlıca iki amaçları vardır ki birlik de o iki esas üzerine kurulmuştur. Amaçlarının birincisi Arnavutluk'un genelini bir vilayet yaparak özerklik suretiyle değil, Osmanlı'nın Avrupa'da bulunan bir vilayeti olarak kanun ile doğrudan doğruya devlet tarafından idaresidir. Arnavutlar kendilerine askerlik eğitiminin de verilmesini talep etmektedir. Ancak bunu Doğu Rumeli direnişçileri (çeteleri) gibi bir milis güç oluşturmak için istemiyorlardı. Arnavutların tamamı, kadın ve çocuklar dahil olmak üzere silahlıdır. Bu silahlı gruplar birkaç yüz sene evvelki silahları hala kullanmaktadırlar. Gazeteye göre Arnavutların isteğinin silahlanmak değil belki eski silahların yenilenmesi ve acemisi oldukları bu yeniliğe dair eğitim almaktır. Bu isteklerinin ikincisin amacı kendilerine ait olan yerleri haksız bir şekilde civar devletlere vermemektir. Özellikle askeri anlamda önemli stratejik noktaları asla terk etmemektir. Gazetenin yorumuna göre Arnavutlar bu iki maksadın ilkini elde etmek için inat etmiyorlar, onu devlet eliyle verilen bir lütuf şeklinde bekliyorlardı. Osmanlı memleketlerinin her tarafında gereken ıslahatlar yapılırken Arnavutluk'un da ıslah olunacağından şüphe etmiyorlar.[208]

Her ne kadar gazete bu hareketi bir isyan olarak algılamasa da aslında bir isyan olarak algılanacak yönleri de yok değildir. 1 Haziran 1878'de toplanan Prizren Birliği ne olursa olsun Arnavut topraklarını koruyacaklarını, Berlin Antlaşması kararlarını uygulatmayacaklarını dile getirmişlerdir. Bu kararlarını Berlin Kongresi ne katılacak büyük devlet temsilcilerine de bildirmişlerdir.[209] Bundan başka Prizren Kongresi Kurultayı'nın üzerinde durduğu konular; Arnavutluk'un bir vilayet altında toplanması, diplomatik mücadeleye geçilmesi, bağımsızlık çalışmalarının

[208] "Arnavutluk İttihadı" *Osmanlı Gazetesi,* Nr. 2, s. 1, (2 Ağustos 1880).
[209] Nuray Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 561.

hazırlanması gibi konulardır.[210] Tüm bunlar ele alındığında Arnavut cemiyetlerinin doğrudan doğruya Bulgarlar ya da Yunanlılar gibi isyan ettiğini söyleyemesek de bu hareket mevcut idari ve siyasi sisteme bir karşı çıkış, bağımsızlık için bir ilk adım olarak yorumlanabilir.

Yine gazete birliğin bir otonomi sevdasında olmadığını iddia etmektedir. Ama birlik açıktan açığa bir otonomi isteğinde zaten bulunmuştur. Bunu gazetenin bilmemesine imkan yoktur. Abdullah Hüsnü Fraşheri'nin temsil ettiği Arnavut ulusçular, "*Arnavutların birliğini ve bütünlüğünü sağlamanın tek yolu Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde kalmak, ancak bölgenin özerkliği için mücadele vermektir*."[211] diyorlardı. Demek oluyor ki gazete bu istekleri ya ciddiye almıyor ya da okuyuculardan saklamaya çalışıyor. Bizim düşüncemize göre ikinci seçenek daha ağır basmaktadır.

Osmanlı gazetesi Gran Jurnal gazetesinden bir telgrafı 10. sayısında yorumsuz olarak aktarmıştır.

"Viyana, 18 Ağustos, Saat : 8, Sabah

Padişah hazretlerinin planı tamamen ortaya çıkmış gibidir. Bu plan iki muhalif maksada hizmet etmektedir. Yani beklenmeyen bu olaylardan istifade etmek için siyasi kışkırtmalara devam etmek ve Arnavut İttihadı'nı Devlet-i Aliyye'ye bir sığınak haline getirmek için Arnavut Cemiyet-i İttihadiye'sini teşvik etmekten ibarettir. Bugün bu olaylar herkesin gözü önünde vuku buluyor. Cemiyet-i İttihadiye kurucularından birisi olan Riyaz Paşa (?) hususi meclislerde hazır bulunmak üzere Babıali'ye çağrılmıştır. Paşa'nın yakında Adliye Nezareti'ne tayin olacağı konuşuluyor. Arnavutluk'a tayin olunan Harbiye Nazırı Hüseyin Paşa Cemiyet-i İttihadiye'nin ikinci reisidir. Dersaadet'ten İşkodra'ya iki bin sandık savaş mühimmatı gönderilmiştir. Arnavutluk muharebesi için Devlet-i Aliyye'nin her tarafından Türk gönüllüler gelmektedir. Diplomasi bu yönde haber veriyor."

---

[210]Selda Kaya Kılıç, "Bir Osmanlı Aydınının Arnavutluk'a Dair Görüş ve Düşünceleri", *Otam,* Ankara 2006, s. 260.

[211] Nuray Bozbora, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk, Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi* (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1995, s. 191-194.

Osmanlı gazetesi bu bilgiyi hayretle karşılayıp şu açıklamayı yapıyor:

Avrupa diplomasisinin istihbaratı diye yine Avrupa gazetelerinde görmekte olduğumuz haberlerin insanı hayrete düşürmemesi mümkün değildir. İşte Gran Jurnal'in Viyana muhabiri ve bir yandan Arnavutluk yönetiminin yularının padişahın elinde bulunduğuna hükmediyor ve diğer taraftan yine bu gazetenin Londra muhabiri*: "Arnavutlar kendi memleketlerinden bir miktar yeri Karadağ'a vermek için merkezi hükümetin yani Babıali'nin müzakerelerde bulduğunu haber alır almaz Osmanlı bayrağını ayak altına alarak Arnavutluk'un tam bağımsızlığını ilan etmiştir."* diyor. Osmanlı gazetesi açıklamasında "*Eğer Viyana'lı muhabirin yazdığı gibi Arnavutluk'un yönetimi Padişah'ın elinde ise Arnavutlar böyle Osmanlı bayrağını ayaklar altına alabilir mi? Eğer Arnavutlar böyle bir isyan fikri barındırıyorlarsa bu fikrin sahibinin Padişah olduğuna inanmak gerçekliğe yakın mıdır?"* diye soruyor.

Gazeteye göre Arnavutluk'un bugün ki durumu şu iki rivayetin ikisini de yalanlıyor. Karadağ meselesini uzatan bir şey var ise o da Karadağ Prensi'nin de inkar edemediği Dağlıların gerek vaktiyle Gosine ve Plava'da ve gerek daha önce iki köyde gösterdikleri katliam ve yakıp yıkmadır. Askerlerinin burun ve kulak kesmesiyle bilinen bir emarete, Arnavutlar kolay kolay kendilerini teslim edebilirler mi? Osmanlı padişahına kışkırtıcılık isnadında bulunan Viyana'lı muhabirin olayın tetkikindeki özensizliği Cemiyet-i İttihadiye kurucularından birisini "*Riyâz*" Paşa olarak vermesinden belli oluyor. Eğer bundan kastı Rıza Paşa ise onun Cemiyet-i İttihadiye reislerinden değil Erkan-ı Harbiye generallerinden olduğunu anlar ve kendi hatasını görmüş olur. Babıali'ye davet edilen Rıza Paşa'nın adliye nazırlığına tayinini hayal etmek ise Mösyö Rochefort'un[212] yakında Fransa arşivine seçileceğini hayal etmek kadar gülünç olmaz mı?

Arnavutluk'a tayin edilen Harbiye Nazırı Hüseyin Paşa hazretleri Cemiyet-i İtthadiye'nin gizli ikinci reisiymiş. Halbuki Hüseyin Paşa hazretleri İstanbul'un makam sahibi ailelerindendir. Kendisi için cemiyetin ikinci reisliği hükmünü vermek

[212] Henri Rochefort (1831-1913) Propagandacı ve Paris Komünü üyesi muhalif bir gazeteci. The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Victor-Henri Rochefort", *https://www.britannica.com/biography/Victor-Henri-Rochefort-marquis-de-Rochefort-Lucay,* (30.09.2019).

için İşkodra'ya tayini düşünüldüğü zaman kendisine verilecek memuriyetin nasıl bir memuriyet olduğunu anlamak böyle bir düşünceyi tamamıyla yok eder. Paşa hazretleri Arnavutluk'un bütünlüğünü sağlamak için Babıali'nin büyük devletlere verdiği sözleri yerine getirmek için gidecekti. Götüreceği dört büyük askerî birlik Karadağlılarla savaş için Arnavutlar'a destek amacıyla değil belki şu zor memuriyetlerinde kendi nüfuzunu göstermek içindi. Diplomasinin yararlanacağı bilgi işte budur. Dersaadet'ten İşkodra'ya gönderilen savaş malzemelerinin miktarının ne olduğu veya böyle bir şeyin olup olmadığını bilemeyiz. Ancak muhabirin Devlet-i Aliyye'nin her tarafından geldiğini haber verdiği gönüllüler olsa olsa yeni asker kurası olmalıdır ki bunların nerelere gittiği herkesin gözü önünde vuku bulan bir durumdur. Gazete son söz olarak diplomasinin aldığı haberlerin meselelerin gerçekliğinden uzak olduğunu dile getirmiştir. Gazeteye göre meseleyi bitirecek olan diplomasi, kararlarını bu şekilde ki yanlış ve taraflı bilgiler üzerine kurgularsa o kararları kabul ettirecek hiçbir taraf bulamayacaktır.[213]

Şunu belirtmek gerekir ki Gran Jurnal muhabirinin verdiği bilgilerin bir kısmı gerçeklikten uzak değildir. Öncelikle padişahın Cemiyet-i İttihadiye ile olan ilişkini ele almak gerekir. II. Abdülhamid ilk başlarda bu örgütlerin faaliyetlerine göz yummuş ve başlarda bu örgütlerden faydalanmak istemiştir. Ancak padişah temsilcilerinin kendilerini Arnavut olarak değil Osmanlı olarak nitelemesini istemiştir. Abdülhamit'in desteklediği grup daha çok İslami bir kompozisyona vurgu yapan Kosova bölgesinin temsilcileriydi. Bunlar Bosna dahil tüm Müslüman yurdunun savunulması gerekliliğini dile getiriyorlardı. Abdullah Frahşeri'nin başını çektiği milliyetçi grup ise daha çok Arnavut toprakları ve Arnavut milliyetçiliği üzerine bir vurgu yapıyordu. İkinci olarak ise Karadağlılar Gosine ve Plava Arnavutlarına 500 Martini tüfek ve bol miktarda mühimmat teslim edildiğini iddia etmiştir. Muhtemelen muhabirin iddia ettiği yardım bundan ibarettir.[214]Zaten gazete de bu konu da kesinkes bir yalanlamaya da gitmemiştir. Yine muhabirin iddiası olan tam bağımsızlık konusuna değinmek gerekirse ilk başlarda bu istek dile getirilse de

[213] "Gran Jurnal Gazetesindeki Bir Telgraf" *Osmanlı Gazetesi* , Nr. 10, s. 2, (30 Ağustos 1880).
[214] Uğur Özcan, *a.g.e.,* s. 235.

yukarıda da belirttiğimiz üzere bu bağımsızlık konusu otonomi şeklinde bir yönetim isteğine evirilmiştir.

Gazete konunun bu kadar uzamasını Karadağlıların vahşet dolu hareketlerine bağlamakta olayları buralara getiren sebebin padişahın veya Osmanlı Devleti'nin tutumunun değil Karadağlıların tutumu olduğunu dile getirmektedir. Karadağlılar savaşlarda her türlü vahşîliği gösterebilmekteydi. Saldırılar esnasında Karadağlılar tarafından ele geçirilen askerlerin kulakları, burunları ve dudakları kesilerek öylece bırakılmaktaydı.[215] Daha sonra bu kesik kulak ile burun vakasını Konsolos Kirby Green'de doğrulaycak ve Lord Derby'ye gönderdiği mektuptaa bundan bahsedecektir. [216] Bundan başka gazete muhabirin daha kişileri bile karıştırdığını, Rıza Paşa'nın adını bile yanlış telaffuz edilerek Riyaz sanıldığını dile getirmiştir. Eğer Avrupa diplomasisi bu denli hatalı bir istihbarat üzerine kararlarını bina edecekse bu kararları uygulayacak alan ve inandıracak insan bulamayacağını dile getirmiştir.

Gazetenin aktardığına göre Standart adlı İngiliz gazetesinde bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda Arnavut ittihadının on sekiz yaşından yukarı olan Arnavutları silah altına davet ederek Karadağ'ı savaş ile tehdit etmekte olduğundan bahsedilmektedir. Gazete bu haberin şaşkınlık verici olduğunu dile getirmiştir.

Arnavutluk'tan bir bölgenin Karadağ Emareti'ne ilhakını protesto etmek Arnavutlar için önemli olan yerlerin muhafazası için bir Arnavut ittihadı teşekkül edilmişti. Gazete Ülgün'ün Karadağ'a terk ve teslimi ile bu meselenin halledilip bitirildiğini dile getirmektedir. Gazeteye göre Arnavutluk İttihadı da Karadağ meselesi de diplomasi sahasından artık çekilmiştir. Gazetenin aktardığına göre Arnavutluk ittihadı ilkbaharda eğer Yunan meselesinden dolayı lüzum görünecek olursa Arnavut reislerinin Yanya ve Preveze'de toplanması kararı almış ve reisler kendi memleketine çekilmişti. Gazete Arnavutluk'un bugünkü halinden memnun olduğunu ve İngiliz gazetesinin verdiği habere şaşırdığını dile getirmektedir.[217]

---

[215] İbrahim Yılmazçelik - Ali Gökçen Özdem, *a.g.e.*, s. 18.
[216] Kirby Green'in bu mektubu hakkında bk. Salih, "Hala O Kahraman Karadağlılar", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 22, s. 2, (14 Ekim 1880).
[217] "Arnavutluk İttihadı" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 47, s. 2, (13 ocak 1881).

Prizren Birliği Ülgün'ün tesliminden[218] sonra kendisini geçici hükümet ilan edip yirmi bin kişilik bir ordu kurmuştur. Osmanlı yönetimi başlarda buna sessiz kalmıştır. Çünkü Yunanistan ile olan sınır sorunu sırasında bu örgütün işe yarayabileceği II. Abdülhamid tarafından düşünülmektedir. Ülgün'ün terk edilmesiyle beraber zaten Karadağ ile Arnavutlar arasında doğrudan bir çatışma sebebi kalmamıştır. Bu ordunun Prizren birliği tarafından hem Yunanistan'a karşı hem de Osmanlı yönetimine karşı bir gözdağı olarak kurulmuş olması ihtimali daha yüksektir. Yine gazetenin aktardıklarından göre gelecek günlerde Yunanistan ile çıkabilecek bir sınır değişimi sorununa dair Arnavutların temkinli olduğu ve bu noktada kendilerini tehlikede gördükleri anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi Yunanistan Teselya ve Epir bölgesinden toprak istemekteydi.[219]

Tercüman-ı Hakikat gazetesi Yanya'dan gelen bir mektubu 750 numaralı nüshasında yayınlamış ve Osmanlı gazetesi de bu mektubu aynen aktarıp Tercüman-ı Hakikat'in 752 numaralı nüshasına da bazı yorumlar ekleyerek yayınlama yoluna gitmiştir. Yazı aşağıdaki gibidir:

Bu yazının ikisi de düşman tarafından kuşatılmış Arnavutluk Cemiyet-i İttihadiyesi'ni muhafazadan başka bir amaç gütmemekteydi. Arnavutların hilafet makamından ayrılmak istemediğini Arnavutluk'un genelinin bir vilayet şeklinde yönetilmesinin arzu edildiğini izah etmiştik. Gerçi bağımsızlık arzu eden Arnavutlar da yok değilse de bunların sayısının az olduğunu ayrıca Bulgaristan, Girit, Cebel-i Lübnan gibi çeşitli bağımsız vilayetlerin Osmanlı'ya ve İslamiyet'e zarar verdiğini izaha çalıştık.

Bu defa "Cemiyet-i İttihadiyye-i Prizren" ibaresi ile cemiyet reisi Ömer Efendi ile Pirizrin vekili Şuayb Esed, Debre vakili Salih, Yakova vekili İbrahim, İpek vekili Abdulvehhab, Senice vekili Şerîf, Priştine vekili Yusuf Ziya, Kalkandelen vekili Abdurrauf, Üsküp vekili Mehmed Yaşar, Yenipazar vekili el-Hâc Abidin, Lom vekili Derviş Ali, Geylan vekili Halit Hulusi, Vulçıtrın vekili Hacı Mehmed efendiler ve ağalar mühürlü bir belge aldık. Bu bir mektuba iliştirilmiş bir belge olup ve içeriği şöyledir :

---

[218] Nicolai Jorga, *a.g.e.*, s. 2029.
[219] Farhri Maden, *a.g.e.*, s. 48-51.

"Tercüman-ı Hakikat gazetesi yazı işleri müdürlüğüne;

İzzetli efendim hazretleri

Bir Arnavut imzasıyla Arnavutluk ittihadı hakkında Yanya gazetesinden naklettiğiniz ve yedi yüz elli ikinci numaralı gazetenizde buna dair yorumlarınıza karşı cemiyetimiz tarafından yazılıp aşağısı ortak vekiller tarafından imzalanan ve mühürlenen belge bir mektupla gönderilmiştir. Bunu yayınlayıp yayınlamamak sizin elinizdedir ancak bu görev sizin kutsal görevlerinizden birisidir. Bu konudaki seçim sizindir.

13 Kanun-ı evvel sene 96 (25 Aralık 1880) sene 96 Cemiyet-i İttihadiyye, Prizren"

Gönderildiği beyan edilen belge Yanya gazetesinden aldığımız ve karşı fikirlerimizi beyan ettiğimiz bir yazıdır. Biz kendi fikrimize karşı olan şeyleri de yayınlarız ve bu bizim tarafsızlığımızın bir göstergesidir. Geçen sene Arnavutluk'a dair yazdıklarımıza karşı genç bir Arnavut'un yazdıklarını yayınlamamız bunun ispatıdır. Ancak 750 ve 752 numaralı nüshalarımız henüz pek eski şeyler olmadığından bunları tekrar yayınlamayı gerek görmüyoruz. Okuyucularımızın bunları bulup okuyabilecekleri ve konuyu da anlayabilecekleri hususunda emin olduğumuz için buna karşı yazılan bendi de yayınlamayı gerekli bulmadık. Belki ileride bu belgeyi yayınlarız ancak şu kadarından bahsedebiliriz ki bu belgede bırakın Cemiyet-i İttihadiyye'nin İslam hilafetinden uzaklaşması bilakis hilafeti takviye ve desteklediğini, bu yolda tüm Arnavutluk'un aynı fikirde olduğunu ve cemiyetin maksadının Arnavutluk'un fetvaya uyacak bir vezirin idaresine verilmesinden ibaret olduğunu bildiriyor. Gerek Yanya gazetesinden aldığımız ve gerek tarafımızdan yazdığımız bentlerde tasvip edilmeyen bir nokta var ise o da tüm Arnavutluk'un tek bir vilâyetten teşekkül olduğu iddiasını öne sürmeniz ve aksinin mümkün olmadığı iddiasıdır. Demek oluyor ki Cemiyet-i İttihadiyye'nin bize karşı olan fikirleri bundan ibarettir.

Öyleyse önceden uyaralım ki Yanya gazetesinden aldığımız bendin yazarı olan "*Beratlı Bir Arnavut*"Arnavutluk namına teşekkül eden Cemiyet-i İttihadiyye'de

Toskalık tarafına dahil olduğunu hatırlatarak "*Debre, Yakova, İşkodra Malisörleri*[220]*, Üsküp, Manastır, Tiran, Yanya, Berat gibi bölgelerin idare olunacakları şekli kendi istekleri ile kabul ederler mi?"*diyor. Ve bu fikrini de genişçe açıklıyor. Madem Cemiyet-i İttihadiyye "*müttefik şehirler*"diyor neden o zaman vekillerinin mührünü gördüğümüz mahaller dışında İşkodra, Yanya, Manastır, Berat, Ohri gibi diğer yüzlerce Arnavut memleketinin ismini bu belgede göremiyoruz. Bundan dolayı Arnavutluk'un tek bir vilayetten oluştuğu ve böyle idare edilmesi gerektiği arzusunun tüm Arnavutluk'u kapsamadığını düşünmememizi Cemiyet-i İttihadiyye de mazur görür.

Bundan başka falanca bölgenin vekili olarak gördüğümüz kişiler gerçekten o bölgede usule ve nizama uygun bir şekilde mi seçilmişlerdir? Bazılarını yakından tanıdığımız her birinin kadir ve kıymetini de bildiğimiz bu cemiyet üyeleri yoksa kendi nüfuzlarını kullanarak mı vekilliğe tayin olmuşlardır? Kendi nüfuzlarını ve güçlerini kullanarak kendilerine bulacakları taraftarlara seçmen diyemeyiz. Acaba Arnavutluk hakkıyla seçim yapabilecek bir memleket midir ki bir miktar halkın öyle veya böyle yaptığı kamuoyu yoklamasına seçim gözüyle bakabilelim? Böyle nüfuz ve tahakküm altından olan insanlara ancak tebaa veya taraftar diyebiliriz. Asla bunların kendi bağımsız reyleri olamaz. Olsa olsa "alet"ya da "vasıta"olabilir.

Bu şekilde yorumladığımız için Cemiyet-i İttihadiyye üyeleri bize gücenmemelidir. Her birine sonsuz hürmetlerimiz vardır. Bu şekilde konuşmamız özellikle "*Ümmetim sapkınlık ve bozgunculuk üzere ictima etmez.*" hadis-i şerifinden dolayıdır. Acaba "*ümmet*" Arnavutluk'un on şehir ve iki kasabasına mensup olan on iki kişiden mi ibarettir? Arnavutluk'un tamamı adına vekâlet etmedikleri halde böyle ortaya çıkmaları diğer tarafta Müslümanların diğer onlarca komitelere mensup olan milyonlarca ferdi namına haksızlık değil midir? Tüm Arnavutluk'un tek bir vilâyet şeklinde yönetilmesi bütün Arnavutların arzusu olmadığı gibi bu istek şeriata da uygun düşer mi? İşte bu düşüncelerimize bu kişilerin dikkatlerini çekmek isteriz. Bununla beraber şunu da açıklayalım. Biz Arnavutluk'ta yabancıların peşine takılmış diye farz olunan rezillere Cemiyet-i İttihadiyye'de dahildir diye hüküm veremeyiz.

[220] Arnavutlar arasından dağlı ve Hristiyan olanları tanımlamak için kullanılan bir terim. Suat Zeyrek, "II. Meşrutiyet'te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları Ve Sonuçları*", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 33, Kayseri 2012, s. 312.

Cemiyet-i İttihadiye her bir üyesi İslam'ı kendilerine yol olarak seçmiş önemli şahıslarıdır. Bunlar ile onlar arasında büyük fark vardır. Biz yalnız olanca cesaretimizi toplayıp diyebiliriz ki bu şahıslar yalnızca uygulamada hata ediyorlar. Daha sonra bu konu üzerine tekrar eğilebiliriz. Zira en mukaddes vazifemiz bu gibi konuları aydınlığa çıkarmaktır.[221]

Daha önce de belirttiğimiz üzere Arnavutluk Cemiyet-i İttihadiyesi sürekli Arnavutluk'un tek bir vilayet çatısı altında otonomi denebilecek bir şekilde yönetilmesi taraftarıydı. Hatta ilk başlar da sultana da bu düşüncelerini aktarmışlardı. Arnavutların bu konudaki talepleri üç boyutta incelenebilir. Arnavut dilini pekiştirmek, tüm Arnavut topraklarını tek bir vilayet altında birleştirmek ve gerekli reformları uygulamak. Şemsettin Sami de İstanbul'daki basın organlarında buna benzer istekleri yayınlıyordu. [222] Tercüman-ı Hakikat'in itirazı ise bu isteğin tüm Arnavutluk adına isteniyor olmasına rağmen mektubun altında sadece belli bölgelerin vekillerinin imzası olmasınadır. Haklı olarak bu fikirde tüm Arnavutluk'un ittifak etmediğini dile getirmiş hatta imzası olan vekillerin de vekil seçilme yöntemlerinin meşru olup olmadıklarını sorgulamıştır.

Osmanlı gazetesi bir sonraki sayısında konuyla alakalı görüşlerini dile getirmiş ve ayrıntılı bir şekilde görüşlerini açıklamıştır. Cemiyet-i İttihadiye tarafından aldığımız mühürlü mektuba dair görüşlerimizi bildirdik ve bu kişilerin Arnavutların temsilcileri olmadıkları kararına vardık. Çünkü onların yabancıların kışkırtmalarına katılmayacaklarını İslam şeraitinden ayrılmayacaklarını bildiğimizden bu hatalara düşmeyeceklerini olsa olsa içtihatlarında hatalar yapabilecekleri kanaatine vardık. Bu cemiyetin üyelerinin Arnavutların tamamının temsilcileri olmadıkları Arnavutluk'un tamamının tek bir idare altında toplanması isteğinin de bu sebeple geçersiz olduğunu söylüyoruz. Çünkü sadece on kadar şehir ve kasabaca vekil atandığını İşkodra, Yanya, Berat ve diğer sancakların cemiyete vekil atamadıklarını görmekteyiz. Cemiyet-i İttihadiye'nin maksadı yalnız "tek idare"den de ibaret görülmüyor. Bir vezir de talep olunuyor ki bunun da "fetva " yetkisine sahip olması isteniyor.

---

[221] "Arnavut Cemiyet-i İttihadiyyesi Tarafından İzahat-ı Mütekabile" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 51, s. 1, (27 Ocak 1881).
[222] Nathalie Clayer, *a.g.e.*, s. 197.

Hükümet idaresinden "*düsturü'l-amel* [223] "denen şeye "*kanun*" denilmesi Sultân Süleyman hazretleri zamanından beri gelenektir. Sultan Süleyman'ın kanunları hiçbir zaman şerita karşı olmamıştır. Devletin kanunları daha öteye Orhan zamanına kadar dayanmaktadır. Sultan Orhan'ın yaptığı içtihatlar hiçbir zaman şeriata ters düşmemiştir. Kanuni Sultan Süleyman ile ondan evvel ki dönemlerde bu şekilde olduğu gibi II. Mahmut, Tanzimat esaslarını müzakere buyurdukları esnada bunları ulema ile istişare eylediği gibi onun yerine tahta geçen Abdulmecid Han da pederinin emellerini Tanzimat'ı tamamladıklarında bir meşveret meclisi kurarak bu düzenlemeleri meclise danışma yoluna gitmiştir. Bunları şeriat meclisine havale ederek madde madde ve harf harf tetkik ettirmiş ve her bir hükmünün "*şeriata uygunluk*" ile tatbik edilmesini emretmiştir. Şimdi tüm ümmet-i Muhammed'in itaate dinen ve şeran mecbur olacakları bir emri halife bile şeraite danışmadan alamazken Arnavut Cemiyet-i İttihadiyesi'nin *"fetva yetkisinden"* bahsetmeleri abes ile iştigal değil midir?

Ayrıca yalnız Devlet-i Osmaniye zamanında değil kadim İslam devletleri zamanlarında da bir takım adamlar türemiştir ki cahil halkın fikrini çelerek ve onların kuvvetiyle kendilerine menfaat sağlamak için devleti yanlış yapmakla itham etmişlerdir. Tarih ise bunlara *"isyankar"* namından başka bir isim vermemiştir. Gazete Cemiyet-i İttihadiye üyelerinin böyle isyankar zümresinden olmadığını ve her birinin İslam ile şeriate bağlı olduğunu dile getirmiştir. Şimdi padişahımız efendimiz hazretlerinin tüm memleketlerinde tüm tebaası bu kanunlara uygun bir şekilde yönetilirken Arnavutluk denilen mahallerin kısımlara ayrılmış olması mı sorun oluyor? Bu kısımların biri diğerinden başka türlü idare mi olunuyor ki bu idarelerin birleştirilmesi lüzum görülüyor? Geniş bir mülkün kısımlara ayrılması onu daha iyi idare etmek içindir. Müreffeh milletlerin hepsinde bu uygulama yürürlüktedir. Siyaset bunu gerektirmektedir. Aklıselim her insan hak verir ki Arnavutlar gibi bir buçuk milyon halkın yaşadığı bir bölgeyi kısımlara ayırmak en iyi yönetim şeklidir. Sonuçta dört beş vilayete ayrılan bu bölgelerin valilerinin bağlı oldukları kanun hep aynıdır. Nitekim bir adamın yapabileceği işi dört beş adamın yapması daha iyidir.

[223] İşin prensibi, kuralı.Gereği gibi uygulanacak olan kanun. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat,* Aydın Kitabevi, Ankara 2005, s. 195.

Ama Arnavutluk'un tek bir idare altında birleştirilmesinden maksat bu memleketin komşulara karşı müdafaasıdır.

Burada şuna açıklık getirilmelidir bir memleketin siyasi idaresi başka bir konu askeri idaresi başka bir konudur. Mülkî idare halkın refah ve zenginliğini gözetir. Askeri idare ise dışarıdan saldıracak düşmanın durdurulması ve def edilmesi amacını gözetir. Bu sebeple tüm memleket yirmiden çok vilayete ayrılmışken memlekette sadece yedi adet ordu mevcuttur. Mülkî idarenin vilayetleri, sancakları, kazaları olduğu gibi askeri idarenin de orduları, fırkaları, müfrezeleri bulunur. Yalnız biz de değil tüm dünyada bu düzen böyledir. Bu ikisini birbirine karıştırmak Erkan-ı Harbiye reisini bir vilayete kadı yapmaya benzer. Arnavutluk'un müdafaa ve muhafazası için tek idare lâzım değildir. Belki tek kuvvet lazımdır. Bu kuvvet ise yalnız Arnavutluk'un kuvveti olmayıp zaten idareleri kanuna bağlı olan tüm memleketin askeri kuvvetleri olabilir. Askeri müdafaa o kadar zor bir şeydir ki bir bölgenin ihtiyacı olduğunda müdafaa görevi yalnız o bölgedeki askeri kuvvetlere yüklenirse zafer kazanılsa bile bu zaferin yükü o bölge için çok ağır olur. Ama *"Biz, bir kişi kalana kadar mücadele ederiz!"* diyerek Arnavutlar bir vatanseverlik eseri gösterseler de Osmanlılığı oluşturan diğer vatandaşlar asla buna müsaade etmezler.

Bundan dolayı Arnavutluk reisleri hakikaten fazilet göstermek istiyorlarsa açıklamalarımıza kulak versinler. Biz yanılmayız demiyoruz. İhtimal ki fikirlerimizde ve bakış açımızda hatalar da çoktur. Ancak fikrimizin özü iyi niyetlidir. Temiz ve iyi niyetli Arnavutlar bizim önem gösterdiğimiz bu esaslar üzerine hareket ederlerse doğruyu bizden daha iyi görürler. Acele etmeyelim kardeşler! Padişahımız efendimiz hazretlerinin doğru tedbirlerini bekleyelim. Tahta çıktıkları zamanı hatırlayalım. O zaman ne haldeydik şimdi ne haldeyiz? O zamanlar bizim aleyhimize değil miydi tüm dünya. Şimdi tüm dünya bize teveccüh ediyor. Hatalarından dolayı pişmanlıklarını dile getirmiyorlar mı? Bu büyük başarı kimindir? Arnavutluk Cemiyet-i İttihadiyesi'nin mi? Yoksa devlet yöneticilerinin mi? Bu büyük başarı vatanperver padişah hazretlerinin ki geceleri sabah ve gündüzleri akşam ediyor. Bizi bizden çok padişahımız düşünüyor. Öyleyse hem tam Müslüman hem de

tam Osmanlı olalım. Padişahımızın buyruklarından dışarı çıkmayalım. Bahtiyarlığımız ancak bu şekilde devam eder.[224]

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Camiyet-i İttihadiye üyeleri iki temel fikir etrafında toplanmaktaydı. Bunlardan birisi padişah otoritesini kabul eden, ittihadın daha çok İslami ve Osmanlı yönüne vurgu yapan üyelerden oluşmakta, diğer grup ise milliyetçi yönüne ve Arnavut kimliğine vurgu yapan üyelerden oluşmaktaydı. Nitekim Karadağ'ın saldırıları ve büyük gücün baskıları ve ahalinin de topyekun direnişe geçmesi milliyetçilerin elini kuvvetlendirmiş muhafazakar kanadı zayıflatmıştır.[225] Gazetenin bahsini ettiği ve ictihatta hata ettiğini iddia ettiği grup Abdül Frahşeri önderliğindeki bu milliyetçilerdir. Yine Cemiyet-i İttihadiye'nin bir vezir talep ettiği iddiasına gazete değinmektedir. Özellikle vezirin fetva yetkisine sahip olmasını istemeleri dikkat çekici bir husustur. Zaten 1880 sonlarına doğru Prizren Birliği reisleri merkezi iktidarın kapasitesinden kuşkuya düşüp, vergi toplama, askere alınmaya karşı çıkma, adaleti şeriata göre tahsis için kadılar atama gibi uygulamalara girişmişlerdir.[226] Hal böyleyken fetva yetkisine sahip bir vezir istemeleri çok da şaşılacak bir durum değildir. Gazete geçmişten birçok örnek vererek fetva yetkisinin ne manaya geldiğini açıklamaya çalışıp bu isteğin karşısında düştüğü hayreti dile getirmiştir. Böyle bir isteğin doğuracağı sonuçlar hakkında uzun uzadıya açıklamalar yapmıştır.

Ahmed Mithat Arnavut vilayetlerini tek bir vilayet altına toplama isteğine de değinerek bir memleketin müdafaasının siyasi yapısıyla alakalı değil askeri yapısıyla ilgili olduğunu bu vilayetlerin birleştirilmesinin gereksiz olduğunu dile getirmektedir.[227] Elbette tek bir vilayet ve vali demek ileride bir özerklik ya da isyan riskini de beraberinde getireceğinden gazete bu konudaki savunmasını Arnavut memleketinin vilayetlere ayrılarak yönetilmesinin siyaseten daha münasip bir uygulama olduğunu dile getirmiştir.

---

[224] Ahmed Mithat, "Arnavutluk İçin Tevhid-i İdare Kaziyyesi" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 52, s. 1, (31 Ocak 1881).
[225] Nuray Bozbora, "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 562.
[226] Nathalia Clayer, *a.g.e.*, s. 198.
[227] Selda Kaya Kılıç, *a.g.m*, 261-262.

2.1.7. Arnavutların Berlin Antlaşması'na Karşı Tutumları

Gazetenin bildirdiğine göre Harbiye Nazırı Hüseyin Hüsnü Paşa maiyetindeki iki bin asker ile Arnavutluk'taki görevi için yola çıkmıştır. Bu görevlendirme için Tercüman-ı Hakikat Gazetesi diyor ki:

"*Bu görevlendirmenin önemini anlamak için Paşa hazretlerinin Harbiye Nazırı sıfatıyla Osmanlı yönetimi gözündeki yerine değil Arnavutların sevgisini kazanmış olmasına, Arnavutluk'taki nüfuzlu kişilerin üzerindeki etkisine ve bahsi geçen mevkileri çok iyi tanımasına bakmak yerinde olacaktır*."

Gazete de Hüseyin Paşa'nın görevlendirilmesinin bölgeyi iyi tanıması ve Arnavutlar nezdindeki nüfuzlu kişilerden yararlanmak için yapıldığı fikrine katılıyor. Karadağlıların barışın temini ve ilk hücumun mesuliyetini üzerine almayacaklarını açıklaması önemli ise de daha sonra yaptıkları bundan kat be kat daha ağır bir mesuliyeti üzerlerine yüklemiştir. Karadağ Prensi Nikita'nın büyük devlet elçilerine gönderdiği notada daha önce kabul etmediği mesuliyeti tamamen itiraf ederek kabul ettiği gibi bu itirafa bir takım acayip itirazlar da eklemiştir. Karadağ askerinin iki Arnavut köyüne hücum edip bunları yakıp ahalisini katlettiği fakat bunu Karadağ askerinin yaptığını subayların ise bu konuda herhangi bir emri veya zorlamasının olmadığını eklemiştir. Üzeri örtülmeye çalışılan böyle barbarlıkların öcünü almak için bazı Arnavut kabileleri yemin etmişlerdir.

Halbuki birçok Avrupa devleti başkanı meselenin çabuk ve kesin bir şekilde çözülmesi için Babıali tarafından gelecek nasihati kabule hazır olduklarını bildirmişlerdir. Gazete Karadağ Meselesi'nin güzel bir sonuca bağlanmasını Harbiye Nazırı Paşa hazretlerinin memuriyetine bağlamaktadır. Gazete eğer o vakte kadar oralarda bir vukuat meydana gelirse bunun sorumlusunun Karadağ Emareti olacağını dile getirmiştir.[228] Geçen ki nüshamızda Harbiye Nazırı Devletlü Paşa Hazretleri'nin İşkodra'ya gönderilmesinden bahsetmiştik. Paşa'nın yerine Genelkurmay miralaylarından Veli Rıza Paşa hazretleri tayin edilmiştir. Bu değişikliğin nedeni Arnavutluk'taki durumun geçen günlerdeki kadar önem arz etmemesi ve İşkodra

[228] "Harbiye Nazırı Paşa Hazretlerinin Arnavutluk'ta Memuriyeti" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 5, s. 2, (12 Ağustos 1880).

memuriyetinin de öneminin azalmasıdır. Veli Rıza Paşa Hazretleri'nin şimdi mühim bir memuriyette bulunduğu, bu bölgenin ve ahalisinin durumuna dair tecrübeye sahip olmaları, iki sene kadar da Karadağ hudut belirleme komiserliğinde bulunmuş olmaları, yetenek ve becerileri de göz önüne alınarak ataması yapılmıştır. O zaman Arnavutların Ülgün'ü Karadağ'a terk etmemelerinden korkulup da Arnavutluk'un durumunun çok vahim olduğunu sanılmışsa da durumun bu kadar ağır olmadığı daha önce belirtilmişti.

Gazete bu söylentilere değinerek bunların şaibeli bilgiler olduğunu dile getirmiştir. Arnavutlar Karadağlılar tarafından iki köyün yakılması ve ahalisinin katledilmesine hiddetlenerek, şiddetle cezalandırılmadıkça Karadağ'a hiçbir bölge terk etmemeye karar verdikleri gibi şaibeli söylentiler ortalığa yayılmıştır. Bundan başka Mirdit ve diğer bir takım Arnavut kabilelerin açıktan açığa isyan ettikleri haberi de yayılmıştır. Gazete bu söylentileri esassız bulmasa bile abartılı olduğu kanaatinedir. Gazetenin aktardığına göre Arnavutlar'dan alınan malumat olayları abartılı bir şekilde gösterdiğinden Harbiye Nazırı Paşa hazretlerinin oraya görevlendirilmesine karar verilmiş. Fakat sonradan alınan malumat işin manzarasını tamamen değiştirmiş ve durumun sakinleşmesi üzerine öyle büyük bir memurun görevlendirilmesine gerek kalmamış ve Veli Rıza Paşa'nın görevlendirilmesine karar verilmiştir.

Gazete bunun dışında önemli olan diğer bir madde üzerine dikkat çekmeye çalışmıştır. Başkentte bulunan diplomatik heyetin, Babıali'nin Karadağ'a verdiği son notası icabınca taahhüt ettiklerinden vazgeçip geçmediğini sorunca, Hükümet-i Seniyye sözünden vazgeçmediğini, Arnavutluk'taki yaşanan heyecanın Babıali'yi sözlerini ifa etme noktasında cesaretsizliğe düşürmeyeceğinin teminatını vermiştir. Ancak sınır meselesine dair olan maddelerin tamamıyla halledilmesi belki birkaç hafta daha ertelenebilir. Şurasını da açıklayalım ki, Arnavut reisleri Hükümet-i Seniyye'ye olan bağlılıklarını her zaman bildirmektedirler. Gazete bazı yalancılar

tarafından Arnavutluk'a dair yalanlar söylendiğini yaşananların tamamen yalan olmasalar bile çok abartılı oldukları dile getirmiştir.[229]

Arnavutların Karadağ'a ve antlaşma şartlarına karşı olan tutumu zaman zaman şiddetli bir karşı çıkış içermiş zaman zaman da söz dinleyen itidalli bir politikaya evirilmiştir. Gazetenin haberinden anlaşıldığına göre Arnavutların tutumu bu tarihte yumuşamış olmalı ki Osmanlı yönetimi meseleyi çözmesi için Harbiye Nazırı yerine alt rütbelerden Miralay Rıza Paşa'yı görevlendirilmiştir. Gazetenin yorumuna göre Veli Rıza Paşa'nın görevlendirilmesinin sebebi Rıza Paşa'nın oraları iyi tanıması ve ahali olan sıkı ilişkisidir. 30 Nisan 1879'da Karadağ-Osmanlı sınır hattının belirlenmesi için Karadağ Tahdit-i Hudut Komisyonu toplamıştır. Osmanlı Devleti'nden komisyona General Veli Rıza Paşa (Çetine Sefiri), Bedri Bey, Sabri Bey, Pszenny Efendi, Daniş Efendi yer almıştır.[230] Hükümet-i Seniyye'nin kararıyla Rıza Paşa daha sonra 10 Ekim 1880'de Ülgün'ü boşaltmak için yola çıkacaktır.[231]

Gazete Epir'deki bir bağlantısından mektup almıştır. Mektup Yunanistan sınırındaki Arnavutların Yunanistan'ın politikalarına karşı tutumunu açıklayan bir mektuptur. 27 Eylül 1880 tarihli ve 17. Nüshada yayınlanan mektupta şu ifadelere yer verilmiştir:

"Yukarı Arnavutluk ahalisinin direnişinin yalnız Karadağ tarafında olup Yunan sınırındaki Arnavutların ise Cemiyet-i İttihadiye'ye dahil olmadıklarından dolayı oralardaki ahalinin fikir ve niyetinin daha barışçıl olduğunu Yunan taraftarı olan gazeteler yazıyor. Bu gazetelerin iddiası sırf uydurmalardan ibaret olup, milliyet ve kavmiyet yönünden Arnavutluk yukarı ve aşağı diye ikiye bölünemeyeceği gibi Arnavutluk'un tamamı tek fikir etrafında bir birlikten ibarettir. Karadağlılar Geg Arnavutları ile savaşıp beş altı bin adam kaybedinceye kadar Geglerin gücünden haberdar değildi ve onların zayıf olduğunu sanıyordu. Allah vere de Yunanistan da sonuçları vahim olacak böyle bir saçma hayale kapılıp harekete geçmesin! Bu gazetelerin Arnavutluk'a isnat ettikleri bu yalanı araştırma zahmetine Avrupa girmiyor ve kamuoyunu karşısına alarak Ragusa'daki donanmayı tehdit

[229]"Harbiye Miralaylarından Veli Rıza Paşa'nın İşkodra'ya Gönderilmesi" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 7, s. 2, (19 Ağustos 1880).
[230] Uğur Özcan, *a.g.e.*, 225.
[231] Ali Fuat Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 162.

olarak kullanmak istiyor. Halbuki bizi yani Arnavutları donanma ve diğer tehditler korkutamaz.

Avrupa'nın layıkıyla düşünmeden gösterdiği bu gayret, zaman kaybından başka bir şey değildir. Bu bizim açımızdan da kötü sonuçlara yol açmaktadır. Zira haksız isnatlara ve baskıya karşı kendimizi müdafaa için senelerimizi kaybettik. Bu fedakarlığı daha ne zamana kadar yapacağız kim bilir? Bilindiği üzere biz fakiriz ve ziraat mahsulümüz yaşamamız için kâfi miktarda olmadığından her sene ekinlerimiz kaldırdıktan sonra memleketi terk edip geçimimizi tedarik için uzak diyarlara gider zorlukla çalışırız ve bunu yapmaya da mecburuz. Bu bakımdan acınacak durumdayız. Şu iki sene zarfından ise geçimimiz daha da zorlaştı ve bütün kışı memleketimizde geçirmek zorunda kaldık. Velhâsıl on sekiz aydan beri silah altında olduğumuz memleketimizden çıkamıyoruz. Bu ise bizim için ne kadar zor bir durumdur. Fakat ne yapalım vatanımız her taraftan tehlike altındadır.

Bu durumun Yunanlılar için de çok üzücü sonuçlar doğuracağını söylemiştik. Zira ilk tüfek patlayışında o yirmi bin genç Yunanlıları mahvedip memleketlerini alaşağı edecektir. O vakit geldiğinde bizi bundan kimse alıkoyamaz. Zira kendisi bizim kadar kuvvetli olmadığından bizi zayıflatıp kendisini güçlü kılmak için bu belayı başımıza saranların en başında gelen Yunan'dır. Bu sebeple Yunanlıların aleyhine olan hiddet ve gazabımız son dereceye varmıştır. Eğer gerçekten kalıcı bir barış isteniyorsa bize ilişilmesin! Çünkü Yunan ve Karadağ hükümetleri bizi kendi boyundurukları tutamazlar. Devlet-i Aliyye bile seksen milyon nüfusa sahip olduğu bir zamanda bizi pek kolay kendisine tâbi edememiştir. Biz dağlarımızın yollarını bile ancak kendi isteğimizle ve yakın bir zamanda Sultan Abdülmecid Han efendimizin yayınladıkları Tanzimat'a karşı açtık. Gülhane Hatt-ı Humayun'dan evvel sultanların dostane yiğitlikleri bile bizi barış ile boyunduruk altına alamamıştı. Zannımızca Karadağ ve Yunan hükümetleri teşebbüs ettikleri bu uygunsuz hareketleri gözden geçirip bu uyarılarımızı dikkate alırlarsa haklarında pekiyi olur."[232]

[232] "Arnavutlar'ın Son Kararı" *Osmanlı Gazetesi*" Nr. 17, s. 2, (27 Eylül 1880).

Gönderilen mektup Osmanlı gazetesi tarafından yorumsuz olarak yayınlanmıştır. Mektup özellikle Yunanlıların Arnavutlar üzerindeki düşüncelerine karşı çıkmak için yazılmıştır. Mektubun yazarına göre Yunan taraftarı olan gazetelerin Arnavutluk'un Yunanistan'a yakın olan bölgelerindeki Arnavutların Yunanistan'la olan sorunlarını barış yoluyla çözme taraftarı olduğunu iddia etmektedir. Yazar bunu kabul etmeyerek Yunanistan'ı Karadağ'ın düştüğü hataya düşmemesi için uyarmıştır. Gerçi bu dönemde Yunanlılar Arnavutların Helen olduğu gibi bir takım iddialar ortaya atmakta ve bunu temellendirmeye çalışmaktadır. Bahse konu olan yazıların mahiyeti bu minvalde olmalıdır.[233]

Mektubun yazarı Ülgün önlerindeki birleşik donanmanın bir işe yaramayacağını bundan korkmadıklarını ve bunun sadece zaman kaybı olduğunu dile getirmektedir.[234] Burada asıl üzerinde durulması gereken nokta Arnavut halkının ne durumda olduğu ve olaylara bakış açısıdır. Mektuptan anlaşılıyor ki uzayıp giden bu çatışma Arnavut halkının hem maddi hem de manevi olarak zorlamaktadır. Her ne kadar memleketlerinin geleceği için silah altında olsalar da on sekiz aydan beri çalışamadıklarını bir bölgeye sıkıştıklarını bu sebeple geçinmekte zorluk çektiklerini belirtmektedir. Yunanlıların herhangi bir saldırısında ise yirmi bin silahlı genç ile karşı koyacaklarını dile getirmektedir. Bu da Arnavutların Ülgün ve civarındaki silahlı güçlerinin sayısı hakkında bize önemli bir bilgi vermektedir.

Osmanlı gazetesi, Messenger Gazetesi'nde Arnavutluk'un durumuna dair bir haber yayınladığını ve bu haberin mahiyetinin İstanbul'da bulunanlar tarafından abartılı bulunduğunu dile getirmektedir. Gazete, Messenger gazetesinin haberine değinerek sözlerini şu şekilde sürdürmüştür: "*Mitroviça'da hükümet ambarlarında bulunan silah ve cephane Hacı Osman Paşa tarafından oradan kaldırılıp güney tarafa ve Osmanlı askerlerine daha yakın bir mevkiye götürülmek isteniyor. Arnavut reisleri ise bu silah ve mühimmatı yağma etmek istediklerini söylemiş şayet bunları demiryolu idaresi kabul edecek olur ise yolları işlemeyecek hale getireceklerini şirkete bildirmişlerdir."* Bize bildirildiğine göre bahsedilen silah ve mühimmat redif depolarının malzemelerinden olup Arnavut reisleri tarafından ise silahların şimdiki

[233] Nathalie Clayer, *a.g.e.*, s223-225.
[234] Fahri Maden, *II. Abdülhamit Dönemi,* Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 47.

depolarda durması istenmiştir. Bu isteğin sebebi ise şayet yedek askerlerin tekrardan silah altına alınması gerekirse bunların kullanılabileceği ihtimalidir.

Messenger'ın bu haberine karşı Gosinalı Ali Paşa ise yakın zamanda *"bunun büsbütün düzmece olduğunu Arnavutluk'ta Halife'nin kararlarına karşı hareket edecek reis değil fert bile bulunmadığı temin olunur."* demiştir. Gazete bu haberlerin Arnavutluk'u karıştırmak için yapıldığını, dışarıdan hiçbir müdahalede bulunamadıklarından ve hatta Müslüman Arnavutlar ile Hıristiyan Arnavutları bile ittifaklardan ayırmadığından dolayı üzgün olanların hiç olmazsa Devlet-i Aliyye'nin güvenilirliğini Arnavutluk'ta yok etmek için bu işlere giriştiğini dile getirmiştir. Gazete bu işte başarılı olunursa Arnavutlara "*Gördünüz mü işte, Devlet-i Aliyye sizin refah ve gelişmeniz için çalışmak şöyle dursun sizi koruyamıyor bile.*" denileceğini ifade ediyor.

Gazete bu yoldaki tertiplerin gerek hükümeti, gerek her sınıf Osmanlı'yı gerekse de Arnavutları aldatamayacağını dile getirmiştir. Arnavutlar eğer devletlerinden bazı şeyler arzu ederlerse dünyanın diğer milletlerinin kendi devletinden istedikleri gibi isteme hakkına sahiptirler. Eğer bu istekler karşılanılabilecek türdense zaten tebaasının refahından başka hiç emeli olmayan Hükümet-i Seniyye onları kabul eder ve uygular. Kabul edilemeyecek durumda ise Arnavutlar Hükümet-i Seniyye'den bu anlamda verilecek izahatı kabul eder. Eğer içlerinden bazıları inat ve ısrar gösterecek olurlarsa padişahlarına sadık ve bağlı olan çoğunluk Arnavut onlara zaten yüz çevirir.

Osmanlı gazetesi Ülgün meselesinin çözülmüş olmasının söylediklerinin ispatı olduğunu dile getirerek konunun kapanması gerektiğini dile getirmiştir?[235]

Gerek Beyoğlu ve Galata'da ve gerek Avrupa'da basılan yabancı gazetelerinde Arnavutluk'a dair haberler yazılıyor. Gazete, bu haberleri komik derece hayal unsur olarak değerlendirip haberlerin gazete okuyucularını eğlendirmek amacıyla bu yazıldığını düşünüyor. Bu çerçevedeki havadislerin her zamankine nazaran bu günlerde çoğaldığını dile getiriyor. Fakat bu tevatürlerin büsbütün de asılsız olmadığını söylüyor. Daha sonra gazete memleketinde duruma tamamıyla

[235] "Arnavutluk' a Dair Tashih" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 49, s. 2, (20 Ocak 1881).

vakıf olan itibarlı bir Arnavut'un bu rivayetler hakkında Tercüman-ı Hakikat gazetesi'ne verdiği bilgileri yazıyor. "*Arnavutluk hakkında heyecanla ilk haberi yazan Messenger Gazetesi kendi kendisini tekzip etti. Messenger Gazetesi Metroviçe'de Arnavutların silâh ve mühimmat nakline yardım ettiğini ve Gosineli Ali Paşa ile ittifak etiklerine dair haberi yazdıktan sonra aslında hiçbir güvenilir kaynaktan haber gelmediğini beyan etti."* Bu Arnavut izaha devam ederek diyor ki:

"*Halkı kışkırtan yabancı güçler hükümet ile halk arasındaki güveni sarsmak istediklerinden bu şekilde haberler yayıyor. Hükümetimiz size koruyamıyor ve ıslahat yapmıyor. Etrafınız düşman ile sarılmış olup bunlar sizi mahvedeceklerdir. Şarkî Rumeli ve Bulgaristan Müslümanları gibi olacaksınız. Bir taraftan Arnavutları bu şekilde isyana teşvik ettikleri gibi diğer taraftan da hükümete diyorlar ki: "Arnavutluk bağımsızlık istiyor." Eğer hükümet bunların isteklerini kabul etmezse bağımsız bir emaret için isyan edecekler."*

Osmanlı gazetesi bu iftiralarla Arnavutlar ile hükümet arasındaki karşılıklı güvenin yıkılmaya çalışıldığını dile getiriyor. Bereket versin ki Arnavutların zekâsı bu oyunlara gelmeyecek kadar yerindedir. Yunanlılar ne iddia etmişlerdi. Arnavutlar Yunanlılar ile ittifak yaparak Yunan kanun-ı esasinin temin ettiği hürriyetten yararlanmak ve Epir ile Teselya'nın Yunanistan'a bırakılması için Osmanlı ile savaşacaklardır. Ancak Arnavutlar Osmanlı Devleti ile ittifak ederek Yunan tecavüzünü durdurmak için direnmişlerdi. Gazete her ne denilir ise denilsin Arnavutların Osmanlı Devleti aleyhine isyan etmeyeceğini düşünmüştür. Özellikle kendilerinin bir Osmanlı vatandaşı olduklarını ve bu sıfatla her zaman değerli olduklarını bildiklerini Müslüman Arnavutların Devlet-i Aliyye'nin en sadık vatandaşları olduğunu dile getirmiştir. Hristiyan Arnavutların ise bir takım yabancı gücün hırslı ve kötü emelleri ile memleketleri ve diyanetlerini mahvedeceklerini bildiği için Müslüman vatandaşlardan ayrılmayacağını ileri sürmüştür. Son söz olarak ise Müslüman ve Hıristiyan Arnavutların güvenliklerinin Osmanlı Devleti'nin teminatı altında olduğunu belirtmiştir.[236]

[236] Sadık, "Arnavutluk Meselesi", *Osmanlı Gazetesi,* Nr. 51, s. 2, (27 Ocak 1881).

Gazete Arnavutluk'tan gelen en son havadislere Arnavutluk Meselesi başlığı altında yer vermiş ve Gosinali Ali Paşa'nın bölgedeki faaliyetlerini anlatmıştır. Gosinalı Ali Paşa son dönemde Prizren'e geldiği ifade edilmiştir. Maiyetinde birkaç bin silahlı adam olup bunların da eklenmesiyle Arnavutların kuvvetinin yedi sekiz bin raddesine ulaştığı beyan edilmiştir. On iki birleşik bölge diye tabir olunan bölge reislerinin daimi kuvvetleri bundan ibaret olduğu ileri sürülmüştür. Arnavutlar şimdiye kadar "*isyan*" diye nitelendirilebilecek hiçbir şeye kalkışmamışlardır. Bunlar yalnız Arnavutluk'un birleştirilip tek bir vilayet olarak yönetilmesini arzu ediyorlar. Avrupa gazetelerinin Arnavutlara isnat eyledikleri surette bir bağımsızlık fikri Arnavutlar'da yoktur. Arnavutlar'ın arzusu onlara atanacak valinin "şe*riat hükümleri gereğince*"idare etmesinden ibarettir.

Her ne kadar Arnavutların bu istekleri önemsiz gibi görünüyorsa de isteğin şekli Babıali'nin kabul etmemesi için kafidir. Zira memleketin tabiatı ve bilhassa değişen mevcut durum gereğince oraların bir vilayetten çok vilayetlere bölünerek yönetilmesi daha iyidir. Şimdi bu bağlamda Arnavut cemiyeti ile Babıali arasında fikirce bir uyuşmazlık vardır. Ancak bu uyuşmazlık Hükümet-i Seniyye ile tebaası arasındaki ilişkinin kesileceği anlamına gelmez. Vilayet valisi azlolunup yerine henüz diğer vali tayin olunmamış ise de bunu bazı gazetelerin yaptıkları gibi bir iktidar yokluğu olarak addetmek uygun değildir. Zira bir valinin azli ile yerine diğer vali tayin oluncaya kadar geçen sürede bir vali vekâleti tayin olunarak idare kaldığı yerden devam eder.

Mevcudu otuz kırk bin askere varan Kosova ordusu nizam ve intizamına, itaat ve askeri yükümlülüklerine asla halel getirmemiş olup Cemiyet-İ İttihadiye reisleri de yalnız kendi işleriyle meşgul olarak hükümetin işleyişine herhangi bir zorluk çıkarmamışlardır. Daha sonra bir haber aldık ki Arnavutlar Padişah hazretlerine takdim eyledikleri bir arzda isteklerinin memleketlerini muhafaza fikrinden kaynaklandığını, Devlet-i Aliyye'ye karşı maazallah herhangi bir isyanı asla kabul edemeyeceklerini ve hilafet makamına daima bağlı kalacaklarını bildirmişlerdir. Eğer Hükümet-i Seniyye kendi memleketlerinin temin ve selameti için bir karar verirse her bir emre canla ve başla itaat edeceklerini arz etmişlerdir.

İşte Arnavutluk işleri bundan ibarettir. Gazetelerin abartması ise kendi emellerinin tercümesinden başka bir şey değildir.[237]

Gazetenin aktardığı bilgiye göre Arnavut reisleri maiyetindeki askerle beraber başına buyruk hareket etmeye devam etmektedir. Her ne kadar gazete itidalli bir dil kullansa da bu hareketler aslında egemen bir devletin asla kabullenemeyeceği bir harekettir. Hele ki II. Abdülhamid'in fikirleri ve mizacı ele alındığında bu hareketler Babıali tarafından görmezden gelinemez. Gazete tüm bunların yanında Kosova'daki Osmanlı askerlerinin sayısını vererek gözdağı vermekten de geri kalmamaktadır. Arnavut reislerine gösterilen müsamahanın diğer tarafında aslında Yunanistan ile olan tashih-i hudut meselesi vardır. Babıali her ne kadar bu durumdan rahatsız olsa da silahlı ve iyi örgütlenmiş Arnavut birliklerini Yunansitan'a ve büyük devletlere karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmaktaydı. II. Abdülhamid Mart 1881'de sınır meseleleri nihai olarak çözüldüğünde Slav birliğine karşı bir subap olarak düşündüğü birliğe bir son verme ve bazı liderleri tutuklama kararı aldı.[238] Artık ne yerel, ne toplumsal ne de ulusal özerklik söz konusu olacaktı. Abdül Frahşeri ve birçok reis tutuklanarak hapse atıldı. Birliğin birçok lideri Preveze'ye davet edildi ve tutuklanıp 1883 yılına kadar Çanakkale'ye sürgün edildi.[239]

2.2. Yunanistan ile Osmanlı Devleti Arasındaki Sınır Meselesi

2.2.1. Yunanistan

Balkanların güneyinden Akdeniz'e doğru uzanan, doğusunda Ege Denizi ve Batısında İon denizi bulunan Yunanistan Yarımadası'nın tarihi M.Ö. 5000 yılına kadar dayanmaktadır.[240] Yunanistan'ı içine alan topraklarda iskân tarihi eski çağlara kadar inmektedir. Helenler'in kabileler halinde bu topraklara göçü M.Ö. II. bin yılda gerçekleşmiştir. Zamanla bu kabileler küçük şehir devletlerine dönüşmüştür. Arazinin yetersiz kalması büyük sosyal sorunlara yol açınca milâttan önce 750-550 yılları arasında Yunanlılar Akdeniz havzasına göç etmeye başlamış ve Akdeniz'e

[237]Ahmet Mithat, "Arnavutluk Havadisi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 53, s. 2, (3 Şubat 1881).
[238] Fahri Maden, *a.g.e.*, s. 164.
[239] Nathalia Clayer, *a.g.e.*, s. 199.
[240] Recep Özman, "İlkçağ'da Yunanistan", *Balkanlar El Kitabı,* C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 63.

hâkim bir konuma gelmişlerdir. Makedonya Kralı II. Filip'in M.Ö. 338'de Yunan ordularına karşı kesin zafer kazanmasıyla Yunan şehir devletlerinin siyasî bağımsızlığı sona erdi. Milâttan önce 336'da tahta geçen Büyük İskender, Makedonya ve Yunanistan'ı üs edinerek Persler'e karşı harekete geçti. Anadolu, Mısır ve İran'ı ele geçirdi; Asya'nın içlerine doğru ilerledi. Böylece klasik Yunan kültürü, özellikle kurulan Yunan tipinde şehirler yoluyla yayılırken zapt edilen yerlerin kültürel öğeleri de Yunanistan'a taşındı. Bu etkileşim neticesinde Helenistik kültür oluştu. Milâttan önce 323'te İskender'in ölümünden sonra Hindistan'a kadar uzanan Makedon İmparatorluğu parçalandı. Bununla birlikte Yunanistan'daki şehir devletleri Makedonya egemenliğinde kalmaya devam etti. Ardından Yunanistan'da Roma hâkimiyeti başladı. Milâttan önce 148'de Makedonya, Roma'nın bir vilâyeti durumundaydı. 395 yılında Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılınca Yunanistan, Konstantinopolis (İstanbul) merkezli Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde kaldı.[241] Uzun bir dönem Bizans İmparatorluğu yönetiminde kalan Yunanistan, 1350'li yıllarda Türklerin Rumeli'ye geçmesiyle yavaş yavaş Türk yurdu olmaya başladı. Fatih devrinde 1458 ve 1460 seferleriyle Bizans hanedanına mensup iki despotun idaresinde olan Mora ele geçirilildi. Venediklilerin elinde olan son önemli noktaların da alınmasıyla II. Beyazid döneminde Yunanistan tamamen Türklerin elindeydi.[242]

Osmanlı topraklarında yaşayan Rumlar(Yunanlılar), Osmanlı Devleti tarafından devletin üst düzey görevlerine getirilmiş ve ticaret yaparak zenginleşmişlerdi. Bu zenginlik Rum okullarının ve kütüphanelerinin açılmasına yardımcı olmuştu.[243] Rumlar diğer milletlere göre daha ayrıcılıklıydılar. Fatih'in Fener Rum Patrikhanesi ile alâkalı düzenlemeler yapması ve Patrik'i tüm Ortodoksların hukukî ve dinî lideri tayin etmesi Rumları diğer gayrimüslim unsurlardan daha imtiyazlı bir konuma taşıyordu.[244] Fatih bizzat Vatikan karşıtı Gennadios'u Patrik seçtirip Patrikhaneye geniş yetkiler vermişti. Fatih'in verdiği bu

[241] Mehmet Hacısalihoğlu, "Yunanistan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 586.
[242] Erhan Afyoncu, "Osmanlı İdaresinde Yunanistan", *Balkanlar El Kitabı,* C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 327.
[243] Erhan Afyoncu, *a.g.e.*, s. 329.
[244] Önder Kaya, *İmparatorluktan Cumhuriyete Azınlıklar*, Kronik Kitap, İstanbul 2017, s. 48.

yetkiler 205 yıl boyunca büyük oranda korunmuştu.[245] Rumlar siyasî olarak da ayrıcalıklı bir konumdaydılar. Özellikle Eflak-Boğdan gibi uzak eyaletlere yönetici olarak gönderilmeleri onları hem siyasî olarak hem de maddî olarak nüfuzlu hale getiriyordu.[246] 19. yüzyıla geldiğimizde Rumları dört kategoride sınıflandırabilirdik: *"Yunan davasına inanan, Osmanlı iktidarına yakın olan, sakin bir yaşamdan yana olan ve Orta Anadolu'da yaşayan Türkçe konuşan Rumlar."*[247]

Tüm bu ayrıcalıklı hayat Rumları diğer Balkan halklarından daha entelektüel ve dünyayı takip eden bir millet olmasına sebep olmuştu. Özellikle 19. yüzyılda Patrikhane'nin özerk denilebilecek bir yapıda hareket etmesi, muhalif yapılar içerisinde var olması birtakım siyasî faaliyetlere girişmesiyle ulus bilinci Rumlar arasında yayılmaya başladı.[248] Rumlar 19. yy başlarına geldiğinde isyan etmeye hazırdı. Zaten bölgedeki yerel otoriteler bağımsız bir güç gibi olarak hareket ediyor Rumların bilinçlenmesinde önemli rol oynuyorlardı. Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa da bunlardan birisiydi. Rumcayı teşvik etmiş, birçok Rum'u askere almış ve Rumlara imtiyazlar vermekle beraber üzerlerinde sıkı bir denetim de kurmuştu. Bir Rum tüccarı olan Manuel Philike, Heteiria'yı kurarak bağımsızlık yolundaki ilk adımı atmıştı.[249] Ancak beklendiğinin aksine isyan Yunanistan'da değil, Boğdan'da başlamıştı. İpsilanti ve Vladirmiriscu isyanı burada başlatmıştı. Yerel halk desteğinden uzak olan bu isyanı Osmanlı Devleti kolayca bastırmıştı ancak isyan Mora'ya da sıçramıştı.[250]

Mora'da isyan için elverişli koşullar mevcuttu. Yunan halkı kendi başpiskoposları yönetiminde ciddi bir otonomiye sahipti. Kırsal kesimin kontrolü Yunanlıların elindeydi.[251] Mora, Atika ve Teselya'da Yunanlılar yoğun bir nüfusa sahipti.[252] İlk Yunan eylemleri Mora'da meydana geldi. Mora'da ayaklanma

---

[245] Hakan Alkan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, Kutup Yıldızı, İstanbul 2003, s. 30-31.
[246] Zeynep Sözen, *a.g.e.,* s. 9-10.
[247] Samim Akgönül, *Türkiye Rumları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 41.
[248] Bülent Atalay, *Fener Rum Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (*Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001, s. 213.
[249] Erhan Afyoncu, *a.g.e.,* s. 329.
[250] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.,* s. 177-178.
[251] Barbara Jelavich, *a.g.e,* s. 241.
[252] Herkül Milas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 52.

başladığında Osmanlı kuvvetleri Tepedelenli Ali Paşa ile uğraşıyordu.[253] Tahminlere göre kırk bin Müslüman'ın on beş bini öldürülmüştü. Karşılıklı bir katliam başlamıştı. Genelde Osmanlı eylemleri Avrupa'da yankı bulurken Rumlarınki görmezden geliniyordu.[254] Epir ve Teselya'daki isyan kısmen bastırılmıştı ancak Mora'daki isyan bastırılamamıştı. Bunun üzerine Padişah, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemişti. Mehmet Ali Paşa bazı imtiyazlar alarak isyanı bastırmayı kabul etti. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa isyanı bastırmada ilk başta başarılı oldu ancak sert önlemler alması Avrupa'nın olaya müdahil olmasına neden olmuştu. Fransız, İngiliz ve Rus birleşik donanması Navarin'de Osmanlı donanmasını yok etti. Meternich'in Avrupa dengesi ve Osmanlı Devleti'ni gözeten çabaları boşa çıkmıştı.[255] Osmanlı Devleti yapılan görüşmelerde Rumlara özerklik vermeyi reddedince Rusya, Osmanlı Devleti'ne daha önceki antlaşmaları da gerekçe göstererek savaş ilan etti.[256] Rus ordusu, 14 Nisan 1828'de Osmanlı topraklarına girdikten sonra hızla ilerleyerek, Buğdan'ı aldı; Eflâk'a girip Bükreş'i işgal etti. Ruslar, ancak Ekim 1828'de Silistre'de durdurulabildi. Diğer taraftan Rus kuvvetleri Kafkas ve Anadolu cephesinde de ilerleyerek 1828 yılı yaz aylarında Anapa, Poti, Ahıska ile diğer Karadeniz kıyısındaki kaleleri aldılar ve Kars'a girdiler.[257] Osmanlı Devleti, Rusların ilerleyip Edirne önlerine gelmesi üzerine, 14 Eylül 1829 tarihinde bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı. Buna göre, Babıâli, Anadolu'daki bazı toprakları Ruslara bırakıyor, Eflâk'taki kısmî istihkâmını yıkıyor ve uluslararası Londra Protokolü'nün Yunanistan'a ilişkin kararını kabul ediyordu. Böylece Osmanlı Devleti, 1829 Edirne Antlaşması'yla Yunanistan'ın özerk statüsünü kabul etti. Bundan sonra İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 3 Şubat 1830 tarihinde, Londra Protokolü imzalandı. Londra Protokol'ü "Modern Yunan" ulusunun kurulmasındaki en önemli antlaşmaydı. Bu Protokolle Rusya, İngiltere ve Fransa Yunanistan'ın sınır ve yönetim şeklini belirledi. Özellikle İngiltere'nin ısrarlarıyla devletin özerk değil, bağımsız olmasına karar verildi. İngilizler, Atina ile İstanbul ilişkilerinin tamamen koparılmasını, Yunanistan'ı Rus kontrolünden uzaklaştıracak bir yol olarak

[253] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 193.
[254] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 241-242.
[255] Sacit Kutlu, *a.g.e.*, s. 5.
[256] Erhan Afyoncu, *a.g.e*, s. 330.
[257] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 149-150.

görüyordu. Ruslar özerk bir yönetim tercih etse de, bu durumu kabul etmek zorunda kaldı.[258]

1830'dan sonra Yunanistan siyaseten kendini sürekli Osmanlı Devleti'nin karşısına konumlandırmıştır. Türkiye'yi tecrit etmek, Batı'da kendilerini destekleyecek koruyucular bulmaya çalışmak, Hristiyan azınlıkları Helenleştirmek, Rum Ortodoks Patrikhanesi'ni emelleri için kullanmak, Grek olmayan azınlıkları özellikle de Müslümanları bu bölgeden kovmak, Yunanistan'ın bu yıllardaki temel politikasını oluşturmuştur.[259] Bu tarihten sonra Yunanistan'ın sürekli Osmanlı Devleti aleyhine genişlemesi, 1864'te İon adalarının İngiltere tarafından bu devlete verilmesi, bizim de konularımızdan birini içeren Arta ve Teselya'nın Berlin Antlaşması'yla Yunanistan'a teslim edilmesi ve 1913'te Girit'in Yunanlılara teslim edilmesi ile devam etmiştir.[260]

2.2.2. Yunanistan Tashih-i Hudut Meselesi

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Yunanistan Rusların Edirne'ye kadar ilerlemesinden faydalanarak Yanya ve Epir'de ayaklanmalar çıkarmışlardı. Büyük devletler bunun Rusya'nın işine yarayacağını düşünerek Yunanistan'a engel olmuşlar daha sonra Yunanistan'ın isteklerinin göz önüne alınacağına dair Yunanistan'a vaatte bulunmuşlardı. Bunun üzerine Yunanistan geri adım atmak zorun kalmıştı.[261]

Savaş sonuncunda Berlin'de bir kongre toplandı. Osmanlı Devleti temsilcilerinin tüm itirazlarına rağmen Fransızların isteği ve İngiltere'nin de desteğiyle Yunanistan kongreye davet edilmiş, Yunanlıların istekleri kongrede dinlenmişti.[262] Yunanistan Girit, Teselya ve Epir'i istiyordu.[263] 24. madde Yunanistan'ın istekleri göz önüne alınarak oluşturuldu. Bu maddeye göre daha sonra

---

[258] Serap Toprak, "19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar", *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 68, 2015, s. 2861.
[259] Salahi Sonyel, *Türk Yunan İlişkileri 1821-1923*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s. 50.
[260] Salahi Sonyel, *a.g.e.*, s. 52.
[261] Arzu Terzi, "Osmanlı-Yunan Tashih-i Hudut Meselesi Sırasında Başvurulan Bir Mali Kaynak: Vergi-i Şahsi", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1997, s. 535.
[262] Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 351.
[263] Stanford. J. Shaw. *a.g.e.*, s. 237.

Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında Yunanistan lehine bir sınır düzenlemesi yapılması istendi. Bu madde Avrupalı büyük devletlere de tarafların anlaşamaması halinde arabuluculuk misyonu yüklüyordu.[264]

Yunanistan Berlin Kongresi sonrasında hiç vakit kaybetmeden Osmanlı Devleti'ne 24. Maddenin işletilmesi için notalar göndermeye başlamıştı. Osmanlı Devleti Yunanistan'a hiçbir şekilde toprak verilmeyeceğini açıklayıp bunu düşüncesini büyük devletlere bildirdi. Ancak büyük devletler Osmanlı Devleti'nin bu tutumunu tasdik etmediler. Bu gelişmelerin sonucunda ise iki devlet savaşın eşiğine gelerek meseleyi Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden uluslararası bir sorun haline getirmişti.[265]

Osmanlı gazetesi ilk sayısından itibaren sınır meselesini çeşitli boyutlarıyla mercek altına almıştır. Gazete Osmanlı, Yunan ve Avrupa kamuoyunu meseleye bakışını, gelişmelere dair kendi görüş ve tespitleri dile getirerek Müslümanların hak ve hukukunu siyasi arenada basın aracılığıyla savunmaya çalışmıştır.

Tashih-i Hudut meselesine dair ilk haber gazetenin birinci sayısında verilmeye başlanmıştır. Osmanlı gazetesi Bütün Avrupa basınında yer edinen bu meseleye gazetelerin çoğunun Yunanistan gözüyle bakmakta olduğunu, meseleyi tarafsız olarak ele alanların sayısının çok az olduğunu beyan etmiştir. Gazete daha sonra bu konudaki makalesini şu şekilde sürdürmüştür: Bu mesele hakkında yalan yanlış bilgiler yaymak neden kaynaklanıyor? Avrupa'da bizim hakkımızdaki kötü düşüncelerin kaynağını bir dereceye kadar anlayabiliyoruz. Bizi öldü sanabilirler. Devlet-i Aliyye tarihte eşi görülmemiş bir buhran geçirmiş, dışarıdan ikame ve idame olunan müthiş ihtilaller ile mücadele etmiştir. Ayrıca büyük güçlerinden birine karşı zorlu bir savaş verdikten sonra Anadolu'da ve Rumeli'de en zengin vilayetlerinden birkaçını kaybederek büsbütün kuvvetsiz kalmıştır. Nasıl olsa ileride de kuvvetini toplayabilmesi için hiçbir umut kalmadığından ve Hükümet-i Seniyye'yi hesaba katmak gereksiz olduğundan onun görüşünü bile sormaksızın onun kaderi hakkında cesaretle karar verebiliriz diyorlar. Avrupalı devletler böyle düşünebilir ancak bu noktadaki fikirlerinin doğru olmadığını düşünemiyorlar. Devlet-i

[264] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 532.
[265] Arzu Terzi, *a.g.m.*, s.536.

Aliyye'nin halkını vatanlarını korumaya tahrik eden düşünceyi anlayabilmek için onların arasında yaşamak, onların sadakatlerini ve vatanlarını tehlikede gördükleri zaman vatanlarına olan tutkularını görmek gerekir. Padişah içinse vatanı ve Osmanlı için ızdırap, zorluk çekmek ve hatta ölmek bile hiçbir şeydir. Birkaç vilayeti kaybetmiş ve mali bir krize girmiş olmamızın bizi mahvedeceğini düşünmeleri, onların Osmanlı milleti hakkında hiçbir fikri olmadığını gösterir. Kendimizi toparlamamız için Avrupa bize birkaç yıl mühlet versin. O zaman sağ mı yoksa ölü mü olduğumuz görülür.

Yunan Meselesi hakkında Avrupa gazeteleri gerçekleri bilmemesine rağmen şöyle demektedir: *"Berlin Konferansı Epir ve Teselya'nın Yunanistan'a verilmesine karar verdi. Devlet-i Aliyye'den iki uzuv daha koparılsa yaşamaya devam edebilir."*

Bu gazetelerin kalitesizliği bizi sadece güldürüyor. Bunlar Berlin Konferansı'nın bu kararı vermesiyle meselenin tamamen kapandığını söylüyorlar. Fakat Berlin Antlaşması'nın bu gazetelerce bilinmediğini ve tashih-i hudud hakkında bir malumatları olmadığını görüyoruz. Devlet-i Aliyye ve Yunanistan arasında bu konu hakkında bir itilaf söz konusu olursa konunun Avrupa devletlerince ele alınacağı maddesini bu gazetelerin bilmediğini düşünüyoruz. Bunu kendilerine öğreteceğiz.

"*Berlin Antlaşması'nın yirmi dördüncü maddesinin on üçüncü protokolü gereğince Devlet-i Aliyye ile Yunanistan arasında sınır düzenlemesi noktasında bir itilaf söz konusu olursa Almanya, Avusturya ve Macaristan, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya anlaşmayı sağlamak amacıyla arabuluculuk etmek hakkını muhafaza ederler"* diye yazmaktadır.

Antlaşmanın bu maddesi açıktır. Devlet-i Aliyye ve Yunanistan arasında bir anlaşmazlık söz konusu olursa Avrupa'nın isteğini taraflardan birine zorla kabul ettirmek değil, taraflar arasından anlaşmayı sağlamak için altı devlet tarafından verilecek iyi niyetli bir tekliften bahsedilmektedir. Bu vazifeyi yerine getirmek için büyük devletlerin elçileri Berlin'de toplanıp on üçüncü protokolün manasını gayretle çalışarak müzakere etmiş ve vardıkları sonucu Berlin'de 1 Temmuz'da imzaladıkları bir notayla aşağıda yayınladığımız şekilde duyurmuşlardır:

"Berlin Antlaşması'nın on üçüncü protokolünce ortak bir hat tayini hakkında Yunanistan ve Devlet-i Aliyye anlaşamayınca Berlin Antlaşması 24. Maddesi gereğince arabuluculuk etmek için toplanılmış ve fikir alışverişinde bulunulmuştur. Hududun Kalamas Nehri'nin Yunan Denizi'nde son bulduğu yer ile Hankalabaki yakınındaki doğduğu yere kadar nehir boyunca gittikten sonra nehirler ve vadiler arasındaki sınırı teşkil eden tepelerden yani Vyosa'nın kuzeyinde Hiliomon ile Mavronerik'in birleştikleri yerden ve Kalamas'ın güneyinden Arta ve Aspropotamos ve Salambryas ile bunların birleştikleri yerden geçmesine karar vermişlerdir. Sınır hattı bu dağın Adalar Denizi'ne doğru olan eteklerine kadar zirvesinden gidecektir. Bu hat Yanya gölü ile kavuşan tüm noktaları ve Macovo şehri ile Yunanistan'a terk edilen araziyi güney yönünde bırakır. Altı devlet elçisi kararlarını Hükümet–i Seniyye ile Yunan Hükümeti'ne tebellüğ etmeye görevlidir."

Şurası gerçektir ki protokolün bu şekilde yorumlanması büsbütün Yunanistan lehine ve Devlet-i Aliyye zararına olup bu haliyle "namuslu dellâl(Bismark)"Yunanistan'ın dellalı oldu. Fakat madem ki (Babıali'nin hükümranlık haklarına zarar vermeksizin) Yunanistan'a bu hududun tahsis olunduğunu beyan eden protokol bu yönde şerh edilmiştir, biz de bunun hakkında başka bir açıklama getirmeye çalışmayacağız. Bu durumda ortak bir notaya verilecek en iyi cevap iyi niyetli hizmetlerinden ve arabuluculuklarından dolayı altı büyük devlete samimi bir şekilde teşekkür etmekle beraber verdikleri kararın icrasının Hükümet-i Seniyye'ce mümkün olmadığını anlatmaktır. Hükümet-i Seniyye kendi isteğiyle nasıl bu kararı imza edebilir ve kendisine sadık olan Müslüman Arnavutlar ile Koço Ulahlarını küçücük komşuları olan Yunanistan'a kendileri istemedikleri halde ilhaka nasıl mecbur edebilir? Eğer Alsas-Loren'in Almanya'ya terkinden ve 1870 ve 1871 muharebesinden[266] sonra küçücük İsviçre, hudut düzeltme bahanesiyle iki vilâyet talep edecek olsaydı, Osmanlıların her zaman en samimi dost olarak gördükleri Fransa acaba ne diyecekti? Böyle bir iddianın tahayyülü üzerine her bir Fransız'ın

[266] Fransa-Prusya Savaşı, 19 Temmuz 1870-10 Mayıs 1871 tarihleri arasında Fransız İkinci İmparatorluğu ile Prusya Krallığı arasında yapılan savaş. Fransa'da genellikle 1870 Savaşı olarak adlandırılır. Savaş Almanya'nın zaferi ile sonuçlanmıştır. Sedan Savaşı'ndan önce Fransa'nın toprağı olan Alsas-Loren bölgesi, Frankfurt Barış Antlaşması'yla Alman İmparatorluğu'nun bir Eyaleti hâline geldi. Ancak Loren'in küçük bir kısmı Fransa'ya bırakıldı. İsmail Şahin, "Lokarno ve Musul Kıskacında Türk Dış Politikası", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 4, 2016, s. 642.

kalbinde hiddet hasıl olmayacak mıydı? Böyle bir şeyde Fransızlara kim hak vermeyecekti?

Şimdi Devlet-i Aliyye'nin de bu durumda olup Osmanlıların millî hislerinin Avrupalılarınki kadar olmadığını hayal edenler kendilerini aldatırlar. Bunun delili ise Epir ve Teselya'da yaşayan Müslüman ve Hristiyan ahalinin Yunanistan'ın idaresi altında kalmayı hiddetle reddetmeleri, böyle bir hâle düşmektense bin defa ölmeyi tercih ettiklerini beyan etmeleridir.

Fakat bu madde üzerine niçin sözü uzatalım? Bu iddianın haksızlığı o kadar alenidir ki herkesin gözüne çarpmaktadır. Eğer Berlin Konferansı bu iddiayı tasdik etmemiş olsaydı bu bağlamda bir bendi kaleme almazdık.

Birkaç gazete Berlin Konferansı kararları üzerine görüşlerini dile getirirken kuvvet ve zor kullanmaktan bahsetseler de bu gazeteler kongre protokollerini incelememiş olmalıdırlar. Çünkü bunlara bir kere bakmış olsalardı sorunun zor kullanma ile değil müzakere ile çözüleceğini görürlerdi. Hatta Yunan hududunun genişlemesine dair teklifin sahibi Mösyö Waddington'un Rusya delegeleri tarafından ortaya konulan teminat talebini (18. protokol) reddettiğini de görürlerdi.[267]

Daha önce de bahsettiğimiz üzere Osmanlı-Rus savaşından sonra 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmış ve Osmanlı Devleti Balkanlarda büyük toprak kayıplarıyla karşı karşıya kalmıştır.[268] Türkiye'nin üçte birine yakın toprak ve büyük nüfus kaybına uğramıştır. Ayrıca 300 milyon altın franklık savaş tazminatı ödeme mecburiyetinde bırakılmıştır.[269] Osmanlı gazetesi tüm bu olanlardan dolayı Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve siyasi krize girdiğini ancak bunun Osmanlı Devleti'nin sonu olmadığını birkaç yıla kadar toparlanacağını dile getirmektedir.

Yunanistan 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının ilk zamanlarında savaşa müdahil olmamış ancak Rusların Edirne'ye girmesinden sonra askerî hareketliliğe başlamış ve Yanya'yı işgal etmek istemiş ama büyük devletlerin tepkisi nedeniyle harekâtı durdurmuştur. Ancak büyük devletler durmasına karşılık olarak Berlin

[267] Reşid, "Yunan Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 1, s. 2, (29 Temmuz 1880).
[268] Salim Aydın, *Balkanların Acı Yüzü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 23.
[269] Nükhet Eltut, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Ve İki Ülke Açısından Sonuçları" *Doğu Bilim Çalışmaları Bildirileri,* 2015, s. 120.

Antlaşması'nda isteklerine yer verileceğine dair söz vermişlerdir.[270] Toplantıya, sınır ilgisi bulunduğu gerekçesiyle, Yunanistan da davet edilmişti. Yapılan müzakereler neticesinde, Yunanistan'ın lehine olmak üzere, iki ülke arasında sınır düzenlemesi görüşmelerinin yapılması ve bunun da protokole bağlanması kararlaştırılmıştı. Bu karar, Berlin Antlaşması'nın 24. maddesinde Yunan tashih-i hududu ibaresiyle yer almış ve aynı maddeye, iki ülke arasında bir anlaşmanın sağlanamaması durumunda, müzakereleri kolaylaştırmak amacıyla büyük devletlerin arabuluculuk yapmaları da ilave edilmişti.[271]

Bunun üzerine Preveze'de başlayan görüşmeler İstanbul'da devam etmiş, bunlar sonuçsuz kalınca büyük devletler Berlin'de bir konferans düzenlemişti. İstanbul Konferansının sonuçsuz olarak bitmesi üzerine Avrupa Devletleri yine Berlin'de bir kongre toplamışlardır. Osmanlı Devleti burada özellikle Arnavutluk bölgesinden toprak verilmesinin sorunlara yol açacağını anlatmaya çalışmışsa da kongreden Osmanlı Devleti'ni şiddetle eleştiren bir karar çıkmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne bir nota verilmiştir. Daha sonra da Avrupa Devletleri arasında, elçilerin uzmanlarla beraber bölgede inceleme yapması, bir hakem heyeti kurularak onların kararlarına göre davranılması gibi seçenekler tartışılmıştır.[272]

Osmanlı Devleti özelikle Epir bölgesinde Arnavut ve Ulah ahalisinin Yunanistan'a ilhak olmak istemediklerini, bu ahalinin Yunanistan'ın insafına bırakılamayacağını dile getiriyordu. Zaten bu esnada Arnavutlar Preveze ve Yanya'da mukavemet için çeşitli hazırlıklar yapmışlardı. Teselya konusunda ses çıkarmıyorlardı ancak Epir'in Yunanistan'a teslimine asla izin vermeyeceklerini dile getiriyorlardı.[273]

---

[270] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 531.

[271] Ali Fuat Örenç, "Berlin Kongresi Sonrası Osmanlı-Yunanistan Hudut Müzakerelerinde Ege Adalarının Askerî Durumu (1880-1881)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2016, s. 168.

[272] Osman Zahit Küçükler, *Türk-Yunan İlişkileri (1876-1909) (*Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*)*, Ankara 2005, s. 30-31.

[273] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 95.

Gazete dördüncü sayısında meselenin Avrupa, Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasındaki boyutunu inceleyerek bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Osmanlı gazetesi olarak Avrupa kamuoyunun ve özellikle Fransa'daki bazı mühim gazetelerin, küçücük Yunanistan'ın el çabukluğuyla Devlet-i Aliyye'den toprak aşırmasına hak vermelerine çok şaşırdık. El çabukluğuyla ilgili, Yunanların yeteneklerinden hiçbir vakit şüphe etmediğimiz gibi "*komşusunun ceplerindekini kendi ceplerine nakletmek*"sanatındaki yeteneklerini kimse inkar edemez. Bu iddialar, yalan, sahte istatistikler ve siyasi haydutlukla Mösyö Bismark[274]'tan Mösyö Gambetta[275]'ya kadar Avrupa hükümet reislerini davalarının haklılığına inandırmak için Yunanlılar tarafından uydurulmuş hikayelerdir. Mösyö Gambetta bile kendi fahrî vatandaşlarının isteklerinden ziyadesiyle rahatsız olmaya başlamıştır. Lord Beaconsfield[276] daha itidalli ve Doğu'da bulundukları mevkinin küçüklüğüne uygun iddialarda bulunmaları gerektiğini söylemiştir. Yunanlıları, Lord hazretlerini bir gün Paris'te Borbon sarayındaki hamilerine şikayet ederken görürsek şaşırmayız. Yunanlılar, Avrupa'nın kendileri hakkında ki olumlu düşüncelerini, daima imkânsız isteklerini gerçekleştirmek için bir vesile olarak görmekte ve hataya düşmektedirler.

Bunlar her şeyin aksini görecek kadar kör olduklarından genel barışın kendilerinin delice hareketlerine tâbi olduğunu hayal ederler. Benim fikrime göre bunlar*"Güliver'in Lilipot Ülkesine Seyahati"* hikayesini dikkatle inceleyerek bundan

---

[274] Otto von Bismarck, 19. yüzyılda gevşek bir konfederasyon olan Almanya'nın güçlü bir imparatorluğa dönüşmesinde en önemli rolü oynayan ve ilk şansölyesi Alman devlet adamıdır. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Ziya Altıntaşı, "*Otto Von Bısmarck Ve Osmanlı'daki İmajı*", (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012, s. 50-53.

[275] Léon Gambetta (d. 2 Nisan 1838, Cahors – ö. 31 Aralık 1882, Sevr) Fransız siyasetçi. Paris'te hukuk eğitimi aldı. 1869 yılında milletvekili olarak meclise girdi. 1870-1871 yılları arasında İçişleri Bakanlığı yaptı. 1879 yılında Meclis Başkanlığı'na seçildi. 1881 yılında görevinden ayrıldıktan sonra başbakanlığa getirildi. 1882 yılında görevi sona erdi ve aynı yılın 31 Aralık günü hayatını kaybetti. Jacques Chastenet de Castaing, " Léon Gambetta", *https://www.britannica.com/biography/Leon-Gambetta,* (30.09.2019).

[276] Benjamin Disraeli (21 Aralık 1804 – 19 Nisan 1881), Britanyalı politikacı ve 19. yüzyıl'da birçok kez Birleşik Krallık başbakanı olmuş devlet adamı. Yahudi asıllıdır. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında Britanya siyasetinin, Liberal Partili(en) William Gladstone ile birlikte en önemli ismiydi. Robert Norman William Blake, Baron Blake, " *Benjamin Disraeli", https://www.britannica.com/biography/Benjamin-Disraeli,* (30.09.2019).

ders çıkarmalılar. Zira öküz kadar şişmek arzusunda bulunan bir kurbağanın başına gelen hâl, onların da başına gelebilir.[277]

Medeni memleketlerde hak er geç kazanır. Bazıları ise Avrupa mantığının baskı ve keyfe tâbi olduğunu hayal ederek Avrupa politikasını idare eden hükümetlerin bağlı bulundukları görüşün vatanlarının menfaati icabınca olduğunu ve bu menfaate ait olmayan her şeyi görmezden geldiklerini unutuyorlar.

Milletlerin şan ve şeref için kan döktükleri zaman çoktan geçmiştir. Şimdi milletler de bir işe kalkışmadan evvel: *"Bunun masrafı ne olabilir? Bundan ne kazanabiliriz?"* diye düşünürler. Başka fikirde bulunanların saf kalplerine hayretle bakarız. Çünkü bunların ümitlerinin boşa çıkması için çok vakit geçmeyecektir.

Avrupa'nın altı büyük gücü ve biz, Berlin Antlaşması'nı imzaladık. Taahhüt ettiklerimizin önemini pekâlâ biliyoruz. Bu sözleri yerine getirmemeyi düşünmek şöyle dursun bunların tümünün yerine getirilmesi için her türlü yol ve yöntemi sonuna kadar kullanıp bu uğurda çalışacağız. Fakat taahhüt etmediğimiz hususlar bizden istenmemelidir. Bu sebeple vatandaşlarının reyleri üzerine iktidardan çekilmiş olan bir hükümetin hatalı politikası yüzünden bazı uzuvlarımızı keseceğimiz hayal bile edilemez. Yunanlıların fikirlerini ortaya süren ve onlara tercümanlık eden Mösyö Waddington'un pişman olduğu ve kongrede Devlet-i Aliyye'ye karşı zor kullanma tedbirine muhalefet ettiğini biliyoruz. İktidarda kalmış olsa idi Yunan iddialarına şüphesiz kulak tıkayacaktı. Daha da ileriye gidip kendilerine son derecede Yunan gayretkeşliği isnat olunan İngiliz ve Fransız hükümet adamlarından Mösyö Gladstone[278] ile Mösyö Gambetta'nin düşünceleri dahi zannedildiğinden uzaktır.

---

[277] Gazete daha sonra parantez içersisinde kurbağanın hikayesini şu şekilde aktarıyor: Kurbağanın birisi bir öküz görüp kadd ü kâmeti kendisine hoş geldiğinden ve kendi cesâmeti ise ancak bir yumurta kadar olduğundan büyüklükte öküz derecesine varmak hırsıyla uzanıp sıkınmaya ve şişmeye çalışır ve der ki: 'Bak bana dikkatli bak! Bu kadar şişmekliğimkâfimidir? Söyle bakalım henüz lüzumu derecesinde büyüdüm mü?'Bu su'âline heyhat!Cevâbını alınca kendisini daha ziyâde sıkıp 'işte şimdi öküz kadar şiştim ya ?'der ve 'ne gezer'cevâbını alınca daha ziyâdesıkınıp 'işte artık oldum ya ?'diye sorarsa da 'henüz daha yaklamaşamadın bile !' cevâbını alması üzerine o mini mini hayvan ol kadar sıkınır ve kendisini ol kadar zorlar ki nihâyet patlar."

[278] William Ewart Gladstone (d. 29 Aralık 1809 – ö. 19 Mayıs 1898), Britanyalı Liberal Partili bir politikacı ve Birleşik Krallık Başbakanı (1868–1874, 1880–1885, 1886 ve 1892–1894). Önemli bir politik reformcudur, popülist konuşmalarıyla tanınır, yıllarca Benjamin Disraeli ile bir politik yarış içinde olmuştur. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Meral Balcı, "İngiliz Başbakan Gladstone'un Osmanlı Karşıtı Siyasetinin İngiliz Dış Politikasına Yansıması", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler'de Akademik Araştırmalar*, C. 1, Gece Kitaplığı, Ankara 2011, s. 356-357.

Yani ecdadımızın mübarek kanları pahasına fetih olunmuş memlekete Devlet-i Aliyye yerine Yunanistan'ı ikame arzusunda bulunmamaktadırlar. Gelecek günler bunu ispat edecektir. [279]

Osmanlı gazetesi Yunanistan'ın küçüklüğüne uygun bir arazi verilmesi kanaatindedir. Avrupa'nın ve Avrupa Devletlerinin başkanlarının da görüşlerinin bu yönde olduğunu dile getirmiş, özellikle Lord Beaconsfield'in bu konudaki görüşlerine yer vermiştir. Gerçektende Lord Beaconsfiel meselenin başından beri bu konunun sakince ve hakkaniyetle çözülmesi gerekliliğini savunmaktaydı. Beaconsfield, 1831yılında Berlin Antlaşması'nın imzalanması sırasında belirlenen sınır hattının iki devlet için de büyük güçlüklere sebep olduğunu, noksan ve kusurlu olarak tanımladığı bu sınırın komşu vilâyette sürekli isyan çıkmasına neden olduğunu ve gerek Osmanlı Devleti gerekse de Yunanistan için sorun teşkil ettiğini ifade etmişti. Yunanistan'ın istikbalinden kimsenin bir şüphesinin olmadığını söyleyerek sınır düzenlemesine girişmekle Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasındaki nefretin savuşturulacağından dolayı sürekli bir barışın temin edileceğini ifade etmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için hiçbir surette tehdit icrasını tavsiye etmediğini ve Padişah'ın, sınır düzenlemesinin her iki devletin refah ve saadetine büyük katkılarda bulunacak bir politikanın gereğini açık bir şekilde beyan için fırsatı kaçırmaması gerektiğini belirtmiştir. İlâveten Fransa birinci delegesi Waddington'un teklif ettiği sınır hattının incelenmesi gerektiğini söylemiş, fikirbirliği her şeyden önce geldiğinden diğer devletlerin bu konuda ittifak halinde verecekleri karara itiraz etmeyeceğini açıklamıştır. Dolayısıyla bu sınır meselesinin kesin bir şekilde Padişah'ın bir hâl yoluna koyacağı inancında bulunduğunu beyan ederek sözlerini bitirmiştir.[280]

Osmanlı gazetesi Petit Monitor Universal isimli gazetenin konuya dair görüşlerine yer vermiştir. Öncelikle Petit Monitor'ü tanıtan gazete sözlerini şöyle sürdürmüştür:

---

[279] Reşid, "Avrupa, Devlet- i Aliyye ve Yunanistan", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 4, s. 2, (9 Ağustos 1880).
[280] Bülent Akyay, *Tesalya Meselesi (1881)(*Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*)*, İzmir 2001, s. 121-122.

Petit Monitör'ün bir büyük biraderi daha vardır ki ismi Grand Monitör Universal olup birkaç dönem Fransızlar bunu resmî gazete niyetiyle tanımıştır. Monitör Universal gazetesi Fransız ahalisinin her zaman ilgisini çekmiştir. Bu gazetenin yazarı olmak Fransa'da edebî liyakat beratı gibi algılanmaktadır. Resmî söylemin bir aracı haline gelen gazete zaman zaman bu duruşunu değiştirse de genel olarak bu çizgide devam etmektedir. Bu gazete muhafazakârlığı hiçbir vakit terk etmemiştir. Yani herhangi bir haberi doğru ve tarafsız bir şekilde yayınlayıp daima bu ilkelerde sadık kalmıştır. Fiyatının çok olmasıyla halk tarafından alınamayan Grand Monitör'ün yedeği olarak basılan Petit Monitör halka aynı haberleri neşretmek ve her yerde hakikati söylemek maksadına hizmet etmektedir. Fiyatının fahiş olmaması yönüyle (nüshası beş santim on para) her yere girerek diğer gazetelerin kendi hırslarını ve kötü niyetlerini yerleştirmek maksadı bu gazete sayesinde engellenir. Fransız işçisi ve fakir ahalisini büyük Fransız Milleti'nin hakikî menfaatleri üzerine bilgilendirmesi açısından önemlidir. Binlerce Fransız tarafından rağbet edilen bu gazete yine bu maksat üzerine bizden ve Yunanistan'dan bahsettiği sırada Berlin Konferansı tarafından tarafımıza arz olunan hudut hattı hakkında öncelikle okuyucularına kısa bir özet geçmiş sonra aşağıdaki fikirlerini beyan etmiştir:

"Hatt-ı hudûd hakkında ilmî bir açıklamaya girişmeden evvel Babıali'nin menfaatini biraz daha dikkate alarak, Babıali'den kendi bekasına zarar vermeden icra edebileceği fedakarlıklar talep edilmesi gerekliliğini beyan ederiz. Geçen sene sonuna kadar Fransız Hükümeti bu kurala riayet etmekteydi. Bu kuralın terkinde haksızlık edildiğini düşünüyoruz. Doğrusu Devlet-i Aliyye kendisiyle karşılaştırılmayacak bir askerî güce sahip olan ve 1877 savaşı esnasında Devlet–i'Aliyye ile Rusya arasında ateşkes ilan edildiğinin ertesi günü kendisi açısından uygun olmayan bir harbe tutuşmamak için alelacele geri çekilmeye mecbur olmuş olan bir komşusuna iki vilâyet vermeye mecbur mudur? Bu konudaki fikirlerimizi tamamen beyan edeceğiz. Bekası için özellikle de kendi maddi menfaatleri noktasında o kadar önem arz etmeyen bir üçüncü taraf için bir diğerinin arazi terk etmesini talep etmek, arazi terkinin ne kadar elem verici olduğunu bilen Fransa'ya yakışmaz. Berlin Konferansı'ndan önce Yunanlılar Kalamas Nehri menbaalarını

hiçbir zaman talep etmemişerdi. Epirce olan davaları Yanya'yı taciz etmemişti. Şimdi bunlara Yanya, Kalamas ve Maçova Gölleri veriliyor. Buraları ise har ilmine göre bu bölgenin anahtarı niteliğindedir. Bu durum sığar mı?

Babıali devletlerin davetine rıza göstermeyecek olursa Avrupa ne yapacak? Fransa'nın, İngiltere ve İtalya ile beraber Berlin Protokolünün icrası adına Epir ile Teselya'nın kurtarılması için kılıçlarını çekeceği gerçek midir? Böyle bir düşünceye sahip olan hükümet bir an bile iktidarda kalmaya layık değildir.

Dış siyasetin mühim meselelerini deneyimli diplomatlar eliyle kurallara uygun bir şekilde çözmeyi vadeden Mösyö Gambetta'yı bu suale bir cevap vermeğe davet ediyoruz. Mösyö Gambetta eğer buna cevap veremez ise Yunanistan'a askerî heyet gönderme düşüncesi nerede kalır?

Prens Bismark Şark meselesi Pomeranyalı[281] bir askerin parmağı kadar değerli değildir demiştir. Yunan meselesi hakkında Fransa açısından biz de böyle düşünüyoruz."

Petit Monitör Universal Gazetesi bir diğer nüshasında Yunanistan'a bir Fransız askerî heyetinin gönderilmesinin kesinlikle ertelemiş olduğunu duyuruyor ve diyor ki: "*Yunan hükümeti Yunan davası lehindeki hizmetlerinin bir teşekkür nişanı olmak üzere General Far'a gayet kıymetli bir mükâfat verilip isminin sonuna bir Yunan kelimesi koyma hakkını vermiş olduğundan bundan sonra kendisine "General Farre-İnopolu"denilecektir. Henüz Yunan vatandaşı olan Mösyö Gambttaa da Leonidas [282]adlı Yunan kahramanının ismini alacaktır."[283]*

Osmanlı gazetesi Petit Mönitor gazetesinin görüşlerine yer vererek Yunan iddialarının haksızlığını dile getirmiştir. Özellikle Petit Monitör, Yunanistan'ın 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına fiili olarak katılmadığını, bu sebeple de üçüncü bir taraf

---

[281] Pomeranya, Güney Baltık kıyılarında; Polonya'nın batısını ve Almanya'nın doğusunu kapsayan alana verilen isim. The Editors of Encyclopaedia Britannica, " Pomerania", *https://www.britannica.com/place/Pomerania, (*30.09.2019).

[282] Leonidas, bir Sparta kralı ve II. Anaxandridas'ın oğullarından biri. Agiad ailesinin on yedinci kuşağında, MÖ 489 veya MÖ 488 yılında, yarı kardeşinin kızı olan Gorgo ile evlenmiş, I. Cleomenes'in ardından tahta geçmiştir. Sca çok üstün Pers ordusuna karşı az Sda askeriyle yürüttüğü Termopylae Muharebesi ile ünlüdür. The Editors of Encyclopaedia Britannica, " Leonidas", *https://www.britannica.com/biography/Leonidas-king-of-Sparta,* (30.09.2019).

[283] "Yunan Masalihi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 5, s. 2, (12 Ağustos 1880).

olarak Berlin Kongresi'ne davet edildiğini, taraf olmayan bir devlete de Osmanlı Devleti'nden stratejik önemi büyük yerlerin istenmesinin haksızlık olduğunu belirtmiş, Fransa'nın bu konudaki tutumunu değiştirmesini eleştirerek Yunanistan'ın daha önce hiç talepte bulunmadığı yerleri bugün talep etmesinin anlamsız olduğunu dile getirmiştir.

Osmanlı gazetesi Yunanistan'daki duruma değinerek sınır meselesinin Yunanistan'da yarattığı havaya dair bir makale yayınlamıştır. Gazete Yunanistan'daki durumu şu şekilde özetlemektedir:

Yunan meclisinin son toplantısında Mösyö Komondoros tarafından okunan nutuklar Yunanistan'ın politikasını aydınlatmıştır. Biz gerçi kuralsızlığın ve yolsuzluğun öteden beri Yunan Devleti vekillerinin özelliği olduğunu bilsek de bu kadar aleni şekilde yapacaklarını tahmin etmezdik. İtidalli oluşu ile bilinen Tirikopis[284] bile, memleketin dört yanını ateşe veren, silah başına borusunu çalan ve bütün vücudundan savaş narası çıkaran ve aklını savaşla bozmuş olanların reisi olmasıyla tanınmış olan halefi Komondoros[285]'u alenen ve yetkisi olmaksızın askeri serkeşçe fesatlığa sevk etmeyle itham etmektedir.

Bu kadar gürültülerden şu netice çıkıyor ki o da Avrupa'nın Yunanistan'ı kendisine zarar verecek, mevcut sınırları değiştirecek kadar askeri silah altına alma hususunda asla yardım etmemiş olmasındandır.Büyük devletler hiçbir zaman Yunanlılara bir menfaatleri olmadığı zaman yardım etmemişlerdir. Yunanistan, Avrupa'nın Doğuda tüfek patlatmamak için almış olduğu önlemlere bakarak faydasız olan bir savaşa Avrupa'nın hiçbir zaman izin vermeyeceğini şimdiye kadar görmeliydi.

Mösyö Tirikopis daha sonra düzeltmeye mecbur olacağı birtakım zorlukları bildiği hâlde milli hevesleri uyandırarak vukuuna sebep olduğu şu durumdan dolayı kabul edilebilir bir özür bulamaz. İstila maksadı taşıyan bir harbe Avrupa'nın razı

[284] Harilaos Trikupis (11 Temmuz 1832, Anabolu - 30 Mart 1896, Cannes), Yunan siyasetçidir. 1875-1895 yılları arasında yedi kez Yunanistan başbakanlığı yaptı. 19. yüzyılın son çeyreğinde uygulamaya çalıştığı geniş çaplı ulusal kalkınma projeleriyle tanınmıştır. The Editors of Encyclopaedia Britannica, " Kharílaos Trikoúpis", *https://www.britannica.com/biography/Kharilaos-Trikoupis,* (30.09.2019).

[285] Alexandros Koumoundouros (4 Şubat 1815 – 26 Şubat 1883) Yuna politikacı. Çeşitli dönemlerde başlkanlık yapmıştır. The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Aléxandros Koumoundhoúros", *https://www.britannica.com/biography/Alexandros-Koumoundhouros,* (30.09.2019).

olacağı beyanıyla milleti aldatmış olması affedilebilir bir şey değildir. Çünkü Batı genel anlamda Yunan isteklerine soğuk bakmaktadır. Askerî bir hareket için yanlış bir zamanlama olacağının en acemi devlet adamı bile anlardı.Bununla beraber Tirikopis kabinesinin hataları ne kadar büyük olur ise olsun Mösyö Komondoros'un hataları da onunkinden az değildir.

Mösyö Komondoros Yunan meselesinin şu anki durumunda Avrupa'dan alabileceği yardımın yüzeysel,sığ bir yardım olacağını ve barışı bozacak bir hareketin Avrupa'yı kızdıracağını bilmekteydi. Bu sebeple memleketin gerçek durumu üzerine doğru bilgi vermek vazifesindeydi. Bunu yapabilirdi. Halen de yapabilir. Zira Osmanlı Devleti'nin dirayet ve anlayışı, kendisine sapmış olduğu bu kötü yoldan çıkmak için lâzım olan yol ve vasıtayı ona sağlamaktadır.

Komondoros'un selefine şiddetle taarruz ettiğini ve ileride gerçekleşebilecek olan büyük bir felaket için herkese mesuliyet yüklemeye çalıştığını görüyoruz. Ümit ederiz ki o kadar övgüyle bahsedilen Yunan vatanperverliğine şu an pek az layık olan bir bölüğün harekâtından başka bir şey daha görülmüş olmasın. Biz inanmak isteriz ki Mösyö Komondoros'un son sözleri Yunan politikasına doğru yolu göstersin.

Bâbıâli Ali Berlin Konferansı tarafından verilen karara, tetkike muhtaç ve icrası kabul edilemez kötü bir fikir nazarıyla bakarak bütün müzakereleri reddetmek istememiştir. Bâbıâli Ali şimdiye kadar büyük devletlerin kararının tetkik etmek ve icabı halinde kabul, değişiklik veya büsbütün reddetmek hususlarından başka bir şey taahhüdü altına girmemiş olduğundan Yunanlılar Bâbıâli Ali'nin aşağıdaki yardımsever görüşünü takdir etmeliydi.

İşte Bâbıâli Ali son derecede barışsever bir fikirle, adaletli ve imkan dahilinde icra olunacak bir sınır düzenlemesine rıza göstermektedir. Bu arazi üzerinde zannederiz ki daima birbirimizi anlamak mümkün olacak. Eğer Atina Hükümeti bir miktar soylu ve asil bir hisse sahipse kılıcını kılıfına sokup vaktiyle

Perikles[286]'in yaptığı gibi değil şimdiki Komondoros'a lâyık bir şekilde meseleyi halletmeye çaba gösterir.[287]

Osmanlı gazetesinin aktardığına göre Yunanistan meclisinde askerin silah altına alınması hususunda tartışmalar çıkmıştır. Bu tartışmaların sebebi ise Avrupa'nın Yunanistan'a bu konuda destek çıkmamasıdır. Gazete Komondoros'un bunu daha önce bildiğini ancak meclisi ve ahaliyi uyarmamasını eleştirmekte ve olası sonuçlardan herkesi mesul tutmak için başkalarına saldırdığını dile getirmektedir. Osmanlı Devleti gazetenin naklettiği bilgiye göre tüm teklifleri reddetmemiş sadece akîlâne bir şekilde belirlenecek bir sınır hattını kabul edebileceğini dile getirmiştir.

Osmanlı gazetesi Yunanistan gazeteleri Yunanistan'ın acele bir şekilde silahlandığını ve savaş hazırlığında olduğunu yazmaktadır. Gazetenin Yunanlıların her zamanki gibi kendilerini büyüttüğünü ve konuyu abarttığı ifade ederek sözlerine şöyle devam etmiştir:

Yeniden bir Peleponez Savaşı[288]'nın arifesinde gibi hareket ediliyor. Her yerde askerî talimden başka bir şey görülmüyor. Yalnız Atina'da değil Anabolu'da, Argos'ta Korint'te ve Adalar'da da hep aynı durum. Askerler bayrak altına toplanıyor. Yunanistan henüz süvari askerine sahip olmadığı için Macaristan'dan ve diğer bölgelerden hayvanlar toplanıyor.

Yunanlılar şimdiden kırk bin silahlı askerleri bulunduğunu ve gelecek martta bunların sayısının yetmiş bine ulaşacağını iddia ediyorlar. Askerin henüz silah kullanma yetenekleri çok az olsa da bu askerlerin dört aya kadar muharebeye girebilecek kadar talim görmüş olacaklarını düşünüyorlar. Bu büyüklükte bir orduyu iaşe edecek parayı bulmak için Yunan vekil heyeti ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Gazete asker sayısının mübalâğalı olduğunu düşünse de Yunanlıların bir hazırlık içerisinde olduklarının gerçek olduğunu dile getirerek bunun Avrupalıları bir

---

[286] Perikles, Antik Yunanistan'da, Atinalı soylu, asker ve devlet adam M.Ö. 495 - M.Ö. 429. David Malcolm Lewis, " Pericles", *https://www.britannica.com/biography/Pericles-Athenian-statesman,* (30.09.2019).

[287] İbrahim Sabit, "Yunan Havâdisi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 32, s. 1, (22 Kasım 1880).

[288] Peloponez Savaşı (MÖ 431-404), Antik Yunanistan coğrafyasında yapılan, büyük şehir devletlerinden Atina ve onun imparatorluğunun, Sparta ve Peloponez Birliği karşısında yer aldığı savaştır. Daha ayrıntılı bilgi için bk. P. J. Rhodes, *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi,* İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 111.

müdahaleye mecbur etmek için yapıldığı kanaatindedir. Gazeteden öğrendiğimize göre bazı devletler Atina'ya önemli tebligatlarda bulunup ihtiyatsız bir hareketin vahim sonuçlarını Yunanistan'a haber vermişlerdir. Özellikle Almanya kati surette uyarılarda bulunmuştur. Gazete Yunanistan'ı uyararak sözlerine şu şekilde devam etmiştir: Fakat bu yerinde nasihatleri Yunanistan dinleyecek midir? Burası meçhul. Çünkü Atina'lı politikacılar kendilerini verilen haberleri cidden anlayamayıp nasıl olursa olsun Avrupa'nın kendilerini son anda felaketten kurtaracaklarını düşünüyorlar. Fakat bunlar cesurca ve farazi tahminlerden ibarettir. Girit ihtilalı Yunanistan için bir ders olmalıydı. O zaman da Yunan arzularını teşvik eden birçok devlet ve özellikle Rusya Devleti Yunanistan tarafındaydı. Ancak Yunanistan'ın arzularının meşru olmamasından dolayı Yunanistan'ın en iyi dostları onu barışa zorlamış olduklarından Yunanistan'ı en sonunda terk etmişlerdi. Yunanistan'ın siyasi anlamda bir mağlubiyeti olsa da bundan sonra ekonomik anlamda gelişmiştir. Bu mağlubiyet sayesinde kuruluşundan beri alamadığı yolu bundan sonra almıştır. Yunanlılar bundan maksatlarının doğudaki Panislavizm'in ilerleyişini durdurmak olduğunu bize söylüyorlar. Bulgaristan mevcut oldukça Yunanistan kendisini davalarında haklı görüyor. Fakat Yunanistan Devlet-i Aliyye'nin Yunanistan'ı tehlikeli rakibinin tecavüzlerine karşı müdafaa için doğal bir set olduğunu unutmaktadır. Slav tecavüzüne Yunanlıların kendi kendilerine karşı koyabilecekleri fikri hayal olduğundan bu seddi daha çok zayıflatmak Yunan menfaatlerine aykırıdır.

Osmanlı seddini kaldırmak Yunanistan'ı, istiklâlini ve meşhur kitaplarını kendileri hakkında çok da sevgi beslemeyen Slavlara teslim etmektir. Yunan dili ve edebiyatı Devlet-i Aliyye'de devam edebiliyor. Birçok edebi cemaat her tarafta eğitim veriyor. Hükümet-i Seniyye de bu cemaati engellemeyi aklına bile getirmiyor. Panslavist hükümetlerin hüküm sürdüğü memleketlerde durum böyle midir? Oralarda Yunan kavmi Müslümanlar kadar zulüm görmüyorlar mı?

Yunan feraset ve dirayeti savaş meydanlarından ziyade fikri eserlerde parlamıştır. Yunanlılık fikri geleceğini tahrip edecek teşebbüslerde bulunursa yazık olur. Yunanistan savaşmakla ne kazanacaktır? Her şeyi iyi gören, bilen Yunanseverler Devlet-i Aliyye askerlerinin kendi askerlerinden daha çok olduğunu kabul ediyorlar. O halde Yunanistan'ın gelişmesinden en az yarım asırlık bir

gecikmeye sebep olacak yeni bir "*Gerone Savaşı* [289] "niçin meydana çıkıyor? Hatırlanırsa bu savaş Yunaniliğin neredeyse yok olmasına neden olmuştu. Bu savaşta ıstırabı yalnız ahali görecektir. Yunan ailelerinin çoğunluğunun orduda birkaç üyesi bulunduğundan bunlar siyasi müzakerelerin nasıl sonuçlanacağını dikkatle izliyorlar. Yunanistan Avrupa müdahalesinin son emirde her şeyi kurtaracağı ve Yunanistan'ın tahsis olunan araziden yararlanabileceğini, askerin de Epir ve Teselyan'nın verimli vadilerine galip bir şekilde gireceğini ümit etmekteydi. Ne yazık! Bu ümit beyhudeymiş! Avrupa yeniden bir karışıklık istemiyor. Sorunu hızlıca çözmek arzusuyla bütün Avrupa matbuatı tarafından göreve çağrılan İngiltere bile kendisinden bekleneni katiyen reddedip tek başına hareket arzusunda bulunmadığını beyan ediyor. Fransa da kamuoyu ne derse desin bu askerî hareketin aleyhinde düşünüyor. Diğer memleketlere gelince bunlar zaten Yunanistan kaderi ile pek alakalı değiller. En önemli gazeteler Avrupa'nın Yunanistan lehine bir herekete pek meyilli olmadığını ve Yunanistan'ın yalnız kendi kuvvetine güvenmesi gerektiğini Yunanistan'a haber veriyorlar.

Yunan Meclis-i Mebusan vekili eski başkan Tirikopis, Komondoros'u hiçbir devletten kesin yardım sözü almaksızın savaş tedarikine başlayarak memleketi büyük bir tehlikeyle sürüklemekle itham ediyor. Bu ihtiyatsızlık memlekete pahalıya mal oluyor. Yunanistan'ı tamamen yok olmaktan kurtaracak olan şey bir an evvel silah bırakmak olacaktır. Bununla beraber Mösyö Komondoros'un Meclis-i Mebusan'da askerî hareketin gelecek martta başlayabileceğini iddia etmesi ve yabancı muhabirlere verdiği mülakatta sınır vilayetlerinde bir hareketliliği hissettirmesi esef vericidir. Bu önemli bir kabahat olup Yunanistan bunun şiddetle cezasını görmelidir. Teselya ve Epir'de toplanmış olan Osmanlı askerî her türlü saldırıya karşı vatanlarını müdafaa edebilirler. Ancak sonuçları vahim olduğu kadar haksız bir savaşa sürüklenmiş olan Yunan askerleri için yazık olacaktır.[290]

[289] Chaeronea Muharebesi MÖ 338 yılında Boeotia bölgesindeki Heroneya'da Makedonya Kralı II. Filip yönetimindeki ordunun Atinalı ve Tebaililere karşı galip geldiği savaştır. Bu savaştan sonra Sparta hariç Güney Yunanistan tamamen Makedon himayesi altına girmiştir. P. J. Rhodes, *a.g.e.,* s. 169.

[290] Salih, "Yunan Techizâtı" , *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 33, s. 1, (25 Kasım 1880).

Gazetenin haberinde gördüğümüz kadarıyla Yunanistan 40.000 kadar askere sahiptir. Bu sayının artacağı dile getirilmektedir. Osmanlı gazetesi bu kadar askerin masrafının nasıl ödeneceğine dair sorular sormaktadır. Aynı tarihte bir Yunan gazetesi olan Mesaje D'Atin gazetesinde Yunanistan'ın ekonomisi ile alakalı bir haber çıkmıştır. Haberi Osmanlı gazetesi imzasız ve başlıksız olarak yayınlamıştır. Bu haberde kısaca "Yunanistan'ın mali kuvveti o kadar güvenilirdir ki geçirdiğimiz kriz içinde ve Doğu'nun içerisinde bulunduğu sıkıntıya rağmen hisse senetlerimizin kıymeti asla sarsılmamıştır.[291]"denilmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki haberin amacı Yunanistan'ın ekonomisinin yerinde olduğu mesajını Avrupa'ya vermek ve borç istemek için algı yaratmaktır. Gazete, Yunanlıların Avrupa'nın nasihatlerini dinlemediğini işin sonunda her nasıl olursa olsun Avrupa'nın kendilerini kurtaracaklarını düşündüklerini dile getirmiştir.

Gazetenin aktardığına göre Yunanistan isteklerini meşru göstermek için Balkanlardaki Slav birliğini öne sürmektedir. Berlin Antlaşması ile beraber Balkanlarda özellikle de Makedonya üzerinde Sırp, Bulgar ve Yunan mücadelesi başlamıştı. Bu mücadelelere Makedonya ile doğrudan sınırı olmayan, fakat buradaki Ulahlarla etnik yakınlığı bulunan Romanya da bir ölçüde dahil olmuştu. Yunanistan zaten büyük bir Bulgaristan'ın kendisine gelecekte tehlike yaratacağından korkuyordu.[292] Yunanistan Slav birliğine karşı kendisini set olarak görüyordu. Osmanlı gazetesi ise Osmanlı Devleti'nin Slav birliği karşısında Yunanistan için bir set olduğunu Bulgaristan ve diğer Balkan coğrafyasında Rumların çektiği sıkıntıları dile getirerek Rumların Devlet-i Aliyye sayesinde var olabildiği tezini öne sürmüştür. Gerçektende Balkanlarda hızla yükselen etnik milliyetçilik, yalnızca Hıristiyanları Müslümanlara karşı çevirmekle kalmadı. Yunanlılar, Slavların dinsel, siyasal eziyetlerine maruz kalmaktan acı bir şekilde şikâyet ediyorlardı. Yunanlılar, Müslümanlar, Yahudiler, Katolik ve Protestanlar kendi milliyetçilikleri de aynı

[291] *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 33, s. 2, (25 Kasım 1880).
[292] Ali Arslan, "Makedonya'da Rum-Ulah Çatışması", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 4 , 2003, s. 2.

şekilde insafsız olmasına rağmen kendilerini, Ortodoks Hıristiyan kimliğin telkin ettiği yeni hoşgörüsüz Slav milliyetçiliğine karşı birleşmiş buldular.[293]

Gazete Avrupa kamuoyunun bir savaştan yana olmadığını ve Yunanistan'ın bu tutumunu tasdik etmediğini dile getirmiştir. Ayrıca olası bir durumda Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki askerî varlığına gönderme yaparak memleketini savunacağını da eklemiştir. Osmanlı Devleti Yunanistan'ın bu tutumunu bir tehdit olarak algılamıştır. Bu tartışmalar devam ederken çıkması muhtemel bir savaş için zaten hazırlıklarına başlamış, askerî hazırlıklar esnasında lâzım olan para için çeşitli borçlanmalara bile gitmişti.[294]

Gazete Yunanistan'ın deniz kuvvetlerine dair aldığı bazı bilgileri aktarıyor. Yunanistan'ın deniz kuvvetlerini çok abarttığını dile getirerek Osmanlı Devleti ile boy ölçüşemeyeceğini düşünen gazete Yunan Deniz Kuvvetlerine dair görüşünü şu ifadelerle dile getirmiştir: Hayli zamandır bize Yunan askeri hakkında çeşitli bilgiler vermektedirler. Biz Kral Yorgi'nin askerinin tozluk düğmelerine kadar her şeyden haberdarız. Lakin her ne sebepse deniz kuvvetleriyle alakalı bir malumat şimdiye kadar bize verilmemişti. Telgrafos adlı Yunan gazetesi bize Yunan deniz amirallerinin gelecekteki teşebbüsleri hakkında malumatlar verdi. Kendisine teşekkürü borç biliriz.Deniyor ki "*Yunan bahriyelilerinin elinde bulunan güzîde ve seçilmiş torpido vapurlarından oluşan donanmalar Türklerin o büyük donanmasının engelliyor."*

Osmanlı gazetesi Yunanlıların deniz kuvvetleri ve denizcileri ile alakalı yanlış bir fikre kapıldığını ilave ederek Yunanlıları uyarıyor ve diyor ki: Yunan gemicileri yaratılış gereği ticarete meyillidirler. Geniş sahillere, küçük küçük limanlara sahip bir bölgede var olduklarından bu askerler birtakım gemicilerden oluşan deniz ticareti filosu oluşturmuşlar ve bu gemilerin sayısı çok olduğundan ucuz bir şekilde öteye beriye seyahat etmişler bu sebeple de ticaretin gelişmesine sebebiyet vermişlerdir. Böylelikle Akdeniz'in ticaretini ihya etmişlerdir. Yunanlılar

---

[293] Fahri Yetim, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 25, 2011, s. 292.

[294] Arzu Terzi, "Osmanlı-Yunan Sınır Anlaşmazlığı Sırasında Yapılan Bir Dahili İstikraz Teşebbüsü" S. 12, 1999, s. 358.

bu özellikleri ile şımararak kendi kendilerini pek büyük denizciler zannetmişlerdir. Bundan dolayı da çok büyük ve güçlü bir deniz kuvvetine sahip olduklarını sanmaktadırlar. Yunanlılar bu hayali *"Uzaktan düşman gemilerine toplarımızın güllesi yetişir. Torpido ve küçük deniz taşıtlarımız ile düşman gemilerini yakarız"* gibi sözler ile dile getirerek ciddi bir deniz zaferini bundan ibaret sanmışlardır. Ancak işin aslı Yunanlıların hayal ettiği gibi değildir. Yunanlıların kendi deniz kuvvetleri ile alakalı fikirleri abartıdan ibarettir. Yunanlıların gönlündeki deniz kuvvetleri hayali; nakit eksikliği, savaş malzemelerinin yoksunluğu ve istihdam edilebilecek subay yoksunluğundan dolayı hiçbir zaman var olamamıştır. Yunanistan'ın hiçbir vakit donanma komutanı olmamıştır. Zira Yunanistan asla donanma ismine layık olacak bir deniz kuvveti de toplayamamıştır. Bundan başka Yunan donanması üçüncü derecede çürümüş iki zırhlı ile savaş esnasında nereye kadar dayanacağı pek de kestirilemeyen süratli bir kruvazörden ibarettir. Savaş taşıtlarının geri kalanı da Pire Limanı'nı girebilecek şekilde hemen limanın girişince yatırılmaktan başka bir işe yaramaz. Yunanistan'ın kendisini büyük devletler bahriyesinden sanarak ve kendisine hiçbir hizmette bulunmadığı gibi bulunamayacak da olan ve milyonların harcanmasıyla vücuda gelen bir donanma teşkil etmek için ortaya attığı fikir hiç şüphe yok ki kendisi adına pek talihsiz olmuştur. Telgrafos gazetesinin bizi korkutmak için iki yahut üç kıta torpido vapurunu haber yapmıştır. Lakin biliniyor ki bu savaş aletlerinin sayısı çok olmadıkça kendilerinden bir netice alınamaz. Son savaşlarda torpido vapurları ancak nehirlerde biraz işe yaramış hatta orada da bazı alanlar asla başarılı olamamışlardır. Çok geniş olan Yunan sahilini müdafaa hizmeti ancak üç vapura teslim edilmiştir. Olası bir savaşta Yunanlılar fikrine göre Avrupa donanması Türk donanmasını Yunan gemileri üzerine top atmaktan men edecek ve fakat Yunanlılar bizim gemileri torpido ile yok edecekler. Yunanlıların bu hayalinin gerçeklemesi neredeyse kutsal sayılan savaş hukukuna göre mümkün değildir. Bunun gerçekleşmesi için ancak zulüm, zorla zapt etme veya haksız istila gibi bir durum söz konusu olmalıdır.Bununla beraber savaş esnasında Yunan sahilinde bir karış yerin bile bizim topların tesirinden kurtulamayacağını Yunanistan bilmelidir. Avrupa'nın, Devlet-i Aliyye'yi engelleyeceği gibi bir haksızlığı kabul edeceğini hayal etmek ancak Yunanlıların hayal edebileceği bir fikirdir.

Son olarak gazete Avrupa'yı uyararak sözlerine şu şekilde devam etmiştir: Ümit ediyoruz Avrupa bu haşarı çocuğun savaşçı karakteri ile başa çıkabilir. Ayrıca Mösyö Trikopis Yunan Parlamentosu'nda alenen demiştir ki: *"Eğer Yunan silahlanması başlamamış olsaydı Yunan meselesi çıkamayacaktı."*İşte Trikopis'in itirafı da bu durumu tasdik etmektedir. Ümit ediyoruz ki Atina basınının şu örneğini göstermiş olduğumuz manasız lafları yabancı memleketlerde elbette aksi tesir edecektir. Bu tür laflar bütün Yunan milletinin içine düştüğü sapkınlığın derecesin göstermek için her iyi bir örnektir.[295]

Gazete Yunanlıların deniz kuvvetleri ile övündüğünü ancak bunun bir abartıdan ibaret olduğunu dile getirmektedir. Yunanlıların denizlerdeki hâkimiyetinin ticari nitelikli olduğuna değinerek donanmanın farklı bir iş olduğunu belirtmiştir. Yunanlıların gerçektende Akdeniz ticareti içerisindeki yeri yadsınamaz. 19. yüzyıl başında Yunanlılar ellerindeki sermayeyi deniz filolarına yatırmışlardı. İngiltere ve Fransa arasındaki çekişme Akdeniz ticaretinde bir boşluk yaratmış, Yunanlılarda bundan faydalanmayı bilmişlerdi. Sadece İskenderiye ile ilgili istatistiklerde 1810-1816 yılları arasında 1313 geminin yüzde 68'i Türk-Yunan diye tasnif edilmişti.[296] Yunanlılar ticari filolarının vermiş olduğu özgüvenle denizlerde askerî anlamda da üstün olduğu fikrine kapılmaktaydı. Osmanlı gazetesinin karşı çıktığı tam da budur. Osmanlı gazetesi Yunan zırhlıların sayısını vererek kayda değer bir Yunan donanmasının olmadığını, bunun herhangi bir tehlike teşkil etmediğini dile getirmektedir.

Gazete Yunan Deniz Kuvvetlerinin elinde bulunan torpido botlara da değinerek bunların çok da önem arz etmediğini, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında kullanıldığını ve pek de yararlı olmadığını dile getirmiştir. Hobart Paşa'nın anıları incelendiğinde Tuna ağzında ve Karadaniz'in çeşitli yerlerinde Ruslar torpidobotlarla Osmanlı Donanması'na saldırmış kayda değer neticeler alamamışlardı. [297]

---

[295] İbrahim Sabit, "Yunan Kuvve- i Bahriyesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 34, s. 2, (29 Kasım 1880).
[296] Herkül Milas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 73.
[297] Charles Hobart Hampden , *Hobart Paşa'nın Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 217 -227.

Osmanlı gazetesi Yunanlıların bu ifadelerine karşılık Osmanlı donanmasının Yunanistan'ın tüm sahillerini topa tutabilecek imkana sahip olduğunu dile getirmiştir. Osmanlı donanması, 1877'de 22 zırhlı, 82 zırhsız gemi, 763 top ve 15.000 mürettebattan oluşuyordu.[298] Bu sayılar göz önüne alındığında Yunan donanmasının Osmanlı Devleti ile boy ölçüşmesi imkânsızdı.

Osmanlı gazetesi Bizantis isimli gazetenin yayınladığı bir mektubu almış, mektuba dayanarak Almanya ve Fransa elçisinin Yunanistan'ı uyarmasını ve konudaki düşüncelerini dile getirmiştir:

Bizantis Gazetesi 3 Kanunuevvel tarihli nüshasında, 14 Teşrinisani tarihiyle Atina'dan kendisine yazılan bir mektubu yayınlıyor. Bu mektup, Almanya ve Fransa sefirlerinin Yunan kabinesini itidale çağırmak için devletleri tarafından görevlendirildiklerine dair Ajans Havas'ın verdiği bilgiyi teyit ediyor. Bizantis Gazetesi'nin muhabiri Yunanistan'da Mösyö Radovic'in Atina'da vekillere söylediklerini ve Mösyö Komondoros'un ona verdiği cevapları ve bu meselede haşmetli kral hazretlerine isnat olunan bir kaç sözü aynen yayınlıyor.

Osmanlı gazetesi Bizantis gazetesinin haberinin resmi makamlarca yalanlanmadığını bu haberlerin de zaten her yerde dolaştığını bu sebeple bu haberi aktarmayı faydalı bulduğunu dile getirmiştir. Bizantis'in muhabirine göre:

"Mösyö Radovic Yunan askerî hazırlığının Avrupa tarafından bir başıboşluk olarak algılandığını ve bu şekilde hareket edip Osmanlı sınırlarına tecavüz ederse Avrupa tarafından yardım görmeyeceğini ve Avrupa'nın Yunanistan'ı kendi haline bırakacağını bildirmiştir. Eğer Avrupa'nın nasihatlerini dinler ve bu meselede sabır gösterirse ileride şüphesiz kendisine hak verileceğini ve Yunan milletinin arzularının gerçekleşeceğini Mösyö Komondoros'a bildirmiştir.

Radovic Eğer Yunanlar Avrupa'yı dinlemeyip bir savaşa kalkışırlarsa Avrupa'nın menfaatine olmayan bir işe kalkışmış olacaklarından Avrupa'nın yanlarında olmayacağını dile getirmiş ve Alman imparatoru ve hükümetinin fikirlerinin de bu yönde olduğunu beyan ederek aksi durumda tükm mesuliyetin

[298] Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *Türkler*. C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 12.

Yunanistan'da olacağını Komondoros'a iletmiştir. Mösyö Komondoros Almanya sefiri tarafından verilen malumatı dikkatle dinledikten sonra şu cevabı vermiştir:

Nasihatlerinizin doğruluğunu takdir ederim. Avrupa hükümetlerinin görüşlerine riayetimiz de tamdır. Lakin bizi bu hareketten hiçbir şey alıkoyamaz. Hareketimizin mesuliyetin önemini bilmekteyim. Bununla beraber esir kardeşlerimize özgürlük getirme vazifemizin de farkındayım. Millet bu savaşa tüm gayretiyle başlamayı arzuluyor. Allah göstermesin eğer Yunanlar bu savaş sonucunda yenilirlerse en azında esir kardeşleri için görevlerini yerine getirmiş olacaktır.

Çünkü azap çekmektense ölmek daha evladır. Sefir hazretleri memleketin bulunduğu halin vaziyetini sizden gizlemeyeceğim. Dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar bütün Yunan Milleti'nin arzusu budur. Yunan lisanı telaffuz olunan her yerdeki görüş bu yöndedir. Bu arzu ve fikrin mevcudiyeti sebebiyle her taraftan maddi, manevi yardımlar ve gönüllüler geliyor. Maddi ve manevi olarak tehlikeye atılmadan geri çekilmeye nasıl cüret ederiz?

Meclis Reisi'nin sözleri bu şekilde son bulduktan sonra, Almanya sefiri de bu konuşmadan etkilenmiştir. Mösyö Komondoros bundan sonra "Durumun geldiği nokta itibarıyla bu yoldan dönmek bizim elimizde değildir. Millet böyle istediğinden bu arzu mutlaka icra edilmelidir."Diyerek sözünü bitirmiştir.

Mösyö Radovicbu konuşmaya hiçbir şey ilave etmeksizin ayağa kalkıp Mösyö Komondoros'a itidalli olmasını nasihat etmiş ve Komondoros'u fikrinden döndüremeyerek gitmiştir. Fransa sefiri de tıpkı Radovic gibi konuşmuşsa da Mösyö Komondoros buna da aynı cevabı vermiştir.

Ertesi günü Mösyö Radovic sonradan talimat aldığı için midir yoksa hariciye nazırına maksadını anlatamadığı için midir bilinmez krallık huzuruna çıkıp Mösyö Komondoros'a söylediği sözleri aynen kral hazretlerine de söyleyip Avrupa nın Yunanistan'ı kollamaya meyilli olmadığını da eklemiştir.

Kral buna cevaben demiştir ki: "Ne yapalım öyle olsun. Fakat hakkımız medeni ve tarafsız Avrupa tarafından tasdik edildikten sonra tespit etmiş olduğumuz davaların en haklısı ve mukaddesi olan bu dava uğrunda savaşarak savaş

meydanında ölmek ve Atina sokaklarında birbirimiz boğazlamaktan çok daha namuslu bir harekattır. Sefir hazretleri bu durum gerçekleşecektir. Eğer birisi bizi bundan mene cesaret edecek olursa Yunan tahtı tehlikede olacaktır. Sefir hazretleri bizim de elimizde bütün Avrupa'nın tasdikini içeren bir kararname bulunduğundan bunu icra etmek için tüm gücümüzle mücadele edeceğiz. Avrupa'ya gelince bizi müdafaa edip etmemek de serbesttir."

Yunanistan vekil reisinin bir takım büyük laflarla dolu beyanatına pek çok yönden cevap verilebilir. Yunan başvekili diyor ki : *"İşlerin bugün geldiği noktada hiçbir şey bizi yolumuzdan döndüremez."* Şüphesiz Yunan'ın akıllıca olmayan bu hareketinden maksat Berlin Kongresin'de kendisine verilmiş olan sözlerin icrasıdır? Hâlbuki Mösyö Radovic ve Mösyö dö Moüy kendi hükümetleri ile Avrupa adına ne diyorlar? Eğer Yunanistan bize lazım olan barışı ihlal ederse kendisini yalnız bırakırız diyorlar. Eğer Yunanistan savaş teşebbüsünden vazgeçer ve Avrupa'nın nasihatlerine uyarsa şüphesiz Yunanistan'ın emellerini meşru zeminde hallederiz diyorlar. Yunanistan'ı tatmin ve memnun etmesi gereken ve büyük devletlerin bu lütfuna teşekkür etmesi gerekir. Ayrıca bizim tarafımızdan da gerek Yunanistan'ın menfaatine ve gerekse de menfaatimize yarayacak adımlar atılacaktır.Halbuki Yunan Devleti kendisini öyle bir tehlikeye atıyor ki başvekilinin fikirleri ve açıklaması da bu hareketin Yunanistan'nın kendisine suikastı demek olduğunu gösteriyor. Mösyö Komandaros'a göre sürekli ızdırap çekmektense ölmek daha üstünmüş. Yarın ölmek varken neden bugün ölmek gerek? Yunanistan büyümek istiyormuş hakkı varmış. Zira buna ihtiyacı varmış. Gerçi Yunanistan vekilleri gibi düşüncesiz hareketlerde bulunan adamların böyle düşüncesizce sözler söylemesi de şaşılacak bir şey değildir.Biz Yunan Kralı'nı bu hareketten mesul tutmayız. Bizantis ile beraber ümit ederiz ki bunlar düşüncelerini değiştirip vatanlarının gerçek siyasi durumu da dikkate alıp kendileri için zarardan başka bir şey getirmeyecek olan bu savaşa derhal son verirler.[299]

Osmanlı gazetesi Bizanstis gazetesine dayandırdığı bu habere göre Almanya ve Fransa'nın Yunanistan'ı askerî bir harekete girişmemesi için elçileri aracılığıyla uyardığını Komonodoros'un ise buna cevaben her ne olursa olsun haklarından

[299] Abdullah Kamil, "Hudud- ı Yunaniye Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 37, s. 1, (9 Aralık 1880).

vazgeçmeyeceklerini gerekirse bu uğurda ölmeyi göze aldıklarını söylediğini dile getiriyor. Yine aktarılan habere göre Avrupa Yunanistan askerî harekat fikrinden vazgeçerse diplomasi yoluyla Yunanistan'ın isteklerine ulaşmasında yardımcı olacakları sözünden de geri durmuyorlar. Osmanlı gazetesi Yunanistan itidalli davranırsa Osmanlı Devleti'nin de bu konuda her iki tarafında menfaatine adım atacağını dile getirmiştir.

Gazete Atina'dan alınan yeni bir habere dayanarak Yunanlar hala savaş hazırlıklarına devam ettiğini, ihtiyat birliklerini silahlandırdığını ve deniz kuvvetlerini de savaşa hazırladığını dile getirmiştir.

Yazar Salih bu konudaki fikirlerini şöyle dile getirmiştir: Acaba Yunanlıların bu hareketi önem arz etmekte midir? Yoksa Avrupa'nın fikrini değiştirtip Avrupa'yı kendi lehine müdahale etmeye mecbur etmeye mi çalışmaktadır? Burasını bilemeyiz. Ancak bazı mühim gazeteler Yunanlıların kendilerini koruyan devletlerin nasihatlerine rağmen geleceklerini tehlikeye atmayacak kadar akıllı olduklarını yazmışlardır. Bu silahlanma civar memleketlerde korkuya sebebiyet vermektedir. Yunanistan yarım asırdan beri eğitim, siyaset ve ticaret anlamında alabildiği yol ortadadır. Şimdiye kadar Yunan bütçesinde büyük bir delik açılmış ve siyasi emellerini tehlikede bırakmış olan bu kötü niyetin neticesi işte şimdi meydana çıktı Gerçi Yunanistan'ın Maliye ve Harbiye Nazırı olan Sotirios Sotiropoulos geçen hafta mecliste gelecek 1881 senesinin gelirlerinin 51.000.000 drahmiye ve giderin toplamın da 113.000.000 drahmiye tekabül edeceğini beyan etmiştir. Demek bütçede altmış 62.000.000 drahmilik bir açık vardır. Acaba bu açık nasıl kapatılacaktır. Borçlanma ile bu açığı kapatmak mümkün olmayacaktır. Fakat Mösyö Sotirios Sotiropoulos Yunanistan'ın 80.000 askerinin silahaltında olduğunu ve yedek askerlerin de çağırılmasının düşünüldüğünü de övünerek beyan etmiştir. 1.5000.000 askerî bütçede bulunan 60.000.000 drahmi ile beslemek hayret uyandıracak bir şey olup Yunan Hükümeti'nin ibraz ettiği bu mucize bize saçma gelmektedir. Yunanistan'ın barışı tehdit eden bu emellerinden dolayı bazı Avrupa devletleri Yunanistan'a itidal dosyası göndererek harekattan vazgeçme çağrısında bulunmuş bu çağrıya uymazsa yalnız başına bırakılacağını tebliğ etmiştir. Yunan Meselesi'nin barış yoluyla halledilmesi için Yunanistan'ın istediği bazı yerler bu

itidal dosyalarına girmiştir. Dersaadet ve Preveze'de açmış olduğumuz müzakereler büyük devletlerin barışçıl fikirlerine saygılı olduğumuzun delilidir. Malumdur ki bu müzakereleri her daim terk eden ve sekteye uğratan Yunan komiserleri olmuştur. Bu sebeple meselenin çözümünün gecikmesinin mesuliyeti bize ait değildir. Devlet-i Aliyye tarafından kendisine verilen bu lütfu bugün Yunanistan'ın kabul etmemesine hiçbir engel yoktur. Yunan devleti tarafından icra olunan bu askerî hazırlık Avrupa'yı tehdit etmediği gibi bizi de asla tehdit edemez. Eğer Yunanistan art niyetli iddialarında hala ısrar edecek olursa ileride meydana gelebilecek olan vahim olayların mesuliyeti şüphesiz kendi üzerinde kalacak ve Avrupa'nın iyi niyetinden kaynaklanan menfaatini de kaybedecektir.[300]

Osmanlı gazetesi Avrupa'nın barışçıl isteklerine saygılı olduklarını dile getirerek Osmanlı Devleti'nin tutumunun İstanbul ve Preveze'deki müzakerelerde ortada olduğunu müzakereleri sekteye uğratan tarafın Yunanistan olduğunu dile getirmiştir.

II. Abdülhamid ve Hükûmet de Yunan sınırının düzenlenmesi meselesi, Berlin Kongresi'nin 24. Maddesinde yer almış bulunduğundan bu sorunun daha fazla sürüncemede bırakılmaması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu sebeple Osmanlı Devleti, Yunanistan ile iki tarafın tayin edeceği komiserler arasında, Preveze şehrinde bir görüşmenin yapılmasına, Büyük Güçlerin girişimleri ve uyarıları üzerine karar vermek durumunda kalmıştır.Osmanlı ve Yunan heyetleri arasında yapılan Preveze görüşmelerinde daha açılış toplantısından hemen sonra her iki taraf komiserleri arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Gazi Ahmed Muhtar Paşa, sınır değişikliği talebinin Yunan tarafından gelmesi sebebiyle önce Yunanlıların bir sınır hattı göstermelerini istemiştir. Yunanlılar ise bu isteğe şiddetle karşı çıkarak Berlin Kongresi'nde çizilen hattan başka bir esas üzerinde görüşmeye girişmeyeceklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı heyeti, Berlin Kongresi'nde çizilmiş sınır hattının Osmanlı Devleti tarafından uygulanmasının bir zorunluluk olmadığını belirtmiştir. Kongre'de belirlenen hattın bir dilekten ibaret bulunduğunu söylemiş, Yunan heyeti ise bu durumun aksini iddia etmiştir. Meseleye iki tarafın bu şekilde farklı yaklaşımı, daha müzakerelerin başında uzun tartışmalara sebep olmuştur.

[300] Salih, "Mesele- i Yunaniyye", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 37, s. 2, (9 Aralık 1880).

Osmanlı ve Yunan komiserleri arasında yapılan görüşmeler bir çıkmaza girmiştir. Bunun üzerine, müzakerelerden istedikleri sonucu elde edemeyeceklerini anlayan Yunan heyeti, 18 Mart 1879 tarihinde Preveze şehrinden ayrılmışlardır. Bu suretle Preveze görüşmeleri sona ermiştir.[301]Daha sonra büyük güçlerin baskısıyla ikinci bir konferans tertip edilmesi kararlaştırılmış Osmanlı-Yunan temsilcileri arasında, 22 Ağustos 1879 tarihinde Kanlıca'daki Saffet Paşa'nın yalısında İstanbul Konferansı toplanmıştır. Yunan temsilcileri bu görüşmelerde de Berlin Kongresi'nin 13 numaralı protokolünün esas alınmasını istemişlerdir. Osmanlı temsilcileri ise bu protokolde yer alan sınır hattının bir dilekten ibaret olduğunu tekrarlamışlardır. İstanbul Konferansı'nda da görüşmeler yine uzun müddet Preveze'de olduğu gibi protokolün niteliğinin tartışılması ile geçmiştir. Asıl mesele olan sınır hakkındaki görüşmelere ancak 17 Kasım 1879 tarihinde geçilebilmiştir. Atina, Berlin hattını esas alarak Yanya, Meçova ve Yenişehir'i de talepleri arasında zikretmiştir. Ayrıca sınırı Köstem ve Kalamas vadilerinin kuzey sırtlarından geçirerek asıl Berlin hattına göre sahayı 9000 kilometrekare daha büyütmüşlerdir. Osmanlı temsilcileri buna derhal itiraz etmişlerdir. Osmanlı tarafı sınırı, adı geçen üç şehir dışarıda kalmak üzere vadilerin güneyinden geçirilmesi, aynı zamanda Golos ve Narda limanlarının da karadan güvenliğini sağlayacak şekilde teklif etmişlerdir.1880 yılı Ocak ayına kadar devam eden İstanbul Konferansı da meseleye bir çözüm getiremeden sona ermiştir. Bu durum Büyük Güçleri arabuluculuk yapmak üzere harekete geçirmiş ve sorun artık daha geniş boyutlu uluslararası mesele haline gelmiştir.[302]

Osmanlı gazetesi tüm konferansları hatırlatarak Yunan heyetinin her daim konferansı terk ederek işi çözümsüz bir şekilde masada bıraktığını bu şekilde devam ederse ileride Avrupa'nın teveccühünü kaybedeceğini ayrıca savaş yanlısı tutumunun ileride başına açabileceği vahim neticelerin sorumluluğunun da Yunanistan'ın kendisinde olduğunu dile getirmiştir.

Osmanlı gazetesi yazarlarından İbrahim Sabit Messenger gazetesinden bir haberi aktarmıştır. Messenger'ın 3 Aralık tarihli nüshasında Yunan meselesine dair garip bir haber görülmüştür. Bu İzmir'deki bazı İngiliz tacirlerinin imzasıyla

[301] Bülent Akyay, *a.g.e.*, s. 131-134.
[302] Bülent Akyay, *a.g.e.*, s. 138-139.

yayınlanan bir muhtıradır. Bu muhtıra Osmanlı ve Yunanistan arasındaki sorunun çözüme kavuşturulması için bir girişimmiş. Bu tacirler savaşa harcanacak para ile Devlet-i Aliyye'den bu toprakları satın almayı Yunanistan'a teklif ediyorlar. Bu tacirler Osmanlı Devleti'ni ikna etmek için de Alabama meselesini örnek göstermektedir.

Osmanlı gazetesi Avrupalıların sadece kasalarına girecek parayı düşündüklerini, Müslümanların kanları pahasına bedelini ödedikleri arazilerin değerini, para ve faizini ödeyemediğini dile getirmiştir.

Gazete ticari fikirlerin gayet çeşitli ve geniş olduğunu bildiğini dile getirmiş ancak Batı'nın yüksek ahlakını doğuya taşıması gereken adamların böyle bir istekte bulunmasını da üzücü olarak nitelemiştir.[303]

Gazete Memoryal Diplomatique gazetesinin 4 Kanunuevvel tarihli nüshasından bir yazıyı yayınlamıştır.

"Dış politika meselelerini karşılıklı konuşarak düzeltmeye çalışmıyorlar. Bunlar eskiden beri dile getirdikleri sorunlara değinip olayları büyütüyorlar. Böyle bir tartışmadan yarar beklenmez. Devletlerin ile milletlerin bu durumdan edecekleri yarar yalnızca gelecek için güzel bir istikametin tayini, milli menfaatler için zararlı görülen fikirlerin bertarafı ile sağlanır.

Fransa meclisinde bu soruna bakış açımız bu yöndedir. Berlin Kongresi'nde ortaya atılan görüşlerin şu zamanda kabinelerin politikası üzerine hiçbir tesiri yoktur. Berlin Antlaşması yeni bir hukuk şekli icat etti ki Avrupa diplomasisine esas teşkil ediyor. Zayıf olsun güçlü olsun herkes buna tabi olamaya mecbur kalıyor. Politik konularda sabırla hareket etmeli ve barışa hizmet edecek olan vasıtalar bozulup da bir karmaşaya sebebiyet verilmemelidir.

Hariciye nazırı tarafından verilen izahat bizim beyan ettiğimiz fikirlerle pek örtüşmemektedir. İki ay evvelki hükümetin tutmuş olduğu politikayı yeni bir hükümetin devam ettirmesi pek nadir görülen bir şeydir. Barthélemy-Saint-Hilaire

[303] İbrahim Sabit, "Yunan Hududunda Bulunup Satılığa Çıkarılan İki Vilayet", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 37, s. 2, (9 Aralık 1880).

bu vazifeyi başarılı bir şekilde yerine getirmiştir. Kelimelindeki inandırıcılık herkesin takdirini toplamıştır.

Dile getirdiği iki nutuk aşağıda görülüyor. Biz bunlardan yalnız başlıca iki noktaya değiniyoruz. Deniz gösterisi tertibinin gerekliliği türlü türlü takdir edilebilir. Fransa'nın buna katılması ise diğer devletleri savaşa müracaattan men etmiştir. Meydana çıkan resmi evraklar bunu ispat ediyor. Daha önce bize gücenmiş olan İngiliz devlet ricali bugün Fransa politikasının kendilerini daha barışçıl bir harekete mecbur eylemiş olmasından dolayı herhalde minnettardırlar.

Barthélemy-Saint-Hilaire şu karışık zamanda hükümete dahil olmuş ve Ülgün meselesinin barışçıl bir yolla çözülmesine büyük katkıda bulunmuştur. Yunan meselesinin barışçıl bir yolla çözülmesi noktasında da nazır hazretlerinin bu tutumu bize ümit veriyor. Nazır hazretlerinin nutukları, Fransa'nın Yunanlılar hakkındaki teveccühlerini inkâr etmemekle beraber Yunanlılar için akilânece olması gereken nasihatler vermektedir. Bu nasihatlerin önemi onu veren kişi ve mevkisi ile bir kat daha artmaktadır.

Hariciye Nazırı Yunanistan'ın dostu sıfatıyla bu sözleri söylemiştir. Fakat bu nutukları bir büyük devletin nazırı sıfatıyla söylemiş olmasını da görmek gerekir. Öyle bir devletin ki ne menfaati ne de namusuyla alakalı olmayan bir savaşa dahil olması katiyen kabul edilemez. Şu an Yunan meselesi aslında bir Avrupa meselesidir. Hariciye nazırının sözlerinin de asla şüphe bırakmadığı gibi Fransa, Berlin Antlaşması'na imzasını koymuş bir devlet olarak bu meseleye ne kadar ortak ise o kadar hareket eder."

Osmanlı gazetesi Yunan meselesinin barışçıl bir yolla çözüleceğini düşündüğünü Barthélemy-Saint-Hilaire'nin tutumunun da bunu desteklediğini beyan etmiştir.[304]

"Kişiler ve milletler arasındaki maddi ve manevi tartışmalar zorunludur. Bu tartışmalar özgür bir ortamda yapılırsa meselelerin çözülmesine büyük katkı sağlar." diyen gazete tashih-i hudut meselesine dair görüşlerini ifade etmiş ve "Yunan Devleti

[304] "İzahat", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 38, s. 4 (13 Aralık 1880).

de Berlin Konferansındaki istekleri hususunda Devlet-i Aliyye ile bir tartışmaya girmek istiyor. Her ne kadar daha sonra Berlin Konferansı tarafından bu istekler onaylansa da bu müzakerelere Devlet-i Aliyye katılmadığından alınan bu kararların Devlet-i Aliyye nezdinde herhangi bir hükmü yoktur." demiştir.

Gazete Yunan Devleti tüm ilgiyi kendi üzerine çekebilmek ve kendi adına olumlu bir görüş yaratabilmek adına düşüncesizce hareket ettiğini ve yeri göğü inlettiğini dile getirmiştir. Gazetenin Yunan meselesine dair yorumu aşağıdaki gibidir:

Fransa hükümeti bir dönem Yunanlıların haklı olduğunu düşünmüştü. Yunan Krallığı daha önce Devlet-i Aliyye'yi de maddi yönden bir girdaba sürükleyen bankerlere güvenip Fransızlardan borç alma yoluna gitti. Yunanistan henüz kendi topraklarına katmamış olduğu iki vilayetin muhtemel gelirlerini bir ıskonto karşılığında tahsil ederek bütçesinin kaldıramayacağı bir askerî hazırlığa gitti. Yunan hükümeti bu harp macerası yüzünden Devlet-i Aliyye'de yaşayan tebaasının ticari ilişkilerini zedelemiş ve onların gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. 5 Aralık sene 1880 tarihiyle Atina'dan çekilen telgrafın haber verdiği üzere Atina politikacılarının zihnini meşgul eden bu durumun son bulmadığı görülmektedir.

Bulunduğumuz şu asırda hislerle ve abartı ile politika icra etmek asla fayda getirmiyor. Atina ile Yunanlılar büsbütün hataya sürükleniyorlar. Hâlbuki Hükümet-i Seniyye'nin geçen 3 Kasım tarihli notasındaki Yunan meselesine dair fıkra tetkik edilirse Osmanlı Devleti yenilenme için sağlıklı ve kati bir yola giriyorlar. Avrupalıların yukarıda beyan ettiğimiz fikre iştirak edeceklerinden emin olduğumuz gibi Devlet-i Aliyye notasını ve Atina telgrafını tarafsız görüşlerine aşağıda arz ederiz.

Hükümet-i Seniyye'nin 3 Teşrin-i Evvel sene 1880 tarihli notasının fıkrası:

"*Yunanistan'a terk edilmesi devletler tarafından teklif edilen bölgelerden Yanya, Maçova ve Yenişehir istisna olmak üzere diğer bölgeler için müzakereyle sınır hattının belirlenmesine Devlet-i Aliyye'nin hazır olduğunu bildiren resmi tebligat diğer devletlere yapılmıştır. Konferans kararının değişmediği cevabı alınmış ise de bu dört bölgeden Yanya ve Çamlık bölgelerinde mevcut olan telaştan;*

Yenişehir'de Müslümanların birçok mülk ve dini müessesesinin olmasından, Maçova'nın ise en önemli askerî noktalardan olmasından dolayı bu yerlerin terki zordur. Bundan dolayı bu bölgelerin istisnasıyla sınır hatlarının belirlenmesi gerekmektedir. Kuzeyde Kapıca mevkiinden başlayarak Yenice bizim tarafta kalmak üzere Mavrovono ve Sivri dağları arasından geçip Müminler ile Doğan köyleri Yunan tarafına bırakılarak. Musalar ve Hacılar köyleri bizim tarafta kalmak üzere Yenişehir kasabasına tahminen iki üç saat mesafede bulunan Köstem nehri kenarından Berkos'un güneyine doğru gidilerek Çatalca yönünden akıp Zark köyü karşısında Köstem'e kavuşan nehrin Köstem'le birleştiği noktaya ve oradan Köstem nehriyle yukarı çıkılıp Köstem nehrinin Borno boğazından akan koluyla Borno boğazı içinden geçip Agrafa sıradağları zirvelerinden kuzeye doğru hareketle Dendeşte köyüne ve oradan Kasnanya ve Haliki köyleri Yunan tarafında bırakılarak Prozgol dağı zirvesinden Kalanc köyü önünde Narda körfezinde son bulduğu yere kadar olan hattın içindeki yerler teminat olunup yüz gün içinde Yunan hükümetine terk edilecektir."

Osmanlı siyasetinin kararları işte bunlardan ibaret olup bu kararlar akilane bir politikanın gereğidir. Yunanistan ile Yunanlıların Türklere nasıl münasebetsiz cevaplar verdiğini aşağıda göreceğiz. Biz ise Devlet-i Aliyye'de her gün uyulan kuralları unutmayacağız. Türk, Hıristiyan ile ne karşı karşıyayken ne de uzaktayken ondan korkmadan istediğini serbestçe ister. Hâlbuki genellikle yerli Hıristiyanlar ile sınır hatlarında yaşayan Hıristiyanlar Osmanlılardan korktukları gibi bunların huzurunda titrerler. Hıristiyanlar gayretli olmayıp Osmanlıların arkasından konuşurlar. Birkaç kişi toplandıklarında ve yahut doğuya gelmiş Avrupalılar yanında oldukları zaman şişinirler.

5 Aralık tarihli telgraf aşağıdadır:

"*Dün Mösyö Trikopis siyasi meseleler hakkında ve hükümetin izlediği yol hakkında yeni bir bilgilendirme istemişti. Ayrıca hükümetin ordu için hangi maksatla kırk dört milyon drahmi gibi büyük bir meblağ talep etmekte olduğunu meclisin bilmesi gerektiğini beyan etmiştir.*

Mösyö Komondoros buna cevaben Mösyö Trikopis'in bu yaptığının tartışmaya sebep olduğunu ve hükümetin programını talep etmeye hakkının olmadığını dile getirmiştir ve demiştir ki: Bizim politika programımız çoktan beri bilinmektedir. Avrupa "kararını"? icra etmeye hazırlanmakta ve özgürlük hayalimiz için Avrupa'nın yardımını almaya gayret etmekteyiz. Avrupa'nın kararını icra etmekte Yunanistan'ın bir menfaati olmadığı farz edilse bile Yunanistan'ın namus ve haysiyeti bu maksat için çabalamayı Yunanistan'a zorunlu kılıyor

Bundan sonra maliye nazırı 1881 senesi bütçesini arz edip bunda 62.371.172 frank açık göründüğü halde demiştir ki: Silah altına seksen bin asker alacağımız gibi milisleri de belki silah altına davet edeceğiz. Rusya Amirali Kramer'de bugün Pire'de beklemektedir"

Atina'nın 5 Aralık tarihli telgrafına karşılık bizce ve herkesçe bilindiği halde yalnız Yunan vekillerince bilinmeyen Avrupa'nın düşüncesini açıkça ortaya koyan Aralık başı Roma'dan ve Londra'dan 7 Aralık tarihiyle de Paris, Viyana ve Berlin'den gelmiş aşağıdaki telgrafları arz ederiz.

İtalya:

"İtalya hükümeti hiç kimseye müsaade etmeyecektir ve Muhibb-i Yunan komitesinin beyannamelerinin yapıştırılmasını yasaklamıştır"

Londra:

"Yunanistan meselesinin diplomasiden başka bir yolla çözülmesi teşebbüsünün Avrupa ittifakının sonunu getireceğini Almanya ile Avusturya'nın İngiltere hükümetine bildirmiş olduklarını Standard gazetesi yazıyor. Bütün batı gazeteleri Atina'nın son durumu hakkında açıklama yapıyor ve Yunanistan'ın savaştan değil diplomaside medet bekleyeceğini ümit ediyorlar."

Viyana 7 Aralık:

"Zor kullanmaya müracaat etmeyeceklerine ve bir çözüm yolu bulmak için Avrupa diplomasisine müracaat edeceklerine dair devletlerin Hükümet-i Seniyye ile Yunanistan'dan söz almağa gayret ettikleri görülüyor."

Berlin 7 Aralık:

"Kuzey Almanya gazetesi Prens Bismark ile Prens De Hohenlohe ve Fransa Sefiri Kont De Saint-Vallier'in son görüşmelerinde şark meselesinin halledilmesinde barışçıl bir politika için Almanya ile Fransa arasında görüş birliğine vardıklarını beyan ediyor"

Petersburg 4 Aralık:

"Fransa Meclisi'nde Vikont De Gonto-biron tarafından Devlet-i Aliyye lehinde ve Yunanistan aleyhinde dile getirilen nutuk siyasi çevrelerde büyük bir hoşnutluk yaratmıştır. Fransa'nın da Almanya'da eski sefiri Mösyö Gonto-biron Prens Bismark'ın dostudur. "

Avrupa'nın şu ittifakına karşı Yunan hükümeti başvekili Yunanistan'ın girdiği şu çıkmaz sokaktan Yunanistan'ı çıkartırsa hakikaten mahir bir hükümet adamı olduğunu göstermiş olur. Yunanlılar bütün Avrupa'nın kendilerine acımakta olduğunu ve yahut acıması gerektiğini düşünerek Osmanlı idaresi altındaki iki mamur vilâyete dair talebinde Avrupa'nın büsbütün kendi tarafında olduğunu ümit ediyor.

Fakat Mösyö Komondoros kendisinin Venedik neslinden olduğu ve damarlarında İtalyan kanı bulunduğu hülyasına dalıp tüm ümidini de Mösyö Gladstone ile Rusya'ya bağlamıştır. Tüm fikriyatını, yabancı hükümetlerin verdiği para ile geçinen eski bir İngiliz vekilin yazdığı "*Şark Meselesi'nde Yunan Mevzii*"adıyla bilinen risale ile beslemektedir. Mösyö Komondoros galiba 1878'de Paris'te yayınlanan "*Büyük Banka ve İhtilaller*"adlı risaleyi dahi okumamış olmalıdır. Maliye Nazırı'nın Yunan memleket ve milletini son derece büyük bir batağa sürüklemesine bakarsak, Mösyö Komondoros'un ikinci risaleden ziyade birinciden istifade etmiş gibi görüyoruz. Biçare millet! Seni her zaman batağa sürükleyecekler.

Bununla birlikte bu kitapları okumak Yunanlılar ile Osmanlılar arasında şimdiye kadar mevcut olan birliktelik ve barışı ihlal etmeğe sebep değildir. Avrupa'nın kimseyi Berlin Kongresi'nde yeni bir sınır düzenleme işine mecbur

etmediğini ve yeni sınırların Babali'nin kabulüne bağlı olduğunu, Babıali'nin de isteklerini 3 Ekim tarihli notada beyan etmiş olduğunu bildiririz.

Yunanlılar dostları tarafından verilen nasihatleri dinlemek yerine rüya görmeyi ve yaygara koparmayı tercih etmişlerdir. Yunan milleti hülyaya dalabilir. Kırım Savaşı esnasında Avrupa Fransa'yı görevlendirerek Yunanistan'ın savaş arzularını teskin için Pire'ye General Forey'in kumandası altında üç bin züaf[305] askeri çıkarmış olduğunu unutup unutmamakta Yunan milleti serbesttir. Avrupa savaş çığırtkanlığı değil barışa dair icraatlar istiyor. İleride bir bendimizde bazı Atina vekilleri tarafından tertip edilip tarafımıza haber verilmiş olan ve İstanbul'u tehdit edebilen bir politikanın fitilini meydana çıkaracağız.[306]

Osmanlı gazetesi Yunanistan'ın Epir ve Teselya eyaletlerini daha topraklarına bile katmadan bu eyaletleri iskonto olarak gösterip bankerlerden borç aldığını iddia etmiştir. Bu hareketin Yunanistan'ı daha önce Devlet-i Aliyye'yi sürüklediği gibi borç batağına sürükleyeceği konusunda uyarmıştır.

Yunanistan'ın 24. madde hususundaki ısrarında vazgeçmesi gerektiğini daha önce İstanbul konferansında Yunanistan'ın istediği"Yanya, Maçova ve Yenişehir"haricinde yeni bir sınır hattını Devlet-i Aliyye'nin Yunanistan'a önerdiğini dile getirmiştir. Yunanistan'ın bu inatçı tutumunun Avrupa kamuoyu tarafındanda tasvip edilmediğini dile getirerek bu konuya dair değişik ülkelerin gelen telgraflara yer vermiştir. Telgraflarda hükümetlerin icraatlarına yer verilerek Yunanistan'ın askerî çözümüne kimsenin destek çıkmadığı dile getirilmiştir.

Gazete Yunan basınından konuya dair çeşitli haberler aktarmıştır. Osmanlı gazetesi Yunan meselesinin durumunu Mesaje D'Atin gazetesi aşağıdaki gibi yorumlayıp meseleye dair kafa karışıklıklarının hüküm sürmekte olduğu sonucuna varıyor ve diyor ki: *"Fransa devletinin son teklifi reddedildikten sonra Yunanistan lehine hiçbir teklif yapılmamıştır. Fakat Yunan meselesinin halledilmesinin gerekliliğini İngiltere Hariciye Nazırı Lord Granville Hanley'de beyan etmiştir.*

---

[305] Yerli Cezayir askerlerinden meydana gelen askeri sınıf. Ferit Devellioğlı, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Aydın Kitabevi, Ankara 2005, s. 1192.

[306] Fuad, "Siyâset-i Sâlime ve Siyâset-i Gayr-i Sâlime", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 38, s. 1, (13 Aralık 1880).

Çünkü Gladstone kabinesinin şark politikası hususunda Berlin Kongresi kararlarının icrasını tarafsız bir şekilde takip etmekte olduğunu ve Berlin Konferansı tarafından verilen kararlar gözetilerek meselenin çözülmesi gerektiğini düşündüğünü İngiltere Hariciye Nazırı dile getirmektedir. İngiltere kabinesi üyelerinden Mösyö Şanbirlen[307] de birkaç gün sonra Yunanistan'ın Türkiye ile karşı karşıya kalması durumunda yalnız kalmayacağını ifade etmiştir. İngiltere vekillerinin bu ifadelerini protesto ederek Marki De Salisbury[308] yaptığı nutukta Yunan lehinde icra olunacak baskının Berlin Antlaşması hükümlerine aykırı olacağını dile getirmiştir. İngiltere eski vekillerinden olan bu zat besbelli akıl ve bilgi eksikliğinden olsa gerek Yunan Devleti nin arazi düzeltme meselesinin yalnız Tırhala[309] ile sınırlı kalması lüzumunu nutkuna eklemiştir. Lord Salisbury bu nutkunda Rusya Devleti'nin Yunanistan'a sevgiyle bakmakla beraber Yanya ve Tırhala'yı kendisine verilmesi hususunda hiçbir fedakârlığa girişmeyeceğini Golos gazetesinin yazdığı haberde görmekteyiz.

Fransa Meclisi'ndeki müzakerenin sonucunu bir telgraflar bize bildiriyor. Fransa Cumhuriyetinin eski Berlin sefiri Mösyö Gonto-biron Fransa hükümetinin Yunan meselesine dair fikirlerinin yanlış olduğunu dile getiriyor. Hariciye Nazırı Mösyö Bartelemy Fransa'nın dış politikası hakkında gelen bir soruya cevaben Yunan meselesinin zor kullanmaya gerek olmaksızın çözülebileceğini bildirmiş ve etkisini şüpheli gördüğü deniz gösterisi ne dair bir açıklamadan da kaçınarak Yunan hükümeti lehinde sınır düzenleme işini Berlin'de sadece İngiltere'nin istediğini Mösyö Gonto-biron'a söylemiştir. Eski hariciye nazırı Mösyö Fraycinet [310] ,

---

[307] Joseph Chamberlain d. (8 Temmuz 1836, ö. 2 Temmuz 1914) 19. yy. sonu ve 20. yy. başı Büyük Britanyalı devlet adamı. Gary William Poole, " Joseph Chamberlain", *https://www.britannica.com/biography/Joseph-Chamberlain,* (30.09.2019).

[308] Robert Arthur Talbot Gascoyne-Cecil, (d. 3 Şubat 1830, Hatfield, Hertfordshire, Birleşik Krallık - ö. 22 Ağustos 1903, Hatfield, Hertfordshire, Birleşik Krallık), Büyük Britanya İmparatorluğu'nun genişleme döneminde üç kez başbakanlık (1885-86, 1886-92, 1895-1902) yapan Muhafazakâr siyaset adamı. John A.S. "Grenville, Robert Arthur Talbot Gascoyne-Cecil, 3rd marquess of Salisbury", *https://www.britannica.com/biography/Robert-Arthur-Talbot-Gascoyne-Cecil-3rd-marquess-of-Salisbury*, (27.09.2019).

[309] Tırhala Sancağı, Osmanlı İmparatorluğu'nun sancaklarından biridir. 93 Harbi'nden sonra düzenlenen Berlin Antlaşması'nın ardından 1881 yılında Yunanistan'a katıldı. Daha ayrıntılı bilgi için bk. T.Ferdi Çiftçioğlu, "Tırhala Sancağı'ndan Yunanistan'a Terkedilen Osmanlı Mirası", *Asia Minor Studies,* C. 6 , S. 12 , 2018 , s. 72.

[310] Charles Louis de Saulces de Freycinet (d. 14 Kasım 1828 – ö. 14 Mayıs 1923) Fransız siyasetçi. Freycinet, Foix'da doğdu ve École Polytechnique'de öğrenim gördü. Dört defa başbakanlık yaptı ve Savaş Bakanlığı görevinde bulundu. 1923 yılında hayatını kaybetti. The Editors of Encyclopaedia

Fransa'nın Yunanistan hakkındaki politikasını savunmamakla beraber alınan bilgilere göre bu zat Doğu Avrupa'da barışın geleceğini temin edecek olan ve Fransa milletinin arzusuna da uyan bu politikanın devamı hakkında ısrar etmiştir. Nutkuna son verdiği sırada Fransa hükümetinin reisi bulunduğu zaman teklif etmiş olduğu deniz gösterisi in Yunan lehinde icra olunamamasından korktuğunu da ifade etmiştir.

Bu birbirine zıt fikirler, bir karışıklığın hüküm sürmekte olduğunun delilidir. Bu faraziyeler Yunan milletinin yok olmaktan kurtulması için Yunanistan'ın ancak kendi kendisine güvenebileceğini de bize gösteriyor."

Gazete Yunan gazetesinin yayınladığı açıklamanın değersizliğini dile getirmiştir. Gazeteye göre Lord Granville'nin Yunan meselesinin halledilmesi gerekliliğine dair olan ifadelerinden Mesaje D'Atin'in iddiası gibi Berlin Konferansı karar verdiği şekilde halledilmesi manası çıkarılamaz. Bu gazetenin dayanağı olan Berlin Antlaşması kararları asla hüküm sıfatını sahip değildir.

Lord Granville'in ifadelerinden çıkarılması gereken sonuç Yunan meselesinin çabucak halledilmesi için Berlin kararlarının öngördüğü şekilde taraflara büyük devletlerce arabuluculuk edileceği sonucudur.

Yunan hudut düzeltme işinin sadece Tırhala ile sınırlı kalması gerekliliğine dair Salisbury'nin ifadesine gelince bu anlamda asla hata etmediği gibi bir akıl yoksunu da değildir. Mesaje D'Atin gazetesini zikretmiş olduğu Golos gazetesiyle de bu nutuk karşılaştırılırsa ikisi arasında tezatlık olmadığı da görülür.

Bundan başka Yunan gazetesinin buraya kadar zikrettiği nutukların hiçbir yerinde çelişki olmayıp görüşlerde de hiçbir karışıklık yoktur. Bu bağlamdaki görüşlerin hepsi ortaktır.

Fransa Meclisinde de mesele üzerine bu ortak fikrin hüküm sürmekte olduğunu görmekteyiz. Mösyö Gonto-biron Yunan meselesinde hükümetin önceki görüşüne karşı çıkıyor. Mösyö Bartelemy buna cevaben hükümetin asla askerî güç kullanma niyetinde olmadığını ve öncekiler gibi kendi politikasının da barışçıl olduğunu ve daima meselenin sonuçlandırılması ümidinde olduğunu beyan etmiştir.

Britannica, "Charles-Louis de Saulces de Freycinet", *https://www.britannica.com/biography/Charles-Louis-de-Saulces-de-Freycinet,* (27.09.2019).

Mösyö Fraycinet Yunanistan lehine deniz gösterisinin icra olunamamasından korktuğunu asla beyan etmemiştir. Ancak deniz gösterisinin vukuunun mümkün olamadığını söyleyip bu konuda anlaşmazlıklar olduğunu ifade etmiştir. Fransa Meclisi'nde İngiltere ve Rusya'da olduğu gibi gerek Yunanseverler ve gerekse de karşıtları ortak bir fikirde olup, onlarda bütün dünya gibi barışı arzu ediyor. Bu çok açıktır.Öyleyse fikirler ve akıllarda hiçbir karışıklık yoktur. Eğer bu akıl karışıklığı Yunanistan'da mevcut ise onu bilemeyiz. [311]

Osmanlı gazetesi Berlin Konferansı kararlarının sadece bir tavsiye niteliği taşıdığını dile getirmiştir. Mesaje D'Atin gazetesinin ima ettiği gibi herhangi bir hüküm ya da mecburiyetin söz konusu olmadığı kanaatindedir. Bu konu Berlin Antlaşmasının Yunanlıların dinlediği 9. oturumunun tutanaklarına da geçmiştir. Yunanlılar Girit, Teselya ve Epir'in kendilerine verilmesini istemiş ancak İngiltere'nin Girit'e tepki göstermesi ile sadece Teselya ve Epir istekleri tutanaklara geçerek ileride Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında bir anlaşmaya varılması hükmüyle 24. madde kabul edilmiştir. Fakat Bismarck'ın Osmanlı temsilcilerine bu ibarenin bir mecburiyet içermediğini antlaşmada yer almasının sadece bir_arzu olduğunu söylemesi üzerine 24. madde kabul edilmiştir. Ancak 24. Maddenin tutanaklara geçen şekli farklı olup birtakım bölge adları zikredilmiştir. Yunanistan buna dayanarak Osmanlı Devleti'nden toprak istemektedir.[312]

Gazetenin aktardığına göre İstanbul'un çeşitli gazetelerinde bazı tevatürler çıkmıştır. Bu tevatürlere göre Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın giriştiği bu askerî hazırlık konusunda Avrupa'dan yardım isteyen bir notayı orada bulunan sefirleri aracılığıyla Avrupa devletlerine göndermiştir. Gönderilen bu notaya kırk sekiz saat içerisinde karar verilip cevap verilmezse Devlet-i Aliyye, Yunanistan ile olan tüm münasebetini keseceğini bildirmiştir.

Gazete bunun Beyoğlu ve Galata gazetelerinin tevatürü olduğu dile getirmiştir ve maksadının da belli olduğunu beyan etmiştir. Gazeteye göre bu durumu telgraflar aracılığıyla öğrenecek olan Avrupa, meseleden iyice sıkılıp bunalarak meselenin sonlandırılması noktasında kayıtsız kalacak ve böylelikle

[311] Abdullah Kamil, "İgtişâş-ı Ezhân", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 38, s. 2, (13 Aralık 1880).
[312] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 532.

meselenin çözümü gecikecek. Ancak bu işin sürüncemede kalmasının sorumluluğu Avrupa tarafından Yunanistan'a yüklenecektir. Gazete bu konudaki görüşlerine şu şekilde devam etmiştir: Hatta aldığımız resmi bir bilgiye göre haşmetli Yunan Kralı hazretleri de eğer Yunan hükümetine; kendisini Petersburg'un siyasi heveslerine oyuncak edip Atina, Paris ve İstanbul bankacılarının menfaatlerine alet etmeye daha çok devam ederlerse krallıktan istifalarını verecekleri tehdidinde bulunmuşlardır. İstanbul'daki gazeteler bu asılsız nota üzerine fikirler üretip çıkarımlar yaparak Osmanlı diplomatları aleyhine çıkışlarda bulunuyorlar. Bu çıkışlar Osmanlı gazetelerine ve Türk yazarlara kadar uzanıyor. Bunlar körü körüne çıkarımlar yapıp öyle siyasi tartışmalara atılıyorlar ki bu tartışmaların bir önemi ve derinliği de yoktur. Bununla beraber bu gazeteler bir takım asılsız bilgilerle Türk basınını, Babıali'yi ve devlet ricalini korkutmaya da çalışıyorlar. Yunan kara ve deniz kuvvetlerinin seferber olması için kral tarafından verilen emirler, Yunan taburlarının miktarı hakkındaki rivayetler, askerin savaşa hazırlanması ve kahramanlıkları hakkındaki tevatürler, torpido okulunun talimleri ve bu torpillerin Kanarisler[313] zamanındaki gibi kullanılacağı hayali hep korku yaratmak için ortaya atılan uydurmalardır. Yunan hükümeti meseleyi Berlin Kongresi'nde düzenlendiği ve Devlet-i Aliyye'nin 3 Ekim tarihli notasında da açıklığa kavuşturduğu şeklinden çıkarıp başka bir şekle büründürmeye çalışıyor.Biz burada yalnız "Berlin Kongresi"ni özellikle belirtiyoruz. Zira ondan sonra yine bu şehirde toplanmış olan diğer toplantılara Devlet-i Aliyye davet edilmemiştir. Devlet-i Aliyye katılımcısı olmadığı böyle bir topluluğun kararlarını kabul ve icraya hukuki olarak mecbur değildir. Bu sebeple Devlet-i Aliyye'de sadece Berlin Antlaşması'nı dikkate alarak Yunanistan'a terk edebileceği arazi üzerine teşekkül edecek olan yeni sınır hattını son ve kati notasında bildirmiştir. Hâlbuki Yunanlılar Devlet-i Aliyye'nin kendilerine hiçbir şey vermediği yalanına başvurup Avrupa'yı yanıltmaya çalışmaktadır.[314]

---

[313] Konstantínos Kanáris (d. 1793 veya 1795, Psará - ö. 2 Eylül 1877, Atina, Yunanistan) Yunan denizci ve siyasetçi. Yunan Bağımsızlık Savaşı'nda ünlenmiş devlet adamı ve deniz subayıdır. Savaş sırasında Yunan donanmasına kendi gemisiyle katılmış, yangın gemilerini başarıyla kullanmasından dolayı kısa zamanda ün kazanmıştır. The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Konstantínos Kanáris", *https://www.britannica.com/biography/Konstantinos-Kanaris,* (27 Eylül 2019).

[314] Fuad, "Devlet- i Aliyye ve Yunanistan", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 39, s. 2, (16 Aralık 1880).

Osmanlı gazetesi Yunanistan'ın Berlin Konferansı kararlarının uygulanması hususundaki isteğine karşı çıkarak Osmanlı Devleti'nin çağrılmadığı bir konferansta alınan kararların uygulanamayacağını dile getirmiştir. 16 Haziran 1880 tarihinde Berlin'de İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya temsilcileri, Berlin Antlaşması'nın 24. Maddesinde yer alan arabuluculuk görevini yerine getirmek için toplanmışlardır. Osmanlı Devletinin çağrılmadığı bu toplantı sonucunda, Yanya ve Çamlık taraflarıyla birlikte, askerî bakımdan öneme haiz Meçova ile halkının çoğunluğu Müslüman olan Yenişehir'i Yunanistan'a bırakacak şekilde yeni bir Osmanlı-Yunan sınırı belirlenmiştir. Doğal olarak Osmanlı Devleti'nin aleyhinde olan bu kararlarını ortak bir nota ile Bâb-ı Âlî'ye bildirmişlerdir Osmanlı Hükûmeti, verilen bu ortak nota üzerine 23 Temmuz 1880 tarihli toplantısında Büyük Güçlerin bu ortak isteklerinin dikkate alınması gerektiğini, aksi durumda gelecekte yapılacak hareketleri tehlikeye düşüreceği sonucuna varmıştır. Bununla birlikte, Büyük Güçlerin aldıkları karara göre, söz konusu yerlerin Yunanistan'a terk edilmesinden doğacak sorunların, bu devletlere iletilerek konferansın aldığı bu kararların değiştirilmesine bir çare bulmayı düşünmüştür. Kesin sınır hattının tayini ve meselenin ayrıntıları için Bâb-ı Âlî ile ortaklaşa bir karar verebilmek adına İstanbul'daki elçilerine yetki verilmesinin istenmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı Hükûmeti, bu kararını 27 Temmuz 1880 tarihinde arabulucu devletlere bildirerek Berlin Konferansı kararlarının değiştirilmesini istemiştir. Fakat Büyük Güçlerin İstanbul'daki elçileri, 25 Ağustos 1880 tarihinde Bâb-ı Âlî'ye verdikleri ortak bildiride, Berlin Konferansı kararlarının değiştirilmesine ve tekrar görüşmelere başlanmasına razı olmayacaklarını belirterek Berlin Kongresi protokolünün uygulanması tavsiyesinde bulunmuşlardır.[315]

Osmanlı gazetesi bir önceki sayısındaki yazıya aynı başlıkla devam ediyor. "Devlet-i Aliyye ve Yunanistan" başlıklı yazıda şunlar dile getirilmiştir: Kral Yorgi hazretlerinin vekilleri iki komşu devlet arasındaki münakaşayı sonlandıracak olan ne Avrupa'nın nasihatini ne vatansever Yunanlıların dediklerini ne de politikanın kurallarını dinliyorlar. Kağıt üzerinde ordular kuruyorlar arkadaşları aracılığıyla Avrupa'ya gönderdikleri telgraflarda orduları silahlandırıyorlar. Ama aslına bakınca

[315] Bülent Akyay, *a.g.e.*, s. 139.

bu kadar askerî silah altına aldıkları falan da yok. Atina'ya kadar giderek bu sene Ağustosun on dokuzuncu günü bu durumu kendi gözlerimiz ile gördük. Gerolstein Grandükası kadar bir orduya sahip olan Yunanistan Avrupa hükümetlerini ve Avrupa kamuoyunu aldatmaya çalışıyorlar. Başlangıçta iyi niyetli vatansever duygular üzerine inşa olunan bu hareket şimdi Avrupa'nın ilgileneceği bir Yunan milli meselesi suretinden çıkıp Yunanlılar nazarında bile bir iktisadi oyuna evirilmiştir. Bu iktisâdi alışveriş Yunan milleti tarafından gösterilen vatanperver çabaya aykırı bir duruma dönüşmüştür. Yunanistan'a borç verenler daha şimdiden, Yunanistan'a ilhak bile edilmemiş olan yerlere mühendisler göndererek oradaki arazileri ve madenlere inceletmektedirler. Planladıkları politika o kadar ince bir şeydir ki inceliğinden dolayı sulhun devamı için Avrupa ve Devlet-i Aliyye'nin vermiş oldukları karar önünde parça parça olmuş kalmıştır. Cidden vatanperver olup sevdikleri vatanlarını bir uçurumun kenarında gören hamiyet sahibi Yunanlılar da bu sulhu canı gönülden arzu etmektedirler. Bu insanlar şu planların ciddi ve akıllıca olmadığını ve tiyatro oyunu gibi hayal olduğunu görerek bu hayalperestlik uğrunda Yunan evlatlarının kanlarının akacağına üzülüyorlar.

Akılcı ve barışsever politikanın kendilerine temin ettiği gelecekten emin olan Yunan milleti için bu hayali tertibat gerçekten acınacak bir şeydir. Bu hayaller yüzünden hataya düştüklerini ve gerçeklerden uzaklaştıklarını anlayamıyorlar. Bu planlardan sonra oradan gelen namusuna ve doğruluğuna güvenilir bir zat oradaki durum hakkında verdiği bir izahatta Atina'da hayallerin ne derecelere vardığını bize bildirmektedir. Öyle ki bazı mebuslar gerçekten kendilerini kadim Truva şehrinde görmekteymişler. Gerekirse ismini de verebileceğimiz bu mebusun planı, Yunanistan'da ne kadar genç gemicisi varsa silahlandırıp bunları Hükümet-i Seniyye'ye hiçbir haber vermeden İstanbul'a göndermek Boğaziçi'nde ve tersanede bulunan donanmayı hemen ele geçirip kışlaları da sarmakmış. Daha sonra vekilleri ve devlet ricalini ve hatta padişahı da muhasara altına alıp, ondan sonra önceden hazırlanan ilanları İstanbul Rumlarına hitaben yayınlatıp Rumları da bu harekete davet etmekmiş. Bu şekilde Türkler ve Avrupa uykudan uyanıp da gözlerini açtıkları anda İstanbul'un fethi tamamlanacakmış. Eğer bu bir romancı veya tiyatrocunun kafasındaki bir hayalse bu diyeceğimiz yoktur. Fakat böyle düşünce bir Yunan

mebusunda bulunmasın!Bu haberi bize veren kişi bu hayali safsataları bizzat dinlediğini söylüyor. Dünyada bundan daha çocukça bundan daha inanılmaz bir ahmaklık olabilir mi? Bu planın tuhaflığını ispat için onu yalnız alenen meydana koyup yayınlamak yeterlidir. Bütün aklı başında Yunanlılar da bu tuhaflığı anlayabilirler. Ümit ediyoruz ki aklı başında Yunanlılar memleketin tahribine hiç üzülmeyen bu adamların hayallerine ehemmiyet vermeyip akıl ve hikmet yolunu seçerek ticaretleriyle ile meşgul olurlar. Ehemmiyet verilmelidir ki Avrupa ve Devlet-i Aliyye sulh istiyor ve sulh elbet gelecektir.[316]

Osmanlı gazetesi Yunan meselesine dair, Fransız hükümeti taraftarı olan Gazette De France gazetesinin Times'tan aktardığı haberi aktarmıştır:

"Berlin Kongresi'nde bu kadar ihtiyat ile hareket etmiş olan Avrupa, Berlin Konferansı'nda acaba nasıl oldu da bu kadar ileri gitti? İşte şimdiye kadar sebebi meçhul kalmış bir önemli nokta da burasıdır. Bu durumun sebebi-şimdi şüpheye asla mahal kalmadığı üzere-Kral Yorgi'nin Londra ve özellikle Paris'e seyahat etmesi hususudur. Kral Mösyö Gambetta'nın sofrasından uzun uzadıya Yunan meselesi hakkında açıklamalar da bulunmuş Mösyö Gambetta'da Yunanistan bize güvenebilir demiştir.Kral'ın Londra'ya varmasından sonra bu resmi taahhüt İngiltere Kabinesi'nin de Yunanistan'ın yanında yer almasına sebebiyet vermiştir."

Mösyö Gambetta'nın yayın organı olan Repuplique Française Gazeteside bu durumu yalanlamamıştır. Repuplique Française Gazetesi Yunanistan ile Padişah arasındaki anlaşmazlığın büyümesinden doğan ve Yunanistan'a karşı oluşan hiddeti teskin etmekle ve bu davanın önemine kamuoyunu inandırmak için görevlendirilmiştir.

Napolyon zamanında bir İtalya meselesi çıkarttıkları gibi şimdi de bir Yunan meselesine çıkarmayı arzu ediyorlar. Kendisini III. Napolyon kadar politikaya vakıf zanneden Mösyö Gambetta da İtalya gibi Yunanistan'ı düşünüyor. Bu fikir ve düşünceler akla savaşı getiriyor. Mösyö Gambetta savaş fikrinden vazgeçemiyor ve şimdi her şeyi kırıp geçirmek arzusundadır. Fransa'nın ruhbanı, ordusu, memuru ve hakimi hep kendisidir

[316] Fuad, "Devlet- i Aliyye ve Yunanistan", *Osmanlı Gazetesi*, Nr.40, s. 1, (20 Aralık 1880).

Sulh ve asayişi sağlamak arzusundan başka bir arzusu olmadığını beyan ederek kamuoyuna bu konuda teminat veren fırkanın reisi olan Mösyö Gambetta'nın savaş istediğine biz asla itimat edemeyiz. Bunun için Gazette de France'nin İtalya ve Yunanistan'ı birbirine benzetmesinin hiçbir mantıklı tarafı yoktur. Bunu Fransız kamuoyunun anlaması gerekmektedir. İtalya'nın birleşmesi gerçek ve doğru bir hareketti. Bugün İtalya Kraliyeti'ni oluşturan araziyi İtalyanlar itiraz etmeden dava ederek mallarını talep ettiler. Hakkı olmadığı halde Berlin Konferansı tarafından Yunanistan'a ilhak olunduğu iddiasıyla Yunan Hükümeti'nin talep ettiği eyaletlere gelince bunlarda itirazsız bizim mülkümüzdür.

İtalya tarafından tekrar fethedilen arazilerde İtalyanlar yaşamaktaydı. Bunu görmezden gelmek rezalettir. Hâlbuki Yunanlıların istedikleri bölgelerde ise muhtelif milletler yaşamaktadırlar. Bunların dillerinin ne eski ne de yeni Yunanca ile alakası vardır. Burada yaşayanların dinleri ise ekseriyetle Müslüman ve Katoliklerden oluşmaktadır. Koço Ulahları ve Pind Ulahları gibi bu arazide sakin Rumların dinleri de Roma dinidir. Bu çaresizleri Yunanlılaştırmak adına patrikhanenin yaptığı baskı ise onları Yunanlılara düşman etmektedir.

Pek çok defa Ulahlar gönderdikleri temsilciler aracılığıyla dilekçeler vermek suretiyle şikâyetlerde bulunmuşlardır. Çocuklarına dillerini öğretmek maksadıyla açtıkları okulları Patrikhane'nin yerel yöneticileri ikna ederek kapattırdığını ve okulların hocalarını hapsettirdiklerini dile getirmişlerdir. Bu sebeple Ulahlar Devlet-i Aliyye'nin korumasını talep etmişlerdir. Ulahların bu şikâyetleri değerlendirilip hocaları hapisten çıkartılmış ve milli şahsiyetlerini korumaları hususunda gerekli tedbirler alınmıştır.

Bu bölgelerdeki diğer milletlerden olan Müslüman ve Katolik Arnavutlar kendi ruhani reisleri tarafından baskı görmemektedirler ancak bunlarda ne antik Yunan'dan ne de şimdiki Yunan'dan hazzederler. Yanya ve Tırhala'da buluna muhtelif milletler gerek siyasi yolla gerekse de eşkıyalık yoluyla Yunanlılardan gelen zararlara karşı kendilerini korumak adına ortak hareket etmişlerdir. Zira Homer'in ve Antik Yunan tanrılarının torunlarından olan bu eşkıyaların kendi soydaşlarına bile merhametleri yoktur.

Görüldüğü üzere bu bölgelerdeki halkın Yunanlılarılar hiçbir münasebeti yoktur. Buraların Yunanistan'a verilmesi mantıklı bir davranış olmayacaktır. Büyük ve birleşik Yunanistan fikri geçerliliği olan bir fikir değildir. Yunanistan, bizim ona terke hazırlandığımız bölge için minnettar olmalıdır. Kaldı ki bizim Avrupa barışı ve komşu devletlerle iyi geçinmek adına fedakârlık ederek Yunan'a terk edeceğimiz ahalinin bile Yunanlılarla herhangi bir bağı bulunmamaktadır. Çok geçmeden görülecektir ki Dersaadet'e bir muhacir akını olacaktır.

Birtakım yeni devletler ortaya çıkarmak ya da bazı devletlerin sınırlarını genişletmek adına Devlet-i Aliyye'nin bölüşülmesi taraftarı olan devletler görecektir ki birleşik bir Osmanlı onlar için daha yararlıdır.[317]

Osmanlı gazetesi Mösyö Gambetta'nın Yunanistan'a bakışını III. Napolyon'un İtalya'ya bakışına benzetmekte ve bu tutumunu eleştirmektedir. Eleştirisinin temel dayanağı ise İtalya'nın birleşmesinde rol oynayan bölgelerdeki halkın tamamına yakının İtalyan olması Yunanistan'ın istedikleri yerlerin ise tamamının Yunan olmamasıdır. İtalya 1870 yılında tam birliğini sağlamıştı ve İtalya'nın birleşmesi sürecinde Fransızların büyük rolü vardı. III. Napolyon, birleşik İtalya'nın Avusturya'yı zayıflatacağını ve gelecekte oluşabilecek bir Alman Birliği'ne karşı Fransa'ya destek verebileceğini düşünüyordu. Bu sebeple İtalya'nın birleşmesine yardım etmişti.[318]

Bu bölgede yaşayan Katolik ve Müslümanlar ile Ulahların sayısının çok olduğunu dile getirmektedir. Özellikle Ulahların kilisenin Rumlaştırma politikalarından rahatsız oldukları üzerinde durur. Gerçektende Ulahlar özellikle Fener Rum Patrikhanesi aracılığıyla Helenleştirilmeye çalışılmıştır.[319] Ulahlar bu konuda çeşitli zamanlarda Osmanlı Devleti'ne sözlü ve yazılı olarak şikayetlerde bulunmuştur.[320]

---

[317] Ali, "Yunan Meselesi ve Mösyö Gambetta", *Osmanlı Gazetesi*, Nr.43, s. 1, (30 Aralık 1880).
[318] Mümtaz Onur Güre, "*İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861–1913)*(Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)" İzmir 2007, s. 20.
[319] Mucize Ünlü, "Uluslararası Dİplomasi ve Ulahlar" *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi* S. 7, 2009, s. 13-14.
[320] "Teselya Ulahları ve Korye Doryan**",** *Osmanlı Gazetesi*, Nr.6, s. 6 (16 Ağustos 1881).

Gazete Yunan meselesinin barış yoluyla çözülmesine herkesin gayret ettiğini yazmıştır. Gazete Bâbıâli Âli'nin 3 Ekim tahrili notası tartışmayı bitirmeye yeterli olacağını dile getirerek sözlerini sürdürmüştür: Bu nota Yanya, Maçova ve Yenişehir halkını yani Yunanistan'a ilhak olmayı istemeyen ve bu konuda direniş gösteren bölgeleri istisna tutuyor. Halk maddi ve manevi olarak menfaatleri bulunduğu memleketten ayrılmak istemiyor. Bu menfaatlerini Yunanlılar uğruna feda etmek istemiyor. Babıâli'nin teklifi kabul olursa Osmanlı hükümeti önerdiği yerleri üç ay içerisinde Yunanistan'a bırakmaya söz vermiştir.Bu tarihten beri Yunanistan askerî hareketliliğe devam ettikçe biz de elimiz kolumuz bağlı durmadık. Çatışma ihtimali yükseldikçe Avrupada bunda rahatsız olmaya başladı. Bâbıâli Âli büyük devletlerde bulunan sefirlerine 14 Aralık tarihiyle bu geniş ve verimli arazileri Yunanistan'a terk edeceğini tekrar beyan etmiştir. Bu fedakârlık bizim adımıza çok ağır bir fedakarlıktır. Hal böyle olduğu halde Yunanistan'ın bunu kabul etmemesini anlayamıyoruz. Bu Yunanlılar adına iyi bir tekliftir. Aramızdaki ilişkiyi zehirlememek için sorunu bu şekilde halletmek iki tarafa da büyük bir yarar sağlayacaktır. Zira hakiki medeniyet bir toprak parçası için komşu insanları birbirine boğazlatmamayı gerektirir. Bu arazi üzerinde hukuki olarak hakkımız olduğu ve hatta büyük bir menfaatimiz olduğu halde barış ve Avrupa'nın arzularına uymak adına fedakarlıkta bulunarak bize ait olan taahhüdü yerine getirdiğimizi düşünüyoruz. Atina kendisine edilen nasihatlere riayet etmiyor. Yunanlılara sabır ve akilâne tavır tavsiyesinde bulunan diplomasi girişimi hiçbir işe yaramıyor. Kendisine verilen nasihatlere Yunanistan askerî borç ve askerî gereç alarak cevap veriyor. Bununla beraber Avrupa diplomasisi bu inatçıyı inadından vazgeçiremiyor ve komşusunun hukukuna tecavüz etmesine engel olamıyor.

Uygulanması planlanan hakem maddesi Yunanistan'da olumsuz bir karşılık bulmuştur. Yunan basını Yunanistan'ın menfaatlerine uygun olan Berlin Konferansı kararlarının hakem maddesiyle değiştirilmek istendiği fikriyle bunu reddetmek istemiştir. Hâlbuki Avrupa'nın bazı mühim ve muteber basın organları Atina basınını ikna için Avrupa hakemi komisyonunun Berlin Konferansı kararlarını tasdik ederek bunları icraya etmeye çalıştığını beyan etmektedir. Yunanistan'ın bundan kaçınmasına gerek olmadığını beyan ederek hakem maddesini reddetmemesi için işe

girişmişlerdir. Biz bir mahkeme görüyoruz ki o mahkeme daha kurulmadan evvel taraflarından birisinin yararına davranacağı belli oluyor. Böyle bir durumda mahkemenin adalet, hakkaniyet ve tarafsızlığına nasıl güvenebiliriz.[321]

Bazı yabancı gazetelerde bahsedilen bir vakaya bir önem vermek gerekmese de Yunan taraftarı gazeteler bunu memnuniyet ile ilan ettiklerinden dolayı bu noktada bir yazıya ihtiyaç duyduk. Berlin Konferansı'nda Fransa eski Hariciye Nazırı'nın Yunanistan'a sahip çıkmasından dolayı bir teşekkür nişanı olarak Mösyö Waddington'a tunçtan imal edilmiş bir heykel takdim etmek üzere Marsilya Yunan silogosu reisi Mösyö Teodor Rodkanaki Paris'e gitmiş. Bu sıralarda emsalini defaatla okumuş olduğumuz nutuklara benzer bir nutuk söylemiştir. Nutuğun içeriği özetle şu şekildedir: *"Ayan efendi emin ol ki bizim şimdi beyan ettiğimiz hissiyat bütün Yunanistan'ın muhabbet ve sevgisi, tarihinin hiçbir zamanında kesilmemiş olan hamisi Fransa hakkındaki hissiyattır"*

Bu güzel sözleri bir tebessüm ile kabul edecek birçok Fransızların bulunacağı doğaldır. Bu sözler günahsız bir genç kızın aşkına ettiği duaya pek benziyor. "Hami"kelimesi Fransız milletinin hissiyatını okşamak için gayet ustaca seçilmiş ise de Yunanlıların teessüfüne karşılık olarak Fransız basınının çoğunluğu memleketin vukuattan usanmış bıkmış olduğunu ve Yunanistan için bir harbe bulaşmak istemediğini ve Yunanistan'ın yalnız kendi kuvvetine güvenmesi gerektiğini beyan etmektedir.

Muhterem Mösyö Waddington gayet makul bir cevap verip Yunanlılara her şeyden evvel ihtiyatı tavsiye etmiş ve onların hislerinden dolayı mutluluk duymakla beraber "düşünmeksizin hareket etmemelerini"kendilerine nasihat etmiştir. Muhterem Mösyö Waddington Yunanlılara dış yardım konusunda hiç ümit bırakmamış ve onlara istikballerini felakete sürükleyecek sebepsiz harekât ve tahrikler ile tehlikeye atmamalarını nasihat etmiştir. Fransa hükümeti tarafından Atina'ya gönderilen tebligat da bu yöndedir.

Mösyö Waddington'un nutkundan bir bölümü de izaha gerek duyuyoruz. Mösyö Waddington Fransa'nın Yunanistan hakkında her zaman dostane

[321] Ali, "Mesele- i Yunaniyye", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 6, s. 1, (6 Ocak 1880).

politikasından bahsedip Yunan mebus heyetinden birine hitap ettiği sırada şüphesiz başka yolda söz söylemezdi. Fransa'nın politikası öteden beri Devlet-i Aliyye hakkında da daha az dostane olmayıp devletler arasındaki samimi münasebet, efendimiz hazretlerinin legion d'honneur [322] nişanını kabul buyurdukları sırada, Fransa sefirine beyan etmiş oldukları sözler ile de bilinmektedir.

Derinliği olmayan bu sevgiden dolayı Yunanistan'a haset etmeyiz. Yunanlıların en iyi dostları kendilerine ortak menfaatlere ve barışın geleceğine dair nasihatten başka nasihat edemezler. Bunun için biraz aklı olup hayale kapılmayan vatansever Yunanlılar tarafından anlaşılması gerekir. Eğer Avrupa Panslavizm'e karşı bir set daha yapmak için Yunanlıların milli arzularını bir dereceye kadar teşvik etmişse de kendilerini bekleyen tehlikeyi bertaraf etmek için Devlet-i Aliyye ile dost ve müttefik olmaları gerektiğini Yunanlılar bilmiyorlar.[323]

Abdullah Kamil Yunanistan'ın küçüklüğüne oranla fazla ses çıkarttığını ve bu sebeple Avrupa'nın kendi işine bakmak yerine Yunanistan ile uğraşmak zorunda kaldığını yazıyor ve görüşlerini şu şekilde açıklıyor: Dünyada hiçbir gazeteci yoktur ki Yunanistan meselesi için bir çözüm bulmak üzere akşam sabah az çok kafa patlatmasın. Mekteb-i Aliyye'de mantık hocaları bile bununla uğraşıyorlar. Dünyanın her tarafında bulunan nice hariciye nazırları uykudan uyandıkları zaman bile bu meseleye çözüm arıyorlar. Bugün belediye başkanları bile birbirlerine Yunan meselesinin çözümünü soruyor. Atina belediye reisi Paris belediye reisine bu sorunun çözümüne dair sualler sormaktadır.

Abdullah Kâmil Antik Yunan hikâyelerine değinerek Yunan Meselesi'ne bir gönderme yapmak istemiştir. Zeus'un hikayesine değinerek sözlerini şöyle sürdürmüştür: Antik Yunan meraklıları arasında pek az kişi kara kaşlı Zeus'u[324]

---

[322] 1802 yılında Napolyon döneminde verilmeye başlanan bir asalet nişanıdır. Bu nisana sahip olanlar Fransız hükümeti tarafından yıllık bir gelir alırlar ve bunun üzerinden vergi ödemezler. The Editors of Encyclopaedia Britannica, " Legion of Honour", *https://www.britannica.com/topic/Legion-of-Honour, (*30.09.2019)

[323] Salih, "Muhterem Mösyö Waddington ve Yunanîler", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 47, s. 2, (13 Ocak 1881).

[324] Zeus Yunan mitolojisinde en güçlü ve önemli tanrıdır. Roma'da Jüpiter olarak da bilinir. Göklerin, şimşeklerin ve gök gürültülerinin tanrısıdır. Çoğu zaman elinde bir şimşek ile resmedilmiştir. Tanrıça Hera'nın kocasıdır. Tanrıların kralı olduğu için taht ve asa ile de sık sık betimlenir. *Mitoloji*, Ntv Yayınları, İstanbul 2010, s.120.

bilmemezlik edebilir. Bu ilaha Latinler "Jüpiter"adını vermişlerdir ki bu isim daha çok tanınır. Kendi zamanının bir Trikopis'yada Komondoros'u olan bu ilah öyle pek de akıl ve zekası ile meşhur değildir. Bir gün ömründe ilk defa olmak üzere bir baş ağrısına tutulur. Meğer başına biraz akıl kaçmış da kendisini rahatsız eden oymuş. Bu rahatsızlıktan kendisini kurtarmaya karar vermiş. Tedavi için bir başka ilah çağrılmış. Bu ilah Hephaistos[325] adlı diğer adı Volkan olan bir zamanlar göklerden düşen bir ilahmış. Volkan'ın elinde bir tokmağı vardı ki bununla Jüpiter'in başına büyük darbe indirdi. Jüpiter'in her ne kadar kafası yarıldıysa da bu ameliyat kendisi için pekiyi oldu. Artık aklı ve fikir bir kere kafasından çıktıktan sonra kendisini bir daha iyi etmeyen Minevra[326] adlı akıl ilahına Jüpiter'in etmediği haşarılık çılgınlık kalmadı. Minevra ise Fidias'a elinde Zeus'un beyni ile heykelini yaptırmıştır. Bugün de asrının Jüpiter'i olan Mösyö Komondoros bir zaman kara kaşlı Jüpiter'in yaptığı gibi başına rahatsızlık veren akıl ve fikirden kendisini kurtarmaya çalışıyor. Fidias'ın yaptığı Minevra heykeli de bulundu. Şimdi bu tesadüften istifade etmelidir. Zira Yunan meselesinin çözümü bulunmuş demektir. Bu fırsatı elden kaçırmamalıdır.

İşe bakınız ne hikmetse Atina belediye reisi Paris belediye reisine bu heykelin bulunduğunu telgrafla bildiriyor. Zafer heykelinin hayra yorulmasından başka Fidias gibi bir kadim üstadın eserine Avrupa müzeleri tarafından çokça akçe verileceği ümidi de gizli değildir. Bu akçe ise şimdiki yeni Olimpos askerini modern bir şekilde donatmaya yardım edebilir. Yunan meselesinin bu şekilde çözülmesini icat eden biz değiliz. Atina belediyesinin telgrafı bütün dünyanın gazetelerine yayınlanmıştır. Hatta birtakım kişiler de böyle bir heykelin bulunmadığına dair şüphelerini dile getirmişlerdir. İşte böyle birbirini takiben icat olunan çözüm önerilerinden bazılarını "*İtaly*" gazetesinden olduğu gibi yayınlıyoruz:

"Eğer çözüm bir düşmanlık ile çözülecekse bunu engellemek gerekir. Ortaya iki ihtimal çıkmaktadır. Birinci ihtimalde Devlet-i Aliyye bir ciddi bir tavırla

[325] Hephaistos, Yunan mitolojisinde Zeus ile Hera'nın oğlu, ya da Hera'nın yalnız başına doğurduğu kızı Afrodit'in eşi. Afrodit ile kardeştirler, Tanrılar ve kahramanlar için demircilik zanaatıyla uğraşarak silahlar ve zırhlar üreten ateşler tanrısıdır. *Mitoloji*, Ntv Yayınları, İstanbul 2010, s. 150.

[326] Minerva (Athena), Etrüsk mitolojisindeki hikmet, akıl, savaş, sanat, okul ve ticaret tanrıçası. İmparatorluğu dönemlerinde saygı görmüş ve Roma tanrıçası olarak tanınmıştır. Yunan tanrıçası Athena ile denktir ve aynı doğum mitini paylaşmaktadır. *Mitoloji*, Ntv Yayınları, İstanbul, 2010, s. 138.

muharebeye başlayabilir. Ve ihtimaldir ki Yunanlıları hudut üzerinde mağlup ederek bir taraftan Osmanlı donanması Atina'yı topa tutar ve diğer taraftan Osmanlı askeri de Yunanistan içine girer. Bu ise Osmanlı'yı pek zorlar. İkinci ihtimal de ise Devlet-i Aliyye'yi daha önce Belgrad önünde durdurdukları gibi bu defa da Atina önünde durdururlar mı? Yapılacak muharebe kazanan olmayabilir. O hâlde iki taraf da suça ve katliama bulaşır bu da sorunu uzatır gider. Hâlbuki her iki ihtimalin sonunda ufuk üzerinde bir de Bulgaristan görünmektedir.

Demek oluyor ki bu birinci çözüm hiçbir işe yaramayacak. İkinci olarak Büyük devletlerin birleşerek Yunanistan'ın, Avrupa'nın izni olmadan bir harekete girişmesine engel olmasıdır. Meselenin çözümü için gerekli olan şey budur. Zira Berlin Anlaşması'nda Yunanistan'a hiçbir şey verilmemiştir. Avrupa'nın ise kendi barış ve asayişini korumak adına tedbirde bulunmaya esasen hakkı vardır. Yunanistan bundan da bir şey beklememelidir.

Üçüncü çözüm önerisi ise; diyelim ki büyük devletler Osmanlı'ya baskı yaptı. Osmanlı'da bu arazileri terk etti. Ülgün'de bir örneğini gördük. İşe yaradı mı? Osmanlı araziyi terk etse bile halk terk edecek mi? Zira Berlin kararında gösterilen arazide bulunan halkın tamamının Yunan olduğu malûmatının doğru olmadığını bunlar da görmeye başlamışlardır. O hâlde büyük devletlerin Arnavutlar aleyhine muharebe etmeleri gerekecektir. Zira Yunanlıların Arnavutlar ile muharebeye kudretleri yoktur. Bir Arnavut muharebesi sürüp gidecektir. Demek oluyor ki bu çözümden de hiçbir netice beklenemez.

Son çözüm önerisi olarak ise Bulgarlar tarafsızlığa Yunanlılar da sabır ve sükunete zorlansın. Bu da hastalığı morfinle geçiştirmeye benzer. Avrupa birkaç ay rahatça uyku uyuyabilir ama uyandığı zaman kendisini daha da hastalanmış olarak bulur."

Öyle ise ne yapmalıdır? İtiraf ediyoruz ki biz de ne yapılması gerektiğini bilmiyoruz. Ve biliyoruz ki diğer büyük devletler de ne yapacaklarını bilmiyorlar. Demek ki dünya aciz bir akıl tarafından idare olunuyormuş."

Evet! İtaly Gazetesi'nin dediği doğrudur. Herhangi bir çözüm bulunamayacağından son karar olarak belediye reisinin teklif ettiği gibi Fideas'ın

eseri olan heykele müracaat edilecektir. Ümit ederiz ki akıl ve zekâ ilahı olan bu hanım kendisine diğer milletler arasında bir alıcı bulamaz da bu heykel Yunan halkına kalır ve onlara akıl fikir verir. Eğer bu Mösyö Komondoros için bir baş ağrısı getirir ise başına bir balta ile vurabilirler. Öyle ya! Yeni icat olunacak bir çözüm değildir bu. Jüpiter'e uygulanmıştı zamanında.

Yunan meselesinin çözümü yine Yunanlıların elindedir. Bu çözüm bizim kendilerine teklif ettiğimiz verimli ve geniş arazileri kabul etmelerinden ibarettir. Bu araziyi almaya kendilerini tekrar davet ederiz. Bu teklif bizim kendi teklifimiz değildir. Bunu teklif eden Berlin Antlaşması'nın yirmi dördüncü maddesidir. Fidias'ın heykeli Atinalılara akıl ve izan versin. Biz onlara zeytin yapraklarından mamul bir dost eli uzatıyoruz ki bu yapraklar onların ilahesi nezdinde kıymetlidir. Barış alameti olan bu yaprakları zafer heykeli ile değiştirmeye bizi mecbur etmesinler. Zira bu zafer heykeli hayırlara vesile olur ama bu hayır bizim içindir.[327]

Osmanlı gazetesi İtaly gazetesinin Yunan meselesine dair görüşlerini yayınlamıştır. İtaly gazetesi olası bir savaşın uzayıp gideceğini, Bulgaristan'ın bu savaş esnasında ne yapacağını sormaktadır. Sonuçta Ayastefanos'ta Bulgaristan'a verilen Makedonya'nın büyük bir kısmı Berlin Antlaşması ile elinden alınmıştı. Bulgaristan'ın Büyük Bulgaristan hayali hala canlıydı ve bu hayal Makedonya'yı da kapsıyordu.[328] Bulgaristan bu hayalini gerçekleştirmek için bu savaşa dahil olabilirdi.

İtaly gazetesi Berlin antlaşmasının Yunanistan'a bir şey vermediğini dile getirmektedir. Zaten Berlin Antlaşması'nın 24. maddesi sadece tavsiye niteliği taşıyan bir maddeydi.[329] Gazete büyük devletler Osmanlı Devleti'ne baskı yapsa ve Osmanlı Devleti bazı arazileri Yunanistan'a bıraksa bile bu arazilerdeki halkın bunu kabul edip etmeyeceğinin belirsiz olduğunu dile getirmiştir. Ülgün(Dulcigno) vakasını örnek vererek bu çözümünde işe yaramayacağı kanaatindedir. Ülgün Osmanlı Devleti tarafından Karadağ'a bırakılmış ancak halkın bu arazi terkini kabul etmemesi sonucunda birkaç ay gerginlik yaşanmış ve kriz uluslararası bir boyut

---

[327] Abdullah Kamil, "Hal ve Tesviyeler", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 49, s. 1, (20 Ocak 1881).
[328] Volkan Marttin, "Balkan Savaşına Gidilen Süreçte Makedonya Sorunu ve Bir Osmanlı Diplomatının Faaliyetleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* No. 2, 2006, s. 5.
[329] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 532.

kazanmıştı. [330] Yunanistan'ın iddia ettiği gibi istediği arazilerdeki ahalinin de çoğunluğunun Yunan olmadığının anlaşıldığını İtaly gazetesi dile getirmektedir. Bu sebeple gazete bu bölgelerde Karadağ ile olduğu gibi bir Arnavut-Yunan çatışmasının çıkmasının muhtemel olduğu fikrindedir.

Gazete "Avenir Diplomatik"gazetesinin "Tan" gazetesine cevap olarak yazdığı "Asl-ı Yunan Meselesi" adlı yazıdan bir bölümü aktarmıştır:

"Üç seneden beri kamuoyunu meşgul eden bu meselenin önemli noktalarını göstermek istiyoruz. Öncelikle Berlin Konferansı tarafından bir arzu beyan olunmuştu.

Müzakere mazbatalarına geçen bu arzu antlaşmanın esas hükümlerine geçmemişti. Devlet-i Aliyye ile Yunanistan arasında ilk defa Preveze'de yapılan müzakereler olumlu bir sonuçla bitmedi. Devlet-i Aliyye temsilcileri kongre tarafından teklif edilen sınır hattını kabul etmedi. Yunanistan temsilcileri ise bu hattı başlangıç noktası olarak kabul etmediler. Bu ihtilaf İstanbul'da yapılan müzakerelerde de devam etti. Daha sonra müzakereler daha açık bir şekilde devam etti. Dostumuz Dersaadet Protokolleri'ini tekrar inceleyecek olursa Yunanlıların sınırı Kalamas ve Pene talveginin[331] kuzeyine taşırken Devlet-i Aliyye'nin ise sınırın güney tarafından geçtiğini iddia ederek bu isteğe karşı çıktığını görecektir. Tüm bu iddialardan yola çıkarak dostumuz ittifakın da mümkün olmadığını görebilir.

Daha önce özetle beyan etmiş olduğumuz gibi Berlin Konferansı'nın görevi taraflar arasındaki ihtilâfı yok etmek için sınırın Kalamas ve Pene vadilerinden geçebileceğini beyan eden on üçüncü protokolün önemini izah ve yorumlamaktan ibarettir. Devletler kesin sınırın ileride arabulucuların karşılaşacakları zorlukları bertaraf edeceğini arzu ediyorlardı.

---

[330] Mithat Aydın, "Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden Kopuşu Sorunu (1912-1913)", *Belgi Dergisi*, S. 17, 2019, s. 1096.

[331] Thalweg çizgisi, iki devlet ülkesi arasındaki akarsudan her iki devletin de adil bir biçimde yararlanabilmesi için, akarsuyun en derin noktalarını birleştirdiği farz edilen çizginin su yüzeyindeki izdüşümü anlamında kullanılan devletlerarası hukuk terimi. Almanca vadi kelimesinin karşılığı olan "tal" ile yol kelimesinin karşılığı olan "weg" sözcüklerinin bileşiminden oluşturulmuştur. Seha L.Meray, *Devletler Hukukuna Giriş,* C.1, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1965, s.59.

15 Temmuz tarihli müşterek notada deniliyordu ki: İşbu arabuluculuk işi, sınır hattının belirlenmesi noktasında doğan anlaşmazlıklar yüzünden Berlin'de konferans suretiyle bir araya gelmiş olan ülke temsilcilerine, on üçüncü protokolün çıkarımlarına göre hareket ederek, Devlet-i Aliyye ile Yunanistan arasında iyi ve müstahkem bir sınır hattını tayin etmeyi emretmiştir.

Berlin Konferansı'nın beyan ettiklerine binaen verilen kararda terk etmek üzere bir mecburiyet veya Yunanlılarında herhangi bir talepte bulunabilmesi için bir hak var mıdır? Bizim anlayışımıza göre hiç de yoktur.

Doğrusunu söylemek gerekirse Yunanlıların hiçbir hakları bulunmadığından Türkler de arazi terki yapamazlar. Yunanlıların bu şekilde elde edemediklerini muharebe yoluyla elde etmeye çalışıyorlar. Fakat böyle bir muharebe mutlaka vuku bulacak olursa Avrupa'nın vazifesi arabuluculuk sıfatıyla böyle bir muharebeye de seyirci kalmak mıdır? Böyle bir durumda hakem sıfatıyla müdahale eden büyük devletler "Tan"gazetesinin ima ettiği gibi önceden verdikleri karara muhalif bir karar vermek tehlikesinde niçin bulunsunlar? Devletler önceden gördüğümüz gibi arabuluculuk sıfatıyla hareket ettikleri sırada ihtilâflı olan bir sınır hattını tayin etmekten başka bir şey yapmadılar. Bu hat tayin olunduktan sonra bunu tarafların da kabul etmesi gerekirdi.

Tan gazetesi tarafından dikkate alınmayan ve hâlbuki asıl önemli olan nokta şudur. Tartışmalı olan dava kendi davaları yani Berlin Atlaşması davası olduğundan tüm devletler hakem sıfatıyla müdahaleleri kabul etmekte haklı olabilir. Ancak mesele konferans kararı olup bu da devletlerin ortaklaşa aldıkları on üçüncü protokolün yorumundan ileri gelmiştir. Böyle bir davada hüküm vermek Avrupa'nın yetkisi dahilinde olduğu muhakkaktır. Eğer Avrupa hakem olursa Berlin Antlaşması hükümlerini uyguladığı sırada olduğu gibi bu hükmü de katî bir hüküm olacaktır. Fakat bu defa on üçüncü protokolde beyan edilmiş olan arzunun içeriğini yorumlamakla kalmayıp konferans kararının reddi üzerine meydana çıkmış bir itirazı çözmeye mecbur olacaktır. Bu defa da kendi şahsi fikirleri üzerine karar vermeyip taraflar arasında meydana çıkan tartışmayı bertaraf edecek ve her iki tarafa da hakkını verecektir. Dostumuzun zannettiği gibi Avrupa önceden vermiş olduğu

karara muhalif bir karar almasına hiçbir şekilde mecbur olmayacaktır. Çünkü arabuluculuk olduğu zaman gördüğü vazife başka hakem sıfatıyla uygulayacağı vazife başka olacaktır.

Avrupa ilk önce Yunanistan'ın ümitlerini teşvik edip sonra bu ümitleri destekledi. Fakat Yunanistan'a kendi lehine bir hak vermedi. Avrupa'nın Yunanistan'a vermiş olduğu önem barış yoluyla bir çözüm bulmaya yönelik bir önemdir. Dersaadet'ten gelen telgraflardan anlaşıldığına göre Babıali devletlerin hakemliğini "talep etmek"hususunu reddedip bu ret ile beraber bazı tekliflerde bulunmuştur.

Bu telgraflardan birisinde ilaveten deniyor ki: Bu netice şu anki siyaset çevrelerinde pek az şaşkınlık yaratmıştır. Çünkü buralarda Devlet-i Aliyye ile Yunanistan'ın hakem meclisi lehinde vuku bulacak resmî teklifleri derhâl kabul edeceklerine kimse ihtimal vermemekteydi. Şu durumda müzakereler henüz başlamamış olduğundan mesele önceden ne haldeyse yine o halde bulunmaktadır.

Diğer telgraf ise Babıali'nin hakem meclisi teklifine cevap olarak bir müzakere hazırlayıp Devlet-i Aliyye ve Yunan hududunun tanzimi için büyük devletlerin temsilcileri ile Devlet-i Aliyye ve Yunan temsilcilerinin Dersaadet'te toplanmasını teklif etmiş olduğunu haber veriyor.

Bu telgrafların beyan etmedikleri bir şey var ise o da Babıali'nin ret hakkında gösterdiği sebeptir. Yunanlılar konferansın tayin etmiş olduğu hattı terk etmemek hususunda ısrar edip hakem meclisini reddettiği hâlde Devlet-i Aliyye'nin muhalefeti için kapıyı açık bırakır gibi görünerek bunu kabul etmesi muhtemel zannedilmişti. Bu zannın büsbütün hata olduğunu beyan etmiştik. Muhakkak bir şey var ise o da şudur ki ne Devlet-i Aliyye ne de Yunanistan uzlaşmak istemiyorlar. Bu hâlde Türklerin görüşü şudur: Devlet-i Aliyye bir hakem meclisinin kararını önceden kabul edecek olursa Yunanistan'a Epir ve Teselya'nın bir kısmını meşru hakkı kendi elinde olmasına rağmen vermiş olacaktır. Devlet-i Aliyye hiçbir şey borçlu olmayıp eğer bu yerleri terk ederse hükümranlık haklarından ve bağımsızlığından feragat etmiş olacaktır.

Osmanlı siyasetçilerinin görüşü bundan ibarettir. Fakat anlaşılmayan şey ise Yunanlıların konferans kararını kati bir senet olarak kabul edip bu kararı kabul ettirmek üzere yalnız başına harekete hazır olduğunu beyan etmesidir. Yunanlıların bu şekilde hareket etmesinden menfaatleri olduğu aşikârdır. Bu şekilde tek taraflı karar alması ve bunun alâkadar diğer devlete danışmadan yapması kabul edilebilir bir şey değildir. Eğer Yunanistan Avrupa'nın nasihatini dinlemeyip böyle felâket doğuracak bir savaşa teşebbüs edecek olursa başına aöacağı belalardan yalnız kendini sorumlu tutmalıdır.

Yunanistan'ın eski ve yeni başvekilleri Mösyö Tirikopis ve Mösyö Komondoros gibi siyaset ustalarının büyük devletlerin fikir ve temayüllerini bildikleri hâlde bu kadar heyecanlı ve milleti galeyana getiren bir dil kullanması şaşılacak bir durumdur. Devlet-i Aliyye ve Yunan temsilcilerinin de dahil olacakları bir Avrupa konferansı fikri önceden de dile getirilmiştir. Böyle bir meclis olumlu bir sonuç doğurabilir. Hakem meclisi kabul edilmediğinden bu fikir daha kabul edilebilir gibi duruyor. Fransa bu fikre sıcak bakmaktadır. Fakat makalemize son verirken son söz olarak şunları söylemek gerekir. On üçüncü protokol Yunanistan'a bir hak vermekte midir ve Avrupa'ya bir vazife tayin etmiş midir? Mesele işte budur. Asl-ı Yunan meselesi dediğimiz şey işte tam da bu meseledir."

Yayınladığımız bu yazının hemen her noktasında Avenir Diplomatik gazetesi ile hemfikiriz. Özellikle yazının esasında yani onun ile beraber "Asl-ı Yunan Meselesi"olarak adlandırdığımız maddede müttefikiz. Cevabı pek kolay olan bu mesele hakkında şimdiye kadar bir karar verilememiş olması gariptir. Zira bu mesele hakkında Berlin Antlaşması'nın yirmi dördüncü maddesinde katiyen karar verilmiştir. Bu maddede Yunanistan'nın Devlet-i Aliyye ile bir hudut düzeltmeye dair müzakere etmek hakkından başka bir hakkı olmadığı açıkça belirtilmektedir. Bu madde hükmünce de Avrupa'nın vazifesi sadece arabuluculuktan ibarettir. Berlin Antlaşması'nı imza etmiş olan devletler tarafından bizzat kökünden halledilmiş Asl-ı Yunan meselesi işte budur. Bunu başka suretle halletmek antlaşmaya riayet etmemektir.

Avenir Diplomatik gazetesinin Yunanlılar ile savaşmak hakkında bize isnat ettiğine gelince şimdiye kadar olan hareketlerimiz ve samimi arzularımız bunun aksini ispat eder. Biz herkes ile barışı arzu ediyoruz ve bunu sağlamak için hiçbir fedakârlıktan geri durmuyoruz. Eğer barışa dair tüm uğraşlarımıza rağmen Yunanistan bizim ile savaşmak hususunda ısrar ederek arazilerimizi istilâ ederse bu arazileri savunmaya mecbur olduğumuz bilinmelidir ve Yunanistan kaybedeceklerinin mesuliyetini kendinde aramalıdır.[332]

Gazete Mesaje D'Atin adlı gazetenin Yunanistan'daki askeri durumla alakalı bir haberini ele alıp konuya dair görüşlerini dile getirmiştir: Atina'ya giden gönüllülerin şimdiden kendilerini kurtarmak gayretine düştüklerini söylemiştik. Mesaje D'Atin'in iddiasına göre bu gönüllüleri gözden geçirmiş olan muayene meclisleri ahlak ve adap bakımından bunların güvenilir olmayan birtakım yabancılar olduğunu ortaya koymuşlardır. Mesaje D'Atin'in bahsettiği bu yabancılar Türkiye'de ve Devlet-i Aliyye'nin diğer memleketlerinde yaşayan Rumlardır. Bunlar kendi hükümetleri tarafından güvenilmeyen insanlardır. Saltanat-ı Seniyye'nin hükümetine müracaatla bir yere yerleştirilirler bunlar. Bunların adap ve ahlakına Hükümet-i Seniyyece de güvenilmemektedir.İşte bu sebepten için hükümetimiz Yunan serserilerini tevkif için Yunan hükümetinden yardım talep ediyor. Mesaje D'Atin Gazetesi Yunan idaresine herkesin kabul olunmadığını bize göstermek istiyor. Buna diyecek yok. Fakat bizi bundan önce haberdar etmiş olsaydı firarîleri tevkif için az zahmet çeker ve hem de onları tekrar yerleştirmek için az masraf ederdik. Eğer kendisinin dediği gibi bunlar adap ve ahlak olarak sorunlu oldukları için Yunan ordusundan ihraç olunan kimseler ise bizim ele geçirip de kendisine iade eylediğimiz kişilerin daha çok olacağı aşikardır.

Mesaje D'Atin Gazetesi diyor ki: *"Eğer muharebeye başlanır ve umduğumuz gibi ordumuz zafer kazanarak Yanya ve Tırhala'ya girerse Müslümanlar kötülüğe kötülük ile karşılık verileceğinden korksunlar."* Yani Yunanlılar Müslümanlara kötülük ile karşılık vermek fikrinde değillermiş. Zira bu karşılık adeta bir lütuf makamına geçermiş. Biz zaten Yunanlıların kötülüğüne iyilik ile karşılık

[332] Süleyman, "Asl-ı Yunan Meselesi ", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 49, s. 1, (20 Ocak 1881).

verdik. Buna delil olarak hiçbir hakları olmadığı hâlde Yunanlılara vereceğimiz bu kadar araziyi gösterebiliriz.[333]

Osmanlı gazetesi Londara'da Yunan cemiyetlerinin faaliyetlerine değinerek Londra'daki havayı okuyucularına aktarmıştır: Yunan Meclisi ile Londra Yunanseverler Komitesi arasında şu günlerde bir yazışma meydana gelmiştir. Bu komite miting düzenlemiş ve Lord Rosbery'de Yunanistan lehine bir nutuk söylemiştir. Yunan Meclisi geçen Kanun-ı evvelin yirminci günkü toplantısından Londra Yunanseverler Komitesi'ne bir teşekkür ibraz etmek için bir mektubu Yunanistan'ın Londra Sefiri Mösyö Contostavlos aracılığıyla Lord Rosbery'ye tebliğ etmiştir. Bu mektupta Yunanistan hakkında sevginin ve ilginin azaldığını bildirerek diyor ki: "*Montesquieu zulüm tarafından gasp edilen insanlık hukukunu meydana çıkardı. Ben de Yunanseverler Komitesi'nin cehalet denizine dalmış olan Yunan milletinin hukukunu meydana çıkardığını söylersem mübalağa etmiş olmam. Çünkü bu hukuk Yunanseverler Komitesi sayesindedir ortaya çıkmıştır ki İngiltere kamuoyu tarafından da bu tasdik olunmuştur"*

Eğer itiraz edilecek bu hukuk meydana çıkarılmış ise bunun Mösyö Contostavlos'un bahsettiği hukuk olduğu söylenebilir. Kamuoyunun gerek İngiltere'de ve gerek diğer bölgelerdeki önemini görmezden gelemeyiz fakat Yunanseverler Komitesi'nin Yunan milleti hukukunu kamuoyunun tasdik ettiğini düşünmesi hayali hakikat zannetmek değil midir? İngiltere'de Devlet-i Aliyye aleyhinde yapılan mitingler ve Berlin Konferansı kararları aleyhine protestolar düzenlenip İngiltere'nin tarafsızlılığı hiçe mi sayılıyor? Bu hukuku beyhude yere yazıyoruz.

Lord Rosbery bunlara akıllıca bir cevap vermiştir. Lord ortaya çıkan İrlanda ihtilâlı, milyonlarca liralar masrafa sebebiyet verecek ve pek çok zaman da sürecek gibi görünen Güney Afrika Muharebesi ve Afganistan ile Hindistan'ın belirsiz hali gibi İngiltere'nin içinde bulunduğu telâşı saklamamıştır. Yunanlıları seven Lord Rosbery'nin ifadesine göre İngiliz ahalisinin büyük bir kısmı bu zorluklar arasında Yunanistan'ın girişmiş olduğu zahmete önem vermekteymiş. Bu da Yunan milleti

[333] Ali, "Mesaje D'Atin Gazetesi'ne", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 50, s. 2, (24 Ocak 1881).

için bir tesellidir! Bunlar İngiliz milletinin hepsi değil esasen üniversitelerde Rum lisanını okuyan birkaç öğrenciden ibaret olup bu öğrencilerin büyük bir kısmı Perikles'in torunları olan Yunanlılar hakkında yüzeysel ve derinliği olmayan bir sevgi hissetmektedir.

Yunan meselesini önemli addeden birkaç asilzade lordu eğlendirmek üzere bir muharebeye girişmek için insanda hiç akıl olmaması gerekir. O lordlar ki at yarışlarında ve klüplerde bir takım insanların yere düşerek vücutlarını yaralayarak insanları eğlendirmek adına icra edilen tehlikeli oyunlara da eğlence nazarıyla bakarlar. Yunanlıların böyle bir oyuna başlamayacak kadar akıllı olacaklarını ümit ediyoruz.[334]

Gazetenin aktardırığına göre Avrupa'nın en önemli gazetelerinin neredeyse tamamının Devlet-i Aliyye'nin 14 Kanun-ı Sani tarihli yazısında kullandığı itidal dolu dili takdir etmiştir. Dersaadet'de sefirlerden oluşan bir konferans toplanması hakkında Babıali'den gelen teklif tüm hükümetler tarafından olumlu karşılanmıştır. Pek yakında başlayacak olan müzakerelerin icrasında ise karşılıklı siyaset dili kullanılacaktır.

Alınan son bilgilere göre Mösyö Komondoros Kanun-ı Sani'nin yirmisinde Babıali'nin teklifine cevaben Avrupa'da bulunan Yunan sefirlerine bir yazılı emir gönderip durumu izah ettikten sonra Yunan meselesine yönelik olarak henüz verilmiş olan kararların icrası için ne lazım gelirse yapılmasını emretmiştir. Yunanistan, Berlin Konferansı kararlarının yerine getirilmesinin zorunlu olduğuna dair olan iddiasını bir defa dahi yenilemiştir.

Osmanlı gazetesi Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'nin 24 ve 28 Kanun-ı Evvel sene 1880 tarihli üç kıtalık yazılı açıklamasındaki kati ifadelerinden sonra Berlin Konferansı kararlarının mahiyeti hakkında bir şüphe gölgesi bile kalmadığını dile getirmiştir. Gazetenin daha önce de birkaç defa aktardığı gibi birkaç Yunan dostu gazete hariç bütün Avrupa gazetelerinin beyan ettiği gibi Berlin Konferansı kararları ilgili devletler tarafından kabul veya ret olunabilir, ayrıca bu kararların

[334] Salih, "Londra'daki Muhibb-i Yunan Komitesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 51, s. 2, (27 Ocak 1881).

icrası hiçbir şekilde mecburi olmayıp bu kadar sadece arabuluculuğu açıklayan bir karardır.

Yunanistan'ın bu ısrarı Avrupa tarafından genel barışı tehlikeye attığı için ayıplanmıştır. Yunanistan bütün Avrupa'ya karşı meydan okumaktan çekinmeyip kendi hamilerinin arzusuna itaat etmek istemiyor. Yunanistan'ın Avrupa tarafından tasdik olunmayan bir takım isteği nasıl iddia edebileceğini anlayamıyoruz. Yunanistan'ı daha barışsever bir yola sevk etmek için kendisine Babıali tarafından hediye suretiyle bir arazi verilmesi teklif olunmaktadır. Bu barış lehinde Avrupa ile Babıali tarafından kabul edilmekle beraber Yunanistan'ın istekleri ile hiçbir örtüşmemektedir. Yeni sınır hattını fedakârlık gösterecek olan tarafın askerî ve siyasi çekincelerine göre tayin etmek lazımdır. Yunanistan'ın siyasi müzakerelere çağırmak oraya kargaşa ithal etmek ve müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanması demektir. Yunanlıların bu tutumu Berlin Kongresi ile Haziran konferansı kararlarının yorumlanmasında Yunanistan'ın büyük devletlerce aynı görüşe sahip olmadığını gösteriyor.

Bu sebeple Yunanistan'ın müzakerelere çağrılmasındaki faydayı anlayamıyoruz. Çünkü bu müzakerelere Yunanistan'ın ortaya atacağı iddialardan dolayı mutlaka halel gelecektir. Yunanistan'ın davası Avrupa tarafından dinlenmiş olup lehinde arazi terki dahi kabul olunmuştur. Yunanistan'ın müdafaa edecek hiçbir davası yoktur. Edilecek müsaadenin derecesi üzerine uyuşmak Avrupa ile Devlet-i Aliyye'ye aittir. Avrupa bazı tavsiyelerde bulundu ve Babıali de buna karşılık geçen 3 Teşrinievvel tarihli notasında teklifini ortaya koydu. Yunanistan'ın isteklerinin kabulü mümkün olmayan istekler olduğu dile getirildi. Hükümet-i Seniyye bu bağlamda açıklama yapmaya hazırdır. 3 Teşrinievvel tarihli notada beyan olunan esası dikkate alıp meseleyi şarkta barışa uygun bir şekilde halletmek yeterlidir.

Diğer bir şekilde hareket etmek Fransa Hariciye Nazırı tarafından birbirini müteakiben üç defa ayıplanmış olan Yunan iddialarını teşvik etmek olacaktır. Yunanistan şüphesiz devletlerin ortak arzularına karşı hareket edemeyip işin sonunda Avrupa'nın isteklerine itaat edeceğinden eminiz. Binaenaleyh barış beş Avrupa diplomasisinin maharetine bağlıdır. Avrupa diplomasisi dünyanın büyük bir kısmını

denge de tutmaktadır. Diplomasisinin yanlış bir adım atması üzücü sonuçlara yol açacak olup Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'in haklı olarak korkarak dile getirdiği müşkül durum Avurapa'nın doğusunda ve belki daha birçok Avrupa memleketinde mutlaka meydana gelecektir. Durum tehlikeli ise de diplomasisinin üzerine düşen vazifeyi yerine getireceğinden ümitliyiz. Diplomasinin bu meseleyi adalet ve hakkaniyete dayanarak çözeceğini ve harp tehlikesini savuşturacağını düşünmekteyiz.[335]

Yunan Meselesine dair Berlin'de bir konferans toplanmış ancak bu konferansa Devlet-i Aliyye davet edilmemişti. Konferansta Yanya, Maçova ve Larissa Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştı. Osmanlı devleti bu konferansında kararlarını kabul etmemişti.[336] 14 Kasım 1880 tarihinde Büyük Güçlere başvurarak Yunanistan'ın giriştiği savaş hazırlıklarından vazgeçmesini ve sınır meselesinin bir an önce çözüme kavuşturulması için yeni haritada belirtilen sınır hattı esas olmak üzere Yunanlıların Osmanlı Devleti ile tekrar görüşmelere başlamasını talep etmişti. Büyük Güçler, kararlarını değiştirmemişler ve tersine baskılarını arttırmışlardır. Bundan sonra görüşmeler bir süre sekteye uğramıştır. Büyük devletlerin baskısı ile Osmanlı devleti prensip olarak toprak vermeyi kabul etti.[337]

1881 yılı başlarında Yunan Meselesi tekrar masaya yatırılınca Osmanlı Devleti Epir ve Teselya yerine Girit'in verilmesine karar vermiştir ancak bu kararın gizli tutulmasını istemiştir. Hem alınan bu karardan hem de gazetenin bu haberine bakarak Devlet-i Aliyye toprak terki konusuna artık onay vermiş olduğu görünmektedir. Gerçi Girit'in verilmesi konusuna yapılacak olan konferansa komiser olarak atanan Gazi Muhtar Paşa karşı çıkmıştır. Böylelikle bu öneriden vazgeçilmiştir. Bu durum üzerine Tesalya ve Epir yeniden gündeme gelmiştir[338] Bu son gelişmeler üzerine, Berlin Konferansı'nda altı büyük devletin elçisi ile Osmanlı Devleti arasında İstanbul'da bir konferans tertip edilmesi kararlaştırılmıştır.[339]

---

[335] Salih, "Yunan Meselesi'nin Hâl-i Hâzırı", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 53 (3 Şubat 1881).
[336] Fahir Armaoğlu, *a.g.e*, s. 534.
[337] Bülent Akyay, *a.g.e.*, s. 126.
[338] Rifat Uçarol, "1878 Berlin Antlaşması'na Göre Yunanistan Sınırının Düzenlenmesi Sorunu ve Yunanistan'a Toprak verilmesi (1878-1881)", *Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara 1986, s.155-156, 211.
[339] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 224.

Osmanlı gazetesi İstanbul Konferansın'a Yunanistan'ın katılmasını istememiştir. Sebep olarak ise Yunanistan'ın isteklerinin kabul olunamayacak istekler olduğunu, Devlet-i Aliyye'nin teklifini daha önce yaptığı Yunanistan'ın müdafaa edeceği bir davasının olmadığını öne sürmüştür. Osmanlı Devleti'nin bu isteği kabul olacak Yunanistan bu konferansa davet edilmeyecektir.[340]

Osmanlı gazetesi Yunan Başbakanı Komondoros'un meseleye yaklaşımını eleştirerek acemice bir siyasi tutum sergilediği dile getirmiştir. Gazete sözlerini şöyle sürdürmüştür: Fransa Hariciye Nazırı Barthélemy-Saint-Hilaire Yunan meselesinin gerçeklerine değinerek Yunan iddialarını çürütmüştür. Hem uluslararası hukuk hem antlaşmalar hem de protokoller hükümlerine göre konuyu değerlendirerek Yunan hükümetinin zannettiği gibi kimsenin Yunanistan'a bir şey vermesinin zorunlu olmadığını delilleri ile ispat etmiştir. Yunan taarruzunun yaratacağı sonuçların milletler hukukuna aykırı olduğunu da dile getirerek 1878 senesi ve öncesindeki savaşa Yunanistan'ın katılmadığı bir damla kanının akmadığı ve hatta bir santim bile yerinden kıpırdamadığı için Yunanistan'ın herhangi bir alacağının olmadığını ancak Yunanistan'a hediye mahiyetinde bir şeyler verilebileceğini dile getirmiştir. Fakat Mösyö Komondoros meseleye bu noktadan bakmayıp kendisi tarafından Mösyö De Moüy'e gönderilen ve gazetelerde de çıkan yazılara bakıldığında bu yazıların bir devlet başkanının kaleminden değil de alelâde bir Yunan gazetesinin kaleminden çıkmış laflarlara benzetiyoruz. Bakınız Komondoros bu konuda neler söylüyor:

Atina 1 ve 13 Kanunsani 1881

"*Mösyö Kont,*

Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'in beyan ettiği gibi Yunan devlet ricalinden hiç kimse Yunanlıların bağımsızlık mücadelesinde Fransa'nın Yunanistan'a verdiği önemi inkâr edemez. Bu sebeple kraliyet sefirleri tarafından 1 ve 27 kânunuevvel tarihinde tebliğ olunan yazı hakkında bilgi alma isteği uyanmıştır.

Nasıl Berlin Antlaşması'nın yirmi dördüncü maddesi ile konferansın kati kararları Fransa Hariciye Nazırı tarafından Devlet-i Aliyye'ye verilmiş basit bir

[340] Alif Fuad Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 186.

nasihatten ibaret oluyor da bizim isteklerimiz meşru istekler olmuyor? Tüm devletler ittifak edip kati bir karar verip bize ait olduğu Avrupa'ca tasdik olunan arazinin Devlet-i Aliyye'nin meşru malı olduğunu Fransa Hariciye Nazırı nasıl beyan ediyor? Yunanlılar taarruz etmeden Devlet-i Aliyye'den buraları alamayacağını alsa bile haksızlıkla almış olacağını dile getiriyor."

Osmanlı gazetesi Mösyö Komondoros'un bu yazısını değerlendirmiş ve söze şu şekilde devam etmiştir: Komondoros Berlin Muahedesi'nin yirmi dördüncü maddesi ile konferans kararları "*basit bir nasihat*"ten ibaret olarak Yunanistan lehinde "*bir meşru karar*"olmamasına kızıyorsa da Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'in açıklamalarından anlaşılacağı üzere konferans kararları ile antlaşma hükümleri başka bir manayı ifade etmemektedir. Yunanlılar hükümleri ve kararları işlerine geldiği gibi yorumlamaktadırlar. Fakat Yunanistan'ın bu yorumunu Avrupa siyaseti reddedip Yunanistan'ın bu noktadaki görüşlerini Avrupa'nın görüşlerine uymadığını dile getirmiştir. Yunanistan'ın tarafsız sıfatıyla Berlin Antlaşması'na katılması ve sonradan yapılan oylamalarda oy hakkı olmadığı için ve görüş belirtmediği için diğer devletlerin ve Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire marifetiyle verdikleri hükme Yunanistan için boyun eğmekten başka çare yoktur. Devletler "*icrası mecbur*"bir karar vermeyip sadece karşılıklı anlaşılması ve tarafların kabul etmesiyle arabuluculuk ederek yeni bir sınır belirlenmesini ön gören basit bir nasihat vermişlerdir. Fakat Fransa Hariciye Nazırı'nın fikirlerini Mösyö Komondoros'un nasıl yorumladığına bakalım. Komondoros diyor ki: *"Şüphesiz ilk defa büyük devletler Devlet-i Aliyye'nin Avrupa'daki topraklarının meşru bir şekilde sahibi olduğunu dile getirip tasdik etmiştir. Bu büsbütün yeni bir bakış açısıdır. Bu bakış açısı dört asıdan beri işgal edilmiş olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bu işgal esasen istikrarsız bir işgal olup hiçbir vakit meşruiyet kazanmamıştır."*

Gazete bazı tarihi gerçekleri sıralayarak Komondoros'un bu açıklamasını şaşkınlıkla karşılamış ve birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Devlet-i Aliyye'nin buraların meşru sahibi olduğunu Avrupa ilk defa tasdik ediyormuş? Asırlardan beri resmi münasebetlerde bulunan Avrupa Devlet-i Aliyye'yi buraların meşru sahibi olarak görmüyor da ya ne olarak görüyormuş Devlet-i Aliyye'yi? Bu tüm antlaşma ve mukavelelerde gayet açık bir şekilde dile getirilmiştir. Paris Antlaşması Devlet-i

Aliyye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü teminat altına almamış mıdır ya da Berlin Antlaşması'nın altmış üçüncü maddesi? Bu hüküm Berlin Antlaşması'nın altmış üçüncü maddesi gereğince halen yürürlükte olup şöyledir: *"30 Mart sene 1856 tarihli Paris Antlaşması ile 13 Mart sene 1871 tarihli Londra Antlaşması'nın yukarıdaki maddeler ile değiştirilmemiş olan hükümlerinin yürürlükte kalması kararlaştırılmıştır."* Komondoros Avrupa kıtasındaki vilayetlerimizi dört asırdan beri işgalimizin hukuksuz olduğunu bu işgalin meşruiyet sıfatını alamayacağını iddia ederek ebedi adalet adına bu işgale karşı çıkıyormuş. Komondoros'un bizim işgalimizin nasıl olup da hukuksuz olduğu iddiasında bulunabileceğini anlayamıyoruz. Bu fikir münasebetsiz olduğu kadar da şaşırtıcıdır. Bizim bu vilayetlerde bulunmamız işgal değil ancak iskandır. Avrupa kıtasındaki vilayetlerimiz de yalnız asker ve idare memurları olmayıp Bosna'daki Avusturyalılar, Afganistan'da İngilizler, Cezayir'de Fransızlar gibi birkaç kişinin iskanında ibaret değildir. Devletine ve vatanına sahip camileri ve mektepleri ve diğer kurumlarıyla oralara iskan edilmiş ve orayı vatan bellemiş halktan oluşmaktadır.Bu vilayetleri halkın ataları oraları kanları pahasına müdafaa etmiş kendileri de oraları müdafaa için elinden geleni yapmış bir ahalidir. Bunu işgal olarak nitelendirmek vahim bir iddiadır. Eğer Osmanlıların burasını dört yüz sene evvel fethetmiş oldukları ima edilmek isteniliyor ise bu itiraz etmeyip bu durum bizim hukuken meşruluğumuzu ispat eder. Her ne denilir ise denilsin bu vilayetler yalnız silah kuvvetiyle fethedilmemiştir. Buralardaki milletler padişahlarımıza itaat ederek bir sancak altına toplanmıştır. Şimdi ise bu milletler her ne olur ise olsun bu dini terk etmek istemiyorlar. Bir yabancı işgali olursa bütün bir halk ayaklanıp yabancı boyunduruğu altına girmek istemiyorlar. Bu memleketin fethedilmesi hukuksuz bir işgal midir? Komonodoros bu soruyu İrlanda ve Hindistan için İngiltere'ye ve Lehistan ile Asya'nın bir büyük bir kısmı için Rusya'ya ve Alba Dukalık'ı, Alsas ve Loren için Almanya'ya ve Cezayir'i için Fransa'ya ve diğer büyük devletlere yöneltmelidir. Acaba bu soruyu devletler hukuku nezdinde kabul edip cevap verecekler midir?

Biz başarının öyle körü körüne hayranı olmayıp yalnız ebedi adalete önem veririz. Nice defalar da kuvvete boyun eğmeğe mecbur olduk? Fakat Kırım ile Kafkasya ve başka malımız olan birçok memleket elimizden çıkarken itidalli olmayı

tercih ettik. Ahalinin cümleten hicretleri esnasından gereksiz yere konuşmayıp sessizliğimizi koruduk.Mösyö Komondoros kendi kendisine diyor ki: *"Berlin Antlaşması ile Sırbistan'a, Karadağ'a, Romanya'ya yeni araziler verilirken, Bulgaristan Emareti ve Şarkî Rumeli vilayeti oluşturulurken onlara verilen araziler de Devlet-i Aliyye'nin meşru mülkü değil miydi? Epir ve Teselya'nın sahibi olduğu gibi oralarında da sahibi değil miydi? Aradaki bu fark neden kaynaklanıyor?"* Bu soru gayet basit bir soru değil midir? Yunan Başvekili anlaşılan konuyu tetkik etmemiştir. Bu fark Yunanistan'a dair olan hükümlerin uygulanmasının mecburi olmaması, diğerlerinin ise antlaşma hükümleri gereğince mecbur olduğundan kaynaklanmaktadır.

Yazının bir başka bölümünde Yunanlıların daima bir delil olarak ortaya koyduğu iddia dile getiriliyor ve deniyor ki: "*15 ve 27 Kanunu evvel tarihli yazı Yunanistan'ın 1877, 78 Muharebesi esnasında gösterdiği akilane tutumdan memnun olduklarını beyan etmek için kendisini devletlerin beyan ve oy kullanmaya hakkı olmaksızın ve Berlin Konferansı'na kabul etmiş olduklarını tasdik ediyor. Yunanistan 1877'de müdahale etseydi Devlet-i Aliyye-i Osmaniye mahvolacak iken böyle bir harekette bulunmadığından Yunanistan'ın bu işten menfaati bu mudur?"* Yunanistan tarafından 1877 ve 78'de gösterilip defaatle övülmüş olan akilane hareketin ne olduğu malumdur. Rusya Yunanistan'ı çoktan beri terk ederek yalnız Slavlara bel bağlamış ve birleşik Slav devleti fikrine yönelmiş olması Yunanlıların ümidini kırmıştı. Yunanlıları kuvvetsiz bir hâlde bulundukları sırada ortaya çıkan savaş Atina'yı üzmüştü. Yunanlıların düzenli bir askerî kuvvetleri olmasa da ileride talepte bulunabilmek adına birkaç askerî hareket düzenlemişlerdir. Bu hareketleri gözetlemek ve önlem olarak Osmanlı ordusundan bir bölük ayrılmıştır. Belki bu da savaşı bizim tarafımıza meyil ettirebilecek bir ihtimali ortadan kaldırdığı için bize pahalıya mal olmuştur. Yunanistan askerî kuvvetlerini oluşturmak ve harp için hazırlamak adına borç anlaşmaları yapıp kendisine verildiği sandığı arazileri almak ve zapt etmek istiyor. Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire Yunanistan'a sevgisinden kaynaklı olarak haksız bir taarruzun vahim sonuçlarını Yunanistan'a hatırlatmıştır. Fakat Yunanistan Başvekili Yunanistan'ın mutlaka mağlup olacağını şimdiden haber veren Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'in nasihatlerini nasıl telakki ediyor?

Komondoros netice olarak diyor ki: *"Biz ezilsek bile devletlerden hiçbir şey ümit etmiyoruz. Avrupa tarafından tasdik edilmiş olan hakkın verdiğii şevk ile şevke gelen Yunanistan bir ihtimal mağlubiyet yaşayacaktır. Fakat mağlup olacak olursa Devlet-i Aliyye Yunanistan'ı hükmü altına aldıktan sonra Berlin Antlaşması sayesinde kurtulmuş olan diğer halklar üzerinde de galebesine devam edecektir. Balkanlar ve Aşağı Tuna'nın diğer halkları Asya istilâsına karşı sakin bir seyirci gibi kalıp kalmayacaklarını bilmek lazımdır? 1877'de Yunanlıların olduğu gibi barışsever bir politika ortaya koyan ve devletlerin adaletine itimatları bulunan, meşru bir hiçbir hakkı olmaksızın Devlet-i Aliyye'nin hükmü altında bulunan bu halklar memleketlerinin kurtuluş bayrağını bizimde beraber dalgalandıracaklardır. Sefirlerin krallık hükümetine tebliğ ettikleri yazının yazılmasına sebebiyet veren gerçekler bundan ibaret olup bunların bir nota şeklinde yabancı memleketlerde bulunan diğer sefirler aracılığıyla da devletlere arz edilmesi muhtemeldir. Şimdilik katiyen ümit ederiz ki Fransa hükümeti bundan önce Yunanlılar hakkında göstermiş olduğu adalet ve himayeyi terk etmez.*

Komondoros"

Yunanistan Avrupa'dan yardım ümidini kaybedince daha düne kadar düşmanlık etiği Bulgar ve Slavlardan yardım alma hevesine kapılmış. Bu ittifaktan iyi bir netice doğacak mıdır? Bu nazik madde hakkında kendimiz fikir beyan etmek yerine bir İngiliz gazetesinin fikir ve yorumlarını nakledelim. Bakınız "*Morning Post*"gazetesi bu noktada nasıl fikir belirtiyor:

"Yunanlılar Yunan ordusu sınırı geçer geçmez karşılarında büyük bir muhalefeti bulacaklarını anlamalılar. Yunanlılar Makedonya'da, Bulgaristan ve Şarkî Rumeli'de bir ayaklanma çıkarak harbe bunların da gireceklerini düşünmektedirler. Bunun da kendilerine büyük bir yardımı dokunacağını ümit ediyorlar. Bulgar halkını fikirlerindeki değişimin Yunanlılar farkında değillerse de Yunan devlet ricalinin farkında olması gerekir.

Journal Des Débats'ın geçenlerde Yunanlılara yaptığı uyarı bundan ibarettir. Yunan boyunduruğunun gerek İslam ve gerek Hıristiyan halk tarafından şiddetle reddedileceği ise şimdi şüphesizdir. Yunanlıların tüm Ortodoks mezhebinde

bulunan Hıristiyanları da Yunan kültürünün ve milliyetinin hegemonyası altına almak hakkındaki fikirleri Yunan komitelerinin Midlothian'daki konuşmalarında ortaya çıktı. Arnavutlar, Bulgarlar ve Ulahları İstanbul Patrikhanesi mezhebinde bulundukları vesilesiyle Atina hükümetini kabule davet etmek Güney Almanya'da sâkin olan Almanları Katolik mezhebinde bulundukları için Fransa Cumhuriyeti'ne katılmaya davet etmek kadar saçma bir tekliftir. Şurası muhakkaktır ki Bulgarlar Yunanlılardan Türklerden nefret ettiğinden daha çok nefret eder. Halbuki Bulgarlar Ortodokstur."

Yabancı gazetelerinde tasdik ettiği gibi durum ortadadır. Bulgarlar Rum boyunduruğu altından kurtulmak için senelerce muharebe etmişlerdir. Peki şimdi Yunanlılara yardım etmek istiyorlar mı? Arnavutlar ile Ulahlara gelince bunların Yunan taarruzunu def etmeye ne kadar azimli oldukları malumdur. Bizzat Rumlar bile Atina'da edilen bu mesnetsiz sözlerden artık usanmışlardır. Rumlar Yunanistan'da silahlandırılmış olan ve kurtuluş savaşı vesilesiyle soygun ve haydutlukta bulunmak için sınırı geçen asi çetelerine karşı koyarak padişahlarına olan sadakatlerinin defaatle ispat etmişlerdir.[341]

Hatırlanacağı üzere Yunanistan Berlin Kongresine üçüncü bir taraf olarak çağrılmış sadece isteklerini dile getirmesine izin verilmişti. [342] Bunun üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı, Kongre'nin 29 Haziran 1878 tarihli toplantısına katıldı ve yaptığı konuşmada, Epir, Teselya ve Girit'in kendilerine verilmesini istedi. Ancak, Girit'in Yunanistan'a terkine İngiltere şiddetle karşı çıktı. Bunun üzerine, Fransız ve İtalyan delegeleri, ayrıntıları Kongre'den sonra Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında kararlaştırılmak üzere, Yunanistan lehine bir sınır düzeltilmesi yapılmasını önerdiler. Böylece, Yunan istekleri, Berlin Kongresi gündemine girmiş oldu. Bunun üzerine Berlin Antlaşması'nın 24. maddesi, şu şekilde kabul edildi: "Osmanlı Devleti ile Yunanistan, Berlin Kongresi'nin 13. protokolünde açıklanan sınır düzeltilmesi maddesine göre, aralarında anlaşmaya varamadıkları takdirde, büyük devletler

[341] Salih, "Mösyö Komondoros'un Mantığı", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 54, s. 1, (7 Şubat 1881).
[342] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 532.

görüşmeleri kolaylaştırmak için kendilerine arabuluculuk etmek hakkını muhafaza ederler."[343]

Osmanlı gazetesi yukarıda bahsini ettiğimiz maddeye ve duruma gönderme yaparak Yunanistan'ın yapabileceğinin sadece büyük devletlerin kararlarına uymak olduğunu belirtmiştir. Gazetenin aktardığına göre Komondoros Barthélemy-Saint-Hilaire'ninn açıklamalarından yola çıkarak Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nin topraklarının meşru sahibi olduğunu dile getirmesine karşı çıkmaktadır. Osmanlı gazetesi ise Paris Barış Antlaşması'nın zaten Osmanlı Devleti'nin sınırlarını ve toprak bütünlüğünü güvence altına aldığını hatırlatarak Komondoros'un bu görüşünün yanlış olduğunu ifade eder. Osmanlı gazetesinin de dediği gibi Paris Barış Antlaşması'nın yedinci maddesi "…Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'nin tamamiyetiyle istiklâl-i âlîsine riayet etmeğe taahhüd eder ve işbu taahhüdlerinin tamamî-i icrasına müştereken mütekeffil olurlar. "şekliyle kayıt altına alınıp büyük güçler tarafından Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı garanti altına alınmıştı.[344]

Osmanlı gazetesi Komondoros'un Osmanlı Devleti'nin Balkanları hukuksuzca işgal ettiği çıkışına karşı gelerek buraların Osmanlı vatandaşlarının yüzlerce yıllık yurdu olduğunu, camileri ile okulları ile buraları vatan tuttuklarını, büyük devletlerin sömürgeleri ile karıştırılmaması gerektiğini dile getirmiştir. Mösyö Komondoros Osmanlı-Rus savaşı esnasında Yunanistan'ın tutumundan bahsederek savaşa dahil olmamasının Osmanlı Devleti'nin faydasına olduğunu bu sebeple de takdir edildiğini belirtmiş bunun sonucunda ise Berlin Antlaşması'ndan herhangi bir kazanım elde edemedikleri için haksızlığa uğradığını ifade etmiştir. Aslında olaylar tam olarak Komondoros'un dediği gibi olmamıştı. Yunanistan savaşın sonuna doğru Rusların kazanacağını anlayınca Teselya'yı işgal etmeye başlamış İngilizlerin tepkisi üzerine de geri çekilmişti. Bunun karşılığında ise Yunan çıkarlarının gözetileceği vaat edilmişti.[345] Osmanlı gazetesi ise Komondoros'un bu görüşüne Yunanlıların savaş esnasındaki bu hareketini hatırlatarak Osmanlı Devleti'nin birkaç taburunu

---

[343] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994),* Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 365.

[344] *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı(1853-1856),* T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü , Ankara 2006, s. 101.

[345] Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 365.

meşgul ettiği, belki de savaşın seyrine olumsuz etki ettiğini dile getirerek karşı çıkmıştır.

Osmanlı gazetesi son olarak Rusların Slavlara yönelen ilgisinden bahsederek Yunanistan'ın Rusların korumasından ve desteğinden yoksun kaldığını hatırlamaktadır. Gerçektende Yunanistan'ın zamanla batı Avrupa devletleri ile olan ilişkisinin güçlenmesinden dolayı veRusların Panslavizm politikası gereğince Ruslar, Balkanlardaki Slav unsurlara ilgi göstermiş özellikle 1860'lı yıllardan itibaren Bulgarlar ile ilgilenmeye başlamışlardı.[346] Gazete, Yunanlıların Balkanlardaki bu unsurlardan yardım beklemesine şaşırarak Yunanlıların diğer Balkan uluslarının özellikle de Bulgarların ne düşündüğü konusunda bir fikri olmadığını dile getirmektedir.

Yunan Başvekili Mösyö De Möye'e yazdığı mektubunda, Atina hükümetinin Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'in emirleri aleyhindeki itirazlarını diğer devletlere bildirilecek olan notada açıklayacağını beyan etmişti. Mösyö Komondoros bu itirazlarını diğer devletlere tebliğ etme hususunda herhangi bir tehire gitmediğinden bu notasının bir suretini son posta ile gelen yabancı gazetelerde görmekteyiz. Başvekil notasında, Berlin Konferansı protokolünün Teselya ve Epir vilayetlerinde asayişi iade ve bu suretle şarkta barışa katkı lüzumu üzerine hazırlanmış olduğunu beyan ediyor ancak Berlin Konferansı imzalandığı sırada Teselya ile Epir'de bir barış ve asayiş zaten vardı. Birkaç Yunan çetesi sınırı geçmiş olsa da bunlar Osmanlı askerleri tarafından bertaraf edilmiş ve ahali de buna yardım etmişti. Yunan hükümeti ahalinin hoşnut olmadığı için ayaklandığını ve boyunduruktan kurtulmak arzusunda olduğunu ileride iddia edebilmek için sınırın beri tarafından silahlı çeteler oluşturmuştu. Hükümet-i Seniyye asayiş ve emniyeti buralarda her zaman sağlamıştır. Berlin protokolü sırasında bazı siyasetçiler hem Yunan sevgisinden hem de balkan toplulukları arasında denge kurabilmek için Slav kavimlerinin yanında Yunanlıları da desteklemiştir. Bu siyasetçiler Devlet-i Aliyye düşmanı olmayıp sadece Slavların bu denli güçlenmesine karşılık Yunanlıları desteklemişler ancak bu durum Devlet-i Aliyye'nin aleyhine olmuştur. Mösyö

[346] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 367-368.

Komondoros'un Devlet-i Aliyye ile bir savaş çıkması durumundan Slavlardan yardım beklemesi de Yunanistan'daki iktidar yokluğunu da ispat etmektedir.

Mösyö Komondoros, Avrupa'nın sulh ve menfaati için Devlet-i Aliyye'ye karşı zor kullanmanın gerekli olduğunu beyan etmiştir. Komondoros'un sevgisini kazanmak için hukukumuzu ve arazimizi bağışlamalı, iddialarına karşı derhal boyun eğmeli ve hatta Yunanistan'ın almayı arzu edipte alamadığı bölgelerin Yunanistan tarafından alınmasına silahlı kuvvetlerimizi ile yardım etmeliymişiz. Fakat halkımızı yabancı bir devlete tabi olmaya mecbur etmektense Pelopenezli komşularımızın zararsız hiddet ve gazabına uğramayı tercih ederiz. Biz hakkımızda edilen iftiralara önem vermeyerek vazifemizi yerin getireceğiz.

Mösyö Komondoros Berlin Konferansı'nda[347] Yunanistan'a arazi tahsis edildiğini, Babıâli'nin ise bundan yedi ay evvel konferans kararlarını Yunanistan lehine kabul etmiş olduğunu iddia etmektedir. Şimdi ise Babıâli'nin bu kararları reddedip ve yahut sınırsız bir müddet için ertelemeye hakkı olduğunu iddiasında bulunup konferans kararlarına uymadığını iddia etmektedir.

Fıkranın tümü incelendiğinde "*tahsis*" kelimesinin "*tayin*"manası ifade ettiğini anlamaya az bir akıl yeterlidir. Ve bundan başka konferans kararlarının uygulanmasının mecburi olduğunu iddia eden Mösyö Komondoros'un ortaya attığı deliler evrakın tarafsızca incelenmesine yardım etmemektedir.

Büyük devletlerin sefirleri 15 Temmuz sene 1880 tarihinde konferans kararlarını Atina'ya şu ifade ile tebliğ etmişlerdir: "*Devlet-i Aliyye ile Yunan devleti hududunun tashihi için devletlerarasında yapılan müzakereler hiçbir netice vermediğinden 13 Temmuz sene 1878 tarihli karar gereğince devletlerarasında arabuluculuk icrasına memur olun aşağıda imzası bulunan devletlerin temsilcileri Berlin'de konferans suretiyle toplanmışlardır.*" Şimdi devletler bir arabuluculuk yapılması için konferans suretiyle toplanmışlar. Bu durumda devletlerin kararlarını, Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'in bu manada yazmış olduğu muhtelif yazıların da ispat etmiş olduğu gibi, tarafların kabul veya reddetmekte özgür oldukları anlaşılmakta ve bu kararların sadece tavsiye niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Mösyö

[347] 16 Haziran 1880'de Yunan meselesi için toplanılan Berlin Konferansı kast ediliyor.

Komondoros aleni bir şekilde ortada olan bu duruma karşı muhalefet ediyor. Kendisinin siyasi becerisi Fransa Hariciye Nazırı'nın fikirlerini ihlal edemeyeceği gibi Yunan davasının ilerlemesine de yardım etmeyecektir.[348]

Osmanlı gazetesi Avrupa'nın çeşitli gazetelerinden alıntılar yaparak Avrupa kamuoyunun Yunan meselesine dair tutumlarına bir ışık tutmuştur. Osmanlı gazetesinde Avrupa gazetelerinden aktarılan bölümler şöyledir:

29 Kânunusani tarihli Examiner adlı İngiliz gazetesi dikkate değer bir bent yayınladı. Yunan meselesine dair Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'in yazısından sonra Mösyö Gambetta'nın fikirlerini yayınlayan République Française gazetesinin, Fransa Hariciye Nazırı aleyhine itiraza başlamasını da Examiner gazetesi yorumlayarak Mösyö Gambetta'nın isteğinin Londra Sefiri olan Mösyö Challemel-Lacour'un hariciye nazırı olması olduğunu dile getiriyor. Avrupa'da barışın devamlılığını arzu edenlerin Mösyö Gambetta'nın fikirlerine meydan vermemesi gerektiğini dile getiriyor.

St. James adlı İngiliz gazetesi Yunan meselesinin çözülmesini muhtemel olduğunu ve siyasi temayüllerin bu meseleyi iyilikle çözmeye taraftar olduğunu ancak ilkbaharda çıkabilecek bir savaşın ihtimalinden de bahsederek bu savaşın getireceği karışıklıktan korkulması gerektiğini söylüyor.

İngiltere'de liberal bir tutum sergileyen Spectator adlı gazete Yunanistan'ın davasına sahip çıkmaktadır. 1880 Ağustosu'nun 25'inde yayınlanan sarı kitaptaki müşterek nota ile Berlin Konferansı kararının icrası mecburi bir karar olmayıp basit bir nasihat olduğunu söyleyen Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'in açıklaması arasında çok büyük bir çelişki olduğunu beyan etmektedir. Yunan meselesinin yeniden müzakere olunmasına büyük devletlerin o zaman razı olmayıp daha sonra siyasi sebeplerde görüş değiştirmesiyle zikrolunan notanın bir hükmü ve ehemmiyetinin kalmadığını yazıyor.

İngiltere Başvekili ile arkadaşlarının Yunan iddialarını teşvik etmesine hemen hemen tüm İngiliz basını itiraz etmekte olup bunlardan Manchester Courrier

[348] Salih, "Yunan Kabinetosu'nun Yeni Notası", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 55, s. 1, (10 Şubat 1881).

gazetesi diyor ki: "*İngiltere hükümetinin bu yoldaki teşvikleri Yunanistan'ın hezimete uğramasına sebebiyet verecektir. Çünkü Yunanistan hiçbir yabancı yardım alamayacaktır. Bu savaş küçük bir Fransa–Almanya savaşı örneği gibi olacak Devlet-i Aliyye hiçbir maniye uğramadan Yunanistan'ın başkentini zapt edecektir. Kabinenin içinde bulunduğu bu büyük hatadan acilen dönmesi gerekir. Aksi durumda Yunan başvekili Komondoros hiddetlenerek Gladstone'nin rezilliklerini meydana çıkaracaktır. İngiltere Yunanistan karşısında Fransa'nın şimdi ki durumunda daha kötü bir duruma gelecektir."*

5 Şubat tarihli England gazetesi Mösyö Gladstone kabinesiyle onların savaş yanlısı tutumuna şiddetle karşı çıkıyor ve diyor ki: *"Dokuz ay evvel İngiltere Liberal Partisi iktidara gelmişti ve o zaman batıda ve doğuda bir barış görülmekteydi. 1878'deki savaşın faciası yavaş yavaş sükûnet bulmuş Berlin Antlaşması'nın barışçıl hükümleri yavaş yavaş icra edilmeye başlanmıştı. Hiçbir millet ele silah alıp bu rezilliği tekrar ortaya koymaya cüret edememiş ve Avrupa'yı yeni bir karışıklığa sokmaya cesaret edememişti. Velhasıl hiç olmazsa bu durum birkaç sene devam etmeli ve mazlumların akan kanı durmalı düşüncesi etrafta hakimdi.*

Kraliçe hazretlerinin nutku Berlin Antlaşması hükümlerinin icra edileceğini işaret ediyor. Ancak bu icra komşunun duvarlarını yıkmaya benziyor. İşte bunun gibi Mösyö Gladstone Berlin Antlaşması'nın Müslüman halkın menfaatine yönelik olan Osmanlı Devleti'nin geri kalan memleketlerinin bütünlüğünü temin eden hükümleri görmezden gelerek Devlet-i Aliyye için çok büyük fedakârlık gerektiren ve bir yaptırım uygulamak istiyor. Mösyö Gladstone iç isyanları bertaraf etmek üzere hiçbir tesiri olmayan kuvvetini Babıâli'nin Karadağ ve Yunan meselelerini katiyen çözmek için kullanmaya çalışıyor."

Memoriale Diplomatique gazetesi yazmış olduğu gayet açık bir bent ile bu sorunun tek çözümünün Babıâli'nin barışçıl teklifinden başka bir şey olamayacağını dile getiriyor. Avrupa kıtasının geleceği ve asayişinin korunması için Devlet-i Aliyye'nin Avrupa'yı tehlikeye sokmayacağını dile getirerek Yunanistan'ı itidale çağırıyor ve aşağıdaki açıklamayı yapıyor:

"Berlin Antlaşması protokolleriyle Berlin Konferansı'na ziyadesiyle tutunmakta olan Yunanistan hatırdan çıkarmamalıdır ki antlaşmayı imzalayanlardan birisi de bizzat Devlet-i Aliyye'dir. Kongrede Devlet-i Aliyye temsilcilerinin arzusuna mugayir olarak Yunan temsilcileri dinlenmiş ve yine bu temsilcilerin protestolarına kulak verilmeyerek Yunanistan'ın sınır düzenlemesi arzusu 13. protokole eklenmiştir. On dokuzuncu toplantı da arabuluculuk hakkındaki 24. bent okunur okunmaz Devlet-i Aliyye'nin birinci temsilcisi ayağa kalkarak sınır düzenlemesi meselesine Babıâli'nin katiyen rızası olmadığını dile getirmiştir. Yunan meselesinin özel bir şekilde ilerde büyük devletleri haberdar etmek hakkını Babıâli'nin muhafaza ettiğini ve "arabuluculuk"kelimesi yerine "küsleri barıştırma(telif-i zatü'l-beyn)"kelimesinin konulmasını teklif etmiş ve bu husus temsilciler arasından konuşulmuştur. Kongre reisi ise "bu bendin Devlet-i Aliyye temsilcilerini ilgilendirmeğini belirtip bu konuda müzakere yapmakta altı büyük devletin özgür olduğunu ifade etmiştir.

Şu ifade ve beyanlar incelendiğinde on üçüncü protokol ve yirmi dördüncü bendin Babıâli için büyük devletler ve Yunanistan'a karşı bir mecburiyet doğurmadığını büyük devletlere ise sadece hakem olmaktan başka bir yetki vermediği neticesi çıkar.

Babıâli itiraza mahal vermeyecek şekilde iyi niyetini ibraz etmiş ve Berlin Antlaşması'nın sonuçlarına göre hiçbir mecburiyeti olmamasına rağmen 3 Teşrinisani tarihli notasıyla Yunanistan'a geniş araziler ikram ettiğini daha sonra bir başka nota ile de bunu genişleteceğini bildirmiştir.

Demek oluyor ki Babıâli'nin 15 Kanunusani tarihli resmi yazısıyla teklif olunan müzakereler şüphesiz bu son nokta üzerine icra olunacaktır.

Bizim fikir ve zannımıza kalırsa Babıâli'nin vücuda getirmiş olduğu bu iyi niyetli tutumu Yunanistan'ın dikkate alması gerekir. Hükümet-i Seniyye söz verdiği Yunan hükümeti büyük devletlerin ifadelerine kulak asmıyor. Acaba Atina'da savaş yanlısı politikanın üzücü neticeleri kendisini gösterecek?"[349]

[349] İlhami, "Gazetelere Bir Nazar", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 56, s. 2, (14 Şubat 1881).

Osmanlı gazetesi telgrafnameler ve yabancı gazeteler yoluyla edindiği bilgilere dayanarak Yunan meselesinin yakında çözüleceğini dile getirmektedir. Daha önce Dersaadet'te bir konferans düzenleneceği olunacağı söylenmişti. Gazetenin aktardığına göre sefirler barışçıl bir yolla sorunun çözülmesi için Babıâli'ye çözüm önerilerini sunmak istemişlerdir.

Gazete bazı sefirlerin de Avrupa başkentlerini dolaştığını dile getirmekle beraber bundan iyi bir sonuç çıkarmasını temenni etmiştir. Daha sonra Osmanlı gazetesi sözlerine şöyle devam etmiştir. Bu kişilerin her başkente vuku bulan ziyaretleri memnuniyet verici olup yüksek bürokratlar ve siyaset siyasetçiler ile olan mülakatları halkın zannettiği kadar mühim olmasa da hakikat için fayda sağlamaktadır. *"Hakikatin ışığı fikirlerin çarpışmasından çıkar."*Diplomasi kendisini bu kaideden müstesna tutmak şöyle dursun tam da buna riayet eder. Bu müzakereler olmasa sırma üniformalara ve tüylü şapkalara ne lüzum kalır. Birçok gazete yazılarında durumu ve diplomasinin tavrı ve icraatları hakkında olumlu yorumlar yaptılar. Bu sırada çağımız fenninin müthiş çocuğu olan telgraf muhterem Gladstone'nin pek sevdiği Homeros'un İlayda'sında tarif ettiği kahramanların vazifesini ifa ediyor.[350]

Gazete sözlerini şu şekilde devam etmiştiştir: Halk bu diplomasinin sonucunun ne olacağını merak ediyor. Savaş mı olacak yoksa barış mı? Bunu pek çok kişi kendi kendilerine soruyor. Bu konferansları ve nümayişleri tercih ettiklerinden, kendi kararlarını gizli olarak adlandırdıklarından ve iddia olunduğuna göre Fransa'da hem kamuoyuna hem meclise ve hem de hükümete bunları müsait bir şekilde açıklamadıklarından dolayı bu diplomatlar eleştiriliyorlar. Diplomasinin işi müzakere ve politik anlaşmalıkları büsbütün dostane bir şekilde çözmektir. Her şey diplomasi geçmiş zamanlarda hiç başarılı olmamıştır ama şimdi başarılı olması içi dua ediyoruz.[351]

Yunan Başvekili Mösyö Komondoros'un siyaseten yön değiştirip buna zemin hazırlamak için Fransa Hariciye Nazırı'ı Barthélemy-Saint-Hilaire'nin görüşlerinden nasıl kurnazlıkla istifade ettiğini 8 Şubat tarihli Correspondance De

[350] Zeus'un habercisi Hermes'i kast ediyor. *Mitoloji*, Ntv Yayınları, İstanbul, 2010, s. 148.
[351] Salih, "Müzâkerat-ı Karîbe", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 56, s. 2, (4 Şubat 1881).

Pesth gazetesi *"Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire ve Mösyö Komondoros'un nedameti"* başlıklı yazısıyla şöyle dile getirmiştir: *"Fransa meclisinde Hariciye Nazırı Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'nin bu ayın üçüncü günü söylemiş olduğu nutkunda 1880 Kânunusani 28 tarihiyle Atina sefiri Kont Moüy'e göndermiş olduğu yazının Yunan Başvekili tarafından basiretsizlik ve düşüncesizlikle karşılandığından üzüntü duyduğunu söylemiştir. Mösyö Komondoros'un bu ayın on üçüncü günü vuku bulan şiddetli cevabı gereken tesiri göstermeyip aynı ayın altıncı günü Konta Moüy ile olan karşılıklı konuşmanın tamamen basit bir konuşmadan ibaret olduğunu dile getirmiştir."*

Osmanlı gazetesi Yunan Başvekili'nin her ne kadar biraz geç kalmışlarsa da şimdi sükûneti ele almak istediğini dile getirmiştir. Gazetenin aktardığına göre Mösyö Komondoros'un kendisi yelkenleri suya indirdikten sonra vatandaşlarını da itidale davet ediyor.

Gazete Şubatın beşinci günü Yunan Meclisi'nde Başvekili tarafından okunan nutku şöyle aktarıyor: *"Efendiler! Acele etmeyip akilâne bir şekilde itidal ile hareket edelim. Acele ederek faydasız müzakerat ve münakaşaya sebebiyet verirsek kendi davamızın yararına çalışalım derken bu davaya zarar veririz. Vatan için olan gayretimizi kötülüğe vardırmamalıyız. Vatanımızın menfaatine olacak şekilde hareket etmeliyiz. İşte bu sebeple davaya zararı olacak aceleciliği elden bırakmamız gerekir."*

Osmanlı gazetesi yabancı bir araziyi ve yabancı bir halkı ilhak etmeyi Mösyö Komondoros'un vatanseverlikten saydığını dile getirmiştir.Arnavut ve Ulahların uğrayacakları zulmü ve nice günahsızın akacak kanlarının yaratacağı dehşeti Mösyö Komondoros'un anladığını ve fikrini değiştirdiğini beyan edere Komondoros'a teşekkürlerini sunmuştur.

Gazete herkesin yapması gerekenin barışı korumak olduğunu dile getirip bunun için öteden beri çalıştığını dile getirmiştir. Osmanlı gazetesi Yunan Başvekili'ne seslenerek "Eğer akıllıca bir şekilde harekette bulunmadığını düşünüp

teklifimizi kabul etmek hususunda çekiniyorsa kalbinin hırsını ve çarpıntısını geçici olarak ertelemeli"diyerek uyarıda bulunmuştur.[352]

Osmanlı gazetesi Mösyö Komondoros'un yumuşadığını vatandaşlarını itidale çağırdığını ifade etmektedir. Yunanistan Avrupa'nın savaş istemediğini olası bir savaşta da Yunanistan'ın yalnız kalıp herhangi bir yardım alamayacağını anladığı için İstanbul görüşmeleri öncesinde itidalli görünerek büyük güçlerin teveccühünü kazanmaya çalışmıştır. 8 Şubat 1881'de Osmanlı Devleti prensip olarak Yunanistan'a toprak vermeyi kabul etmiş ve müzakere için büyük güçleri İstanbul'a davet etmişti.[353]

Gazete Komondoros'un ve Yunanlıların başka bir halkın arazisini ele geçirmeyi vatanseverlikten saymalarını eleştirerek Arnavutların ve Ulahların eziyet göreceklerini dile getirmiştir. Rum kilisesi hali hazırda özellikle Ulahları sürekli Helenleştirmeye çalışmakta bu da Ulahların şikayetlerine sebep olmaktaydı. Özellikle 1880'den sonra hem Bulgarlar hem de Rumlar Makedonya'daki Ulahları asimile etme çalışmalarına hız vermişti.[354] Ayrıca daha önce Mora'da ve başka yerlerde Yunanlıların Türklere ve diğerlerine neler yaptığı hala unutulmamıştı. Sadece Nisan 1821'de Mora'da yirmi bin Türk, Yunan komşuları tarafından boğazlanmıştı.[355] Tüm bunlar hatra getirildiğinde Osmanlı gazetesi Rumlar ve Arnavutlar adına endişelenmesi ve bu endişesini dile getirmesinde haklıydı.

Osmanlı gazetesi herkesin Osmanlı Devleti'ne nasihat vermesini eleştirmektedir. Beyoğlu ve Galata basının ise herkesten çok bu işe soyunduğunu dile getirmektedir. Bu konudaki görüşlerini şu şekilde beyan etmektedir. Beyoğlu gazeteleri bize her gün düşmandan daha çok zorluk çıkarıyorlar. Messenger ve İstanbul gazeteleri savunmamızın hiçbir sebebe dayanmadığını ve yegâne selametin arazi terkinden ibaret olduğunu ispat etme noktasından ortaklık ediyorlar. İş yalnız yardımdan ibaret olsa bu vasıta bazı kimselerin nazarında oldukça icrası kolay bir vasıta olarak görülebilir.

---

[352] Süleyman, "Tebdîl-i Meslek", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 57, s. 1, (17 Şubat 1881).
[353] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 366.
[354] Bilgin Çelik, "Balkan Savaşı Öncesi Yükselen Milliyetçilikler Karşısında Ulah-Arnavut İşbirliği Ve Etkileri", *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sempozyumu*. Ankara 2013, s. 3.
[355] Salahi Sonyel, *Türk Yunan İlişkileri 1821-1923* , Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s.31

Bizim arazi yardımında bulunmamız gerekliliğini tavsiye eden bu gazetelerin neden daha önce Güney Afrika'da silah ile fethedilmemiş olan Transvaal'in[356] terki niçin İngiltere hükümetine tavsiyede bulunmadıklarının sebebini anlayamıyoruz? Transvaal ahalisinin kendi bağımsızlıkları için akıttıkları kana son vermek için neden adım atmadılar? İngiltere'den uzak bir bölge olan Transvaal birkaç sene önce ilhak edilmiş olmasına rağmen İngiltere hükümeti nüfuzunu idame için burasını terk edemiyor. Almanya'da ve Felemenk'te Boerler[357] lehinde yürüyüş düzenlenmişse de bizim bildiğimize göre şimdiye kadar hiçbir hükümet bunların davasını ele almamıştır. Messenger ve İstanbul gazeteleri İngiliz yanlısı olmaları münasebetiyle İngiltere hükümetine Güney Afrika meselesi veyahut İrlanda meselesi üzerine nasihat edebilir iken bizim memleketimizde eleştiri vazifesini kendilerine tercih ediyorlar.

Biz sadece bir örnek ortaya koyuyoruz. Hiçbir devleti kötülemek gibi bir arzumuz yok. İngiltere Transvaal'ı terk etmek ya da muhafaza etmek de serbesttir ancak aynı şeyi kendimiz için de talep etmemiz çok şey midir?

Almanya ve İngiltere sefirlerinin gelişleri bize uzun nasihatleri vermesi için köprünün diğer tarafındaki dostlarımıza vesile oldu. Messenger Gazetesi bu durumdan istifade ederek ve hali hazırdaki karmaşanın tehlikesini bertaraf etmek için Osmanlı meclisindeki akıl ve dirayetin üstün geleceğini temenni ediyor. Tehlike büyükmüş. Bu bilmiş tavır bizi hiç şaşırtmamıştır. Köprünün ötesindeki dostlarımız bizi bu tavra çoktan beri alıştırmışlardır.

Messenger gazetesi Babıâli'nin Rusya ile sulh ve yahut harp meselesini bitirmiş olan Londra protokolünün sonucundan mühim bir sonuç çıkacağını ehemmiyetli bir tavır ile haber verdiği zaman kendisine öyle bir mühim vazife isnat ediyor ki dili adata gaipten haber veriyor zannedilir. Fakat dostumuz Rusya'nın daha o zaman askerini silah altına alınmasını emredip Sırbistan ve Karadağ savaşlarına girişmiş ve bir ültimatom çekerek baskı bir mütareke imzalatmış olduğunu unutuyor. Hatta o zaman Dersaâdet Konferansı'nın Rusya süngüleri altında müzakere edeceği

[356] Transvaal, bugün Güney Afrika Cumhuriyeti sınırları içinde kalan bir bölgenin adıdır. Ferhat Korkmaz, "Servet-i Fünûn Şair Ve Yazarlarının Transvaal (Boer) Savaşları Karşısındaki Tutumu Hakkında Bir Araştırma", Edebi Eleştiri Dergisi, 2018, s. 82.

[357] Güney Afrika'daki Hollandalılara Boerler denilmektedir. Ferhat Korkmaz, *a.g.m.*, s. 83.

söylenmişti. O zaman yardımda bulunmuş olsaydı bunun faydasız bir tembellik olmamış olacağı bizce temin olunabilir mi? Fakat o zamanın hali şimdiye mukayese edilebilir mi? O zaman iki emaret muharebede bulunduğu gibi bir büyüt devlet de silahlanıp ve Avrupa'nın tarafsızlığından istifade ederek düşüncelerini fiili olarak tatabik etmeye hazırdı. Şimdi ise bütün devletler barış arzusunda bulunduklarını beyan edip Yunanistan'ın savaş hazırlıklarını kınamakta ve ihtiyatsız hareketlerinin sonuçlarına dair Yunanistan'ı uyarmaktadırlar. Devletlerin Yunanistan lehinde bazı kararlar vermiş olmalarına karşılık içlerinden bazıları bu kararların adeta nasihatten başka bir şey olamayıp ve Yunanistan'ın silah kuvvetiyle sonuç alabileceği bir senet olmadığını Yunanistan'a haber vermektedirler.

Başkentimizde basılan ve yayınlanan ve Yunanistan'a sevgi besleyen gazetelerin gayretlerine karşılık Avrupa'nın en mühim gazetelerinin ifadeleri aklımızda olup bunlar daha çok tarafsız olduklarından meseleye İstanbul'daki yabancı gazetelerinin baktıkları gibi bakmıyorlar. Bu Avrupa gazeteleri Yunanistan'a aynı uyarılarda bulunmakla beraber hiçbir vakit dışarıdan bir yardım ümidinde bulunmaması gerektiğini söylüyorlar.

Yunan meselesinin durumu ile Devlet-i Aliyye ve Rusya muharebesinden önceki durum arasında bir fark vardır. Bu farkı meydana çıkarmak için antlaşmanın yirmi dördüncü meydandadır. Yirmi dördüncü madde bizi hiçbir kesin taahhüt altına sokmayıp sınır düzenlemesi tavsiye etmekte, anlaşmazlık durumunda ise Avrupa'ya arabuluculuk tavsiye etmektedir. Bu sınır düzenlemesini teklif ettiğimiz gibi hala da teklif etmekteyiz. Eğer mesele çözülemezse tekrar tekrar beyan ettiğimiz gibi kabahat bizim değildir.

Babıâli'nin 3 Teşrinevvel tarihli notası memnuiyet verici bir çözüm önermekteydi. Bu çözüm önerisi şimdi kabul edilir ise sorun bertaraf edebilir. Fakat Messenger gazetesi bu esası terk ederek Berlin Konferansı kararlarına daha çok önem vermemizi tavsiye ediyor. Arazi terkinin icrasının daha kolay bir yöntem olduğunu iddia eden dostumuz eğer Avrupa gazetelerine göz gezdirecek olursa Avrupa'nın Berlin Konferansı'nın kongre protokollerinden uzaklaşmış olduğunu görüp konferans kararlarına önem vermemiz tavsiyesinden vazgeçer.

Messenger'ın ifadesine göre Devlet-i Aliyye'nin askerî kuvvetlerinin Yunan askerlerinden daha çok olduğu için strateji mevkilerin bir kıymeti yokmuş. Yunanistan devletlerin yardımını alamadan Devlet-i Aliyye üzerine herhangi bir hücum da bulunamazmış Bu yardım olsa dahi Devlet-i Aliyye'nin bu mevkileri savunmasının kendisi için bir faydası yokmuş Mesenger'ın bu delilleri hükümsüzdür. Devlet-i Aliyye başka bir mesele ile meşgul olduğu sırada Yunanistan devletlerin yardımı olmaksızın bize savaş ilan edecek olursa stratejik mevkiler Yunanistan'ın elinde bulundukça Osmanlı arazilerine tecavüz için bundan istifade edecektir. Yunanistan Avrupa'nın yardımı ile bize savaş ilan edip de namusumuzu savunmaya mecbur ederse bu mevkiler bizce son derece önemlidir. Burası şüphesizdir. Ümit ederiz ki dostlarımız bizden icrası mümkün olmayan fedakârlıklar talep etmezler. Messenger gazetesi devletlerin kararlarını Yunanistan'ın kabul edeceğini ve devletleri bir karar alabilmeleri için Babıâli'nin uygun bir arazi vermesi gerektiğini beyan ediyor. Fakat Yunan gazeteleri ile Atina Hariciye Nezareti'nden çıkan yazıları incelediğimizde büyük devletlerin nasihatlerine Yunanistan'ın o kadar da yanaşmadığını itiraf etmeliyiz. Yunanistan devletlerin kararlarını kendi isteklerine uygun olmak şartıyla kabul etmekte olup aksi takdirde bütün Avrupa'ya meydan okumaktadır. Yunanistan'ın konferans kararlarının icrasının mecbur olunduğunu Fransa Hariciye Nazırı'nın yüzüne karşı iddia etmişse de Avrupa sefirleri Yunanistan başkentini terke karar vermiş gibi görünmektedir. Beyoğlulu dostumuz son makalesinde eğer bazı teklifleri kabul etmeyecek olur ise sefirlerin Dersaâdet'ten de gideceklerini emin bir tavırla beyan ederek bizi hayrete düşürüyor.

Birkaç seneden beri bundan daha kötü şekilde hayrete vardıracak derecede garip siyasi vakaları görmeye alıştık. Fakat durumu dostumuz kadar da çözümsüz görmemekteyiz. Ayrıca Avrupa'nın son savaştan önce görmüş olduğumuz diplomatik tutumu göstermeyeceğini ümit ediyoruz. Avrupa menfaatine, aklına ve haysiyetine aykırı bu tutumu tekrar sergilerse Devlet-i Aliyye ahalisi Avrupa'yı medeniyet, akıl ve dirayet kaynağı olarak sevdikleri halde onun hakkında ne düşünür?

Sözlerimize son verirken "*İstanbul*"gazetesi hakkında da birkaç söz söyleyeceğiz. Bu gazete Türk gazetelerinin vatan sevgilerini takdir etmekle beraber bu gazetelerin kendi vatandaşlarına durumun kendilerine yüklediği fedakârlıklara

tahammülü tavsiye ettiklerinden dolayı kızıyor. Her memlekette hakikaten milletin gazetesi olan gazetelerin vazifesi bu değil midir? Fakat şehrimizde basılan yabancı gazeteler tarafından haksızca baskıya uğrayan Türk gazeteleri Atina gazetelerinin yaptıkları gibi komşu bir memlekete karşı delicesine bir din kavgası tavsiye ve nasihat etmiyorlar. İstanbul gazetesi memleketin arzusunun böyle tercümanlarının bulunmasını üzücü olarak niteliyor. Fakat Galata gazetesi memlekete en esaslı hukuk ve menfaatin bekasını değil vuku bulacak her çeşit isteğe boyun eğmesini nasihat ederek acaba diğer gazeteler ile ortaklık etmemizi mi arzu ediyor? Milli haysiyet ve vatanın hakiki menfaatleri hakkında bizim fikrimiz Haliç'in diğer tarafındaki fikre örtüşmediğini de İstanbul'a söylemeye mecburuz.[358]

Osmanlı gazetesi birkaç gün sonra Fransız meclisinde geçen ve Yunanistan'a otuz bin tüfek satışıyla alakalı bir tartışmayı gündemine almış, Fransız meclisinde vuku bulan tartışmaları okurlarıyla paylaşmıştır.

Geçen Şubat'ın yirmi birinci günkü toplantısında otuz bin tüfek adıyla Fransa millet meclisinde soru sorulmuştu.

İngiltere'nin mavi kitabında görülen "*Fransa Harbiye Nezareti tarafından Yunan hükümetine verilmesi vaat edilen otuz bin tüfeğe*"dair olan iki kıta yazılı emir bu sorunun sorulmasına sebep oldu. Bu iki yazı 7 ve 10 Ağustos tarihiyle ve 174 ve 177 numaralarıyla Atina'dan Lord Granville'ye gönderilmiş olup "*Edwin Corbett* "imzasını taşımaktadır. Otuz bin tüfeğin vaadine dair olan iki emirname ile alakalı "*yirmi altı vagon fişek*"başlığıyla da Figaro gazetesinde de bir yazı çıkmıştır. Bu yazıya göre 1881 senesi şubatının on yedinci günüyle onu takip eden bir iki günde Paris'te Joubert sokağında, 27 numarada bulunan Helbronner Kumpanyası tarafından Yunanistan'a gönderilmek üzere Havre'ye ve oradan da Dunkirk'e fişek gönderilmesi emredilmiştir ki bunların nasıl dönemeçli yollardan Yunanistan'a gideceği malumdur. Bu fişeklerin Yunanistan'a gönderilmesine müsaade gösterildiği gerçek ise bunu saklamak mecburiyeti doğduğuna şahit olunuyor.

Bu mavi, sarı ve kırmızı ve diğer renkli kitapların renklerinin ne manaya geldiğini açıklayalım. Fransa hükümetinin sarı kitabı İngiliz hükümetinin de kırmızı

[358] Salih, "Mesele-i Hazıra Üzerine Müzakerat", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 58, s. 1, (21 Şubat 1881).

kitabı vardır. Bu kitaplar hükümetlerin ne tür politikalarda bulundukları noktasında kamuoyuna bilgi verir. Diğer bir devletin politikaları hakkında da bu kitaplar bilgi verir. Bunun neticesinde de hakikat ortaya çıkar. Fransa vekilleri ise sarı kitabın kendilerine bildirilmesi lazım gelen şeyi mavi kitaptan öğrendikleri için bir miktar şaşırıp izahat talep etti ve Mösyö Devés bu durum hakkında harbiye ve hariciye nazırlarına şu soruları:

"Birinci olarak Harbiye nazırının Yunanistan'a otuz bin tüfek vaat ettiği doğru mudur? İkinci olarak eğer vaat edilmiş ise diplomatik notalar alınıp verilmiş midir? Verildiyse bundan neden sarı kitapta bahsedilmedi? Üçünü olarak bu iş bir aracı vasıtasıyla mı icra olundu?"

Vekil reisi ise bu mesele hakkındaki Mösyö Devés'in soru önergesine aşağıdaki cevabı vermiştir:

"Birinci noktaya gelince: Ne harbiye nazırı ve ne de Fransa hükümeti kendisine otuz bin tüfek verileceği Yunan hükümetine asla vaat etmedi. Yunan hükümeti Fransız subaylarının yardımını talep ettiği vakit bunu da istemişti. Bu durum Mösyö Fraycinet'e gönderilen yazılı emirlerde açıkça görülebilir. Malumdur ki Yunan askeri çoğunlukla Fransa'dan gelen tüfeklerle silahlanmıştır.

İkinci noktaya verilen cevap pek basit olup o da bu hususta diplomasi notaları alınıp verilmemiştir.

Üçüncü noktaya yani silahların teslimi bir aracı şahıs ile olup olmadığına gelince eğer bu durum gerçek çıkarsa bunu bir soru önergesi geçiştirmemek lazım gelir. Daha ayrıntılı ilgilenmek gerekir.

Malum olduğu vecihle Yunan hükümeti her vakit Fransa'dan savaş mühimmatı alır. Yalnız bu gibi mühimmatı yalnız harbiye nezaretinden değil belki tersanelerden bile almış olabilir. 1870 savaşının akabinde tersanelerimizde bir hayli tüfekler bulunmaktaydı. Genel muhasebe kurallarına uygun olarak bunların emlâk idaresi tarafından satılması gerekmişti. Millet meclisi bunların bulundukları mahallerde komisyonlar vasıtasıyla doğrudan doğruya satılmasını daha doğru olduğunu hükmetti. Birbirine müteakip verilen emirnameler 1872 emirnamesinin

hükümlerini 1881 senesine kadar uzatmıştır. Böylelikle yirmi bine yakın tüfek satılmış ise de bunlar fazlalıktı. Bir takım aracılar bir miktar tüfek ve cephane satın almışlardır. On on beş gün evvel vuku bulan bu satın almadan hükümetin haberi yoktu. Bundan haberdar olur olmaz silahların dışarı çıkarılmasını men etti. Ödeyebileceği tazminattan başka Fransa'dan bir tüfek çıkarılmasına müsaade etmedi ve vatanın menfaatine aykırı olan böyle bir ticarete son verdi."

Mebusandan Mösyö "*Pascal Dupbat*"bu cevabın kendisini tamamıyla tatmin etmediğini ve burada mevzuubahis olan meselenin tophane idareleri tarafından satılabilen bozuk silahlara yönelik olmayıp esas konunun İngilizlerin kitabına dair olduğunu söyledi.

Hükümette yüksek mevkide birinin adından bahsedildi ve kendisinin gizlice hükümet sürmek üzere olan hırs dolu emellerinden bahsedildi. Bu sırada Mösyö Gambetta sol taraftan gelen alkışlarla ara sıra sözü kesilerek güzel bir nutuk söyledi. Çoğunlukla kendi aleyhine olan suçlama ve ithamlara karşı kendini savunarak suçsuzluğunu ispat etmeye çalıştı. Mösyö Gambetta bu hareketin kendi aleyhine hazırlanmış bir entrika olduğunu ve gerek Yunan meselesinde ve gerek diğer meselelerde ne hükümetin icraatına karışmış ne de bunlara dair hükümete bir fikir beyan etmiş olduğunu söyledi.

Velhasıl Yunan hükümeti Fransız hükümetinin yardım etmediğini açıklamasına rağmen bu durumla da övünmektedir. Ve İngiliz hükümeti de Yunanın bu iddiasını kabul eder gibi görünüyor. Bu noktaya dair bir izahat olmayacak mı?Silah gönderilmesine gelince, Harbiye Nezareti'nin malumatı olmaksızın silah satışı oldu mu? Fransız tersanelerinden alınmış mühimmat sanayiciler tarafından mı satıldı?

Mösyö Gambeta'nın konuşması ne kadar güzel olursa olsun buraları izah etmedi. Fransa millet meclisinin 21 Şubat 1881 tarihindeki toplantısı Mösyö Gambetta'nın onuruna dokunduysa da hükümete sorulan soru cevapsız kaldı.[359]

[359] Süleyman, "Otuz Bin Tüfenk ve Yirmi Altı Vagon Fişenk", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 61, s. 2, (Mart 1881).

Osmanlı gazetesi "*Th. D'oksza*"imzasıyla Paris'te yayınlanan bir risaleyi okuyucularıyla buluşturup bu risale üzerine düşüncelerini aşağıdaki gibi beyan etmiştir:

Daha önce Mösyö D'oksza Osmanlı'nın ilk günlerinde muzaffer padişahlarımızın nasıl kendilerini Rum kilisesinin hamisi olduklarını ve bu kilisenin padişahlarımız sayesinde bugüne kadar geldiğini beyan etmiştir. Sultan II. Mehmet hazretleri bir patrik seçimine bizzat izin vererek yazarın da ifade ettiği gibi patriğin vatandaşları üzerinde hukuk ve din icrasına memur olacağını gösterir bir alâmet asası vererek bir ferman buyurmuşlardır. Mösyö D'oksza bu risalesinde diyor ki:

"İşte bu ferman hükmünce Ayasofya hariç tüm Rum kiliseleri ayinlerinde ve inançlarında ve ritüellerinde serbest olup ve kendi kendine idare olunarak hakim milletten büsbütün farklı bir şekilde yaşamlarını sürdürerek varlıklarını korumuşlardır. Bu cemaatin reisi de bir patrik olup bir synode(Konsil) meclisi patriğe yardım ederdi. Rumlar beyninde meydana gelen tün hukukî sorunlara, evlilik kurallarına, dini hükümlere vb tüm olaylara kısaca Hristiyanlar hakkındaki tüm hükümlere Patrik ve yardımcıları eliyle karar verilirdi.

Synode meclisi Rumların meclisi olup kilise ile milletin emlâk ve gelirlerini idare ederdi. Her papaz kendi diyakozluğu dahilinde aynı vazife ile görevlendirilip patrik tarafından verilen imtiyazlardan yararlanır ve er rahip kendi ruhani idaresi altında bulunan kişiler üzerine diğer papazlar gibi hükmederlerdi. Bundan başka her nahiye de seçilmiş muhtarlar aracılığıyla kendine idare olunurdu.

Fakat Sultan Mehmet Han hazretlerinin ihsan buyurdukları imtiyazlar üzerine Patrikhane yalnız Rumlar üzerine hükümdar olmadı. Diğer tüm Hristiyan ahali de patrikhane idaresi altına verildi. Bu münasebetle Hıristiyanlardan haraç alma işi noktasında padişahın askerleri yanında Dersaadet'te bir devlet daha ortaya çıkmış oldu. Bu güç bütün Devlet-i Aliyye'ye bağlı olup Rum mezhebinde bulunan Hristiyanların vicdanlarına ve iç işlerine yönelik olan hukukî, adli ve ekonomik işlere hükmediyordu.

Bunun üzerine Rumların ümitleri tekrar uyanmaya başladı. Gitgide Patrikhane Fenerlilerin siyasetlerinin merkezi haline geldi. Ohri'de patrikhanesi

bulunan müstakil Bulgar kilisesi lâğvedildi. Bosna'da, Sırbistan'da ve hatta Romanya'da bile piskoposluklara Rumlar tayin olunup bunların köylerine, mekteplerine kısaca doğu Hristiyanlarının tüm memuriyetlerine hep Rumlar atandı. Boğaziçi'nden ta Prut nehrine kadar tüm memlekette Rum lisanından başka bir lisan konuşulduğu düşünülemezdi. Ulah ve Boğdan voyvodalarının çoğunluğu Patrikhane'nin tavsiyesi üzerine İstanbul'dan gönderilmiş Fenerlilerdendi.

Rumlar bu kadar ayrıcalığa sahipken bu bölgede ticareti ellerine geçirebilecekleri bazı gelişmeler meydana geldi. Fransa ile İngiltere arasındaki büyük savaş Akdeniz ticaretini Rumların eline bıraktı. Osmanlı sancağı altında bu ticareti yürüttüler. 1815 yılında Rumların 600 gemisi ve 30.000 neferi vardı. Bu ticari sınıf "Eterya"adlı cemiyeti kurdu. Bu cemiyeti izahat noktasında bir gereklilik duymuyoruz. Gerek Osmanlı Avrupa'sı ve gerek Anadolu sahillerinden Almanya ve Petersburg'a kadar nüfuzlarının olduklarını beyan etmek kafidir.

Son derecede cin fikirli, hırslı ve vatanperver olan Rumlar bunca başarıya muvaffak olduktan sonra Balkan yarımadasının kendi malları olduğunu ve kendilerinin Türklerin meşru varisi olduklarını iddia etmeye başlamıştır. Türklerin Asya'ya sürüldükleri gibi Bizans İmparatorluğu'nun kadim şaşasının tekrar meydana çıkması gerektiğini ve bu işinde kendileri eliyle olacağını dile getirmeye başlamışlardı.

Bu görüşlerine güvenleri o kadar tamdı ki 1821'de büyük ihtilal başladığı zaman "Eterya"heyeti reisi Prens İpsilanti Yaş şehrinde bir beyanname neşredip "Yunanlılar! Vakit geldi. Bu boyunduruğu atarak dinimizin ve vatanımızın intikamını almanın tam sırasıdır. Her yerde kardeşlerimiz ve dostlarımız bize yardıma hazırdırlar. Sırplar ve Arnavutlar ve bütün Epir ahalisi silâhlanmış bizi çağırıyorlar. Arş ileri Yunanlılar!"şeklinde konuşup Boğdan'ı tahrik ile ihtilali büyütmekte tereddüt etmedi. Vatanperverliği yüzünden galeyan gelerek Boğdanlıları ve Ulahları Yunan zannetmişti."

Defeatla söylemiş olduğumuz gibi ve Mesaje D'Atin'in de ifade ettiği gibi küçük Yunanistan krallığı kurulduğundan beri de Rumlar bu fikirlerinden dönmüş

değillerdir. Mesaje D'Atin nezdinde Avrupa ve Asya hep Yunan mülkü olduğu gibi İskender Afrika'dan da geçmiş olduğu için belki orası bile Yunanistan'ın malıdır.

Risalenin yazarı ve Atina, Paris, Berlin ve diğer memleketlerdeki gazetelerin bizimle beraber itiraf ettikleri şeyi bizimde yazar ile beraber itiraf etmemiz lâzımdır. Bu yazar diyor ki:

"Yunanlılar artık beklemek istemiyorlar ve diyorlar ki: Biz çok vakit sabrettik. Eğer Osmanlı Avrupa'sının durumu değişmemiş olsaydı hala da bekleyebilirdik. Fakat Bulgaristan'ın bağımsız olması, Şarkî Rumeli'nin kurulması ve Avusturya'nın bu denli hareketleri ve de en önemlisi Slavların kendilerini toparlayıp güçlenmesi karşısında kaybedecek bir dakika bile yoktur. Yoksa bir takım yeni komşuların tahakkümü altında kalacağız. Binaenaleyh bu durumda istikametimizi temin edilebilecek şekilde bir karar verilmelidir.Siz onlara dersiniz ki: "Fakat sizin için her şeyi yapmış olan Avrupa'yı bir felâkete uğratacaksınız. Avrupa savaşmadığı halde siz onu savaşa sürüklüyorsunuz."

Atinada buna cevap olmak üzere derler ki: "Avrupa ya niçin bizi teşvik etti? Avrupa bizden şimdi esirgediği bir şeyi niçin önceden ümit ettirdi? Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire Fransa'yı Yunanistan'dan daha çok sevmekte olduğunu söyledi. Öyle ise biz de Yunanistan'ı Avrupa'dan çok severiz. Vazife bize "ne olur ise olsun!"sözünü söyletiyor."

Bize gelince Yunanlılar düşmanca hislerle hareket etmelerine karşın biz hakikat ile hareket ederiz. Hiçbir hayalin içine gark olmayız. Bu konudaki görüşlerimiz çok açıktır.

Mösyö D'oksza bizim görüşlerimizi de Yunanlıların hayatını naklettiği zamanki gibi sadakat ile beyan ediyor. D'oksza'nin ifadelerini naklederek kendi ifadelerimizi nakletmiş oluyoruz. Özellikle bu bendi sona erdirmek için onun çıkardığı neticeleri yazmak isteriz. Mösyö D'oksza diyor ki: *"Az demek hiç demek değildir. Yunanlılar taleplerinin kabul edilmesi hususunda ısrar etmeleri ve Türklerin fedakârlıklarını görmezden gelerek siyasî iradelerini genişlemeden yana koymaları icra olunmakta olan müzakerelerin kötü bir sonuçla biteceğine ve önemli*

siyasi noktaların çözülememesi durumunda Avrupa'nın ne yönde davranacağı tahmin edilmektedir."

Avrupa barış arzusunda bulunmaktadır. Barışın devamlığı diplomat ve devlet adamlarının da belirttiği gibi Avrupa'nın menfaati gereğidir. Bu durumda şu sonuç ortaya çıkar. Devletler tarafları kendi hallerine bırakır müdahalesizlik kaidesi gereğince davranırlarsa hoşnut edebilirler. Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'nin haklı olarak korktuğu durumu bertaraf etmek için bundan iyi çare olamaz. Bu şekilde hareket etmek Avrupa'nın genel menfaatlerine uygundur. Müdahalesizlik kaidesinin hiç olmazsa bu defa olsun Avrupa barışını için işletilmesi gerekmektedir.Velhasıl Avrupa kendi menfaati için doğuyu kendi halinde bırakmalıdır. Eğer Avrupa'nın barışı arzu ettiği doğru ise bu yolda hareket etmek mecburidir. Bu yolda hareket etmezde Avrupa bir karmaşa tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Avrupa ateşinin genele sirayet etmesiyle doğacak sonuçları daha önce Mesaje D'Atin gazetesine 31 Kanunusani tarihinde bu kadar açık değilse de esasen buna benzer bir şekilde daha önce izah etmiştik.[360]

Osmanlı gazetesi yazarlarından Salih, Atina'da aldığı haberlere dayanarak Yunanistan'ın tutumunu köşesine taşımıştır. Yunanlıların Berlin Konferansı kararlarında direttiklerini ve bu kararlardan dönmeyeceklerini dile getiren Salih gazetenin aldığı malumata göre Mösyö Komondoros'tan Atina'nın en pespayesine varıncaya kadar herkes Dersaadet'teki müzakerelere muhalif olarak savaş için silahlanmaktan bahsettiklerini ifade etmektedir. Gazete daha sonra sözlerini şöyle sürdürmüştür: Atina gazeteleri kıymettar vakitlerini faydasız müzakere işlerine ayıran Beyoğlu diplomatlarını alaya alıp bunları yavaş hareket eden uyuşuklara benzetiyorlar. Galiba diplomatlar Yunanlıların istedikleri kadar süratle çalışamıyorlar. Bu bîçare diplomatlar ne yaptıklarını bilmiyorlarmış. Yunan davasına yarar bir şekilde hareket etmeleri gerekmiş. Yunanistan arazisinin genişlemesi bahsinde hükümetler arasındaki müzakereler ifşa olunmalıymış.

Kahire'de bulunan Yunanlılar savaş tehlikesi ortaya çıkarsa kullanılması için Atina'ya 30.000 frank yardım yollamışlardır. Meselenin çözüme yaklaşmasıyla

[360] Abdullah Kamil, "Yunanistan ve Devlet-i Aliyye Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 67, s.1 (24 Mart 1881).

Yunan basının sesi daha da çok çıkmaya başlamıştır. Devlet-i Aliyye'nin parası, itibarı ve serveti yokmuş. Fakat bununla beraber bu gazeteler Osmanlı ordusunun Yunan ordusundan üstün olduğunu itiraf etmekten de geri durmuyorlar. Peloponezli komşularımız azıcık düşünse paranın askerin zaferine etki etmeyeceğini çok iyi anlar. Osmanlı Devleti'nin askerini her girdiği savaşta şaşkınlık yaratacak derecede zaferler kazandığı bilinmelidir.

Askerî kuvvetlerimizin Yunan ordusundan daha üstün olduğunu bile bile Yunanlıların bu denli savaş isteği cinnet halinden başka bir şey değildir. Birçok kişi de bizimle aynı fikirdedir. Atina gazetelerinin güzel bentleri ve birkaç güzel nutku Yunanlıları savaş meydanında başarıya taşımaz. Yunanistan'ı tamiri mümkün olmayan bir hatadan kurtaracak Avrupa diplomasisi reddetmektense buna uymak daha akıllıca değil midir? Avrupa Berlin Konferansı kararlarını düzeltme gerekliliğini hissettiği halde bu denli ısrar göstermek daha hatalı olmaz mı? Müzakereler sonuçsuz kalacak olursa mesuliyeti Yunanistan'a ait olmaz mı? Ne yazık ki Atina gazetelerinin kullandıkları lisanda akıl ve hikmetten eser görülmeyip bunlar bilâkis Akhilleus'un yolunu taklit ediyorlar. Ancak biz bu gürültülerin bize mümkün mertebe geri adım attırmak için ayak patırtısından ibaret olduğunu biliriz. Yunanistan'da asıl vatanını sevenlerin memleketlerinin talihini denemek için savaş meydanına çıkıp da acı felâketlere uğramak istemediklerini düşünüyoruz. Yunun ordularında firarlar şimdiden başladıysa da akıl ve dirayet; tedbir ve basiretin Yunanistan meclisinde firar etmediğini halen ümit etmekteyiz.[361]

Osmanlı gazetesi Yanya ve Tırhala başlığı altında bir yazı yayınlayıp bölge Müslümanlarının akıbeti hakkındaki endişelerini dile getirmiştir. Gazete konuya dair görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Yunan meselesi siyasi mahfillerde müzakere altına alınmış olup bu müzakerelerin gizli tutulmak istenilen yerlerine dair bilgi almak arzusunda değilsek de bu konu hakkında halk arasında birtakım bilgiler söylentiler çıkmıştı. İngiltere parlamentosunun 28 Mart'ta yapılan toplantısında Yunan meselesine dair sorulan soruya cevaben Hariciye Müsteşarı Charles Dilke'in bazı ifadeleri olmuştur. Berlin

[361] Salih, "Atina'da Efkar'ın Gerginliği", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 63, s.2 (31 Mart 1881).

Konferansı kararlarının tayin eylediği arazi ile bu meselenin hallolunmasına dair açıklanan layihalarda gösterilen arazi ve topraklarda oturan Rum ahali Yunanistan'a bağlanmak arzusunda olup konferans kararı gereği verilmesi uygun bulunan yerlerdeki Rumlar diğer milletlerin onda dokuzunu teşkil etmekte imiş. Müslüman ahaliye gelince bunlar Yunanistan'a iltihak ettikten sonra mal ve canları emniyette tutularak dini inanışlarında tam bir özgür olacaklarına dair teminat verilmiştir. Charles Dilke her yönüyle siyasi haklar ve dînî hürriyetlere sahip olacakları ümidinde bulunduğunu beyan etmiştir.

Ecnebi ülkelerin vatandaşı olan Müslümanlar haklarının ne derecede verildiği daha önce görülmüştür. Şarkî Rumeli ve Bulgaristan'da her gün buna dair düzenlemeler olduğu hâlde Müslüman ahalinin ne kadar sıkıntı çektiği ortadadır. Kendi gözümüzle bir takım Boşnak ve Müslüman muhacirler gördük ki uğradıkları haksızlıktan dolayı hicret etmeği görülmüştür. Avusturya'nın adaleti istenilen derecede olsaydı bunca zorluğa göğüs gererek hicret etmeğe mecbur olmazlardı. Bu mazlumlar adaletin sağlanması için artık nereye müracaat edeceklerini bilemeyip çocuklar gibi gözyaşları dökmektedirler. Osmanlı Hükümeti şüphesiz bu çaresiz muhacirlere yardım etmekte ve her zaman sefaretimiz Viyana hükümetine bu durumu şikâyet de etmektedir. Bosna ve Hersek mahallî idaresinin tutumunu hiçbir zaman değiştirmeyip aksine şikayetçi olan zavallı Müslümanların şikayetlerini de suç saymaktadır. Bundan başka Boşnakların vatanlarında şimdi kurulmuş olan mahkemelerin harçları o kadar ağırdır ki servetleri zaten yağma edilen biçareler gördükleri haksızlığı karşı mahkemelere de başvuramamaktadır. İşte kendi vatanlarında nispeten rahat yaşamakta olan bir çaresizler, tahammül edemedikleri bir idarenin şerrinden kurtulmak için yurtlarından göç etmişlerdir. Bu durum ortada iken Yunan hükümeti idaresinde Yanya ve Tırhala Müslümanlarının güzelce yaşayacakları iddiasını ne kadar garip bir durumdur. Charles Dilke'in bu açıklamalarına şüphesiz Müslüman ahali şiddetli bir şekilde itiraz edecek ve gösterilen teminata güvenmeyeceklerdir. Yanya ve Tırhala Müslümanları Mora'daki dindaşlarının vaktiyle uğradıkları felâketleri hiçbir zaman hatırlarından çıkarmıyorlar

Bu gün Mora'da hiç Müslüman ahali kalmamıştır. Yunan anayasasının verdiği teminat ile beraber Müslümanlar oradan göçmeğe mecbur edilmiş ve orası

Yunan idaresine geçtikten sonra, Müslümanlara ait bina ve eserlerin hepsi yıkılmıştır. Müslümanların Yunanistan'a katılmasında kendileri için hiçbir mahsur bulunmadığı iddia olunmasın. Charles Dilke bu ifadeleriyle hiç kimseyi ikna edemez. Yunanistan'a verilecek arazideki Müslüman ahali kendilerinin Mora Müslümanlarından daha güzel bir şekilde kabul edilmeyeceklerini pekâlâ bildiklerinden Yunanistan'a iltihak olmamak için ellerindeki silahlarla karşı çıkmaya şimdiden hazırdırlar. Yanya ve Tırhala Müslümanları vatan sevgilerini dost ve düşmana göstermek üzere çoktan silah altında toplandılar.

Yunanlılar boş iddia ve hayallerini teşvikten ibaret olan bu hatanın sonucu bizzat Avrupa'ya pahalıya patlayacaktır. Yunanistan'a katılan yerlerdeki ahalinin ekseriyet Rumlardan olduğu ve bunların Yunanistan'a katılmak arzusunda bulunduğu iddia ediliyor fakat biz diyoruz ki şu iddia ile Osmanlı Rumlarının duyguları tahrik ve vatandaşları olan Müslümanların hükümetleri gözündeki değerleri düşürülmek isteniyor. Güzelce yapılacak bir nüfus sayımı ile şüphesiz çoğunluğun ne tarafta olduğu meydana çıkar. Yanya ve Tırhala Osmanlı Devleti'nin bölünmez bir parçası olup ve vilayetlerdeki ahali Yunanlıların emellerinin yerine getirilmesi için hiçbir zaman milliyet ve dinlerini terk etmeğe meyil etmemişler ve Müslümanlar oralardaki menfaatlerinden asla vazgeçmek arzusunda bulunmamış olduklarından eğer barışı korumak için Yunanistan'a bazı tavizler verilmesi arzu olunur ise bu tavizlerin Osmanlı Devleti ve Osmanlı ahalisinin menfaatleriyle çelişmemesi gerekir.[362]

Osmanlı gazetesi Charles Dilke'nin Yunanistan'a bırakılması düşünülen arazilerdeki Rum ahalinin Yunanistan ile birleşmeye hevesli olduğunu, Müslüman ahalinin haklarının ise teminat altına alınacağını temenni ettiğini dile getirmiştir. Gazete buna karşılık Bulgaristan'ında Müslüman ahalinin haklarını teminat altına aldığını ancak bunu uygulamada kendi koyduğu kurallara uymadığını dile ifade etmiştir.[363] Bulgaristan ile ilgili önceki bölümde bu konuya değinilmişti. Bir başka örnek olarak ise Avusturya'nın adaletsizliğine konusunda Boşnakların göçünü örnek vermiştir. Avusturya, Müslümanlar üzerinde baskı ve asimilasyon faaliyetlerine

[362] Salih, "Yanya ve Tırhala", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 71, s. 2, (7 Nisan 1881).
[363] Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878-1908)" *Türkoloji Dergisi 1*, S. 2, 2006, s. 242.

başlamıştır. Avusturya'nın atadığı mahalli idareciler halkı ağır vergilerle bunaltarak mallarını müsadere etmiş ve cinayetler yoluyla Müslümanları Bosna-Hersek'ten göç ettirmeye çalışmıştır.[364] İngiltere'nin Viyana Büyük Elçisi Elliot'un 17 Temmuz 1879 tarihli raporuna göre Avusturya, Bosna Müslümanlarını göçe zorlamak için camileri ve Müslümanların evlerini askerî depo haline getirmiştir. Bundan dolayı çok sayıda Müslüman ülkeyi terk etmiştir. Osmanlıların terk ettiği bölgelerden Müslüman-Türk halkın büyük bir kısmı göç ederek Rumeli'ye, en çok da Makedonya ve Anadolu'ya yerleşmişlerdi.[365]

Tüm bunlar ortadayken Yunanistan'ın işgal edeceği arazilerdeki ahalilinde akıbetinin bu olacağını dile getiren Osmanlı gazetesi ahalinin bu sondan korktuğunu bu sebeple silahlandığını ve vatanlarını müdafaa edeceğini dile getirmiştir. Yanya ve Tırhala'nın Osmanlı Devleti'nin bölünmez bir parçası olduğunu belirterek Yunanistan'a daha münasip ve Osmanlı Devleti menfaatlerine uygun yerler verilmesini talep etmiştir.

Osmanlı gazetesi Yunan basının tutumunu eleştirerek Avrupa barışını tehdit ettiğini ifade ederek konuya dair askeri yaklaşımların çözüm olmayacağını dile getirmiştir. Babıali'nin gerekli tavizleri vermeye hazır olduğunu ancak Yunanistan'ın bu konuda adım atması gerektiğini beyan eden gazete sözlerini şu şekilde sürdürmüştür:

Avrupa Yunanistan'a diyor ki: *"Size olan sevgimizi ispat etmek istedim. Sizin lehinizde daha çok taviz almak için elimden geleni yaptım. Fakat sizin arzu ettiğiniz arazi benim malım olmayıp meşru sahibinin tasarrufu altında bulunduğundan, zorlama ve haksızlık edilmedikçe bu arzu yerine getirilemez."* Hiçbir şey fayda etmiyor. Atina gazeteleri Berlin Konferansı'nda çizilen sınırlar noktasında ısrar edip, bunun için savaşı bile tavsiye ediyor. Antikon Penvoma gazetesi devletlerin kararını icraya koymanın Yunanlılara ait olduğunu ve haklarını yerine getirecek savaş üstünlüklerine sahip olduklarını göstermek vazifeleri gereği

---

[364] Tuğça Tacoğlu - Gülay Arıkan- Adem Sağır "Boşnak Göçmenlerde Göç Ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği", *Turkish Studies* , S. 7/1, 2012, s. 1942.

[365] Yakup Ahbab, "Sonu Gelmeyen Misafirlik: Muhacerat Bosna Muhacirlerinin Kosova'da İskanı", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C. 1 , S. 1 , 201 ,s. 2.

olduğunu açıklıyor. Bunlar şaşaalı kelimeleri ve ateşli fikirleri pek seviyorlarsa da hukuk diye tabir ettikleri şeyin galip gelmesi bunlar için kafi değildir. Yunanistan'ın askerî kuvvetleri ile savaşın doğuracağı ihtimaller hakkında daha önce yazmıştık. Standart'ın açıklamasına göre İngiltere hükümeti Yunan ordusunun durumu hakkında bir rapor hazırlamak üzere görevliler tayin etmiş ve bu İngiltere hükümetine ulaşmıştır. Bu raporda Yunan askerlerinin savaşa girebilecek bir hâlde bulunmadığı ve bunların sayısının Osmanlı askerinden az olup onlara karşı galip gelmek ümidiyle savaşamayacağı açıklanmıştır.Demek Yunan milletini tahrik ve teşvik için savaşmanın faziletlerinden bahsedenler kendi vatanlarının hakiki dostu değildirler. Bu şekilde yazılar yazan gazete muharrirleri kendi evlerinde oturup Osmanlı taburlarının ateşine karşı durmayacaklardır. Bunlar kalem ve güzel sözler ile galip olmaya çalışıyorlar. Halbuki işi gücüyle meşgul olan Yunan milleti yeni araziler zaptetmek maksadıyla sınırlarda can verecekler. İşsiz güçsüz birkaç politikacının hırsı yerine getirilsin de millet ıstırap içinde olmuş olsun, onlara ne!

Avrupa'nın haksızlık ettiği söyleniyor. Avrupa'nın Yunanistan'a resmen bir hak ve yetki vermiş olduğu iddia edilmekle beraber Fransa taraf tutmamakla itham ediliyor. Berlin kararlarının neden ibaret olduğu hakkında kamuoyunu aydınlatmak ve Yunanlılara dostane öğütlere vermeyi görev saydığı için Barthélemy-Saint-Hilaire Atina'da gözden düştü. Mösyö Barthélemy-Saint-Hilaire'nin Yunanlıların delice bir hareket yapmalarını engelleme arzusunda olup Yunanlıların gerçek dostudur. Mösyö Gladston Londra salonlarında yumuşak sandalyelerde istirahat ederken Yunanlıları harbe teşvik etmenin alçakça bir hareket olduğunu beyan etmiştir. Eğer bu resmi uyarılara rağmen Yunanlılar devletlerin barış tekliflerini reddederek silaha sarılacak olurlarsa Avrupa'nın teveccühünü kaybetmelidirler. Hareketlerinin sorumluluğu ve kötü sonuçları Yunalılara ait olmalıdır.

Messenger gazetesi Daily News isimli İngiltere gazetesinin bu görüşünü yazıyor. Fakat bu gazetenin İngiltere milletinin düşüncelerini değil hükümet çevrelerinden faydalanan bir partinin düşüncelerini yansıttığını da itiraf ediyor. Daily News diyor ki: "*Osmanlı Devleti İngiltere'nin tarafsızlığına itimat etmesi lâzım olduğu gibi diğer devletlerin dahi müdahale etmeyeceğine güvenmemelidir."*

Ne Times ne de diğer Avrupa gazeteleri bu fikre katılmıyorlar. Bu gazeteler Yunanistan savaşacak olursa dışarıdan bir yardım olacağını beklememesi gerektiğini Yunanisatan'a söylediler. Yunanlıların saldırıları ile savaşın engellenmesi mümkün olmazsa bunun önlenmesi uluslararası hukuka ve Avrupa menfaatlerine daha uygun olur.[366]

Osmanlı gazetesi daha sonra İstanbul'da bulunan yabancı gazetelerin Yunan meselesine dair haberlerini sayfasına taşımıştır.

Batı'nın en önemli gazeteleri Yunanistan'a itidal tavsiye ettikleri halde Osmanlı Devleti tarafından teklif olunup büyük devletler tarafından da tasdik edildiği hâlde Beyoğlu gazeteleri eski adetlerine sadık kalarak kararlaştırılan düzenleme teklifini kabul etmemeye Yunanlıları teşvik etmektedirler.Bu konuda İstanbul gazetesi diğerlerinin önüne geçip diplomasinin Atina'da arzu olunan şekilde olmadığını dile getirerek Avrupa diplomasisini alaya alıyor.

Galata gazetesi diplomasi aleyhinde fazla konuşmuyor. Diplomasi Yunanistan'a kabul edilmesi mümkün olmayan bir düzenleme teklif etmekte ve bunun Yunan menfaatlerine daha fazla hizmet edeceğini dile getirmektedir. Bu düzenleme ki Yunanistan'ın arzu etmediği derecede olmakla beraber Babıali için de üzüntü duyulacak bir fedakârlık gerektirmektedir.

İstanbul gazetesi Atina gazetelerinden daha çok Yunanlı olduğundan hem diplomasiye hem icraatına saldırıyor. Diplomasinin Atina'ya tebliğ ettiği çözüm önerisini anlamsız buluyor. Dünyanın geleceğini tehdit eden bir sorunun halledilmesi için çalıştıklarını zanneden mösyöler münasebetsizlik etmişler. Doğru fikirlere sahip olan yalnız İstanbul gazetesi olup bu gazetenin planı uygulanmalıymış. Hatta İstanbul gazetesi yazarları diplomatlardan oluşan meclislere başkanlık etmeliymiş. İstanbul yazarlarının fikirlerine diplomatlar tarafından müracaat edilmemesi pek münasebetsiz olmuş! İstanbul'un politik arzusu yerine gelsin de bu çözüm ister kan dökerek ister iç karışıklık meydana getirerek olsun. İstanbul gazetesi, büyük devletler kendi kararlarını Yunanistan kabul etmezse görüşmelerin tekrar başlamayacağını sanıyor. Yunanistan niçin reddedecek? İşte burasını anlayamıyoruz. İstanbul gazetesi

[366] Salih, "Yunan Matbuatı", *Osmanlı Gazetesi,* Nr. 11, s. 2, (11 Nisan 1881).

Avrupa'nın görüş birliği ile ettikleri tavsiyesine uymak hususunu dostlarına ve onu himaye edenlere tavsiye etmiş olsaydı bunların çıkarlarına daha çok hizmet etmiş olurdu.

Far dö Bosfor gazetesi daha iyi bir dil kullanmakta ise de onun açıklamaları da hatasız değildir. Büyük devletlerin bir arabulucu sıfatıyla hareket etmekte olduklarını unutuyor. Ne İstanbul'a ne de Atina'ya emretme yetkileri yoktur. Sonuçlarını dikkate alarak kendisine teklif edilen çözümü kabul edip etmemek Yunanistan'a aittir. Far dö Bosfor gazetesi büyük devletlerin hâkim sıfatını takınıp Berlin Konferansı kararlarını bunda birkaç ay evvel Yunanistan'a zorla tebliğ edilmiş olduğu zannında hata ediyor. Büyük devletler bu kararı Yunanistan'a yalınızca tebliğle bildirmişlerdir. Bu kararlar üzerine genişçe görüşmeler yapılmasıyla bunların her iki tarafça kabul olunması şartıyla icra edilebileceğini herkes bilmektedir.

Messenger gazetesi kararlaştırılan çözüm yolunu tasvip etmektedir. Bâbıâlî'nin tekliflerini büyük devletler tarafından takdir edilecek kadar iyi bulup bu çözümün Hariciye Müsteşarı Artin Dadyan Efendi [367] 'nin başarısıyla gerçekleştirildiğini dile getirmiştir.[368]

Osmanlı gazetesi meselenin çözüldüğüne dair memnuniyetini dile getirmekle beraber Yunanistan'ın hala birtakım isteklerde bulunuyor olmasını yersiz bulmaktadır. Gazete Yunanistan'ın bu isteklerinin meselenin çözümüne zarar vermeyeceğini düşünse de isteklerin bir kısmının Osmanlı Devleti'nin hükümranlık haklarına aykırı olduğunu ifade eden gazete okurlarıyla şu görüşlerini paylaşmıştır:

---

[367]Osmanlı Devleti'nin son döneminde önemli kişiler çıkarmış Dadyan Ailesi'nin bir üyesi Barutçubaşı Hovahannes Dadyan'ın oğludur. 1853'de Ermeni Patrikhanesi'nde Tedrisat Heyeti'ne seçildi. 1860'ta Paris Büyükelçiliği kalem müdürlüğü, Paris Büyükelçiliği ve Cenevre Büyükelçiliği görevlerinden sonra; Londra ziyaretinde Sultan Abdülaziz'in sekreterlik görevinde bulundu ve Hariciye Nezareti Muhaberat Kalem Müdürlüğüne getirilmiştir. 1870'te Maliye Nezareti Müşavirliği'ne atandı. 1874'te Rumeli Demiryolları Teftiş Heyeti üyesi, 1875'te de Harıciye Nezareti Müsteşarı oldu. 1881'de Yunan sınırları meselesini halletmek için İstanbul'da toplanan Sefirler Kongresi'ne murahhas tayin olundu. Şurayı Devlet'in kurulmasıyla üyelik verildi. Orman Müdürlüğüne, 6. Daire Başkanlığı'na (Beyoğlu Belediye Başkanlığı) ve Maliye Nezareti (Maliye Bakanlığı) müsteşarlığı görevlerine getirildi. ultan II. Abdülhamid'in çocukluk arkadaşı olmasından dolayı Sultanın güvenini kazandı ve Hariciye Nazırlığı'na (Dışişleri Bakanı) getirildi ve vezir olarak taltif edildi. Hariciye Nezaretindeki görevini tam 25 yıl sürdüren Artin Dadyan Paşa, 1901 yılında Şişli'deki köşkünde kalp yetmezliğinden dolayı vefat etti. Saro Dadyan, , *Osmanlı'da Ermeni Aristokrasisi*, Everest Yayınları, İstanbul 2011, s. 286-287.

[368] Salih, "Yunan Meselesi Hakkında Dersaadet Matbuat -ı Ecnebiyyesinin Mutalaatı", *Osmanlı Gazetesi,* Nr. 73, s. 1, (14 Nisan 1881).

Yunanistan terk olunacak arazinin rahatça istimlak edilmesi konusunda teminat istemektedir. Ayrıca sınırın haricinde kalan Yunanlıların hakkının korunması için büyük devletlerden de teminat istediklerini ilaveten beyan ediyorlar.Bereket versin ki bu istenilen bu teminatlar alınan muvafakatın kesin neticesini değiştirecek nitelikte değildir. Vaat edilen şeylerin doğru bir şekilde icra edileceği konusunda Osmanlı Hükümeti'nin iyi niyeti gayet kuvvetli bir teminattır. Osmanlı Hükümeti boş yere kan dökülmesinden çekindiği için elinden geleni yapacağı şüphesizdir. Anlaşma sağlanmasına kesin bir netice verilinceye kadar yeni görüşmeler olması muhtemeldir.

Yeni sınırların dışında kalan Yunanlılar hakkında büyük devletlere müracaat olunduğu konusuna gelince sınırın beri tarafında yalnız Osmanlılar bulunup başka hiçbir millet yoktur. Bunların barış içinde yaşamaları ırk ve mezhep farkına bakılmaksızın bütün vatandaşlarının barış ve mutluluklarına çalışan Osmanlı Devleti'dir. Yunan devletinin bazı yakınlıklarından dolayı kendi hükmü altında bulunmayan ahaliyi Yunanlılardan saymak hakkı olmayacağı gibi Yunan vatandaşı olmayıp dünyanın diğer yerlerinde bulunan Rumların lehinde bir talepte bulunması gerçekçi olamaz. Ayrıca diğer ülkelerde çoğunluğun Rumlardan olduğunu ispat etmek için ellerinde bir delil yoktur. Oralarda birçok Türk, Arnavut ve Ulah vardır ki haklarında yapılmak istenen her çeşit Yunanlaştırma teşebbüslerine karşı şiddetli bir şekilde mukavemet göstermeğe hazırdırlar. Bunun üzerine bu ahaliyi korumak maksadıyla Yunanlaştırmayı aramak Yunanlılar için büsbütün abesle iştigaldir.

Vatandaşlarımız olan Osmanlı Rumlarını Atinalıların Yunanlı olarak isimlendirmeleri fevkalade münasebetsiz olmakla beraber bu gibi isimlendirmeyi ilk önce protesto edecek yine onlar olacaktır.Kendi vatandaşlarının mutluluğunu temin konusunda bir hükümetin üzerine düşen görev ile meşgul olması yeterlidir. Yunan Devleti de bu konularla uğraşmaktansa kendi ahalisinin mutluluğunu temin etmek için çalışması yeterlidir. Bundan başka Berlin Antlaşması'nın bütün Rumeli'deki Osmanlı eyaletleri için ıslahat yapmalarını şart koştuğu da malumdur. Devletler ve Bâbıâlî bu konuda çalışmaktadır ve bir hayli kanunname hazırlanmıştır. Bunların icra edilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Bazı gazetelerin düşündükleri gibi Yunanistan'ın Arnavutluk için bir özerk idare talep etmesi için hiçbir sebep yoktur. Avrupa'da bulunan Osmanlı toprakları için Osmanlı Devleti'nin kendi kendiliğinden vaat ettiği

ıslahatın ahalisinin menfaatleriyle uyuşan ve hükümranlığı sınırları dahilinde olarak icrası Osmanlı Devleti'ne aittir. Islahatlar konusunda büyük devletlerin nasihatlerini dinlemeye hazırız. Avrupa'da uygulanan idare ve adliyece mükemmel örnekler vardır ve Avrupa'da iyi olan ne olursa olsun onu almakta utanılacak bir şey yoktur. Yunan Devleti de hukuk ve idaresini Avrupa'dan almıştır. Yunanistan bizzat öğrenmeğe muhtaç iken bize idarede nasıl ıslahat yapılır dersleri vermesi gariptir. Yunanistan'ın bize ıslahatı tavsiyeye hakkı olabilir mi? Yunanistan bu hakkı elinde tutmak için birçok şartları yerine getirmekle yükümlüdür ki bunların hepsini burada saymak gereksizdir. Yunanistan yetkilerini aşmaktadır. Yunanistan'ın daha ileriye gitmeyeceğini ya da hiç olmazsa bu noktada ısrar göstermeyeceğini ümit ederiz.[369]

Osmanlı gazetesi Yunanistan'ın İstanbul Konferansı'nda görüşülen sınırı kabul ettiğini ancak sınırları dışında kalan Yunanlıların hakkının korunmasına dair teminat istediğini duyurmaktadır. Gazete Yunanistan'ın bu tutumunu eleştirerek kendi sınırları dışında kalan Rumların Osmanlı vatandaşı olduğu ve Yunanistan'ın kendi vatandaşlarının refahı ile uğraşması gerektiğini dile getirmiştir. Yunanistan'ın Arnavutluk için özerklik talep ettiğini dile getiren Osmanlı gazetesi bu tutumu da eleştirmiş zaten Osmanlı Devleti'nin gereken ıslahatları yerine getirirken hükümranlık haklarına zarar vermeksizin çalıştığını ifade etmiştir. Bu konuda Avrupa'nın hukuk ve nizamının iyi yönlerini almanın bir sakıncası olmadığını söyleyerekbu konudaki ısrarın Yunanistan için haddi aşmak olacağı uyarısında bulunmuştur.

Osmanlı gazetesi Yunan meselesinin çözümü hakkında Avrupa basınının düşüncelerinin özetini vermenin faydalı olacağını düşünmüş ve gazetelerin görüşlerini sayfalarına taşımıştır.

Gazetenin aktardığına göre Times gazetesi şu şekilde fikrini açıklamıştır: *"Yeni sınırın Yunanlılar tarafından kabulü bütün Avrupa'da hoşnutluk yarattı. Çünkü Yunan Devleti'nin kuruluşundan beri devam eden karışıklık böylelikle son bulacaktır. Barış görüşmelerine böyle cevap verilmek lâzım geldiği hâlde garaz ve ithamla konuya yaklaşmak yersiz sayılır. Yunanistan, Osmanlı Devleti tarafından terk edilen*

[369] Salih, "Yunanistan'ın Teklifât-ı Mütekâbilesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 74, s. 2, (18 Nisan 1881).

arazinin bu devlet tarafından seri ve barışçıl bir şekilde teslim edileceğine dair devletlerin teminat vermesini talep ediyor ki bu talebinde haksız değildir. Lakin bu cevabın girişi olarak Yunanistan'ın Berlin Konferansı'nın çizdiği sınırlar dâhilinde olan Arnavutluk Rumları için özgürlük konusunda bazı şartlar koyması arzusu da o itirazla beraber zikredilmiştir. Bu durum Yunanistan'ın münasip bir vakitte meseleyi yeniden meydana çıkarmak hususunda hareket etmek istediğini bize gösteriyor. Arnavutluk Rumlarına dair Yunan Devleti tarafından söylenen sözleri büyük devletlerin kabul etmesi mümkün değildir. Zira bu Rumlar Yunanistan'ın iddia ettiği gibi kurtarılacak kadar mazlum değildirler. Berlin Konferansı kararlarının haricinde olarak Osmanlı Devleti'nin diğer yerlerinde birçok Rum vardır. Yunanistan'ın ileri sürdüğü iddiaların bir kısmına verdiğimiz cevap şöyle dursun böyle iddialarda bulunması gerek Avrupa gerek Osmanlı Devleti için tehlikelidir. İşte bundan dolayı Yunanistan'ın iddiasını Avrupa'nın dikkate almaması gerekir. Hiçbir hükümdar ve devlet adamının Yunanistan'ın iddialarını kabul etmeyeceği açıktır. Biz hakikaten güvenmek isteriz ki Yunan Kralı'yla bakanları katiyen bu fikirde bulunmayıp verdikleri resmî cevapta müşahede edilen bu belirsizlik umumî heyecanı yatıştırmak içindir. Atina'da yapılan genel toplantının renk ve şekline bakarak Yunan kamuoyunun savaşa meyilli olduğuna hükmediliyor. Bereket versin ki Mösyö Komondoros heyecanın önünü alabildi"

Times gazetesinin açıklamaları Osmanlı Devleti tarafından gösterilen müsaadelerin ehemmiyetinin derecesini tasdik eder. Devletler Yunanistan için büyük faydaları olacak olan güzel bir eyaleti aldılar. Artık bunun üzerine sızlanırlarsa nankörlük edilmiş olur. Çünkü biz de deriz ki Yunanistan'ın resmî cevabında görülen belirsizlik Berlin Konferansı hattının terkinden dolayı ahali arasında hâsıl olan hoşnutsuzluğu yatıştırmak içindir. Bizim ise Yunanistan cevabının içeriği ile meydana gelmesi bir kat daha artan istikbaldeki isteklere kaşı ciddi ve resmi teminat istemeğe hakkımız vardır. Osmanlı gazetesinin aktardığına göre Standart gazetesinin konuyla ilgili görüşleri de şu şekildedir: *"Yeni sınırların doğru şekilde tayinine bir ortak bir komisyonun nezaret edeceği muhtemeldir. Bu durum icra olunup bittikten sonra terk edeline arazinin işgal edilebilecek hale geldiği devletler tarafından Yunanistan'a tebliğ olunacaktır. Yunanistan daha çoğunu değil Devletlerin*

kendilerine verdikleri arazi üzerine sebat edip ısrar göstermemeli ve ortaya çıkan fırsattan istifadeye çalışmalıdır. Yunanlıların büyümesi fikri top patlamaksızın, kılıç çekilmeksizin mümkün mertebe gerçekleşiyor. 1859 senesinde İtalya'da bulunan ittihat mayası dahi Yunanistan'da kaybolmuştur. Bu ülkede diğer eyaletleri ittifāk altına alabilecek muntazam ve ahalisi gayretli bir ortam yoktur Yunanistan'da birçok değişik ırklar bulunmaktadırlar ki bunlar arasında bir birlik yoktur."[370]

Daha önce kesintiye uğrayan konferans ve görüşmeler İstanbul'da tekrar başlamıştır. 8 Mart 1881'de, Alman Elçiliği binasında İngiltere, Fransa, Avusturya, İtalya, Rusya ve Almanya'nın İstanbul'daki elçilerinden kurulu komisyon ile Yunanistan'a terk edilecek toprak sorunu görüşülmeye başlanmıştı. Konferans, çeşitli önerilerin ileri sürülmesiyle tartışmalı şekilde çalışmalarına devam ederken, altı devletin elçileri 19 Nisan 1881'de Babıâli'ye ortak bir nota vererek, Osmanlı Devleti'nin oldukça aleyhine olan yeni bir sınır önerdiler. Bunun üzerine 21 Nisan 1881'de toplanan özel kurul, bu önerinin kabul edilmemesini, gerekirse bir savaşın göze alınmasını kararlaştırdı. Ancak Padişah, yeni bir savaşın çıkmasına meydan vermemek ve daha önemlisi Büyük Devletler'in Osmanlı Devleti aleyhine bir harekete girişmelerini önlemek için elçilerin bu önerisini kabul etti. Bunun üzerine, Osmanlı heyeti ile elçiler arasındaki görüşmelere devam edildi.[371]

Osmanlı temsilcileri Yenişehir, Tırhala ve Galos kendisinde kalmak şartıyla askerî yönden de uygun görülen üç bin kilometrekarelik bir alanı teklif ettiler. Avrupalı elçiler bu teklifi müzakereye uygun bulduklarını söyleyerek kendi aralarında görüşmeler yaptılar. Müzakereler sonucunda Osmanlı Devleti'nin teklif ettiği yerlere ilave olarak Ponte bölgesinin Yunanistan'a bırakılmasını istediler. Ayrıca Narda körfezine yakın Ponte ve Preveze taraflarındaki bölgenin askerî istihkâmdan arındırılacağını ve Narda körfezinde gemi seferlerinin serbest olacağını garanti ettiler. Osmanlı Hükümeti teklifi kabul etti.[372]

24 Mayıs 1881 günü imzalanan tamamı 19 madde olan bu anlaşmaya göre, iki devlet arasındaki sınır Salamirya ve Platamonan'dan geçip Narda nehrine

---

[370] Sadık, "Gazetelerin Hülasa- ı Münderecatı", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 80, s. 2, (16 Mayıs 1881).
[371] Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 367.
[372] Osman Zahit Küçükler, *a.g.e.*, s. 33.

ulaşmaktaydı. Teselya Yunanistan'a, Kuzey Epir Osmanlı Devleti'ne kalacak şekilde bir sınır çizilmiş oldu. Böylece, Yunanistan, bir savaşa katılmadan ve başarı kazanmadan, diplomatik yollardan büyük devletlerin çabası ve baskısı ile Osmanlı Devleti'nden bir parça toprak daha ele geçirerek, sınırlarını genişletmeyi başardı. [373]

3.BÖLÜM:OSMANLI GAZETESİNE GÖRE BULGARİSTAN

Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir emaret olan Bulgaristan'a Osmanlı gazetesi sayfalarında bir hayli yer ayırmıştır. Özellikle Bulgaristan'da bulunan Türklerin nüfusça fazla olmaları gazetenin ilgisini Bulgaristan'a yöneltmesine sebep olmuştur. Bu bölümde Bulgaristan'daki Türklerin ve diğer milletlerin durumunu, Bulgaristan Emareti'nin siyasi faaliyetlerini, Makedonya'ya yönelik uygulama ve politikalarını inceleyeceğiz.

3.1. Bulgaristan

Bulgaristan toprakları Avrupa ve Asya arasında kavşak noktasında yer aldığından antik çağlardan itibaren yerleşmeye sahne olmuştur. Tarihsel kaynaklar Bulgar topraklarının ilk sakinleri olarak M.Ö. 2 bin yılının sonlarına doğru Balkan Yarımadası'nın doğu yarısına yerleşen Trakları gösterir. Ancak bugünkü Bulgarlar Hint-Avrupa dil grubuna ait olan 5. ve 6. Yüzyıllarda Tuna güneyindeki topraklara yerleşen Güney Slavlar ile bir Türk kavmi olan Proto Bulgarların torunlarıdır.[374]

Önceleri Bizans'ın kontrolü altında olan bölgeye gelen Slavların teşkilat yoksunluğundan faydalanan Bulgarlar bölgeyi kontrol altına almış, Slavları kendilerine tabi kılarak I. Bulgar Devleti ya da Tuna Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır. Slavların nüfusunun daha çok olması sebebiyle zamanla Bulgarlar Slav kültürünün etkisi altına girmiş; Bizans'ın etkisi ile Kiril ve Grek alfabesini kullanmaya başlayıp Ortodoksluğu benimseyince 9. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Slavlaşmışlardır.[375]

---

[373] Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 367.

[374] Gaye Ertin, "Bulgaristan'ın Nüfus Özellikleri (Geçmişten - Günümüze)*",Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,* S. 27, 2015, s. 129.

[375] Ayşe Kayapınar, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınevi, Ankara 2013 , s. 111.

Daha sonra Tuna Bulgar Devleti 1018 yılında yıkılmıştır.[376] Bu tarihten sonra Bulgarlar ve Bulgaristan II. Bulgar Devleti kurulana kadar Bizans hâkimiyetinde kalmıştır.[377] Böylece, Esperüh'ün 681 yılında kurduğu Tuna Bulgar Devleti tarih sahnesinden silinmiştir. Ancak Bulgarlar, 170 yıllık bir esaret döneminden sonra Asen ve Peter kardeşlerin öncülüğünde Tırnova'da yeni bir Bulgar devleti kurmayı başarmıştır.[378]

Bulgarlar 1018'den 1185'teki bağımsızlık ayaklanmalarına kadar uzun yıllar Bizans idaresinde kalmışlardı. 1185'te İkinci Bulgar Devleti'nin kurulmasında XI. yüzyıldan itibaren Balkanlarda egemen olmaya başlayan başka bir Türk kavmi Kumanların rolü de büyük olmuştu.[379] Çar I. İvan Asen, Tırnova merkezli kurdukları II. Bulgar Devleti tarihinde önemli rol oynayacak ve tahta 14 çar verecek olan Asen hanedanlığını da başlatmıştır. 1370 yılında kadar hüküm süren Krallık 17 Şubat 1371 yılında İvan Aleksandır'ın ölümüyle Tırnova Çarlığı, Vidin ve Dobruca Despotluğu olarak üçe ayrılmıştır. Osmanlılar geldiğinde karşılarında parçalanmış bir Bulgaristan bulmuşlardı.[380]

Osmanlı Devleti'nin Bulgarlarla ilk teması Edirne ve Filibe'nin fethi ile olmuştur. Bulgar Çarı İvan Aleksander Asen, Osmanlı Devleti'nin ilerlemesinden endişeye düşerek 1362 ile 1363 yılları arasında Osmanlılar'ın fethettikleri bazı yerleri geri almıştır. Ancak 1365'te ölümü Bulgar Devleti'nin parçalanmasına sebep oldu ve Bulgar topraklarının fethi kolaylaştı. [381]Osmanlılar daha sonraki dönemlerde Asen'in oğulları ve Macarlar başta olmak üzere diğer Avrupalılarla uğraşmak zorunda kalmışlardı. I. Murad sonraki süreçte Bulgarların üzerine yürüdü ve Bulgar Kralı ile ailesini esir aldı. Daha sonra kralı affederek Tırnova ile bir kısım yerleri kendine bağlayarak vergiye bağladı. Affedildikten sonra 1392'de Kral Şişman'ın Macar Kralı Sigismund ile gizlice haberleştiği ortaya çıkınca I. Bayezıd Bulgar Krallığı'nı

[376]Mithat Aydın, "Tuna Bulgarları Tarihine Genel Bir Bakış (681-1018)", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* S. 11, 2002, s. 116.
[377] Ayşe Kayapınar, *a.g.m.*, s. 128.
[378] Mithat Aydın, *a.g.m.*, s. 124.
[379] Fatma Rodoplu, " İkinci Bulgar Devleti'nin Kuruluşunda", *Avrasya Etüdleri*, S. 50, 2016, s. 22.
[380] Ayşe Kayapınar, "İkinci Bulgar Krallığı", *Balkanlar El Kitabı,* C. 1, Akçağ Yayınevi, Ankara 2013, s. 233.
[381] Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.6, İstanbul 1992, s. 396.

tamamen ortadan kaldırmaya karar verdi. Süleyman Çelebi öncülüğündeki Osmanlı kuvvetleri Tırnova'yı zapt ederek Bulgar Krallığı'na son verdiler. Kral Şişman ve Bulgar Patriği esir alındı. Kralın oğlu Aleksander ise Müslümanlığı kabul ederek Samsun Sancakbeyliğine atandı.[382]

Bulgaristan toprakları 14. yüzyıl boyunca gerçekleşen savaşların ardından Osmanlı topraklarına katılmış ve beş yüz yıldan fazla bir süre boyunca Osmanlı Devleti'nin doğrudan idaresi altında yönetilmiştir.[383] Bölge Osmanlı idaresi altına alınarak Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlandı. 24 sancağa ayrılan Rumeli Beylerbeyliği'nin merkezi Sofya oldu. Rumeli eyâletinin sol ve orta kolunu içine alan bu sancaklardan Sofya, Vidin, Niğbolu, Silistre, Köstendil ve Çirmen takriben eski Bulgaristan hudutlarını teşkil etmektedir. Böylelikle Bulgaristan'ın tarihi 1878'e kadar yaklaşık olarak beş yüz yıl boyunca Osmanlı tarihi içerisinde yer almıştır.[384]

Bulgaristan'daki milliyetçi hareketler bölgedeki diğer milletlere nazaran daha geç bir dönemde başlamıştır. Toprağa bağlı bir toplum olmasından dolayı diğer bölge milletlerine göre daha fakirlerdi. Bulgaristan'daki milliyetçi hareketler diğerlerine göre Rusya'ya daha çok bağımlıydı.[385] 9. yüzyılın başlarında Tuna Prenslikleri, Yunanistan ve Sırbistan Rusların ilgi odaklarıydı ve Bulgarların milliyetçi emelleri Yunanlılar ve Sırplarla çatışmaktaydı. Ayrıca üzerlerindeki Yunan hegemonyasını aşmaları da kolay değildi.[386] Tebaasını dini inançlarına göre "millet"lere ayıran Osmanlı Devleti nazarında tüm Ortodokslar -dolayısıyla Bulgarlar da-Rum milletine tâbi idiler. Rum Patrikhanesi tüm Ortodoksların dini ve idari sorumluluğunu yürütmekteydi. Buna bağlı olarak da Bulgarların Osmanlı Devleti nazarında kendi adlarına faaliyette bulunan herhangi bir dini ve siyasi temsilcileri bulunmamaktaydı. Zaman içerisinde bu durumun Bulgarlar üzerinde bir Rum hegemonyasına neden olmuştu. Özellikle 18. yüzyıla doğru patrikhanenin kendilerine yönelik politikalarını "baskıcı" ve "asimilasyona yönelik" olarak

---

[382] Alaadin Yalçınkaya, "Osmanlı Döneminde Bulgaristan", *Balkanlar El Kitabı,* C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 318-319.

[383] Mehmet Uğur Ekinci*, Bulgaristan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Seta, İstanbul 2018, s. 11.

[384] Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878- 1908)", *Türkoloji Dergisi* 1, S. 2, 2006, s. 261.

[385] Sureyya Faruqhi, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 94.

[386] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 229.

değerlendiren Bulgarlar, Rum Patrikhanesi'nden ayrı olarak kendi milli kiliselerini kurmaya yönelik faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardı.[387] Milli bilinci canlandıran ilk örnekler de zaten ruhbanların yürüttüğü gayretlerle oluşmuştu. Bulgarların tarihi ilk defa keşişler tarafından yazılıyordu.[388] Din adamlarının milli uyanışta rol almasının en belirgin nedeni şüphesiz bağımlı bir yaşam, bunun sonucunda dini vecibelerin başka milletler önderliği ve aracılığıyla gerçekleştirilmesiydi.[389]

Yunanlıların Kırım savaşında Rusları manevi olarak yeteri kadar desteklememiş olması ve yavaş yavaş İngiliz etkisi altına girmeleri, Rusların Yunanlılara temkinli yaklaşmasına sebep oluyordu. Hâlihazırdaki Bulgar kilisesi çekişmesinde Rusya, Bulgarları kışkırtıyordu. Osmanlı Devleti de bu çekişmeyi kendi lehine gördü ve 1870 yılında yayınlan bir padişah iradesi ile Bulgar kilisesinin kurulmasını onayladı. Fener kilisesinin baskısına karşı çıkan milliyetçiler bununla yetinmediler ve bir kesim özerk bir kesim de bağımsız bir Bulgaristan'ın kurulması için harekete geçtiler.[390]

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Bulgarlar için silahlı mücadelenin koşulları oluşmuştu. Sırbistan önceleri devrimci komitelerin merkezi durumundaydı ancak daha sonra toprakların bölüşümü konusunda Sırplarla anlaşmazlık çıkınca Bulgar devrimci hareketinin merkezi Tuna Prensliklerine kaydı.[391] Aslında ilk Bulgar çetesi diyebileceğimiz "Bulgar Gizli İhtilal Bükreş Merkez Komitesi" 1867 yılında kurulduğunda Bulgarlar, hâlâ devlete ve padişaha sadık Osmanlılardı. Komite, hemen "*Avrupa karşısında Bulgaristan*" adlı siyasal bir broşür yayınlayarak varlığını ortaya attı. Ancak, asıl büyük gürültüyü "*Sultan Hazretlerine Muhtıra*" başlıklı bildiriyle kopardı (1867). Bu bildiride, Osmanlı ile Bulgaristan arasında ikili bir yönetim (düalizm) isteniyordu.[392] Gerek büyük güçlerin muhalefeti gerekse de Bulgar halkından ciddi bir cevap gelmemesine rağmen Bulgar devrimci güçleri

---

[387] Ramazan Erhan Güllü, "Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Statüsü", *Gaziantep University Journal of Social*, S. 17-1, 2018, s. 351.

[388] Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992, s. 19.

[389] Canan Seyfeli, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Bulgar Eksarhlığı Ve Bulgar Katolikler (1847-1918)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 52/2, 2011, s. 162.

[390] Sacit Kutlu, *a.g.e.*, s. 92.

[391] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 234-235.

[392] Mustafa Burma, "Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgaristan'ın Bulgar Ayaklanmaları", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Edirne 2012, s. 74.

örgütlenmeyi ve gelecek için hazırlanmayı sürdürüyorlardı. 1870 yılında içerideki ve dışarıdaki tüm Bulgar grupları birleştirmek amacıyla Bulgar Devrimci Komitesi kuruldu. Daha sonra bir dizi başarısız isyan tertip eden çeşitli komiteler 1875 Hersek Krizi sırasında yine bir isyan tertip etmişlerdi. Osmanlı orduları batıdaki isyanla meşgul olduğu için isyanı Başıbozuklar ve Çerkesler bastırmıştı. Müslüman katliamı ile başlayan isyan, düzensiz Osmanlı birliklerinin aşırıya kaçan tedbirleri sonucu facia boyutuna ulaştı. Bu isyanın başarısızlığına rağmen bastırılmasında kullanılan yöntem Avrupa diplomasisinin gündemine oturmuştu.[393]

Osmanlı Devleti 93 Harbi sonucunda Yeşilköy önlerine gelen Rusya ile Ayastefanos Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştı. Bu antlaşma sınırları Makedonya, Batı Trakya, Kırklareli ve bugünkü Bulgaristan sınırlarını kapsayan özerk Büyük Bulgaristan'ın kurulmasını öngörüyordu. Daha sonra büyük devletlerin itirazı üzerine bu antlaşma Berlin'de tadil edilmiş ve yerine Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre öngörülen Büyük Bulgaristan küçülmüş, Batı Trakya, Makedonya ve Kırklareli Osmanlı Devleti'ne geri verilmiş, merkezi Filibe olmak üzere Osmanlı'ya bağlı özerk bir Rumeli-i Şark Vilayeti (Doğu Rumeli) adı altına muhtar bir eyalet kurulmuştur.[394] Balkan dağlarının kuzeyinde bir Bulgaristan Prensliği ve güneyinde Doğu Rumeli'nin kurulmuş olmasıyla bu iki bölge yönetimi fiilen Bulgarların eline geçmişti. [395] Özerk bir statüye kavuşan Bulgar Prensliği, bu tarihten itibaren Rusya'nın Balkanlar'daki uydusu konumuna düşmüştür. [396] Daha sonra Bulgaristan, 1885 yılında bir oldu bitti ile Doğu Rumeli topraklarını ilhak ederek Balkanların en büyük ulus devleti olmuştu. 1900'lü yıllara geldiğinde ise Makedonya'yı isyanlar yoluyla kendisine katmak istemiş ancak başarısız olmuştur. Bu başarısızlık 1908'de bağımsız Bulgaristan Krallığı'nın ilanı ile telafi edilmiş, 1878'de Osmanlı'dan kopan Bulgaristan hukuken de İmparatorluktan ayrılmıştır.[397]

---

[393] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, 376-377.
[394] Nuray Ekici, "Bulgar Devleti'nin Gelişmesi (1878-1908)", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınevi, Ankara 2013, s. 513.
[395] Meşkure Börklü, "Tarihî Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu Ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları", *Bilig*, S. 10, 1999, s. 64.
[396] Kader Özlem, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü", *Ab Üyelik Süreci Ve Türk Azınlığa Etkileri,* S. 1/2, 2008, s. 345.
[397] Nuray Ekici, *a.g.e.*, s. 524.

3.2. Bulgaristan'daki Müslümanların Durumu

Osmanlı gazetesi Bulgarların askeri hareketliliğini sayfalarına taşımış; bu durumun Müslümanları rahatsız ettiğini ifade etmiştir. Gazete Bulgarların daha önce de olduğu gibi bir Müslüman katliamından korktuğunu ve bunun da Deliorman[398] Müslümanları ile Dobruca Müslümanlarını yardımlaşmaya yönelttiğini beyan etmiştir. Silistre, Varna ve Dobruca arasında bulunan büyük, balta girmemiş ormanlar Müslüman ahali tarafından mesken tutulmuş ve daha sonra Bulgaristan taraflarından gelen Müslümanlarla buradaki nüfus artmıştı. Bu bölgenin ahalisi Ruslar geldiği zaman onlara boyun eğmişti ancak Bulgarlar gelecek olurlarsa mutlaka idam edileceklerini düşünmektedirler. Osmanlı gazetesine göre bu orman Dobruca ile sınır olduğundan saldırı veya korunma ve çetelerin sınırı rahatça geçmesi için oldukça müsaittir. Hatta Bulgaristan ve Dobruca'da bulunan Müslümanların birliktelikleri için de önemlidir.

Gazete, "Mutaassıp Müslümanlar hiçbir zaman Hristiyan bir hükümete tabi olamazlar." dendiğini aktarmaktadır. Buna karşılık Romanya örneğini verip Romanya'nın adaletli ve şefkatli tutumunun bunu yalanladığını dile getirmektedir. Eğer Bulgaristan'da hükümet Müslümanları himaye etmeyip Hristiyanların zulmüne terk ederse o zaman Romanya tarafında bulunan Müslümanlardan yardım alarak kendi müdafaalarına bakacaklarını dile getirmektedir.[399]

Bilindiği üzere Berlin Antlaşması'ndan sonra Bulgaristan'daki Türklere sistematik bir zulüm ve yıldırma politikası uygulanmıştır. Tuna ve Edirne vilayetindeki Türkler topraklarından atılmış ve bir bölümü de kılıçtan geçirilmiştir. Aynı zamanda Türklerin mülkleri yağmalanmış ya da zorla el konulmuştur.[400] Gazetenin aktardığına göre Bulgaristan Müslümanlarının tekrar aynı zulme uğrayacakları düşünülmektedir. Bu korkunun Romanya Müslümanları ile Bulgaristan

---

[398] Deliorman Aşağı Tuna Ovası'nda yer alan; Rusçuk, Razgrad, Silistre, Şumnu ve Dobriç şehirlerini de kapsayan geniş bir bölgedir. Bu bölge hala Türklerin yoğun olarak oturdukları yerlerden biridir.Yerli halk tarafından böyle adlandırılmasının sebebi ağırlıklı olarak Meşe, Gürgen ve Kızılcık ağaçlarından oluşan çok sık ve geçit vermez ormanlarla örtülü olmasından ileri gelmektedir. Machıel Kıel, "Deliorman" *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 9, İstanbul 1994, s. 141.

[399] İbrahim Sabit, "Müslümanlar ve Bulgarlar" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 3, s. 2, (5 Ağustos 1880).

[400] Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009, s. 386.

Müslümanlarını yardımlaşmaya teşvik edeceği dile getirilmiştir. Romanya hükümeti Müslümanlara daha ılımlı yaklaşmış; Müslüman azınlığın haklarını daha çok gözetmiştir. Hatta bu dönemde Romanya Kralı I. Carol Bulgaristan ve diğer devletlere Osmanlı kamuoyu tarafından örnek gösterilmiştir. [401] Gazete de Bulgaristan'a Romanya hükümetini örnek göstererek onları bu örnek davranışa davet edip bir bakıma tehdit etmekte, aksini yapması durumunda ise Romanya Müslümanları ile Bulgaristan Müslümanları arasında Deliorman üzerinden bir yardımlaşma ağı kurulacağını ileri sürmüştür.

Gazete büyük devletler sayesinde imtiyazlı ve özerk bir memleket olan Bulgaristan'da Müslümanların uğradığı zulme Avrupa'nın gerektiği kadar önem vermemesinden yakınmaktadır. Osmanlı idaresinde Türk, Rum, Bulgar ve Yahudiler birlik ve beraberlik içerisinde yaşarken şimdi Bulgarların yönetimi altında tüm halkın feryat ettiğini belirtmektedir. Bulgarların zalimlikleri yüzünden ve memleketin hiçbir köşesinde emniyetli bir yer kalmadığından Müslümanlar vatanlarını terk etmiştir. Gemilere binip kaçmak için Varna'ya gelen Müslüman kadın, çocuk ve ihtiyarları Bulgar memurların ve köylülerin yardımları olduğu halde takibata uğramış ve yeni emaretin Bulgar jandarmaları ile Bulgar milis askeri tarafından her çeşit zulme uğramışlardır. Gazete, "Avrupa'da Bulgaristan'da yapılan bu zulmü kınayacak ve memleketi berbat hale getiren bu insanların Bulgaristan'dan kovulmasını isteyecek bir cemiyet veya kişi yok mudur?" diye çağrıda bulunarak kamuoyuna seslenmiştir. Bulgar zulmüne uğrayanların Müslüman oldukları için diğer milletler gibi merhamete değer insanlar olarak görülmediğini dile getirmiştir.

Gazete karma bir araştırma komisyonu kurulması çağrısı yaparak Müslümanların katillerinin bulunupp cezalandırılmasını istemiş, böylelikle adaletin yerine geleceğini ifade etmiştir. Gazetenin belirttiğine göre Bulgar memurları tarafından Müslüman halka eziyet edildiği defalarca duyulmuş ancak hiçbir Bulgar cezalandırılmamıştır.

---

[401] Bu konuda Osmanlı gazetesinde de bir haber çıkmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Sabit, "Romanya General Konsoloshanesi ve Muhacirin-i İslamiyye", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 7, s. 2, (19 Ağustos 1880).

Ne yazık ki yaşananlar bizi haklı çıkarmaktadır. Bulgar halkı özgürlük için gereken özelliklere sahip olmadıklarını göstermiştir. Bulgar milleti yabancı bir müdahale ve baskı ile bağımsızlığını kazanmış ve kendi çabasıyla bunları kazanmadığı için haşarılıkla malını telef ettiğinden vasiye muhtaç olan terbiyesiz çocuklar gibi bu nimeti suistimal etmiştir. Şimdi vesayetleri altında bulunan çocuğun menfaati için vasilerin adaletine sebepsiz yere müracaat etmeyiz. Gazete bu zulmün Bulgar ismini lekeleyen birkaç sapığın işi olduğunu ve bu zulme bir son vermek gerektiğini beyan etmiştir.[402]

Gazete Osmanlı yönetimine gönderme yaparak çeşitli halkların bu yönetim altında huzur içerisinde yaşadığını dile getirmektedir. Özerk Bulgaristan kurulunca bu halklar Bulgaristan yönetimine tâbi olmuşlar, Berlin Antlaşması ile bu gruplar azınlık statüsünde kabul edilmiş ve onlara çeşitli haklar verilmiştir. Gerçi Türk-Müslüman azınlık diğerlerinden çok fazla olduğu için daha önemliydi. Bu bakımdan Berlin Antlaşması'nın 5. Maddesi Türkler göz önüne alınarak oluşturulmuştur.[403] Ancak Bulgarlar bu bağlayıcı maddelerin ve antlaşmaların hilafına olarak özellikle Türk azınlığa sürekli zulmetmiştir. Özellikle Rusların 1879 yazında Bulgaristan'ı terk edip yönetimi Bulgarlara bıraktığı andan itibaren Bulgarlar adeta azgınlaşmış ve Türklere zulmetmeye başlamıştır. Özellikle Doğu Bulgarsitan'da topluca kalmış olan Türkleri yerlerinden söküp atmak için türlü saldırılara başlamıştır.[404]

Bulgaristan Emareti, kurulduğu günden itibaren kendi ulus devletini tesis etmek amacıyla, savaştan önce nüfusun yarısını oluşturan Müslüman Türk sayısının artış göstermemesi ve ülkedeki ekonomik ve demografik etkinliğinin düşürülmesi için özel bir gayret göstermiştir. Zaten 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı esnasında katliamlar ve göçler sebebiyle Türk nüfusu neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Berlin Antlaşması gereğince belirlenen zaman zarfında Türklere geri dönme veya emlaklarını satma hakları verilmekle birlikte bu, uygulamada mümkün olmamıştır. Gerek Rus kontrolündeki dönem gerek Bulgaristan Emareti'nin tesis edildiği 1879 ve sonrasında evlerine dönmek isteyen Türk nüfus çeşitli bahanelerle sınır boylarında bekletilmiş, geri dönenler de evlerinin Bulgarlarca işgal edildiğini görmüştür. Ülkede

[402] Salih, "Bulgar Mezâlimi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 6, s. 2, (19 Ağustos 1880).
[403] Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s. 366.
[404] Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.387.

Türklerin can ve mal güvenlikleri de sağlanmadığından geri dönüş olmadığı gibi Osmanlı Devleti'nin elinde kalan topraklara doğru sürekli bir göç hareketi başlamıştır.[405] Sadece 1877-1891 yılları arasında resmî istatistiklere göre 767.339 Bulgaristan muhaciri daimi olarak iskân edilmek üzere Anadolu ve Trakya'ya sevk edilmiştir.[406]

Tüm bu baskı ve zulme dayanamayan Türk azınlık Bulgaristan'dan anavatana göç etmiştir. Göç ederken taşınır ve taşınmaz mallarını geride bırakmak zorunda kalmıştır. Varna'daki Fransız konsolosu Muttet'in raporuna göre, sadece Varna limanından Haziran 1879 - Eylül 1880 tarihleri arasında 18.033 Türk anavatan Türkiye'ye göç etmiştir. Vidin'deki Türkler de haftada üç kez Tuna'dan vapurlarla İstanbul'a taşınmaktaydı. Bulgaristan'dan göç hareketi geneldi ve Bulgaristan Emareti limanlarından İngiliz, Fransız, Rus ve Türk vapurları ile muhacirler İstanbul'a getirilmekteydi.[407]

Yapılan tüm bu zulme karşı resmi yollardan şikayetlerde bulunmak isteyenler çeşitli zorluklarla karşılaşmaktaydı. Zaten şikayet dilekçesi verdikleri devlet memurları da bu zulüm ve yağma hareketlerinin içerisinde doğrudan veya dolaylı oılarak bulunmaktaydılar. Bulgar makamları sözde eşkıya takibi için köylere, özellikle Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerleşim birimlerine asker ve görevli göndermekte fakat gelen asker ve görevliler kendilerini gönderen makamların bilgi ve direktifleri dahilinde yağma, gasp, işkence ve katliam hareketlerine öncülük etmekteydiler. Türklerin bu hususta, Bulgar resmî makamları nezdinde yaptığı şikâyetler sonuçsuz kalmaktaydı. Hatta Bulgar kaza müdürleri (Naçalnik) Türklere karşı zulüm yapmada önderlik ediyorlardı. Bunlar herhangi bir resmi görev bahanesiyle beraberlerinde 300–500 kişilik Bulgar çeteleri olduğu halde köylere gelmekte ve yağmalamaktaydılar. Tüm zulüm ve baskıya rağmen Bulgarlar neredeyse hiç cezalandırılmamıştır.[408]

---

[405] Bülent Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 214, İstanbul 2015, s. 100.
[406] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s. 100.
[407] Osman Köse, *a.g.m.*, s. 268.
[408] Osman Köse, *a.g.m.*, s. 247.

Tüm bu olanlar karşısında halk hem Devlet-i Aliyye'ye hem de Avrupa Devletlerine şikayetlerde bulunmuştur. Devlet-i Aliyye de Bulgaristan ve Avrupa makamlarına şikayetlerde bulunmuştur. Ahali Avrupa'nın bu zulme ortak olduğunu, Müslümanların zalimlerin pençesi altında can verdiğini ve Avrupa'nın kalbinde Bulgarların işlediği bu zulme Avrupa'nın hâlâ ses çıkarmadığını, bu tutumun kabul edilemez olduğunu ve bunun Bulgarların zulmünü daha da artırdığını ifade etmiştir.[409]

Osmanlı gazetesi, daha önce Bulgaristan'ın "yeşil kitabının" gülünç yönlerinden söz etmişti. Bu sayıda ise Mösyö Zankof'un bu kitapta topladığı yalan ve iftiralara değinmektedir. Gazete, Müslüman muhacirlerin yurtlarına dönüşleri sırasında yaşadıkları zorluklara değinerek Müslümanları yurtlarından etmek için yapılan türlü hile ve baskılardan söz etmektedir. Osmanlı'nın bu olaylara şiddetli bir şekilde karşı çıkmasıyla memleketlerine dönebilen Müslümanlar, mallarının ve topraklarının yabancıların ellerine geçtiğini görmüşlerdir. Gazete yabancıların Müslümanlara karşı düşmanca bir tutum sergilediğinden ve onlara zulmettiklerinden bahsetmektedir. Gazetenin aktardığına göre Müslümanların kendi topraklarına dönüşleri sırasında yapılan bu zulüm o kadar ortadadır ki herhangi bir ispata gerek bile yoktur. Babıali Bulgarların bu zulümleri karşısında adalet ve insaniyet namına büyük devletlere şikayetini iletmiş ve kendisine vergi vermekte olan özerk Bulgaristan Emareti'ni de şiddetle uyarmıştır. Bulgaristan hükümetiyle Bulgar milleti Müslümanlardan öç almak maksadıyla bu zulümlere devam etmiş, Babıali'nin uyarıları bir işe yaramamıştır.

Gazete iddialarının ispatı için Avrupa Devletleri'nin Bulgaristan'a ait konsolosluk raporlarına bakmasının yeterli olacağını beyan etmiştir. Osmanlı gazetesi İngiltere'nin Avrupa Komisyonu eski memuru Lord Fihmorlis'in raporuna değinerek Lord Fihmorlis'in Bulgar hükümetinin Müslümanlar aleyhine uyguladığı zulümlerden dolayı Bulgarları uyarmakla görevlendirildiğini beyan ettiğini dile getirmiştir. Bundan dolayı Mösyö Zankof Bulgar zulmü hakkında hükümetine isnat edilen suçlamalara binaen açıklama yapmaya mecbur kalmış, geçen Temmuzun yedisi tarihiyle büyük devletlere bir resmi açıklama evrakı takdim etmiştir. Zankof,

[409] Osman Köse, *a.g.m.*, s. 260.

açıklamasında küstahça bir tutum sergileyerek Müslümanların şikayetlerini incelemiş ve kendince bu durumun sebeplerine değinmiştir. Mösyö Zankof'un açıklamaları aşağıdaki gibidir:

1. Emaretin doğusunda meydana gelen eşkıyalık hareketleri.

2. Türklerin gayrimenkullerinden bazılarının bayındırlık işleri için satın alınması veya yıkılması.

3. Muhacirlerin memleketlerine dönüşleri sırasında karşılaştıkları bazı zorluklar.

4. Müslümanların emlaklarından tekrar yararlanabilmesi için yapılması gerekenler sırasında karşılarına çıkan zorluklar.

İşte şikayet sebepleri bu dört maddeden ibaretmiş ancak Mösyö Zankof, Bulgar mahkemelerinin Müslümanların şahitliklerini kabul etmediklerine dair ortalarda dolaşan haberleri sessizlikle geçiştirmiş ve bu iddialara hiç değinmemiştir. Gazete Mösyö Zankof'un bu açıklamalarına karşı çıkarak Müslümanların şahitliklerinin ve vekaletlerinin birtakım bahanelerle Bulgar mahkemeleri tarafından kabul edilmediğini dile getirmekte ve bu iddialarını şahitlerle ispat edebileceğini söylemektedir. Mösyö Zankof Müslümanların mülk ve gelirlerinden nasıl uzaklaştırıldıklarına dair de açıklamalarda bulunarak diyor ki: "*Rus askerlerinin yaklaşmasıyla beraber Müslümanlar kendi devletlerinden aldıkları emirle firar edip Dersaadet'e gitmişlerdir. Rusya'da bunların mal ve mülklerine el koymuştur.*"

Gazete, Rusya idaresinin Müslüman ahaliye ait olan bu mülklere el koyma hakkının olmadığını dile getirmekte ve Mösyö Zankof'un bundan hiç bahsetmemesine karşı rahatsızlığını dile getirmektedir. Bulgar hükümeti ne hakla Ruslara uyup Müslüman ahalinin malını mülkünü Hristiyanlara vermiştir? Bu mülklerin esas sahipleri geri döndüklerinde ise Bulgarlar türlü bahaneler öne sürerek Müslümanlara arazilerin geri verilmesinde zorluklar çıkarmaktadır. Bulgar Hükümeti asıl mal sahibi olan Müslümanlardan, onlara mülklerini geri vermek için tapu, senet vs. gibi resmi evraklar talep etmektedir. Bunları ortaya koyabilen Müslüman ahaliden de tamirat masrafı adı altında daha önce buraları verdiği Bulgarlar adına

ücretler talep etmektedir. Hâlbuki Bulgarların Müslümanların arazilerini ekip biçtikleri ve kullandıkları için asıl mal sahiplerine tazminat ödemeleri gerekmektedir. Gazete bu keyfi hareketin her türlü kanun ve nizama aykırı olmakla birlikte tüm dünyada icra edilen hukuka da aykırı olduğunu beyan etmiştir.

Bundan sonra Mösyö Zankof tüm bu yaptıklarını eşkıyalık meselesine bağlayarak iftira ile diyor ki: "*Dersaadet'te bulunan Bulgaristan Kapıkethüdalığı İstanbul'daki kahvehane ve diğer yerlerde bahar aylarında Bulgaristan'daki eşkıyalığın daha da büyümesi için adamlar toplandığına şahit olmuştur. Bu haydutlar malzemeleri ile birlikte gemilere bindirilip Şarkî Rumeli ve Emaret sahillerine çıkarılmıştır."*

Bulgaristan Harbiye Müdürü General Herenrot'un haydutluğa dair hazırlamış olduğu raporların çoğunda, Müslümanların aleyhine bir durumun söz konusu olmadığını, bu eşkıyalığa politik bir suret kazandırıldığı, mahalli hükümet ve askeri idarenin bu eşkıyalık faaliyetlerini gördükleri halde herhangi bir müdahalede bulunmadığı ve hatta inkar ettiklerini dile getirmiştir. Herenrot Bulgaristan'daki en ciddi adam olmakla beraber kendisi de Bulgar değildir. İsminden anlaşıldığı üzere kendisinde biraz Slavlık olsa da Bulgaristan'ın durumuna dair vermiş olduğu malumat ve raporlarda tarafsızlık görülmesine rağmen Sofya Hükümeti'nin diğer üyelerinde görülmemektedir. Herenrot, emaret hududu dışında haydut çetelerinin varlığının sebebini, Berlin Antlaşması'yla Bulgaristan'a ilhak edilmiş olan ve emaret'in güney taraflarında bulunan bazı arazilerde Bulgaristan'ın herhangi bir varlık gösterememesine bağlamıştır. Herenrot'un raporundaki şu kısım dikkat çekicidir:

"*Çeşitli sebeplerce Müslüman ahalinin silahlarının toplanmış olması ahalinin malını ve canını haydutlara karşı müdafaa edememesine sebep olmuştur. Haydutlar ise her yerde sığınak, yiyecek ve içecek bulabilmektedir. Müslüman ahali bir taraftan mal ve canını müdafaa ve muhafaza edebilmek imkânından mahrum bırakılmış diğer taraftan da polis ve askerce yardım edilmeyip bir de üstüne cebir ve şiddet görmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı Müslüman ahalinin bir dereceye kadar haydutlar ile ortaklaşması da kabul edilebilir."*

Bulgar hükümetinin eşkıyalığı engelleme yolunda aldığı tedbirleri Harbiye Müdürü General Herenrot ayrıntısıyla tetkik ediyor ve raporuna şöyle devam ediyor: *"Mösyö İkonof'un eşkıyalık hakkında vermiş olduğu resmi kararlar bence lüzumsuzdur. Köylerin tahrip edilmesi ve ahalinin hicret ettirilmesi gibi şiddetli tedbirlere müracaatın gerekliliğini tasdik etmekle beraber bu kararların hükümeti o bölgede hükümran kılmaya yetmeyeceğini söylememe de müsaade vardır sanırım. Varna polis memuru kabahatli ile kabahatsizi ayırmaksızın bir sürü adamı tevkif etmiştir."*

İşte harbiye müdürünün ifadeleri bu şekildedir. Dersaadet'teki Bulgaristan Kapukethüdası'nın kahve ve diğer mahallerdeki arkadaşları tarafından atılan iftira ve söylenen yalanlarının yanında bu sözlere ne demeli? Mösyö Zankof art niyetli isnatlarını alenen yalanlayan harbiye müdürünün bu raporu ile kendi resmi beyanlarını yan yana bir kitap içinde yayınlamaya nasıl cesaret eder? Bu kadar delil yetmezmiş gibi Harbiye Müdürü General, raporunun daha aşağı tarafında eşkıyalığın durdurulması için Müslümanları silahlandırmış olmaktan dolayı da pek çok yarar gördüğünü söylemiştir. Gazete bu durum karşısında Avrupa'yı göreve davet edip şöyle demiştir. Şu saçma duruma bakıp Balkanların öteki tarafında meydana gelen şu gülünç olay için medeni Avrupa'nın müdahale vaktinin geldiğini sanıyoruz. [410]

Türklerin Bulgaristan'daki arazi ve gayrimenkulleri gerek Rus idaresi ve gerekse Bulgaristan idaresi döneminde sorun teşkil etmiştir. Ruslar Ayastefanos Antlaşması ve Berlin Antlaşması'na aykırı olarak yerlerini terk eden ahalinin mülkiyet haklarını kaybettiğini varsaymıştır. Halbuki iki antlaşmanın ilgili hükümleri geçici olarak terk edilen bu mal ve mülklerin sahipliklerinin devam ettiğini belirtmektedir.[411] Topraklarına geri dönen Türkler mülklerinin üzerinde yabancıları görmekte ve topraklarını hiç terk etmeyenler ise resmi birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Mesela, 14 Kasım 1880 tarihinde Başvekâlete gönderilen bir arzuhale göre; Köstendil Müslümanlarının bir kısmı mal ve mülklerini tasarruf edebilecekleri ümidiyle yerlerini terk etmemişler, daha önce yerlerini terk edenlerin bir kısmı da yine bu ümitle tekrar geri gelmişlerdir. Mal ve mülklerine sahiplik edebilmek için

[410] İbrahim Sabit, "Bulgarlar ve Hayâdîd", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 39, s. 2, (16 Aralık 1880).
[411] Bu konuda bk. Berlin Antlaşması 12. Madde ve Ayastefanos Antlaşması 11. Madde.

ilgili mercilere müracaat etmişlerdi. Fakat 30–40 yıllık davalarla suçlanmışlar ve birtakım iftiralarla karşı karşıya kalmışlardır. Çok gayret etmelerine rağmen arazi, mal ve mülklerine ait ellerindeki senetleri Bulgar makamlarına bir türlü tasdik ettirememişlerdir. İlgili makamlara şikâyet ettiklerinde ise antlaşma ve kanunlara aykırı cevaplarla karşılaşmışlardı.[412] Gazetenin aktadığından anlıyoruz ki konu Avrupa kamuoyuna taşınınca Bulgaristan açıklama yapma gereği duymuştur. Yapılan açıklama ise gerçeklerden çok uzaktır ve mağduru suçlayıcı bir niteliktedir.

Zankof'un öne sürdüğü eşkıyalık faaliyetlerine karşı Harbiye Müdürü Herenrot'un raporu oldukça önemlidir. Gazete bu rapora değinerek Bulgaristan hükümetinin eşkıyalık faaliyetlerine seyirci kaldığını ve Müslüman azınlığın kendini koruyacak maddi ve manevi gücünün kalmadığını dile getirmiştir. Son savaş sırasında Ruslar, Türklerin elinden silahlarını alıp Bulgarlara dağıtmıştı.[413] Rusya'nın uyguladığı bu politika, Müslüman halkın silahlarının elinden alınmasına sebep olmuştu. Herenrot buna da değinmiş ve Müslümanların kendilerini koruyacak silah ve mühimmata sahip olmadığını, bu durumunda Müslümanlarla haydutların bazı yerlerde ortak hareket etmesine sebebiyet verdiğini beyan etmiştir. Tüm bunların yanında bazı bölgelerde Müslümanların silahlandırılmasının faydasını gördüğünü ifade etmiştir. Esas sorunun sebebinin Bulgaristan Hükümeti'nin eşkıyalığın yoğun olarak yaşandığı bölgelerde varlık gösterememesi olduğunu söylemesi mühimdir. Gazetenin de belirttiği gibi aynı kitapta hem Herenrot'un raporunun hem de Zankof'un açıklamasının yayınlanması büyük bir çelişkidir ve Bulgaristan'ın olaylara nasıl gayri ahlaki ve lakayt yaklaştığını göstermektedir.

Osmanlı Gazetesi Bulgaristan'dan Abdullah Kamil Bey'e askerlik konusu ile ilgili gelen bir mektubu yayınlamıştır.

"Muhterem Abdullah Kamil Beyefendi:

Avrupa'ya yarayacak bir hizmette gazetenizin aracılığını rica ederim. Bulgaristan'da askerlik hizmetine Müslümanların da alınması meselesinde Tercüman-ı Hakikat gazetesinin açıklamalarına karşı yazıp gönderdiğim mektubu bu

[412] Osman Köse, *a.g.m.*, s.251.
[413] Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *Türkler*, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 15.

gazetenin yazarı yayınlamıştır. Gazetenin o parçasın kesip iliştirerek size gönderdim. Asıl emelim şu gerçeğin Avrupa'ca bilinmesi olduğundan muteber bir gazete olan Osmanlı gazetesine tercüme edilmesini ve yayınlanmasını rica ederim. Bu ricamı kabul ederseniz tüm Bulgaristan ahalisi adına teşekkür ederim." Mektubun yazarı Tercüman-ı Hakikat gazetesine de aşağıdaki mektubu göndermiştir:

"Bulgaristan'da Müslümanların askere alınması yükümlülüğü hakkındaki açıklamanızı okudum. Bunu büsbütün redde gitmeyeceğim. Keza askerlik hususunun maddi ve manevi anlamda önemini Müslümanlar çok iyi bilmektedir. Ancak benim söyleyeceklerimi de sizin reddedemeyeceğinizi biliyorum. Ben de Bulgaristan'da Müslüman ahalinin var olması taraftarıyım. Hatta Bulgaristan'da Slav unsurların çoğunluğu oluşturduğu düşüncesi hakimken bilakis Müslümanların çoğunluk olduklarını iddia edenlerden birisi de bendim. Şimdi de tahminim Bulgaristan nüfusunun üçte birini oluşturan Müslümanların kendi kendilerini muhafaza edebilmelerini isterim ve boş yere diyarlarını terk edip, hicrete düşüp buraları Bulgarlara bırakmalarını istemem. Lakin bugün Bulgarların hüküm sürdüğü bir yerde hak ve yükümlülüklerin birbirine uygun, dengeli olması gerekir. Haklar ve yükümlülükler dengeli olmazsa hakkı çok yükümlülüğü az olan ahali hakkı az yükümlülüğü çok olan ahaliden daha hızlı gelişir ve diğeri için durum daha da vahim bir hal alır.

Düşüncelerimi daha iyi anlatmak adına bir misal ile devam edeyim. Bizim memlekette Hristiyanların hakkı çok yükümlülüğü az olduğundan onlar daima müreffeh bir geleceğe doğru yol alırken Müslümanların hakları Hristiyanlar kadar olmadığı halde yükümlülükleri onlardan ziyadesiyle çoktur. Bir Müslüman köyü veya mahallesiyle bir Hristiyan yerleşimini göz önüne getirmek bu farkı anlamak için kâfidir. Hukukun en mühim yönü halk oylamasının kanun olduğu yerlerde parlamento üyesi olmak hakkı değil midir? Yükümlülüklerden en mühim olanı da askerlik hizmetidir. Eğer böyleyse bu hak ve vazife birbirine uygun olmazsa insan kendi vatanına bekçilik için değil belki kendi zalimlerine esirlik için eline silah almış olur." Mektuba yazar Bükreş'ten Times gazetesine yazılan şu fıkra ile devam ediyor: *"Bulgaristan Silistre'de yaşayan Müslümanlar Bükreş'teki büyük devlet sefirlerine kendi hükümetlerine iletmeleri için bazı dilekçeler göndermişlerdir. Sefirler bu*

dilekçeleri resmen iletmeyi kabul etmediler ancak içlerinden bazıları gayri resmi olarak kendi hükümetlerine bu dilekçeleri ileteceklerini belirttiler. Fakat dikkate değer bir şekilde Rusya sefiri bu dilekçeyi hemen kendi hükümetlerine iletti.

Bu dilekçelerde Bulgaristan Prensi'nin emriyle Müslümanların da askere gitmesi için bulundukları mahalli idarelere isimlerini yazdırması emri protesto ediliyor. Dokuz bin kişi kura ile askere alınırken bunlardan üç bin kadarı Müslümanlardan oluşuyor. Bu da gösteriyor ki Bulgaristan nüfusunun üçte biri Müslümanlardan oluşmaktadır. Fakat Bulgaristan Müslümanlarının mecliste on sekiz üyesi bulunmaktadır. Askerlikteki bu oran göz önüne alınırsa 42 üyesinin bulunması gerekirdi." İşte yazar efendi bu yazı tarafsız bir kalemden çıkmıştır. En azından nüfuslarına oranla mecliste de temsil edilmesi gerekirken Müslüman ahali için adeta "*düne kadar biz sizin reayanız idik bu gün siz bizim reayamızsınız. Binaenaleyh biz neye karar verirsek ses çıkaramazsınız.*"denilerek Müslümanlara kendilerini temsil hakkı bile verilmiyor. Böyle olmasaydı Korye Doryan gazetesine 25.000 frank "süspansiyon" yani nakdi yardım için Müslüman mebusları oy verirler miydi? Doğu Rumeli'de icra olunacak fesatlık için yüz binlerce frankın yardım adı altında verilmesine müsaade edilir miydi?

Müslümanların meclisteki durumu böyleyken devlet memurları arasındaki durumu daha fenadır. İmam, kadı ve müftü gibi Müslümanların işini yürüten ve mahalli idarelerdeki birkaç memur haricinde devlet memurları arasında Müslüman neredeyse hiç yoktur. Eğer Müslümanların Bulgarca bilmiyor olmaları sebepse sanki Osmanlı yönetimi zamanında Bulgarlar Türkçe mi biliyorlardı? Bugün Müslümanların arasında Bulgarca konuşanların sayısı evvel dönemde Bulgarlar arasında Türkçe konuşanların sayısından daha fazlaydı. Okuma yazma hususuna gelince sanki bugün memur olan Bulgarların ne kadarı okuyup yazabilmektedir? Parlamento ve hükümette Müslümanların durumu böyleyken askerlik hizmeti noktasında Müslümanların sayısı Müslüman ahalinin aleyhinedir. Bükreş'te bulunan sefirlerin Müslümanların dilekçelerini kendi hükümetlerine iletmemesine üzülmekteyim. Hatta mensup oldukları devletlerin Berlin Antlaşması altına koydukları imzaların bana verdiği hakka dayanarak bu sefirleri ayıplıyorum.

Eğer Müslümanlar askerlik görevi hakkında doğrudan bir karşı çıkış sergileselerdi dilekçeleri de tebliğ edilmeyebilirdi. Ancak Müslümanlar böyle bir harekette bulunmamışlardır. Belki hak ve yükümlülükler noktasında şikayet etmişlerdir Büyük devletlerin konu hakkındaki şikayetleri değerlendirmemesi Bulgaristan Müslümanlarının hakkını ve hukukunu tanımamak demektir. Bu hakkı tanımamak da Berlin Antlaşması altına imza atan büyük devletlerin kendilerini inkar etmesidir.[414]

Daha önce Müslümanların Bulgaristan'daki nüfus oranından bahsetmiştik. Bu mektuptan da anlaşıldığı üzere nüfusun 1/3'ünü Müslümanlar oluşturmaktadır. Bu sayı yıllar içerisinde giderek erimiştir. Bulgaristan Devleti'nin resmi istatistik kurumunun 1911'de yayınladığı verilere göre Bulgaristan emaretinde 1887 yılında 2.424.371 Grek Ortodoks, 676.215 Türk, 18.505 Katolik, 1.358 Protestan, 24.352 Yahudi, 9.574 Ermeni ve diğerleri yaşamaktadır. Toplam nüfus ise 3.154.375'tir. Nüfusun %76.86'sını Grek Ortodokslar, %21.44'ünü Türkler, %0.59'unu Katolikler, %0.04'ünü Protestanlar, %0.77'sini Yahudiler, %0.30'unu Ermeni ve diğerleri oluşturmaktadır. 1892'de ise nüfus durumu şu şekildedir: 2.606.786 Grek Ortodoks, 643.258 Türk, 22.617 Katolik, 2384 Protestan, 28.307 Yahudi, 6.643 Ermeni ve 718 diğerleri yaşamaktadır. Toplam nüfus ise 3.310.713'tür. Nüfusun %78.74'ünü Grek Ortodokslar, %19.43'ünü Türkler, %0.68'ini Katolikler, %0.07'sini Protestanlar, %0.86'sını Yahudiler, %0.20'sini Ermeniler, %0.02'sini diğerleri oluşturmaktadır. 1900'de nüfus durumu da şu şekildedir: 3.019.999 Grek Ortodoks, 643.300 Türk, 28.569 Katolik, 4.524 Protestan, 33.663 Yahudi, 13.809 Ermeni ve 419 diğerleri yaşamaktadır. Toplam nüfus ise 3.744.283'tür. Nüfusun %80.66'sını Grek Ortodokslar, %17.18'-ini Türkler, %0.76'sını Katolikler, %0.12'sini Protestanlar, %0.90'ını Yahudiler, %0.37'sini Ermeniler, %0.01'ini diğerleri oluşturmaktadır. 1887, 1892 ve 1900 nüfus sayımlarının verilerine bakıldığında Türk nüfusun hem sayısal olarak hem de toplam nüfusa oranında bir azalış gösterdiği ortaya

[414]M.A.**,** "Bir Muteber Muhacir Bize şu Mektubu Tebliğ Eyliyor"**,** *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 40, s. 2, (20 Aralık 1880).

çıkmaktadır. Grek Ortodokslar içerisinde sayılan Bulgar nüfusta ise hem sayısal hem de oran olarak ciddi bir artış dikkati çekmektedir.[415]

Berlin Antlaşması Müslümanlara birçok noktada diğer Bulgaristan vatandaşlarıyla eşit hak ve yükümlülükler sağlamıştır.[416] Ancak bu eşit yükümlülüğü Bulgaristan askerlikte uygularken diğer birçok noktada Müslüman azınlığa uygulamamıştır. Bulgar anayasasının 71.maddesine göre, Bulgaristan dahilinde yaşayan 19-32 yaş gurubundaki her erkek, din ayrımı yapılmaksızın askerlik yapmakla mükelleftir. Bu maddeye binaen Bulgar hükümeti, Türk gençlerini de askere almaya teşebbüs etti. Türkler, 93 Harbi esnasında ve sonrasında içinde bulundukları durum ve göç hareketleri nedeniyle, durumları düzelinceye kadar askerlikten muaf tutulmalarını istiyorlardı. Bu maksatla Bulgaristan prensi Alexsandr'a yaptıkları müracaatta kendilerinin on yıl askerlikten muaf tutulmalarını istediler. Ancak istekleri reddedildi.[417] Gerek ahalinin gerek Osmanlı Devleti'nin tüm itirazlarına rağmen askerlik kanunu yürürlüğe girmişti. Ancak bu çabaların sonunda Mösyö Zankof bazı teminatlar vermiştir. Akrabaları hicret edecekler askere alınmış ise askerlikten çıkarılıp akrabalarına teslim olunacak, askerlik esnasında din hususu gözetilecek, geri dönen Müslüman göçmenler askere alınmayacaklar.[418]

Aslında tüm bunların sebebi Müslümanlara çeşitli metotlarla zulmetmekti. Çünkü diğer hak ve yükümlülükler noktasında Bulgaristan hükümeti azınlıkların nüfusa oranını asla bu denli gözetmemekteydi. Mesela Mektubun yazarının belirttiği mebus sayısı buna çok iyi bir örnektir. Zaten Bulgaristan'ın kuruluşundan itibaren Müslümanların temsil hakkı gasp edilmekteydi. Daha 1879'da Bulgar Anayasası hazırlanırken bile anayasayı hazırlayan kurucu mecliste 218 Bulgar, 12 Türk ve 1 Ermeni bulunmaktaydı. İşin başından bu yana Bulgaristan sadece işine geldiği gibi Berlin Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini yerine getirmekteydi.[419]

---

[415] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s. 101.
[416] Nihat Erim, *a.g.e.*, s. 407.
[417] Osman Köse, *a.g.m.*, s. 254-255
[418] Osman Köse *a.g.m.*, s. 255.
[419] Neriman Hacısalioğlu Ersoy, *Bulgaristan Prensliği'nden İlan Edilen İlk Anayasa: Tırnova Anayasası - Eski Çağ'dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar*, Kitabevi Yayınınları, İstanbul 2009, s. 110.

Birkaç seneden beri şarkta meydana gelen olaylara yabancı gazetelerin bakış açısı hayal ürününden ibarettir. O derece dikkatleri celp eden hikayeler yazılmıştır ki kamuoyu hayali rivayetlerden usandı. Daily News gibi gazeteler sürekli bu tip hikayeler yazsalar da ahalinin bu gibi rivayetlere verdiği ehemmiyet günden güne azalmaktadır. Osmanlı gazetesi "Kostantinapol Messenger" gazetesinde yazılan bir fıkrayı okuyucularına aktarmıştır. Bu hikâyenin yazarı Bulgar milletinden on iki yaşında bir çocuk olup çocukluğunun hikâyesini anlatmıştır. Bu çocuk İngiliz çocuklarının bile muvaffak olamayacakları güzel bir İngilizce ile Hikayesini yazmıştır. Her neyse bu hikâye Filibe civarında bir köyde meydana gelmiştir. Bir kış gecesi bir Bulgar ailesi ocak başına toplanmışlar. Önemli bir dedikodu yayılmaya başlamış. Yazarın ifadesinden anlaşıldığına göre kendisi de bu dedikodudan tamamen haberdarmış. Ne yazık ki bu gece ailesini görmüş olduğu son geceymiş. Anlattığına göre köyde askerler varken emniyetteymişler. Fakat askerler gittikten sonra başıbozuklar ile zeybekler köye saldırmış.

Hikâyenin yazarı Bulgar köylülerinin bu defa silah elde ölmeye karar vermiş olduklarından istilacılara karşı koymak ve köyü muhafaza etmek için hazırlanmaya başladıklarından bahsetmiştir. Yazarın pederi de tabii bu cesurlar ararsındaymış. Galiba başıbozuklar ile zeybeklerin hücumuna karşı konulamamış. Köyünün tahribini, annesi ile kız kardeşini ve tüm akrabalarının vefatlarını feci bir surette tasvir ediyor. Bereket versin bu aile ile evvelce tanışık olan Ömer namında bir Türk çavuşu genç yazarın imdadına yetişip onu omuzları üzerinde olay yerinden kaçırmış ve kurtarmış. Yazar çavuşun bu hareketini övüp Osmanlıların da merhamet sahibi olduğunu dile getirmektedir. Çatışmadan sonra bu çaresize yardım için görevlendirilen İngiliz bir memur bu çocuğu alıp İstanbul'a getirmiş. Burada yine İngiliz bir gemi kaptanı çocuğu kendisine manevi evlat olarak alıp İngiltere'ye götürerek mektebe vermiş. Şimdi orada diğer Bulgar çocukları ile beraber tahsil görmekteymiş.

Gazete hikayeyi bu şekilde verdikten sonra madalyonun bir de diğer tarafının olduğunu dile getirerek söze şu şekilde devam ediyor: Başıbozuklar ile diğerlerine isnat olunan olaylar son bulmuyor ancak Müslümanlar aleyhine icra edilen zulüm hakkında da çokça rivayetler vardır. Rusya ordu merkezinde bulunan

Amerika ataşemiliteri gibi tarafsız bir zat geçenlerde son savaş hakkında bir yazı kaleme almıştır. Rusların ileri harekatlarında onlar ile beraber bulunmuş olan bu kişi Bulgar vahşilerinin katliam ve yağma için İslam muhacirleri üzerine nasıl alçakça hücum ettiklerini yazıyor. Rus subaylarının Bulgarların bu hareketlerini durdurmak için sürekli olarak kotaya (kayıştan kamçı) müracaat etmelerine rağmen Bulgarların bu zulmünü tamamen durduramamış olduklarını beyan ediyor.

Rodop olayı da tarihte acı bir sayfa açmış olup burada tahkikat yapan komisyon Müslümanların uğradıkları zulüm hakkında mühim şeyler keşfetmiş ise de bu tahkikatın sonucu hiçbir etki yaratmamıştır. Komisyonun ortaya koydukları harbin hakiki sebebini meydana çıkarmak için ileride tarihçilerin yararlanacakları kıymetli bir eser olmak üzere geleceğe kalmıştır. O zamandan beri Bulgaristan'dan ve Şarkî Rumeli'den acı verici feryatlar işitilmekteydi. Sadece Bulgarların hayalinde mevcut olan bir ihtilali bertaraf etmek bahanesiyle Bulgar milis subayları ile askerleri tarafından icra olunan zulüm ve tahribat ortadadır. Köyler tahrip edilip ve ahali mahvedildiklerinden yabancı konsoloslar olayları hükümetlerine haber vermek zorunda kalmıştır. Şimdi bile Müslümanlar üzerinde icra edilen zulüm devam ettiğinden muhaceret devam etmiş, on dokuzuncu asırda koca bir millet vatanlarını terke mecbur olmuştur.

Hemen her gün ana vatana göç eden biçare muhacirlerin hayatları üzerine ne kadar hikâye yazılabilir? Gerçekten insanlık namına Avrupa bunların felaketlerine kulak vermelidir. Bulgarlar da Müslümanlara karşı giriştikleri bu hareketin sonucunda dünyanın geri kalanının kendilerine karşı olan sevgilerinin azaldığını fark etmelidir. Bulgarların Avrupa'daki yandaşları boşuna bir takım acıklı hikâyeler uyduruyorlar. Şurası muhakkaktır ki Bulgarlar başarılarını suiistimal etmektedirler. Bu sebeple Berlin Antlaşması'nın Müslümanların özgürlüğünü, canını, namusunu ve malını temin eden hükümlerinin uygulanması için Avrupa'nın müdahale etmesi ve Osmanlı askerinin de Balkanları işgal etmesi lazımdı.[420]

Osmanlı Gazetesi Konstantinepol Messenger gazetesinden bir Bulgar çocuğun hikayesine yer vermiştir. Hikayenin ana unsuru "başıbozuk" katliamıdır.

[420] Salih, "Muhârebe-i ÂhireyeMütaallık Bir Bulgar Hikâyesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 48, s. 1, (17 Ocak 1881).

Bulgaristan'da ve diğer Avrupa ülkelerinde Türklerin gaddarlığı ve acımasızlığının imgesi bu dönemde başıbozuklar olmuştur. Başıbozukların yaptığı iddia edilen katliamlar tüm Avrupa kamuoyunu meşgul etmekte ve başıbozuk terimi Osmanlı Devleti için Avrupa'da pejoratif bir kavram olarak kullanılmıştır. Balkan cephesinde 14. Ordu Birliklerinde görev yapan Meşçerskii hatıratında, Balkan Hıristiyanlarını öldürenlerin bilhassa Başıbozuklar olduğunu vurgular ve bunların Dobruca, Çernovodah gibi Bulgar köy ve kasabalarını yağmaladıklarını, buradaki halkı katlettiklerini veya başka yere göç etmeye zorladıklarını yazar.[421] Savaş sırasında yaşanan bu katliam ve kıyım bir efsane gibi tüm Avrupa'ya yayılmış kötü bir Osmanlı imajı olarak hikayelerde yerini bulmuştur. Gerçi başıbozuklar sadece Buglarlar için değil o bölgedeki Türkler için sorun teşkil etmekte zaman zaman da yerel otoritelerce cezalandırılmaktaydılar. Gerşelman hatıratında şöyle yazmaktaydı. "Şumla'ya geldiğimiz gün, askeri mahkemenin raporuna göre, Eski Cuma'da bazı Çerkezlerin soygun ve cinayet yüzünden asıldıklarını duyduk. Genel olarak Şumla ve Varna'da Türk askeri yetkilileri zor baş ettikleri Çerkezlerin ellerindeki silahları toplatmaya başladılar." [422] Ancak Osmanlı Devleti başıbozukları vatanlarını savunmak için elde silah meydana inmiş direnişçiler olarak tanımlamaktaydı.

Her ne kadar başıbozukların katliam ve zulmettiğini kabul etse de bunun karşılıklı olduğunu, Bulgar komitacılarla ve başıbozukların karşılıklı olarak katliam hareketine giriştiklerini iddia etmekteydi. Devlet-i Aliyye'nin İngilizlerle olan resmi yazışmalarından bunu anlayabiliyoruz. Hariciye Nezareti'nin 17 Temmuz 1876'da Lord Derby'e iletmek üzere gönderdiği telgrafta, Daily News'e atfen anlatılan katliam hikayelerinin temelsiz ve çok abartılı yalanlardan ibaret olduğu vurgulandı. Başıbozukların kullanılması ve katliam iddialarına şöyle cevap verildi: "Başıbozuklar asilere karşı topraklarını, ailelerini ve mülkünü korumak için savaşmaktadır; çünkü ayaklanmanın başında hükümet ayaklanmayı bastırmak için yeteri kadar kuvvete sahip değildi. Gerçekte; katliam ve yağma her iki tarafça işlendi." Aynı zamanda telgrafta Bulgar komitecilerinin rolüne dikkat çekildi. Daha sonra bu konu

[421] Kezban Acar Kaplan, "Bazı Rus Subay ve Komutanların Günlüklerinde ve Hatıratında 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşına Dair İzlenimleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2016, C. XXXI-1, s. 227.
[422] Kezban Acar Kaplan, *a.g.m.*, s. 228.

diplomatik krizlere de yol açacak ve özellikle İngilizler başıbozukların Osmanlı Devleti tarafından cezalandırılmasını isteyecekti.

Bu şekilde suçlu olan Bulgarlar korunurken, Avrupa devletleri özellikle de İngiltere suçsuz olan, günahı sadece canlarını, mallarını ve namuslarını korumak için silaha sarılıp ayaklanmanın bastırılmasına katılan Türk halk gönüllülerinin (Başıbozuklar) cezalandırılmasını isteyecekti. Baskılar karşısında Babıali Temmuz ayından itibaren çok sayıda Başıbozuk'u idam ettirdi. Pek çoğunu da ağır hapis cezalarına çarptırdı. Başıbozuklar ilgili Berlin Antlaşması'nda dahi bir hüküm bulunmaktadır.[423] Başıbozuk kelimesinin Avrupa'da ne denli bir etki yarattığı ortadadır. Özellikle İngiliz basını ve kamuoyu bu konuyla yakından ilgilenmiş, olayları hep tek taraflı olarak yorumlamış, yaratılan başıbozuk efsanesi ile Osmanlı Devleti'ni Bulgarların karşısında diplomatik arenada sıkıştırmak istemiştir.

Gazete tüm bu katliam, kırım ve yağmanın durması için Osmanlı Devleti'nin Balkanları işgal etmesini ve Avrupa'nın olaylara müdahale etmesini böylelikle asayişin sağlanacağını iddia etmektedir. Aslında Buglarları ancak Avrupa'nın dizginleyeceğini bildiğinden Avrupa müdahalesinden kastı Bulgarları Avrupa'nın uyarmasıdır. Bulgaristan özellikle kendi güney ve doğu bölgelerinde hakimiyet sağlayamamıştır. Kargaşanın bir sebebi de budur. Bu durum General Herenrot'un raporunda açıkça belirtilmiştir.[424] Tüm bunların yanında Şarkî Rumeli ve Makedonya'da Osmanlı askerlerinin olmaması bu bölgenin huzurdan ve asayişten yoksun kalmasına neden olmuştur.

Gazete Osmanlı askerlerinin Balkanlardaki bölgelerine dönmesi gerektiğini dile getirerek bunun hem barışı garanti altına almak hem de ıslahatları yürürlüğe koymak için önemli olduğunu dile getirmiştir. Bu konuda Bulgaristan kamuoyunda oluşan tepkiye değinerek sayfalarında buna dair bir haber paylaşmıştır. Haberin devamı aşağıdaki gibidir:

Osmanlı Gazetesi'nde Bulgaristan'da Berlin Antlaşması hükümlerini hiçe sayarak Bulgar olmayan Rumlara ve Müslümanlara yapılan zulüm hakkında dikkat

[423] Bk. Madde 15, Nihat Erim, *a.g.e.*, s. 411.
[424] Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Sabit, "Bulgarlar ve Hayadid", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 39 s. 2.

çeken haberler yapılmıştı. Tüm dünyayı üzen ve rahatsız eden bu duruma son vermek için büyük devletlerin artık bir şey yapması gerektiği belirtilmiştir. Bulgaristan'da Müslüman ve Rum halkın mal, can ve ırzlarına riayete Bulgarları mecbur etmek ve Berlin Antlaşması hükümlerini yerine getirmek için Balkanların işgali fikri Osmanlı Gazetesi'nde ortaya atılmıştı. Filibe'de basılan Mariça gazetesinin geçenki nüshalarının birinde Osmanlı Devleti'nin Bulgar topraklarının işgali fikirlerine cevap olarak yazdığı bir bendi Messenger gazetesinin sütunlarına taşımıştı.

Mariça gazetesi Hükümet-i Seniyye'nin Avrupa ve Asya'daki Osmanlı vilayetlerinin ıslahatlarına dair olan 23 ve 61 maddeleri hatırdan çıkararak kimseye faydası olmayan dağları İşgal edeceğine tebaasının refahı için elzem olan Berlin Antlaşması hükümlerini uygulaması gerektiğini söylüyor. Messenger gazetesinin de Bulgar gazetesinin görüşünü doğrulayarak fikir birliği ettiği görülüyor. Osmanlı gazetesi sadece siyasi meselelerle uğraşmasının sebebini ıslahatlardan kurtulmak için olmadığını beyan etmiştir. Osmanlı Gazetesi Devlet-i Aliyye'nin gerekli gördüğü ıslahatlardan hiçbir zaman kaçınmadığını, bu işten en çok istifade edecek olanın yine kendileri olacağını söyleyerek devam ediyor. Islahatlara karşı kayıtsız olduğumuz iddiası asılsızdır. Gazete Avrupa'da tanınan devlet adamımız merhum Fuat Paşa'yı örnek vererek Şam bölgesini buna benzer bir iş için tetkik ettikten sonra parasız ıslahat olmayacağını, ıslahat olmayınca da para olmayacağını dile getirdiğini ifade etmişti. Bu laf bugün için de aynen geçerlidir. Bazı yabancı basın Türkiye'nin ıslahatı için gerekli olan sermaye Avrupa tarafından verilmedikçe Devlet-i Aliyye'nin ıslahat noktasında bir şey yapmayacağını ileri sürmüştür. Hatta siyaset erbabından pek çok kişinin de böyle düşündüğü yazışmalarından bellidir.

Ancak Türkiye'nin ıslahatlar için Avrupa'dan borç almak gibi bir fikri olduğu zannı tamamen abartıdır. Bununla beraber gerekli ıslahatların yapılabilmesi için paraya ihtiyaç vardır. Islahatımız için gereken parayı memleketin doğal kaynaklarından ve gelirlerinden elde etmezsek nereden elde edeceğiz. Ne fayda ki siyasi meselelere harcadığımız zamanı memleketimizin ihyası için harcamadıkça bu işlerin hallolması mümkün değildir. Avrupa'da bulunan güney eyaletlerimiz istila tehdidi altındayken ya da kuzey eyaletlerimizdeki tahrikler devam ederken gücümüzü ve ilgimizi iç işlerimize nasıl yönelteceğiz. Yabancılardan kaynaklı olan

bu siyasi meseleler içerideki ıslahatlara ayırmamız gereken gücü tüketmektedir. İşte bu sebep için biz Balkanlar işgalini talep ettik. Mariça ile onun dostu olan Messenger gazetesi memnun olsun olmasın Balkanların işgali hususunda hala da ısrar edeceğiz. Balkanların işgali hiçbir kimseye faydası olmayan dağların işgali demek olmayıp asayişi ve emniyeti sağlamaktan ibarettir. Tuna kalelerinin yıkılması ve balkanların işgali meseleleri Lord Bikonsfild'ın siyasetinin bir ürünü olup Berlin Konferansı'nda talep ettiği Avrupa menfaatine ait meselelerdendir.

Şimdi bu meseleye bizim vermek istediğimiz önem ancak bununla ölçülebilir. Bize itiraz etmekte olanların hücumlarına son vermek, zamanımızı, gücümüzü ve servetimizi dünyanın arzu ettiği bu ıslahatlara harcamak ve Bulgaristan'da hüküm sürmekte olan zulme son vermek için Balkanlar işgal edilmelidir.[425]

Osmanlı gazetesi öteden beri Balkanlarda asayişi sağlamak için Devlet-i Aliyye'nin bölgeyi işgal etmesi gerektiğini dile getirmektedir. İşgal kelimesini bugünkü anlamıyla kullandığımız zaman "bir başka devletin topraklarını istila etmek" anlaşılabilir ancak burada işgalden kasıt Devlet-i Aliyye'nin kendi topraklarına kendi askerlerini yerleştirmesidir. Bilindiği üzere Makedonya, Trakya Berlin Antlaşması ile Devlet-i Aliyye'ye bırakılmıştı. [426] Buraların Osmanlı askerlerinden yoksunluğu bir asayiş sorununa neden olmaktaydı. Özellikle Makedonya'da haydutluk sıkça görülmeye başlamış, ahali bu durumdan bir hayli muzdarip olmuştu. Mariça gazetesi Berlin Antlaşması'nın 23. ve 6l. maddelerine atıfta bulunarak Osmanlı Devleti'nin ıslahatlarla uğraşması gerektiğini dile getirmiştir. Devlet-i Aliyye bu antlaşmanın 23. maddesinde Makedonya'da, 61. maddesinde ise Ermeni bölgelerinde ıslahat yapmayı taahhüt ediyordu.[427] Ancak Osmanlı Devleti tüm siyasi sorunlardan dolayı iç işlerindeki bu ıslahatlara gereken önemi gösterememekteydi. Gazete de bu durumdan yakınarak bir an önce ıslahatlar

[425] Salih, "Asakir-i Şâhânenin Balkanları İşgali", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 52, s. 2, (31 Ocak 1881).
[426] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 390.
[427] Ayşe Zişan Furat, "Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar'da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918)",*OTAM*, S. 33, 2013, s. 69.

mevzusuna eğilmek gerektiğini ama bu sorunlardan dolayı zaman bulamadığını yazmıştır.

3.3. Makedonya'da Eşkıyalık ve Hicret

Osmanlı Gazetesi Avrupa gazetelerinden yaptığı alıntılarla Makedonya muhacirleri ile alakalı aşağıdaki haberi yayınlamıştır.

Sofya 3 Şubat

"*Dış işleri müdürü bir yazısında Makedonyalıların hicreti üzerine büyük devletlerin dikkatini çekip bunun Bulgaristan maliyesine büyük bir yük getirmesinden dolayı Emaret'in zorlandığını belirttikten sonra bu hicretin sebebini ise mahalli idarenin kötü muamelesine dayandırıyor*."

Daha önce Bulgaristan'ın çeşitli yerlerinde görev yapan Wiesenthal bu habere dair şöyle bir yorumda bulunmaktadır: Bu telgrafı incelediğimde o kadar şaşırıp hayret ettim ki. Bunun menşeini yani hakikaten Sofya'dan mı çekildiği ve yazarının gerçekten bir Bulgar hariciye müdürü mü olduğunu bir defa daha tetkike mecbur oldum.Bulgar Hariciye Müdürü Bulgaristan'a hicret eden Makedonyalıların çokluğu üzerine büyük devletlerin dikkati çekmeye çalışırken bunun sebebinin de Devlet-i Aliyye'nin kötü idaresi olduğunu beyan ediyor. Burada Osmanlı memurlarını methetmek niyetinde olmadığım gibi Makedonya'da tesis olunup müdür ve muavinleri ahali tarafından seçilmiş olan ve Bulgarlardan ibaret olan yerleşim yerlerinin birer birer isimlerini zikretmek istemem. Fakat bir taraftan Osmanlı asker ve jandarması diğer taraftan da şiddetli kıştan dolayı Bulgaristan'da bir sığınak arayan sahte muhacirlerden bahsedeceğim. O muhacirler ki Bulgaristan memurları bunları yakalayıp sorguya alacakları yerde onlara özgürlük savaşçıları muamelesi yapıyorlar.

Memuriyette bulunmuş olduğum Makedonya'dan döndüğüm ve müfettiş olmak münasebetiyle bölgeyi köy köy dolaşmaya mecbur olmuş bulunduğum için Kokoliç, George Zembil, Linovalı Kosti, Milyo, Papazoğlu ve Üstüyan isimli Bulgaristan Emareti'nin misafiri olan bu sahte muhacirler veyahut kahramanlar hakkında bilgi verebilirim. Bundan iki aydan az bir zaman evvel Serez sancağı

civarında geceleri sakin köyler üzerine hücum ederek ihtiyarlar ve kadınları esir ederlerdi. Paraları ile mallarının nerede olduğunu söyletmek için bu biçarelerin vücutları üzerine kaynar zeytinyağı serperek, ateşte kızdırılmış demirlerle işkence ederek ve birer birer azalarını keserek zavallılara eziyet ederlerdi. Bu zulmün icrasından sonra Bulgaristan'a iltica edip gasp ettikleri malları Bulgaristan memurlarının gözleri önünde taksim edip bu sanatlarını tekrar icra için Makedonya'ya dönerlerdi. Bu çeteler Bulgaristan'da geçirdikleri vakitlerde de gece esnasında Dupnitsa [428] Müslümanlarının hanelerine girerek biçare ahalinin sahip olduğu eşyayı gasp edip kendilerine karşı koyanları da öldürürlerdi. Bu haydutlar baştan ayağa kadar silahlı olarak gezebildikleri gibi Müslüman ahalinin ise ekmeğini kesmek için bile bir bıçağı yoktur.Bulgar hükümetinin yazısında bahsettiği sahte muhacirler işte bunlardır. Eğer Bulgaristan hükümeti sıkıntılara maruz kalmak istemez ise bu çetecileri hapsetmelidir. Makedonya'daki soydaşlarına ihtilal ve isyan beyannameleri ile bağımsızlıklarını talep etmeleri için arzuhaller göndereceğine bu şekilde hareket ederse soydaşlarına daha iyi hizmet etmiş olur.[429]

Wiesenthal'in de belirttiği gibi Bulgar çeteleri Bulgaristan'daki ahaliye zulüm etmekteydi. Bulgar çete ve komiteleri köylere baskınlar yaparak Türkleri kaçırmakta, ellerini ve ayaklarını bağlayarak işkence etmekte, boğarak veya kurşunlayarak öldürmekteydiler. Bulgar makamları sözde eşkıya takibi için köylere, özellikle Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerleşim birimlerine asker ve görevliler göndermekte, fakat bunlar kendilerini gönderen makamların bilgi ve direktifleri dahilinde yağma, gasp, işkence ve katliam hareketlerine öncülük etmekteydiler. Türklerin bu hususta, Bulgar resmî makamları nezdinde yaptığı şikâyetler sonuçsuz kalmaktaydı. Hatta Bulgar kaza müdürleri (Naçalnik) Türklere karşı yapılan zulme önderlik ediyorlardı.[430]

Mektubun yazarının da belirttiği üzere Bulgar makamlarının muhacir dedikleri esasen Bulgar çetecilerdi. Zaten Bulgaristan her zaman çetecileri koruyup

---

[428] Dupnitsa, Bulgaristan'ın batısında, Köstendil ilinde eski bir kasabadır.Cermen deresi kıyısında bulunur. Osmanlılar Dupince diye de telafuz ederlerdi. M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Klavuzu*, Ankara 2006, s. 302-303.

[429] Wiesenthal, "Makedonya'dan Hicret" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 59, s. 2, (24 Şubat 1881).

[430] Osman Köse, *a.g.m.*, s.247.

kollamaktaydı. Avrupalı diplomatın şahitliği bu iddia için önemli bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kişileri isim isim vermesi bakımından mühimdir. Bahsi geçen kişiler bölgeyi ve Türkleri çok iyi tanıdıkları aşikardır. Zaten bu dönemde köyleri basanlar kargaşa ve kafa karışıklığı yaratmak için bazen Türkçe konuşup Türkler gibi giyinmekteydi. Bunu yapmaktaki amaçları büyük devletlere yaşanan olayların Türkler arasındaki iç hesaplaşmadan ibaret olduğunu göstermekti. [431] Wiesenthal büyük Bulgaristan hayaline de gönderme yaparak Bulgaristan'ın Makedonya'da bir ihtilal için halkı kışkırttığınıiddia etmektedir. Bilindiği üzere Ayastefanos Antlaşması Bulgar prensliğinin sınırlarını kuzeyde Tuna Nehri'ne, doğuda Karadeniz'e, güneyde Ege Denizi'ne ve Batı'da Arnavutluğa kadar dayandırmıştı.[432] Bulgaristan Berlin Antlaşması ile buralardan vazgeçmek zorunda kalsa da büyük Bulgaristan emeline ulaşmak için her zaman Makedonya ve Şarkî Rumeli üzerinde kışkırtıcı ve ilhaka yönelik politikalar sergilemiştir.

Osmanlı gazetesi, Mariça gazetesinin kötülüğü kendilerine sermaye etmiş olduğunu söyleyerek Osmanlı Devleti'ni Avrupa kamuoyuna haksız tanıtmak için her türlü iftirayı atmaktan geri durmadığını dile getirmiştir. Gazetenin aktardığına göre Selanik vilayet memurları bir takım asayişi bozan kişileri şehirden kovmuşlardır. Bu durum Osmanlı Devleti'ne garezi olan gazeteler tarafından bahane edilip tüm Bulgar ailelerin kovulduğu iftirasına dönüşmüştür. Osmanlı gazetesi bu yalana İngiliz parlementosunun inandığını ve bunu soruşturmaya başladığını ifade etmiştir. Mariça gazetesi tüm bunlardan cesaret alarak saldırıya geçmiştir. Mariça Osmanlı gazetesinin Makedonya'nın halinden okuyuculara hiç bahsetmeyerek sadece Şarkî Rumeli ve Bulgaristan'da Rumlara edilen zulümden bahsettiğini iddia etmiştir. Avrupa, Bulgaristan'daki Bulgar vekillerin haber verdikleri bu zulüm ile meşgul olmağa başlamıştır. Bu sırada Makedonya'dan Bulgarların kovulduğu gibi ustaca hazırlanmış hurafelere dikkat çekmek üzere Bulgaristan hariciye müdürünün Sofya'da bulunan konsoloslara bir nota takdim eylediğini gazeteler haber vermiştir. Müdür de bunu doğal olarak Bulgarlara yapılan kötü muameleye bağlamıştır.

---

[431] Osman Köse, *a.g.m.*, s.248.
[432] Tuğrul Özcan, "Kurumsallaşma Sürecinde Bulgar Millî Meclisi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Hatay 2011, s. 101.

Osmanlı gazetesinin 24 Şubat tarihli nüshasında yer alan haberde Makedonya muhacirleri hakkındaki gerçekler ortaya konulmuştur. Her türlü cinayeti ve kötülüğü gerçekleştiren eşkıyalar Osmanlı askerleri tarafından takibe başlandığı anda Bulgaristan'a iltica ediyorlar. Osmanlı Devleti'nin zulm ettiği iddia edilen adamlar işte hep bu türden insanlardır. Eğer Mariça gazetesi edebini büsbütün kaybetmemiş ise bu haydutları müdafaa edeceğine Bulgaristan hükümetinin bunlara haddini bildirmesini talep etmelidir. Biz bu olayın gerçek yüzünü öğrenmek için Makedonya'ya kadar gitmeyeceğiz. İstanbul ile civarında çiftçilik ile uğraşan pek çok Bulgar vardır ve hiç kimse onları rahatsız etmeyi düşünmüyor. Bizim biçare Şarkî Rumeli muhacirlerimiz hiçbir intikam düşüncesinde olmayıp onların yanında yaşamakta bu da Müslümanlarla Bulgarların tam bir kaynaşma içerisinde olduklarını göstermektedir.

Mariça gazetesi Rumların uğradıkları zulmü yalanlamak için Lom-Palanka'da Rum bulunmadığını iddia ediyor. Lakin bu yalanı bizi hiç hayrete düşürmüyor. Zira onun inancına göre Bulgaristan'da Bulgarlardan başka kimse yoktur. Hatta Bulgarların aslına ve nesillerine yönelik olan iddiasını bize ispat etmek için AmiBoué[433], Kanitz[434], Ubicini[435] ve Teploffet adlı yazarların adını zikrederek onları kaynak olarak gösteriyor. Lakin bu hareketinde başarılı olamayacaktır. Zira Filibe'de Rum yanlısı bir gazete Mariça'nin çevirmek isteği hile ve dolaplarını birkaç defa meydana çıkarmıştır. Bulgaristan'da ve Şarkî Rumeli'de Bulgardan başka halk bulunmadığını ispat için boş yere yaygara koparıyor. Bulgar olmayan kavimlerin zaman zaman Osmanlı gazetesine yapılan şikayet ve feryatları iddiasının yalan olduğunu meydana çıkarıyor.[436]

---

[433]Ami Boué (16 Mart 1794 - 21 Kasım 1881), Avusturyalı yerbilimci. Teknik öğrenimini Cenova ve Paris'te tamamlamıştır. Tıp eğitimi almak için Edinburgh Üniversitesi'ne girmiş; burada Robert Jameson'ın yerbilim ve mineraloji çalışmalarından etkilenerek alan değiştirmiştir. Sandra B. Weiss, " Ami Boué: Hamburgischer Patrizier – Kosmopolit – Naturforscher. Pionier der österreichischen Geologie" *Geo.Alp*, S.11, Viyana 2014, s.275.

[434] Felix Philipp Kanitz (2 Ağustos 1829 – 8 Ocak 1904) Avusturyalı doğabilimci, jeolog, arkeolog ve etnolog. Vladimir V. Mihajlovic, "Dıscoverıng Of The Serbıan Archaeology: Felıx Kanıtz And Hıs Network", *21. Annual Meetıng Of The European Assocıatıon Of Archaeologısts, Glasgow 2015, s. 379.*

[435] Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini (20 Ekim 1818 – 28 Ekim 1884) Fransız tarihçi ve gazeteci. Zeki Arıkan, "Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, s. 32.

[436] Salih, "Mariça Gazetesi'nin Hezeyanları " *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 60, s. 2, (28 Şubat 1881).

Gazetenin aktardığına göre Selanik'teki mahalli idareciler şehrin asayişini bozan Bulgar serserilerini şehirden kovmuş Mariça gazetesi ise bu kovulanların masum Bulgar aileleri olduğunu İleri sürmüştür. Osmanlı gazetesi Mariça gazetesinin tutumunu eleştirerek daha önce yayınladığı habere de atıf yaparak asıl Makedonya'daki çetecilerin üstüne eğilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Gazete Makedonya'da Bulgarların baskıya uğradığına dair haberlerin asılsız olduğunu ifade etmiştir. Türklerin komşuları ile iyi geçindiğini belirterekŞarkî Rumeli'den hicret edip İstanbul'da Bulgarların yaşadığını yerlere yerleştirilen Türklerin Bulgarlarla olan ilişkilerini örnek göstererek konuya açıklık getirmiştir. 93 harbinden sonra yaklaşık 500.000 Rumeli muhaciri Osmanlı Devleti tarafından çeşitli bölgelere iskan ettirilmiştir.

1879 Ekim ayı itibarıyla sadece Şarkî Rumeli'den gelen 16.125 muhacir olduğu kayıtlara yansımış [437] ve bunların büyük bölümü İstanbul'da yaşayan Bulgarlara yakın yerlere yerişleştirilmiştir ve Bulgarlarla herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

Bulgarlar süreç içerisinde sadece Türklere değil zaman zaman diğer azınlıklara özellikle Rumlara da baskı ve zulüm yapmıştır. Bulgarlar Ruslar Bulgaristan'dan çekilir çekilmez baskıya başlamış Bulgaristan'da Bulgardan başka hiçbir ırka yer olmadığını dile getirmişlerdir. "Bulgaristan Bulgarlarındır" sloganlarıyla adeta Bulgaristan'ı tek milletten mütevellit homojen bir bölge haline getirmeye çalışmışlardır.[438] Bunun için başta Türkler olmak üzere Rumlara ve diğer azınlıklara da türlü baskı ve işkenceden geri durmamışlardır.

Geçen Şubatın on üçü tarihiyle bazı Avrupa gazetelerinin Sofya'dan alıp neşrettikleri bir telgrafta şu ifadelere yer verilmiştir.

"Bulgar Hariciye Nazırı bir resmi yazısında Makedonyalıların Bulgaristan'a hicretlerinin hem Emaret'e hem de Emaret hariciyesine büyük yük oluşturduğundan bahsedip bu noktaya büyük devletlerin dikkatini çekmek istiyor.

[437] Aşkın Koyuncu, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu" *Avrasya Etüdleri*, C. 44/2, 2013, s. 200-201.
[438] Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s. 387.

Zikrolunan Bulgar resmi yazısı bu hicretin sebebi olarak Selanik vilayetindeki Hıristiyan ahali hakkında yerel hükümetin icra ettiği kötü muameleyi gösteriyor."

Demek oluyor ki burada gerçek ya da sahte bir hicretten bahsediliyor fakat bu tarihten beri işin rengi biraz değişerek Bulgaristan, Şarkî Rumeli, Beyoğlu ve Galata basını bu havadisi ele alarak istedikleri gibi şerh edip yorumlayarak türlü türlü manalar vermeğe kalkışarak kartopu gibi büyütmeye çalışıyor. Narodni Glass gazetesinden Mariça gazetesine; Mariça'dan İstanbul gazetesine ve oradan da Constantinopol Messenger'a kadar tüm gazeteler hicret adını bu iş için hafif görüp sorunu daha da büyük göstermek için Makedonya meselesi adını vermişlerdir. Bu mesele için en çok kendini harap eden Plovdiv yani Filibe'nin Mariça gazetesidir ve bu da Bulgarlığı münasebetiyle değil ihtimal ki Şarkî Rumeli hükümetine yaranmak içindir. Mariça gazetesi 4 Mart tarihli nüshasının Fransızca kısmının üç sütunu acı şikâyetler ile doldurup Makedonya meselesini meydana çıkarmakla gururlanıp ve bu meseleyi Avrupa diplomasisinin dikkatine sunmuştur.

Osmanlı gazetesi Mariça'dan bu kısmı hiç değiştirmeden okuyucuları ile paylaşmıştır:

Plovdiv 20 Numara, 4 Mart 1881

"Sofya'da bulunan büyük devletler temsilcilerine Bulgaristan Hariciye Nezareti tarafından bir yazı gönderilerek Makedonya halkının Bulgaristan'a hicret etmekte ve bu sebeple Makedonya'da bir takım tehlikelerin vukuundan korkulmakta olduğu ve bu duruma sebebiyet vermekte olan üzücü olayların bildirildiği bir telgraftan anlaşılmaktaydı. Mösyö Stoitchoff'un imzasını taşıyan ve 27 Şubat tarihli bu resmi yazı hakkında Sofya'daki özel muhbirimiz bize faydalı bilgiler vermektedir. Bundan anlaşıldığına göre Bulgaristan Emareti Bulgaristan'dan kendilerine mesken ve korunma talep etmek üzere Makedonyalıların hicret etmelerini görüp Berlin Antlaşması'nın Makedonya ahalisi hakkında vücuda getirdiği durumun sonucundan bu hicretin ortaya çıktığını dile getirmektedir.

Emaret bu hicretin geçici olduğunu düşünmüş ve bu çaresiz insanlara yardım elini uzatmış ancak daha sonra hicretin arkası alınamamıştır. Bu durum hükümet için adeta bir büyük zorluk doğurmuştur. Muhacirleri Bulgaristan

hududuna süren sebep şimdi anlaşıldı. Bunlara kötü muamele, cebir ve baskı, yağma, ırz ve can düşmanlığı gibi fenalıklar sebep olmuştur. Makedonya'da meydana gelen bu vahşiyane olayların sebebi elbette doğrudan Hükümet-i Seniyye olamaz fakat 1877-78 vakalarının Makedonya'da meydana getirdiği tahrik ve coşku, milli ve dini emellerin getirdiği tehlikeler bugün buralarda hüküm sürmeye başlamıştır. O tarihlerde Hıristiyan ahali için doğan ümit ve mürüvvet şimdi bunlar aleyhine Müslümanların her çeşit cebir ve zulmüne vesile oluyor. Bu cebir ve baskı ise 70 ve 76 senelerinde Bosna ve Bulgaristan'da icra olunanları andırıyor. Özellikle Müslüman Arnavutluk'a yakın olan Hıristiyan köyleri soygun ve yağma gibi vahşi hareketlerin en çok hüküm sürdüğü mahallerdir. Haydutluğun buralarda envai çeşidi olunmakta ve bu noktada alınan bilgiler hayal ettiklerimizin çok ötesinde bulunmaktadır.

Bu durumun Bulgaristan'da vücuda getirdiği zorluklar pek büyüktür. Bulgar Emareti için bu muhacirlerin sebebiyet verdiği büyük masraftan başka icra olunan zalimce hareketin Bulgarlar üzerinde yarattığı kötü etkide göz önünde bulundurulmalıdır. Bulgar hükümetinin emeli mazileri düşmanlıkla ve kin ile dolu olan Müslüman ve Hristiyan vatandaşları birbirleriyle iyi geçinmeye alıştırmak ve bunların hepsini bir aile üyesi gibi aynı hukuk ve şartlara ve aynı vazifeye tabi kılmaktan ibarettir. Bu barışçıl fikirler çerçevesinde Emaret memurlarına daima emirler verilmiş memurlar da bu emirleri uygulamaktan asla kaçınmamıştır. Bulgaristan'nın tüm ahalisi arasında yavaş yavaş meydana gelen dostluk ve birliği Bulgar hükümeti ümit etmekte haklıdır. Fakat Bulgaristan'nın güneyinde her gün meydana gelen bu kötü olaylara karşı barışın ayaklar altına alınmasından Bulgar hükümeti haklı olarak korkmakta ve zavallı muhacirlerin aktardıkları bu etkileyici olayların Bulgaristan'da milli hisleri hiddetlendireceğinden endişe etmektedir. Bu gibi elim olaylardan doğabilecek olan tehlikeler üzerine Avrupa devletlerinin dikkatini çektiğinden dolayı Bulgaristan Emareti'nin önemli bir iş yaptığını her tarafsız kişinin tasdik edeceğini zannediyoruz. Biz defaatle söylemiş olduğumuz gibi bu Makedonya meselesi yalnız Makedonya Bulgarlarına ait değildir.

Bulgar memleketlerinde bulunan tüm Müslümanların durumu, şarkta ve Bulgaristan'da barış ve asayişin devamı ve şarkın geleceği hep bu meseleye bağlıdır.

Makedonya gibi bir vilayetin her tarafında geçmişin kin ve düşmanlığı hala devam eder ve bu hırs dolu emellere bir son verilmeyip orada Bulgarlara cebir ve zulüm, öldürme ve yağmaya devam edilirse Bulgaristan'da İslam ile Hıristiyanların arasındaki ilişki de bozulur. Öyleyse şimdiye kadar şarkı defaatle kana bulamış ve Avrupa'yı rahatsız etmiş olan Türk ve Hıristiyan düşmanlığına son vermek üzere Berlin Antlaşması'nı imza etmiş olan devletlerin bu önemli mesele ile ilgilenmeleri vakti çoktan gelmiştir. Yarısı yıkılmış olan Tuna kaleleri meselesinden İngiltere parlamentosunda bahsetmeyi Mösyö Bourke münasip görmüştü. Eski hariciye müsteşarının ortaya getirdiği bu mesele Lord Beaconsfield'in merhametsiz politikasına ait olabilir çünkü o politika icabınca bir kalenin taşı milyonlarca insanın canından daha değerlidir. Lâkin insan canı duvar taşı kadar gama tahammül edemeyeceğinden diplomasinin en önemli vazifesi bu talihsiz Makedonya'nın halini düzeltmektir. Eğer bu duruma da müsamaha gösterilirse doğunun son bunalımı olan Hersek vakasının vücuda getirdiği sonucu bu da vücuda getirebilir."

Osmanlı gazetesi bu yazıyı okuyan bir Avrupalının Bulgarları bir huri ve belki birer melek olduğuna ve Türklerin ise birer ejderha olduğuna hükmeder demektedir. Gazete Bulgar idari heyetinin ve onların sevgili dostları Şarkî Rumelililerin tasavvur ve hayallerinden başka hiçbir yerde aslı astarı olmayan bu hicret meselesinin değersizliğini meydana koymanın pek kolay olduğunu İfade etmiştir. Gazete 24 Şubat tarihli nüshasında eski maliye müfettişi Wiesenthal Efendi'nin imzasıyla yayınlanan hicret meselesine dair bir mektuptan bahsederek sürekli kendini takip eden Mariça gazetesi her nasılsa bu defa bu mektubu görmezden geldiğini dile getirmiştir. Kuzey ve Güney Bulgarlarının hezeyan ve iftiralarını ortaya çıkaran bu bendi Osmanlı gazetesi ikinci defa olarak yayınlamanın gerekliliğinden bahsetmiştir.

Wiesenthal Efendi diyor ki: *"O muhacirler bir takım Bulgar haydutlarından ibarettir. Bu haydutluk sebebiyle kendilerine Bulgaristan'ca kahraman namı veriliyor. Bu cesur haydutlar Osmanlı askerleri ve jandarmalarının hücumundan kaçıp Bulgaristan'da bağlı oldukları hükümete iltica ederler ve Bulgar hükümeti bunları Osmanlı hükümetinin yaptığı gibi yakalarından tutup hapse atacağı yerde bilakis bunları kabul için kollarını açıp ve bu haydutlara bağımsızlık savaşçıları*

gazileri adını vermektedir." Wiesenthal Efendi bu Makedonya haydutlarının pek meşhur olanlarından bazılarının isimlerini de sayıyor. Bunların haydutluktaki şöhretleri herkesin malumudur. Makedonya Müslümanlarının ve Bulgar olmayan Hristiyanların uğradıkları zulüm yüzünden bu haydutları tanımayan pek az kimse vardır. Şimdi Bulgar Emareti'nin misafirleri olan bu kişiler Kokoliç, George Zembil, LinovalıKosti, Milyo, Papazoğlu ve Üstüyan adlı haydutlar ile onların arkadaşlarıdır.

Sahte muhacirler sürekli Makedonya'dan Bulgaristan'a ve Bulgaristan'dan Makedonya'ya gidip gelmekte ve Selanik'te işledikleri katliam, cinayet ve hırsızlığın mahsulünü de Bulgar hükümetinin gözü önünde bölüşmektedirler. Herkesin bildiği üzere Osmanlı askeri ve jandarmalarının vilayetten uzaklaştıklarını haber alır almaz tekrar Selanik'e gelip ekmek kesmeğe bıçakları bile kalmamış olan çaresiz Müslümanları katledip ve mallarını yağma ederler. Bu vilâyet dahilinde icra olunan yeni düzenleme gereğince de mahalli hükümetin çoğunluğu da Bulgarlardan oluşmaktadır. Wiesenthal Efendi'nin pek güzel söylemiş olduğu üzere eğer Bulgaristan hariciye müdürü hakikaten bu muhacirlerin Bulgar hazinesine mâl olduğu yükten kurtulmak istiyor ise bunu pek kolay halledebilir. Bunları öncelikle Bulgar jandarmaları vasıtasıyla tevkif ettirip hapsettirsin. Eğer Mariça gazetesi buna sevinmezse sebebini söylemesini rica ederiz. İhtimal ki Mariça gazetesi kardeşlerine sevgisi icabınca onlara sürekli yardım ediyor. Zira bu şikâyetler artık başımızı ağrıtıyor:

Margon'un nâle ve feryâdı bütün

Bir güzel zevc ile evlenmek için

İşte Mariça'nin ağzından çıkan nakarat budur. Yani kavga bizim yorgan üstüne imiş! 8 Mart tarihiyle Constantinopol Messenger gazetesinin şüphesiz Mariça gazetesinden alıp neşrettiği garip fıkrayı Osmanlı gazetesi aynen yayınlamıştır.

"Makedonya meselesinin artık kemale ermeğe başladığı anlaşılıyor. Yunan meselesi çözüldüğü sırada bu mesele de çözülecek ve Makedonya vilayeti Rumeli-i Şarki'ye ilhak olunarak Özerk Güney Bulgaristan Emareti adını alacakmış"

Şimdi Mariça gazetesinin niçin bu kadar gürültü çıkardığı ve Makedonya'daki hicretin neden bir sorun gibi pazarlamaya çalıştığı daha iyi anlaşılıyor. Üstüne üstlük bu konuda da hükümetimizi sorumlu tutup suçladığı da görülmektedir.

Margon'un nâle ve feryadı bütün

Bir güzel zevc ile evlenmek için[439]

Osmanlı gazetesinin aktardığına göre Makedonya meselesi adı altında Makedonya'dan hicret meselesi çeşitli gazetelerde dillendirilmeye başlanmıştır. Daha önce belirttiğimiz üzere Osmanlı gazetesi Makedonya'dan hicret edenleri Wiesenthal Efendi'nin mektubuna dayanarak haydut olduğunu iddia etmişti. Aynı argüman burada da ele alarak hicretin asılsız bir abartıdan ibaret olduğunu dile getirmiştir. Aslında Arnavutluk taraflarındaki karışıklık düşünüldüğünde bu göç meselesinin sadece haydutların sınır ihlali olmadığı ihtimali de söz konusudur. Mariça gazetesi uzun bir yazıyla Hükümet-i Seniyye'yi de suçlamadan Makedonya'daki karmaşadan kaynaklı olarak Bulgarların hicret ettiğini bunun da Şarkî Rumeli ve Bulgaristan için büyük bir yük oluşturduğunu iddia etmekteydi

Mariça gazetesi Hersek olaylarını hatırlatarak aslında Devlet-i Aliyye'yi tehdit etmekte ve Avrupa'da yeni bir karışıklık çıkacağı düşüncesi yaratarak büyük devletlerin olaylara el atmasını istiyordu. Hersek İsyanı, Hersek'in küçük bir kasabası olan Nevesin'de patlak vermişti. Osmanlı askerlerinin kendilerine zulmettiklerini ve vergilerin çok ağır olduğunu iddia eden bazı gruplar Karadağ'a sığınmıştı. Karadağ Prensi'neşikayetlerini ileten bu kişiler daha sonra burada panslavist gruplarla ortaklaşa bir isyan hazırlığı tertiplemişlerdir. Hersek İsyanı, bir yıl içerisinde büyük bir Balkan Buhranı'na ve ardından da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na sebep olmuştur.[440] Buradaki senaryoyu Makedonya üzerinde tasavvur eden Mariça gazetesi Büyük Bulgaristan hayaline hizmet için elinden geleni yapıyordu. Zaten daha sonra bu düşüncesini adeta itiraf edercesine Makedonya'yı da içine alan Özerk Büyük

[439] Abdullah Kamil, "Makedonya Meselesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 64, s. 1, (14 Mart 1881).
[440]Tufan Turan, "İspanya Elçilik Raporlarında 1875 Hersek İsyanı", *Belleten*, TTK Yayınevi, S. 294, Ankara 2018, s. 628-669.

Güney Bulgaristan hayalinden bahsetmiştir. Osmanlı Gazetesi Mariça'nın tüm bu hezeyanlarının sebebinin Devlet-i Aliyye birçok sorunla uğraşırken ve Avrupa'nın gözü kulağı Balkanlardayken emelinin Makedonya'nın ilhakı olduğunu dile getirmektedir.

Bulgaristan resmî gazetesi Bulgar hükümetinin 8 Şubat tarihiyle Sofya'da mukim yabancı devlet politika memurlarına tebliğ ettiği yazının bir örneğini neşrediyor. Bu yazılı bildirimin mukaddimesinde Prens'in Makedonya ahalisinin gittikçe artan hicretinden endişe duyarak bu üzücü ve olağan dışı vaka üzerine devletlerin dikkatini bu konuya çekmeye karar vermiş olduğu bahsediliyor. Osmanlı gazetesi genç prensin bu tutumu karşısında hayrete düştüğünü dile getirmektedir. Osmanlı gazetesi Müslümanların uğradıkları zulmü defalarca yazmıştır. Gazete *" Bu durum herkesçe bilinip hatta birçok Avrupa gazetelerince de bundan bahsedildikleri halde acaba Sofya'da neden bir heyecan veya etki yaratmadı?"* diye sorarak *"Yoksa Müslümanların zulme uğraması üzücü ve olağan dışı değil mi?"* diye sözlerine devam etmiştir. Daha sonra Bulgar memurları zikredilen bu vukuatlara karşı önlem almadığından yakınmıştır. Daha sonra aşağıdaki vakayı zikretmiştir:

"Cebren din değiştirilerek bir kız çocuğu bir Bulgara zevce olarak verilmiştir. Kızın biraderi ise bu konuyu merkezi hükümete şikâyet etmek için Vidin'den yola çıkarak Sofya yolunu tutmuştur. Bu durumu oradaki yabancı konsoloslar duymasın diye bu delikanlı yolda takibe alınmış sonda darp edilip hapse atılmıştır." Gazete buradan sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir. Şikayetlerimizi dile getirmiş olmamıza rağmen Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde yaşayan milletler asla memnun edilmedi. Bu gibi şikâyetleri boş yere dile getirmiş olduğumuzu üzülerek itiraf ederiz. Kendileri bütün alem nazarında nefrete şayan görünmekten korkmayıp vatandaşlarına zulüm etmektedirler. Buna mukabil biz de kendi memleketimizde bu kötü muamelenin misillemesine girişmek arzusunda değiliz. Müslüman vatandaşlarımız da zaten dinlerinin emrettiği üzere zayıf olana zulüm etmezler. Bulgarların nefret dolu uygulamalarını taklit edecek değiliz. Daha önce Daily News gazetesinden haber aldığımız gibi Bulgarların zulümleri Rusların ve Kazakların zulmünden beterdir. Öyle ki Rus subayları zamanında bu zulmü, cinayeti ve yağmayı durdurmak için kamçılarını kullanmaya mecbur kalmışlardır.

24 Şubat tarihli nüshamızda Makedonya'dan güya vuku bulan hicretin hakikatinin neden ibaret olduğunu dile getirmiştik. Muhacir oldukları rivayet olunun ve isimleri tarafımızdan da beyan edilmiş olan şahıslar kendi halindeki köyleri basarak ve çaresiz halka bin türlü işkenceler ve zulümler ederek Serez sancağını tarumar ettikleri halde bugün Bulgaristan Emareti'nde misafir olan bir takım haydutların isimleri de bellidir. 3 Şubat tarihli Bulgar resmi kayıtlarında mazlum olarak belirtilen şahıslar işte bunlardır. Makedonya'da ve diğer bölgelerde bulunan Bulgarlara gelince hiç kimse bunları rahatsız etmeği hatırlarına getirmemiştir. Bulgaristan'dan Şarkî Rumeli'den gelmiş olan muhacirler emniyetle yaşamakta ve kendilerine yönelik intikam içerikli bir tutum sergilendiği işitilmemiştir. Bilakis bunlar vatandaşları ve komşuları olan Müslümanlar arasında her zaman dost olarak kabul görmüş ve korunmuşlardır.

Zulüm, yağma ve katliamın Bulgarları firara mecbur ettiği ve muhacirlerin miktarı Bulgar Hükümeti'ni cidden zora sokacak derecede olduğu beyanı gerçeğe uygun değildir. Birkaç seneden beri Bulgarların katledildiklerine dair o kadar rivayetler ortalığa saçıldı ki eğer bu rivayetler doğru olup da katliamlar yapılmış olsaydı Bulgar milleti birçok vilayette mahvolmuş oludu. 8 Şubat tarihli yazı incelenirse Makedonya'da hiçbir Bulgar'ın mevcut olmadığı söylenebilir. Fakat kendi halinde bulunan Bulgarlar hiç kimseden saldırı görmeksizin bu bölgede sükûnet içinde yaşamışlardır. Bunu resmi yazışmaları yapanlar dahi dahil hiçbir kimse inkar edemez. Bahsetmiş olduğumuz resmi yazılarda dile getirilen acı şikâyetlerin ne işe yaradıklarını anlayamıyoruz. Hükümet-i Seniyye aleyhine neşredilmeğe çalışılan esassız ithamlar Bulgaristan Prensi danışmanlarının pek-yetenekli olmadığı sonucundan başka bir şeyi ortaya çıkarmaz.[441]

Osmanlı gazetesi "*Makedonya'da Haydutluk*" adı altında bir yazı yayınlayıp yaşananların görünmeyen yüzünü ortaya koymaya çalışmıştır.

Bulgaristan hükümeti tarafından kaleme alınmış olan bir resmi yazının örneğini bu gazetenin 25 Mart tarihli nüshasında dikkatle incelenmiştir. Bizim fikrimizce vaktinden biraz geç neşredilenbu yazı, Bulgaristan Hariciye Müdürü'nün

[441] Salih, "Bir Bulgar Tahrîrât-ı Umûmiyesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 66, s. 1, (21 Mart 1881).

Makedonya'daki Bulgarların daha önce bahsetmiş olduğumuz durumuna dair olan resmi yazı ile ilgiliymiş. Bu resmi yazının Bulgaristan'a gelerek Makedonya haydutlarına karşı himaye talep eden muhacirlerin doğurduğu mali yük sebebiyle Bulgaristan hükümetinin yardım edemediği ve bundan dolayı hükümetin şikayet ve taleplerini içeren resmi yazı olduğu hatırlanmalıdır. Bu resmi yazı deliller gösterilerek cevaplanmıştı. Bu muhacirlerin asker ve zaptiyenin önünden kaçan Bulgar eşkıyası olup Bulgar hükümetinin de bu eşkıyayı küreğe vurmak suretiyle cezalandıracağı ümit edilmişti.

Mariça aracılığıyla neşredilen yazı Osmanlı Gazetesi'nin ortaya koyduğu delilleri çürütmek için özel olarak kaleme alınmışa benziyor. Bu yazı da haydutların isimlerini ve işledikleri cinayetlerin vuku bulduğu tarihi ele alan 1880 senesi Martı'nın yirmi dördünden aynı senenin Ekim otuzuna kadar Makedonya'da meydana gelen cinayetlerin hepsini açıklayan bir fihristtir. Bu fihristte isimleri zikrolunan haydutların istisnasız hepsi Müslüman ve mazlumların tamamı da Bulgar'dır. Fakat Selanik ve Manastır mahalli idarelerinin Rum veya Bulgar haydutların elinden İslam ayanını kurtarmış olduklarını ve haydutların kendi millettaşlarına bile acımadıklarını biliyoruz. Makedonya kıtasında basılan resmî gazeteler ile Harbiye Nezaret'inin resmî gazetesi olan Ceride-i Askeriye'ye göre ekserisinin kim olduklarını, işledikleri suçları, bunların askerlerle olan çarpışmalarını ve aldıkları cezaları bilmekteyiz. Mazlumların ise çoğunluğunun Türk olduğunu ve bunların eline düşen çaresiz insanların bazılarının da Slav ve Rum olduklarını da bu haber kaynakları doğrulamıştır. Bulgar hükümeti adına Mariça gazetesi tarafından haber verilen vukuat hakkında araştırmaya girişmiş olduğumuzdan gerçeklere tamamen ulaştığımızda okuyucularımıza sonuçları haber vereceğimiz gibi Mariça'ya da bir kesin bir şekilde cevap vereceğiz.[442]

Makedonya Bulgarları'ına yapıldığı iddia edilen hayali zulümden dolayı Bulgarların Makedonya'danBulgaristan'a hicret ettiği ve bu sebeple Bulgaristan'ın bu muhacirlerin masrafını ve yükünü karşılayamadığına dair Bulgaristan Hariciye Müdürü'nün yazısını hatırlamak yerinde olacaktır. Bu işten maksat ileride Makedonya'da icra olunacak olan fesatlık için zemin hazırlamaktır. Ayrıca

[442] Abdullah Kamil, "Makedonya'da Haydutluk", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 69, s. 2, (31 Mart 1881).

Bulgaristan'da Bulgar olmayanlara yapılan zulümlerinde üstü örtülmeye çalışılmaktadır. Gazete Bulgaristan'ın bu emeline ulaşamamış olduğunu ve Avrupa devletleri oradaki memurları vasıtasıyla işin aslını öğrendiğini bildirmektedir.

Osmanlı Devleti'ne doğrudan doğruya bağlı olan Şarkî Rumeli'de bile Bulgar olmayanların durumu ortadayken ondan daha özgür olan Bulgaristan Emaretin'de Bulgar olmayanların durumunun ne olduğunu anlamak zor olmasa gerektir. Şarkî Rumeli'nin durumu hakkında Mösyö Wilson'un raporu ortadadır. Bu raporun belirttiğine göre burada bulunan Müslüman ve Rumların hakları çoğunluk olan Bulgarlar tarafından ayaklar altına alınmıştır. Her ne kadar Bulgarlar eskisi kadar zulüm etmekten çekinseler de yabancı memurların olmadığı bölgelerde tehlike hala devam etmekte bu sebeple de ahali hala hicret etmektedir.

Bulgarlar fesatlık ve tahriklerden vazgeçmemiştir. Bulgaristan'da örgütlenen bazı eşkıya çetelerinin sınırı geçip Petriç[443], Eski Cuma[444] ve Nevrekop[445] kazaları civarında eşkıyalık yaparak ahalinin mallarını yağmaladıkları Selanik'ten alınan haberlerden anlaşılmıştır. Ustrumca[446] kazasında eşkıya ahaliyi zorla kendileri ile birlik olup eşkıyalık yapmaya zorlamışlardır. Askerler bunu fark edip meydana gelecek felaketi önlemiştir. Bundan başka Katarine nahiyesinde Yorgi adında bir Rum haydudu Yunan komitesinin teşvik ve yardımıyla oralardaki Rum ahaliyi isyana teşvik etmek istemişse de ahali bunun sonuçlarının vahim olacağını düşünerek durumu Hükümet-i Seniyye'ye ihbar etmişlerdir. İşte Osmanlı askerlerinin takip ettiği bu eşkıyalar Bulgar hükümetine sığınıp kendilerini Osmanlı'nın zulmüne uğramış ahali olarak göstermektedir. Yunanistan sınırındaki bölgede kurtarılması Sir

---

[443]Petriç, Sofya iline bağlı bir köy. 1878 yılında Ruslar ve Bulgarlarca işgal edilmiştir. M. Türker Acaroğlu, *a.g.e.,* s. 808.

[444] Eski Cuma, Bulgaristan'ın kuzey doğusunda, 43.667 nüfuslu bir şehirdir. Preslav Dağı'nın güney yamacına, Vrana Nehri kıyısına kurulmuştur. Razgrad'ın 36 kilometre güneyinde, Şumnu'nun 41 kilometre batısında bulunur. Machıel Kıel, "Eskicuma" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1995, s. 78.

[445] Günümüzde Goce Delčev adıyla anılmakta olup denizden 540 m. yüksekte, Rodoplar ve Pirin dağları arasında geniş bir düzlük (Nevrekop ovası) üzerinde ve Yunan-Bulgar sınırının 20 km. kadar kuzeyinde kurulmuştur. Mesta Karasu (günümüzde Mesta) nehri kasabanın birkaç km. doğusundan geçer ve bölgeyi Yunan Makedonyası ile Balkanlar'ın içlerine bağlayan yolların geçmesine kolaylık sağlar. Machıel Kıel, "Nevrekop" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 54.

[446]Ustrumca veya Usturumca, Makedonya'nın güneydoğusunda yer alan bir şehirdir. Bulunduğu bölgenin en büyük şehri olup kültür ve ticaret merkezidir. Adını, içinden geçen aynı isimli nehirden (Ustruma) alır. Machıel Kıel, "Ustrumca" *Tdv İslâm Ansiklopedisi* C.42. İstanbul 2012, s. 191.

Henry Layard[447] için çok pahalıya mal olan İngiliz Miralay Mösyö Şang'ın Bulgar eşkıyası tarafından nasıl kaçırıldığı bilinmektedir. İşte Bulgaristan'a hicret eden hainler de bu gibi kişilerden oluştuğu halde Bulgaristan Hariciye Müdürü Osmanlı aleyhine Avrupa'yı bir kere daha ayağa kaldırabilmek için eline kalemi alıp da bir takım iftiraya girişmiş ancak ümitleri boşa çıkmıştır.

Beyan edilen açıklamalarda buralarda kimin zalim kimin mazlum olduğu ortaya konulmaktadır. Devamlı mağdur olan çiftçilikle uğraşan İslam ve Hıristiyan ahalimizdir ki çoğunlukla eşkıyalara elbise, yiyecek ve saklanacak yer yardımı yapmak zorunda kalmaktadırlar. Şarkı harap etmekte olan bu melanetin icrasına Avrupa daha ne kadar müsaade edecektir. Bir takım fesatlıklarla bu güzel ve mamur vilayetlerimizin harap olmasına ne kadar seyirci kalacaktır? Bu kadar hasar ve zarardan sonra bir de Osmanlıların ıslahat yapmayarak Ahalinin saadetini düşünmediğini, zulüm ve baskı ile ahalinin hicretine sebebiyet verdiğini iddia edip buralarda her nevi melanet ve eşkıyalığı icra eden haydutlara bir şey dememek büyük bir hatadır.[448]

Bulgarlar daha önce de belirttiğimiz gibi Makedonya'da Türkleri hedef alan çete faaliyetlerine ağırlık vermekteydi. Osmanlı gazetesi bunlara bir takım örnekler vererek Bulgar çetelerinin ahali üzerinde nasıl bir baskı kurduğunu ve ahaliyi kışkırtamaya çalıştığını dile getirmektedir. Tüm bunlardan Avrupa'nın da haber olduğunu ve Mariça gazetesinin hezeyanlarının boşa çıktığını dile getirmiştir. Avrupa bölgedeki memurları aracılığıyla durumdan haber olmaktaydı. Özellikle İngiliz Miralay Mösyö Wilson'un Şarkî Rumeli'ye dair raporuna gönderme yaparak bir Osmanlı eyaleti olan bölgede Bulgar olmayanların durumu ortadayken Bulgaristan Emareti'nde durumun daha vahim olduğunu dile getiriyor. Bu raporda Mösyö Wilson diyor ki:

---

[447]Austen Henry Layard (5 Mart 1817 – 5 Mart 1894) bir Britanyalı gezgin, arkeolog, çivi yazısı uzmanı, sanat tarihçisi, teknik ressam, koleksiyoncu, yazar ve diplomattı. En meşhur çalışması Nimrud kentinde yaptığı kazılardır. Paris'te doğmuştur. Layard 1839 yılında başladığı ve Seylan'a kadar gideceği Asya gezisini İran'da noktalayıp bu ülkede bir süre gezindi. 1842'de İstanbul'a geçti ve 1845'de Musul bölgesine gidene kadar Osmanlı Balkan topraklarında çeşitli gayrı resmi diplomatik çalışmalar yaptı. Kaya Bayraktar, "Arkeolog, Bankacı, Casus, Sefir: Austen Henry Layard Ve Osmanlı Coğrafyası" *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, 2011, s. 281.

[448] Sadık, "Makedonya […]", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 71, s. 1, (7 Nisan 1881).

Doğu Rumeli kurulduğundan ve Rumlar orayı tahliye ettiğinden beri hükümet Bulgarların elindedir. Bunlar diğer ahalinin hukukuna ve onların emniyetlerine riayet etmemiştir. Bulgarların uhdesine bir ağır vazife yüklenmiştir. Tatbik edecekleri kanunlar şimdiye kadar Bulgarların alışık olmadıkları ve bilmedikleri şekildedir. Bu kanunlar Avrupa usulüne göre oluşturulmuştur. Şimdiye kadar Bulgarlar doğu kanunlarıyla yönetilmişler ve buna alışıktırlar. Bulgarlar bugüne kadar asla memleket idare etmedikleri için Osmanlı idaresinden başka bir idareye de alışmamış ve hiçbir idarî deneyimde bulunmamışlardır. Bu durumda Bulgarların ettiği bir hata değil şaşkınlıktır. Mühim memurluklara kabiliyet ve yeterliliği ne kadar çok olursa olsun Müslüman ve Rum ahaliden hiçbir şahıs getirilmiyor. Jandarma ve basit memuriyetlerde ise bu iki ahaliden nüfusları oranından görevlendirme yapılmıyor."[449] Wilson'un raporundan da anlaşıldığı üzere Bulgar olmayanların aleyhine açıkça bir hak sorunu bulunmaktadır. Gazete Avrupa'yı hem bu haksızlık karşısından hem de bu zulüm karşısında göreve çağırmakta ve tüm bu olanlara müdahale etmesini istemektedir. Gazetenin bu tutumu aslında Bulgarları dizginlemek içindir. Çünkü Bulgarlar aslında Avrupa'dan yüz buldukları için tüm bu faaliyetlere girişmekte kendilerinin seçilmiş olduklarını dile getirmekteydiler.

Gazete Avrupa'nın bugün haydutlar ile dolu olan Osmanlı Avrupası'nın durumu ile özellikle ilgilendiğini yazmaktadır. Bulgarlar Türkleri haydutluk ve ahaliye zulüm ile suçlasalar da Avrupa gazeteleri aksini yazmaktadır. Gazete Manastır'dan Martın yirmi dördü tarihiyle yazılıp Messenger'da görülen bir mektuptan bahsetmekte ve içeriğinde Bulgarlar tarafından bir takım yeni haydutluklar daha yapıldığını yazdığını dile getirmektedir. Martın sekizinde Kastorya Gölü[450] sahilinde panayır kurulduğundan gölün kenarı kayıklar ile dolarmış. On beş hayduttan oluşan bir çete sahilde pusu kurarak birbiri ardına gelen kayıkları durduktan sonra panayıra giden iki yüz köylüyü dağlara kaçırmıştır. Bu iki yüz kişi arasından üç Müslüman ile bir Hıristiyan firar etmişler ise de haydutlar bunları takip

[449] Abdullah Kamil, "Şarkî Rumeli", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 68-69.
[450] Bugün ki adıyla Kesriye Gölü, Yunanistan'nın Batı Makedonya bölgesinde bulunan bir göldür. Kesriye Yarımadası gölü ikiye ayırmaktadır. Machıel Kıel, "Kesriye", *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 25, s. 311.

edip kurşunlayarak iki Müslüman'ı öldürmüş ve bir Hıristiyan'ı da yaralamışlardır. Haydutlar bu kadar esiri alıkoyamayacaklarından içlerinden yedi Yahudi ile iki Müslüman ve bir Hristiyan'ı rehin tutarak diğerlerini tahliye etmişlerdir.

Haydutlar bu cinayeti Kastorya şehrinin hemen kapıları önünde işlemeğe cesaret etmişler ve hükümet bunların hareketinden haberdar olmasın diye telgraf tellerini kesmişlerdir. Fakat hükümet haber aldığından Espano, Nikolas, Panayotti, Melamas ve Atinali Trifou adlı reislerin idaresi altında bulunan haydutların takibi için asker sevk etmiştir. Haydutlar on kişi için iki bin lira fidye talep etmekte iseler de bu meblağ fakir köylülerin sahip oldukları servetten çok fazladır. Martın on üçünde İpsoder [451] 'den Manastır [452] 'a giden dört köylü silahlı iki adam görüp korkmalarından sonra keselerini bir taş yığıntısının altına gizledikten sonra Yofi köyüne doğru firar etmişlerdir. Yofi köyünden silahlı yedi kişi haydutların arkasına düşmüşlerse de eşkiyalar saklı olan keseleri bulup yirmi altı buçuk lirayı aldıktan sonra dağların içinde kaybolmuşlardır. Makedonya'da durum böyle olup orada Bulgar haydutları Berlin Konferansı'nın Osmanlı Avrupası için tavsiye etmiş olduğu ıslahatın hilafına hareket etmektedir.

Tüm bu yaşananlar Mariça gazetesi tarafından ortaya atılan iddiaların boş olduğunu bir defa daha ispat etmektedir. Tüm haydutların Bulgar olduğu ve yaptıkları zulüm de izaha muhtaç değildir. Türklerden hiçbir haydut yoktur diyemeyiz. Bizim içimizde hiçbir cani bulunmayacağını iddia etmeyiz. Fakat bizi itham edenler her ne kadar bütün haydutluk vukuatını Türklere isnat etmekte ve Bulgarları mazlum göstermekte iseler de İngiliz gazeteleri tarafından yayınlanan isimler arasında hiçbir Türk ismi görmediğimizden dolayı mutluyuz. Bulgarlar arasında haydutluğun çoğalmasına tek bir şey sebep olmaktadır. Bu da öncelikle eşkıyalık hareketinin siyasi bir haydutluk olması ve sonra da Bulgaristan Emareti'nin sınırları iyi koruyamamasıdır.[453]

---

[451] İpsoder, Yunanistan'ın Batı Makedonya bölgesine bulunan bir köydür. Köy bugün Florina'da bulunmaktadır. Günümüzdeki adı Psoderi'dir. Sefer Güvenç, *Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası*, Lozan Mübadilleri Vakfı, İstanbul 2010, s. 72.

[452] Manastır, Kuzey Makedonya'nın güneybatısında yer alan şehirdir. Krıstaq Prıftı, "Manastır" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2013, s. 562.

[453] Sadık, "Makedonya'da Haydutluk", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 72, s. 1, (11 Nisan 1881).

Makedonya imparatorluğun Avrupa'daki en büyük toprağıydı. Ve nüfus olarak kaynaşamamış heterojen bir yapıya sahipti. Yarısı Müslüman diğer yarısı ise Hristiyanlardan oluşuyordu. Müslümanlar Arnavut ve Türklerden, Hıristiyanlar ise Bulgar, Yunan, Romen, Ulah ve Makedonlardan ibaretti.[454] Bölgenin etnik olarak bu kadar karışık olması civar devletlerin buraları kendi topraklarına katmak istemesine bahane oluyordu.[455] Hala Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Makedonya toprakları için kısa zamanda Sırp, Bulgar, Rum gruplara ait bir çok çete kuruldu. Çeteler bir yandan Osmanlı kuvvetlerine saldırırken bir yandan da diğer karşı gruplara saldırmaktaydı.[456]

Osmanlı gazetesi ise çete faaliyetlerinin Bulgarlar tarafından icra edildiğini bunların hedefinin ise Türkler zaman zaman Rumlar ve diğerleri olduğunu iddia ederek Mariça gazetesinin iddialarının asılsız olduğunu örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Gazetenin özellikle belirtmek istediği nokta yapılanların karşılıklı olduğu Türklerin arasında da çetecilik yapan ya da caniler olabileceği, bu vukuatların sadece Türkler tarafından yapıldığı iddiasının yalan olduğudur. Aslında gazete bu noktada muhatabı olan Mariça gazetesinden çok daha objektif bir yaklaşım sergilemektedir.

Wiesenthal Efendi'nin Makedonya Muhacereti ile ilgili ifadelerini Osmanlı gazetesi sayfalarına taşımıştır.

Makedonya'daki Bulgarların Bulgaristan'a hicreti hakkındaki yazıyı İstanbul gazetesi yayınladığı sırada Türk haydutların yapmış olduğu eşkıyalıklardan bahsedip kendince Bulgar Hariciye Müdürü'nün ilettiği notanın doğru olduğunu dile getirmiştir. İstanbul gazetesi benim gibi bir adamın sözüne inanmaktansa Bulgaristan Prensi'ne inanmayı daha doğru bulmaktadır. Öncelikle şurasını beyan etmem gerekir ki bu mesele Bulgaristan Prensi'ne ait olmayıp Bulgar hükümetinin tertip etmiş olduğu notaya dairdir. Mariça gazetesinin neşretmiş olduğu bende gelince bunun sıhhatine inanmamız için Mariça gazetesi Bulgaristan'a hicret etmiş olan ailelerin adlarını ve köylerinin isimlerini beyan etmiş olması gerekir.

---

[454] Yılmaz Öztuna, *Osmanlı'ya Veda 1808-1922*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul 2013, s. 219.
[455] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s.269.
[456] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s.270.

Daha önce Wiesenthal Efendi'nin kaleme almış olduğu yazıda hicret edenlerin isimleri zikredilmişti. Bunların arasında Leyonvalı Kosti namında bir eşkıya vardır ki daha önce Melnik[457] kasabası üzerine saldırarak genç bir Hıristiyan kızını esir aldıktan sonra ailesinden iki yüz lira alarak iade etmiştir. Bu herif bugün Bulgaristan'da Barakova'da Koçari kasabasında oturmaktadır. Bundan başka Yorgo Zembil adına diğer bir eşkıyada daha vardır ki birtakım Haydutlukların haricinde Komboki adında bir adamın çiftliğine saldırarak sahibini esir almış ve adamı parçaladıktan sonra malını gasp edip çiftliği ateşe vermiştir. İşte bu şahıs da bugün Bulgaristan'da oturmaktadır. Eşkiyalardan bir diğeri ise Kokoliç'tir. Bu da çoluk çocuk ve kadınları katletmiştir. Buna rağmen Mudanya'da aşar müdürü olan Salih Efendi'nin Dupnitsa'daki hanesinde ikamet etmektedir.İşte bu hane Bulgaristan hükümeti tarafından Kokoliç'e mükafat olarak verilmiştir.

Bahsedilen hainler Müslüman köylerini yalnız yakıp harap etmekle kalmamıştır. Geçen Ekim ayında Cuma kazasına giderken geceyi Gradovi'de bir handa geçirdim. Bu bölgede bir asker karakolu vardır. İsmini unutmuş olduğum civar Bulgar köyleri sabah telaşla Bulgar eşkıyasının kendilerini soyup soğana çevirmiş olduklarını dile getirerek karakol zabitine haber verip şikayette bulunmuşlardır. Zabit bunları toplayıp köylerine götürmüştür. Bende bunlara refakat ettim. Aman ne müthiş manzara! Biçere kadınlar yere serilmiş kalmış kaynar yağlar ile göğüsleri yakılmış, ihtiyarların kızgın demirler ile boyunları dağlanmış ve tüm malları yağma edilmişti. Bu kötülüğü yapanlar ise Bulgaristan'a iltica etmişlerdir.

Cuma bölgesinde Bulgaristan Prensi'nin savaş yaveri ve hudut komutanı ile Bulgaristan hududunu tayine memur bulunan komisyonun reisi Baron Korvin'e tesadüf etmek şerefine nail oldum. Eşkıyanın Bulgaristan'da cezadan kurtuldukları hakkındaki şikayetimi beyan ettiğimde Baron Prens cenaplarının bu durumdan haberdar olmadığını ve ancak zulme uğrayanlar şikayete bulunurlarsa canilerin ceza göreceklerini bana söyledi. Bu durumdan Prens hazretlerinin haberdar olmadığına şüphem yoktur. Ancak şu var ki Bulgar hükümeti bundan habersiz olamaz. Kokoliç

[457]Melnik, Bulgaristan'ın Blagoevgrad iline bağlı Sandanski belediyesinde bir şehirdir. Şehir ülkenin güneybatısında Pirin Dağları'nda yer almaktadır. Machıel Kıel, "Cuma" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 89.

aleyhinde Dubritza ve Samakov Bulgarları tarafından mahalli hükümete defalarca şikayet iletilmiş ise de eşkıyaya herhangi bir ceza verilmemiştir.

Hicret bahsine gelince bazı Bulgarlar ahaliyi hicrete teşvik için Makedonya ahalisine hitaben beyannameler gönderip ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bunlar emellerine nail olamadıkları için birtakım haydutluklara başvurup bunların Türk hükümetinin muamelesinden kaynaklandığını iddia ederek Türk hükümetini zor duruma sokmak istemektedirler. İşte Bulgar başkanının notasında bahsedilenler bunlardır. Mariça gazetesinin görüşüne göre ise bu adamlar Arnavut ve Müslüman haydutlardan kaçmaktalarmış. Bana gelince; namım İstanbul gazetesinin yazarları tarafından bilinmese de İstanbul halkınca bilinmektedir.[458]

Daha önce de raporunu yayınladığımız Wiesenthal bu sefer açıktan şahit olduğu bir olayı anlatarak çete faaliyetlerinin ne denli ahaliyi rahatsız ve mağdur ettiğini ortaya koymaktadır. Tam olarak kim olduğunu bildiğimiz Wiesenthal muhtemelen bir başka devletin bu bölgede görevli nüfuzlu bir tüccarı ya da memurudur.

3.4. Bulgaristan'ın İçişlerine Dair Haberler

Gazetede yayınlanan bu makalede Bulgarlar yine tüm dünyayı kendileri ile meşgul etmek istedikleri belirtilmiş, Müslümanlara daha önce yaptıkları zulümleri bile unutturacak bir hazırlık içerisinde oldukları ileri sürülmüştür. Gazetenin yorumuna göre Berlin Antlaşması Bulgaristan'a özel olarak Ayastefanos Antlaşması'nın getirdiklerini tekrar düzenlemiş bu durum da Bulgarları memnun etmemişti. O zamandan beri Bulgarlar emellerine ulaşmak için fırsat aramaktaydılar. Görülüyor ki bu fırsatı Devlet-i Aliyye'nin Yunan meselesiyle uğraştığı zamanda bulmuşlardı. Gazetenin aktardığına göre Rusya'dan Bulgaristan'a o kadar çok eğitmen gelmiş ki herkes Rusya'dan adeta mükemmel alaylar geliyor demeye başlamıştı. Silâh ve mühimmat desteği de bir o kadar çoktur. Hele Bulgar Birliği adına çığırtkanlık yapanların teşvikleri Avrupa'yı bile kuşkulandırmıştır. Bazı büyük devletler de konuyla alakalı açıklamalar bile yapmıştır.

[458]Wiesenthal, "Makedonya Muhacereti", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 76, s. 2, (2 Mayıs 1881).

Bulgaristan tarafından yapılan açıklamanın büyük devletleri ne kadar tatmin ettiğini bilemeyiz. Ancak Babıali'nin Bulgaristan'a verdiği önemin basit bir teminat ile bertaraf olacağı görülüyor. Zira Edirne tarafındaki askeri birlikler İstanbul'a Bulgaristan ve Doğu Rumeli'den gelecek bir tehlikeyi durdurma noktasında yetmeyebilir. Karadağ'da ve Yunanistan'daki duruma bir de Bulgaristan tarafını ekleyince doğuda devam eden asayişin geleceğinden kim emin olabilir?

Gazete daha uzun zaman doğu toplumlarında diplomatça sözlerin değil top ve tüfek sesinin kendini duyuracağını düşünmekte ve bu konuda haklı çıkacağı kanaatindedir.[459]

Berlin Antlaşması ile özerk bir devlet olan Bulgaristan'ın sınırları Ayastefanos Antlaşması'na göre daralmıştı. Berlin Antlaşması Bulgarlar için Ege Denizi'ne uzanan Büyük Bulgaristan hayalinden Karadeniz sınırlarına çekilmiş küçük ve özerk bir Bulgaristan'ı öngörüyordu.[460] Bu durum hem Rus Panslavistleri hem de Bulgarları rahatsız etmişti.[461] Bulgarlar 1870'li yıllardan bu yana emellerine ulaşmak adına Osmanlı Devleti ile siyasi ve fiili anlamda bir çatışma içindeydi. Bulgarlar Özellikle Osmanlı Devleti'nin Yunanistan ile olan hudut sorunları sırasında siyasi arenayı boş bulmuş, art niyetli tutum ve davranışlarına hız vermiştir. Bilindiği üzere Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bir sınır düzenlemesi yapılmasını istemişti.[462] Epir ve Teselya üzerinde yapılması düşünülen bu sınır değişikliği Osmanlı Devleti'nin diplomatik çabasını Yunanistan üzerine çevirmesine sebeb olmuştu. Bu durum Bulgaristan'ın da saldırgan politikalarına zemin hazırlamıştı.

Tüm bunların yanında Rusya'dan gelen siyasi ve askeri yardım da Bulgarları cesaretlendiren bir diğer gerçektir. Zaten Berlin Antlaşması'nda açıkça belirtilmese de Rus üstünlüğü diğer büyük devletler tarafından kabul edilmişti. [463] Berlin Antlaşması'na göre Bulgaristan dokuz ay süreyle bir Rus Komiser tarafından

---

[459] "Bulgarların Vazi'i", *Osmanlı Gazetesi* , Nr. 1 s. 1, (29 Temmuz 1880).
[460] Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt I, TTK Basımevi, Ankara, 1953, s. 404-406.
[461] Serap Toprak, *a.g.e*, s. 350.
[462] Nihat Erim, *a.g.e.*,413.
[463] Barbara Jelavch, *a.g.e.*, s.397.

yönetilecekti. Rus hükümeti adına Prens Dondukof Korsakov [464] Bulgaristan Komiserliği'ne atanmış ve hükümeti, orduyu ve maliyeyi Rus çıkarlarını gözeterek düzenlemişti.[465] Gazete Karadağ ve Yunanistan ile olan sınır sorunlarına bir de Bulgaristan'ın sorunları eklenirse Osmanlı Devleti'nin Edirne'deki birliklerinin tehlikeyi bertaraf edememeciğini bildirmektedir. Edirne'de bu tarihlerde yaklaşık otuz bin Osmanlı askeri vardır. Halihazırda Ülgün meselesi[466] mevcut iken ve ordunun büyük bir kısmı bu konu ile ilgilenirken gazetenin bu konudaki tespiti yerinde ve mühimdir.

Osmanlı gazetesi Bulgaristan'ın yeşil kitabından bahsederek Bulgarların büyük ve bağımsız devletlere özendiğini bunun özerk bir hükümete yakışmadığını Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Emaretin hukuken buna hakkı olmadığını söylemiştir. Öncelikle bu kitapların ve renklerinin ne manaya geldiğini açıklamaya çalışmıştır. Büyük devletler arasında şöyle bir adet vardır. Sarı, kırmızı, mavi veya diğer renklerde bir kitap çıkarırlar ve bu kitaba genel siyasetlerince arzu ettiklerini yazarlar. Bu şekilde daha önce basın tarafından dile getirilmemiş ya da ortaya çıkarılmamış olan olayları halka ve kamuoyuna duyururlar. Eğer Monako Cumhuriyeti [467] veya San Marino [468] Hükümeti (bunlar birkaç bin nüfuslu hükümetçiklerdir ki Avrupa'da bulundukları halde coğrafya kitaplarında bile isimleri bulunmaz) genel siyasetlerini açıklayan bir evrakı dünyaya neşredecek olsalardı hukuki bağımsızlıklarından istifade etmiş olacaklarından kimse buna bir şey diyemezdi. Fakat büyük bir devletin vasalı olan imtiyazlı bir emaretin dünyanın

[464] Prens Dondukov 24 Eylül 1820 yılında St. Petersburg'da doğmuştur.1845-1851 yılında Kırım Savaşı'na katılmış ve general rütbesine yükseltilmiştir. 93 Harbi esnasında doğu orduları komutanlığına atanmış 20 mayıs 1878 yılında da Bulgaristan geçici komiserliğine atanmıştır. 1893 yılında ölmüştür. Burcu Kalaycı, *Change And Contınuıty In The Foreıgn Polıcy Of Bulgarıa: A Case Study In Bulgarıa's Relatıons Wıth Russıa* (1878-1915)(Bilkent University, Department of International Relations, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 14-16.

[465] Serap Toprak, *a.g.e.,* s. 353.

[466] Fahri Maden, *a.g.e.,* s. 47.

[467] Monako veya resmi adı Monako Prensliği, Avrupa'da Akdeniz kıyısında yer alan bir bağımsız şehir devletidir. Avrupa'daki en küçük ülkelerden biridir. Emine Çiğdem Kemahlı, *Monako Prensliği Ülke Profili*, T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 2018.

[468] San Marino veya resmi adıyla San Marino Cumhuriyeti Güney Avrupa'da İtalya Yarımadası içerisinde Apenin Dağları'nın küçük bir tepesinde bulunan bir ülke. Hiçbir denize kıyısı olmayan ülke, Avrupa'nın beş mikro devletinden biridir. Council of Europe/Erıcarts, "San Marino", *Compendium Of Cultural Policies And Trends İn Europe,* 2015, s. 2.

dikkatini çekmek için böyle bir kitap çıkarması gülünç olmaktan ziyade bir edep ve terbiye yoksunluğudur.

Mösyö Zankof'un yeşil kitabına bakılınca maksadının ne olduğunu anlaşılmaktadır. Bu kitabı yayınlamakla Berlin Antlaşması'nın birinci maddesini değiştirebileceğini zannediyor. O madde "Bulgaristan padişahın hükmü altında Osmanlı Devleti'ne haraç veren bir özerk prensliktir " demektedir. Gazete bu kitabın önem arz eden taraflarını ele almış şu kısımlara değinmiştir: Romanya Sefareti Babıali'ye müracaat ederek Devlet-i Aliyye'nin yönetimi altında bulunan Bulgaristan Emareti'nin kanunlara riayet etmesi ve Romanya Konsoloslarının kendi tebaası üzerinde yetkilerini kullanmasına izin vermelerine dair bir tebligatı Bulgaristan'a göndermelerini istemişlerdir. Romanya hükümetinin bu isteği Mösyö Zankof'un sinirlerine dokunmuş ve İstanbul'da bulunan (güya) diploması acentesine şöyle yazmıştır:

"Prens hazretlerinin hükümeti Babıali'nin yetkisi dışında gönderdiği bir tebligatı kabul edemez. Henüz kendisinin bile vermemiş olduğu bir şeyi başkasına verdirmek için aracılık etmek adet değildir."

O meşhur hükümet adamı bir süre sonra Prens Carol'a şu şekilde bir cevap vermiştir.

"Prens Carol bu maddede Babıali'ye müracaat etmemeliydi. Zira asaletli Bulgar Prensi'ne emir vermeğe Babıali'nin yetkisi yoktur."

Daha önce de Belirtildiği gibi Mösyö Zankof'a bir şeyi hatırlatmak iyi olur. *"Bulgaristan padişahın hükümranlığı altında bir prensliktir."* Bundan dolayı Bulgaristan politika bakımından tamamıyla Babıali'nin hükmü altındadır. Mösyö Zankof'un patırtıları bu hükmü değiştirmeye yetmez.

Bu kitaba göre Mösyö Zankof'un meşgul olduğu meselelerden birisi de Babıali'nin kendi sınırları içerisinde bulunan yerlerde tüccar vekilleri bulundurması meselesidir. Mösyö Zankof Varna, Rusçuk ve Vidin'de ikamet eden tüccar vekillerini resmen tanıyıp tasdik etmemektedir. Gazetenin aldığı malumata göre Zankof, tüccar vekillerinin kabul ve tasdikine karşılık Babıali'den birkaç büyükşehre Bulgar

memurlarının tayinine müsaade vermesini istiyormuş. Bu demek oluyor ki Mösyö Zankof, Devlet-i Aliyye ile olan resmi ilişkisini mütekabiliyet ilkesi üzerine inşa etmek istiyor. Gazete özerk bir hükümetin kendi tabi olduğu hükümetle eşitmiş gibi ilişki kurmaya çalışmasının kabul edilemeyeceğini dile gitmektedir. Eğer Mösyö Zankof bu garip isteklerini uluslararası hukuk kurallarına göre açıklayabilirse bizi memnun etmiş olur.

Gazetenin aktardığına göre mütekabiliyete bağlı birtakım başka isteklerde de bulunmaktadır. Mesela İstanbul'da bulunan büyük devletlerin sefirlerine verilmiş imtiyazlardan olan özel eşyaların gümrükte aranmaması muafiyetini talep etmiştir. Babıali'nin bu talebi reddetmesi üzerine Mösyö Zankof'da Bulgaristan'dan geçecek Hükümet-i Seniyye memurlarına gümrükte aranma zorunluluğu getireceğini beyan etmiştir. Demek oluyor ki Mösyö Zankof Berlin Antlaşması'nın *" dahili emaretlerden geçecek olan eşyadan hiçbir vergi alınmayacaktır"* hükmünde olan sekizinci maddesini de unutuyor. Gazete Mösyö Zankof'un yeşil kitabını zamanına ve diğer benzer kitaplara göre abes bulmaktadır.

İbrahim Sabit Bulgaristan'ı bağımsızlık sevdasına düşüp büyük devletlere özeneceğine medenileşmeye davet etmektedir. Sabit'e göre medenileşmenin ilk emaresi hukuka riayettir. Halbuki Bulgarların dindaşlarımıza yaptığı zulüm herkesin gözü önündedir. Abartısız Bulgaristan'da kalan altı, yedi yüz bin Müslüman'ın hepsi Bulgarlar tarafından az çok bir zulme uğramıştır. Hatta Bulgar hükümeti tarafından bile zulüm görmüşlerdir. Zira bu hükümet Müslümanlara eziyet eden Bulgarları ya himaye etmiş ya da onlara yardımda bulunmuştur. Her gün uzamakta bulunan zulüm defterini reddetmek için birkaç Bulgar binbaşısının ve birkaç serseri kaymakamın raporları yeterli değildir. Bulgaristan'da zulüm bu şekilde devam ettikçe Bulgar hükümeti memurları Müslümanların gözyaşları ve kanlarıyla neşelenmeye devam ettikçe tebaamız olan Bulgar Prensi'ne şikayetler devam edecektir..

Gazete Mösyö Zankof'un diplomatik saçmalıklar ile meşgul olmasını inci işlemek isteyen bir ayının mesaisine benzetip bu uğraşının hükümsüz sayılacağını dile getirmektedir. İbrahim Sabit yeşil kitabı sadece saçma ve gülünç bulmadığını

daha çok ayıpladığını dile getirerek daha sonra bu konuları açıklayacağını beyan etmiştir.[469]

Dönemin önemli ve büyük devletleri dönem dönem türlü renkte kitaplar yayınlamaktaydılar. Fransa hükümetinin sarı kitabı İngiliz hükümetinin de kırmızı kitabı vardı. Bu kitaplar hükümetlerin ne tür politikalarda bulundukları noktasında kamuoyuna bilgi vermekteydi. Diğer bir devletin politikaları hakkında da bu kitaplarda bilgi verilirdi.[470] Zaman zaman bu kitaplar sayesinde bir başka devletin dış politikası ile alakalı malumatlardan da haberdar olunabiliyordu. Gazeteden öğrendiğimize göre Bulgaristan'da buna özenerek böyle bir uygulamaya gitmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus Bulgaristan'ın statüsüdür. Bulgaristan bu kitabı yayınlayan diğer devletler gibi tam bağımsız bir devlet değildir. Bilindiği üzere Bulgaristan Devlet-i Aliyye'ye vergi veren özerk bir devlet statüsündedir. Bu durum Berlin Antlaşması'nın birinci bendinde kayıt altına alınmıştır.[471]Gazete'nin görüşüne göre bu kitabı yayınlamak için hukuken tam bağımsızlığın tanınmış olması gerekmektedir. Bulgaristan'ın tutumu bu sebeple iş bilmezlik ve terbiyesizlik olarak nitelendirilmiştir. Bir tarafı Fransızca bir tarafı Bulgarca yayınlanan bu kitabı gazete eleştirirken özellikle Bulgarca'nınAvrupa'da tanınmadığına da değinerek aslında Bulgaristan Devleti'nin önemsizliğine de gönderme yapmaktadır.

Gazetenin aktardığına göre bu kitapta Bulgaristan, Romanya'nın Bulgaristan'daki ahalisinin haklarının korunması için Babıali'ye müracaat etmesinden rahatsızlık duymuştur. Berlin Antlaşması'nın dördüncü ve beşinci maddelerinde Türk, Rumen, Rum ve diğer kavimlerin hakları garanti altına alınmış ve bunların dini ve mezhebi liderleriyle olan ilişkilerinde özgür oldukları belirtilmişti.[472] Tüm bunlar ortadayken Bulgaristan'ın Romanya'nın kendi tebaası ile olan ilişkisinde zorluklar çıkarması Romanya hükümetini rahatsız etmiştir. Dış işlerinde Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlı olması nedeniyle Romanya'nın müracaatını Devlet-i Aliyye'ye yapması aslında yerinde ve hukuken de doğru bir karardır. Bulgaristan ise

[469] İbrahim Sabit, "Bir Haracgüzâr " *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 38, s. 1, (13 Aralık 1880).
[470] Süleyman, "Otuz Bin Tüfek ve Yirmi Altı Vagon Fişek", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 61, s. 2,(2 Şubat 1881).
[471] Nihat Erim, *a.g.e.*, s. 404.
[472] Nihat Erim, *a.g.e.*, s. 407.

her ne kadar hukuki olarak bağımlı olsa da tam bağımsız bir devlet gibi hareket etmekte, Avrupa kamuoyu önünde böyle bir imaj çizme çabasındadır.

Gazete tüccar vekillerinin onayı konusunu ele almaktadır. Bu konu özelinde düşünüldüğünde Bulgaristan Osmanlı Devleti ile olan siyasi bağını eşitler arası bir ilişki gibi görmeye çalışmakta politik varlığını Devlet-i Aliyye karşısında mütekabiliyet ilkesine[473] göre konumlandırmaya çalışmaktadır. Oysa Bulgaristan haraç veren bağımlı bir devlettir. Bu tüm antlaşmalarda teyit edilmiştir. Bu tutumu aslında imzaladığı tüm bu antlaşmaların hilafına bir tutumdur. Bulgar Prensliği1880 yılından itibaren Babıâli'nintayin etmeye başladığı tüccarvekilleriniresmen tanımaktan kaçındı. Gerekçe,görevlerinintam anlamıyla belirtilmemiş olduğuydu. Babıâli meseleyi İstanbul'daki Bulgaristan Kapıkethüdalığı ile birçok kez müzakere ettiyse de bir çözüme varılamadı. Kethüdalık, Osmanlı tüccar vekillerinin yetki ve vazifelerinin netleştirilmesi durumunda Bulgar Hükümeti'nin onları resmen tanıyacağını ısrarla vurguladı.[474]

İbrahim Sabit'in aktardıklarından anladığımıza göre Bulgaristan'da yedi yüz bin civarında Türk-Müslüman azınlık vardır ve bunlar zulüm altındadır. Aslında 1876 nüfus verileri incelendiğinde Bulgaristan'daki Müslüman Türk nüfusu ile Ortodoks Hristiyan nüfusu aşağı yukarı birbirine eşitti. Rusçuktaki Fransız konsolosu M.Aubaret'in 1876 tarihli raporuna göre Tuna vilayetinde 1.120.000 Türk, 1.130.000 Bulgar ve diğerleri yaşıyordu.[475] Birkaç yıl içerisinde sayının yedi yüz bin civarına düşmüş olması nasıl bir kıyım ve göçün olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bulgaristan'ın ilk yaptığı 1881 seçimlerinde bu sayı 527.284 olarak tespit edilmişti. [476] Bu büyük göç_kendi kendine değil Bulgar makamlarının ve bir takım Bulgar

[473] Mütekabiliyet ilkesi tarihi süreç içerisinde öncelikli olarak milletlerarası hukuk alanında ortaya çıkmıştır. Bu ilke özellikle diplomasi ve konsolosluk hukuku alanlarında kendisini göstermiş ve zamanla milletlerarası hukukun diğer alanlarında uygulanmaya başlanmıştır. Mütekabiliyet, karşılıklı olma durumu anlamına gelen bir kelime ve diplomatik bir terimdir. Devletler arası ilişkilerde maruz kalınan davranışa aynı şekilde karşılık verme prensibini tanımlar. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Süleyman Dost, "Milletlerarası Hukukta Mütekabiliyet İlkesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. 5, S. 2, Isparta 2015, s. 1.

[474] Ahmet Yüksel, *Oluşum Ve İşleyişiyle Dedeağaç - Osmanlı Dönemi Balkan Ekonomisi* , Gece Kitaplığı, Ankara 2018, s. 439.

[475] Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018, s. 50-51.

[476] Kemal Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 338.

çetelerinin baskı, yağma ve yıldırma politikaları sonucu olmuştur.[477] Tüm bunlar karşısında Devlet-i Aliyye boş durmamış hem Avrupa nezdinde hem de Bulgaristan nezdinde şikayetlerde ve çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti aldığı bir karar ile Sofya'daki Nedim Paşa'yı bu iş için görevlendirmiştir.[478] Osmanlı gazetesi ise bu girişimlerin devam edeceğini Bulgaristan Prensi'ne zulüm devam ettikçe şikayetlerini Prens hazretlerini ileteceğini dile getirmiştir. Anlaşılıyor ki Devlet-i Aliyye Bulgaristan'daki azınlıkların haklarını koruma noktasında tüm diplomatik yolları denemekte ve oradaki Türk – Müslüman azınlığın haklarını her daim korumaya çalışmaktadır.

Gazete Bulgarların çiftçilikteki maharetlerine gönderme yaparak Bulgarların Mısır tarımından başka bir şeyden anlamadıklarını düşündüğünü dile getiriyor ancak bazı Bulgarların Yunanlılardan daha akıllı olduğunu da ekliyor. Gazete Sofya'dan aldığımız bilgiye göre Bulgar vekillerinden bazılarının şöyle dediğini dile getiriyor: *"Artık şu dili terk edelim. Medeni olduğumuzu cihana gösterelim. Türklere zulüm etmekten ne fayda gelir? Bilakis zararlı çıkarırız. Türkleri mahvettiğimiz ve de hicrete mecbur ettiğimizden dolayı tüm dünya bizi suçlamaktadır. Hâlbuki biz de Şarkî Rumeli ile birleşmek ve Makedonya'yı da Bulgaristan Krallığı'na ilhak eylemek davaları vardır. Eğer biz Bulgar olmayanları mahvetmek töhmetiyle suçlanırsak Avrupa bu memleketleri bize ilhak ettirmez. Biz hükümetimize tabi olan halkı diğer hükümetlerden daha mutlu etmeliyiz ki yarın hamimiz olan Rusya Şarkî Rumeli ve Makedonya'yı da Bulgaristan'a ilhakını Avrupa'ya teklif edecek olursa Avrupa da kabulde tereddüt etmesin!"*

Akıllı Bulgarların nasihatini nasıl buluyorsunuz? Hakikaten akıllıca değil midir? Bulgarların Yunanlılardan daha akıllı olduğunu ispat için delile ihtiyacınız var ise düşününüz ki Yunanlılar Avrupa'nın teveccühüne asla ihtiyaç duymadıkları halde bizim akıllı Bulgar ihtiyaç duyuyor. Bu önemli bir durumdur. Gazete diğer Bulgarların bunu kabul etmediğini ve şöyle dediklerini dile geitiriyor: "*Bulgaristan'da bir Müslüman kaldıkça Bulgaristan Bulgaristan olamaz diyorlar. Biz Müslümanları mahvedelim de sonra Şarkî Rumeli ile Makedonya'yı da*

[477]Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçler*, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 40.
[478] Osman Köse, *a.g.m.*, s. 264.

kahrederek ve zorla Bulgaristan'a ilhak ederiz. Avrupa'nın tasdikine filan da hiç ihtiyacımız yoktur." Gazete bu durumun hem üzücü hem de sevindirici bir yanı olduğunu dile getirerek şöyle söze devam etmektedir. Hakikaten bu durum bizi üzmektedir. Zira bu demek olur ki Bulgaristan'da bulunan din kardeşlerimizi gelecekte büyük tehlikeler beklemektedir. Bulgaristan'da Müslümanların mahvı Bulgarlar için artık saklanmayacak kadar aleni bir durumdur. Bu durum bizi bir taraftan da memnun ediyor. Zira Bulgarlar kendilerine verilen nasihati kabul edecek olurlarsa Avrupa'da hala onların tarafını tutanlar kuvvet bulacaklar ve "*Bulgarların kendi kendilerini idareden aciz oldukları düşünülüyordu bu düşünce değişecek. Şark milletlerini Osmanlı idaresinden kurtardıktan sonra hangi idareye teslim edeceklerini hükmedemeyenler işte bundan bir misal alsınlar!*" diyebileceklerdir.

Ayrıca bugün Bulgaristan'daki Müslümanların durumu Avrupa'da Müslümanları sevmeyenlerin dahi dikkatini çekmektedir. Bulgarlar Müslümanların Bulgar Emareti'ne asker vermediklerini dile getirmekteydi. Hâlbuki Rusçuk'tan aldığımız haberlere göre Müslümanlar Emaret'e asker dahi vermeye başlamışlardır. Eğer Müslümanların yeni hükümetlerine bu denli bağlılığına rağmen Bulgarlar hala zulümlerine devam ederlerse ve hala Avrupa'da Bulgarları destekleyenler varsa biraz mahcup olmalıdırlar. Zira bunlar şimdiye kadar Hristiyan bir hükümetin boyunduruğuna girmeyi reddettiği için hicret ettiklerini iddia ediyorlardı. Bu iddialarını güçlendirmek için de "*İşte Hristiyan hükümete asker dahi vermek istemiyorlar*" diyorlardı. Şimdi görülecektir ki Müslümanlar mahkum olmayı değil mazlum olmayı kabul etmiş, hakir görülmeyi kabul edemedikleri için bunca zorluğu göze alıp dört beş yüz senelik vatanlarını yuvalarını terk ediyorlar.[479]

Berlin Antlaşması ile Bulgaristan'ın sınırları oldukça daraltılmıştı. Ayastefanos'ta Bulgar prensliğinin sınırları kuzeyde Tuna Nehri'ne, doğuda Karadeniz'e, güneyde Ege Denizi'ne ve Batı'da Arnavutluğa dayandırılmışken yeni statü gereği Doğu Rumeli, Batı Trakya ve Makedonya Bulgaristan'dan geri

[479] Ahmet Mithat, "Bir Bulgar'ın Bulgarlara Nasihati", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 47, s. 2, (13 Ocak 1881).

alınmıştır.[480] Gazetenin aktardığına göre bazı Bulgarların Ayastefanos'ta öngörülen bu sınırlara tekrar ulaşmak için Bulgaristan'da bulunan azınlıklara iyi davranılması ve böylelikle Avrupa'nın güveninin sağlanması gerektiği kanaatindedir. Gazetenin akıllı olarak nitelendirdiği bu gurubun önerisine diğer Bulgarların sıcak bakmadığını, baskı ve zulümle Türkleri yıldırarak homojen bir Bulgaristan yaratmak adına tüm bu uygulamalara devam edeceklerini söylediklerini görmekteyiz. Aslında iki tarafında bu beyanı Bulgarların bir bakıma kendi hükümetlerinin azınlıklara olan kindar ve zalimane tutumlarını da itiraf eder niteliktedir.

Diğer bir durum ise Müslümanların Bulgaristan ordusuna asker vermeye başlamasıdır. Daha önce bahsettiğimiz sorun Müslümanlar arasında kabul görmüş olacak ki Müslümanlar Bulgaristan ordusunda görev yapmaya başlamışlardır. Her ne kadar bu durum Müslümanlar ile Bulgarlar arasında eşit bir yükümlülük gibi görülse de haklar noktasında adil olmayan Bulgaristan hükümeti yükümlülükler noktasında azınlıklarla (özellikle Müslüman olanlar) Bulgar arasında adil olmaya çalışarak aslında büyük bir adaletsizliğe sebep olmuştur.

Osmanlı gazetesi Korye Doryan gazetesinin Nur gazetesinden alıntıladığı metni aynen tercüme ederek yayınlamıştır.

"Millet meclisi tarafından hazırlanan seçme seçilme nizamnamesini tasdikten Prens hazretleri çekindiler. Bu kural gereğince seçilebilmek için Bulgarlarca okuyup yazmak gerekmektedir. Halbuki şimdiye kadar böyle bir kural yoktu. Bu birçok Müslüman'ı bu haktan mahrum edecektir. Bu düzenleme daha büyük sorunu da ortaya çıkarmaktadır. O da hükümetin büyük memurlarının da millet meclisi azasından sayılabilmeleri kuralıdır. Bundan Mösyö Zankof ve Mösyö Karaveloff gibi başvekillerin millet meclislerinde kendi taraftarlarını artırmak için mebuslara veyahut onların hısım ve akrabasına memuriyetler verilmelerini gerektirir.

Bundan dolayı Prens hazretlerine bu hareketinden dolayı iyi dileklerimizi sunarız. Bu kural hukuka ve Berlin Antlaşması kararlına da uymamaktadır. Prens'in

[480] Tuğrul Özcan, "Kurumsallaşma Sürecinde Bulgar Millî Meclisi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Hatay 2011 , s. 101.

bu düzenlemeyi reddetmesi aldığı Avrupa terbiyesine uygun ise de Bulgar heyetinin bu kuralı kabul edip millet meclisinin de kuralı tasdik etmesi Bulgarların düşmanca tutumu göstermektedir. İstanbul civarında gördüğümüz üzere Bulgarlar lahana tarımında pek mahirdirler. Ancak onların kanun koyma noktasındaki maharet ve bilgileri bilinmemekteydi. Talih onlara da kanun koyma hakkını da verdi. Böylelikle ne kadar kötü kanun koyucu olduklarını gördük. " Bulgarlar lahana tarımında dünyada oldukça meşhurdular. Kanun koyucu olduktan sonra tehlikeli olmaya başladılar.[481]

Osmanlı gazetesi Osmanlı askerlerinin Balkanlara tekrar yerleşmesi konusunda Mariça gazetesinin eleştirisini dile getirerek bunun gerekliliği ile ilgili bir yazı kaleme almıştır. Gazetenin yazısı aşağıdaki gibidir:

Filibe'de çıkmakta olan Mariça adlı Bulgar gazetesi Balkanların işgali için ortaya koyduğumuz sebeplerin haklılığını teslim etmiyor. Memleketimizin huzur ve emniyetini temin etmek ve bu vesile ile iç işlerimizdeki yenilik ve ıslahatlarla meşgul olabilmek için Balkanların işgalinin lüzumundan bahsetmiştik. Büyük devletler tarafından yeniden teşekkül eden eyalette sürekli entrika dolapları çevrilip, tahrikler icra edileceğini önceden hissederek, antlaşma şartlarının verdiği yetkiye dayanarak barışın korunması için ve de Devlet-i Aliyye'nin devamlılığı için Balkanların Devlet-i Aliyye tarafından işgaline karar verilmiş olduğunu açıklamıştık. Osmanlı Devleti'nin her tarafında uygulanacak ıslahatlara gelince, bunun için elbette Balkanların işgalinden dolayı bazı yeni istihkâmlarla kışlalar yapılacaktır. Bundan dolayı da pek büyük bir meblağa gerek duyulacaktır. Lâkin ıslahatın tam olarak devam edebilmesi için bu yükün de altına girilmesi gerekir. Her vicdan sahibi insan bunu kabul eder.

Gazete bunları belirttikten sonra Mariça'nın yazdığı bendi nakletmiştir: *"Edirne ve Selanik'te bulunan Osmanlı askerlerinin Balkanlara kadar ilerleyip oralarını işgal etmesi yalnız basit bir askeri hareketten ibaret olmadığı söyleniyor. Bu Berlin Antlaşması hükümleriyle ve harp ilminden zerrece haberdar olunmadığına bir büyük misal olabilir. Zira Berlin Antlaşması'nın on beşinci maddesi diyor ki:*

[481] "Korye Doryan Gazetesi Şu Fıkrayı Yazıyor: Bulgaristan", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 50, s. 2, (24 Ocak 1881).

"Hazret-i Padişahi başıbozuk ve Çerkesler gibi düzensiz askeri birlikleri hudut muhafızlığında kullanmamayı taahhüt eder. Bu hizmet için tayin olunacak düzenli askerler ise hiçbir şekilde ahalinin hanelerinde iskan olunamayacaklar ve Şarkî Rumeli'ye geçtikleri durumda ise orada ikamet edemeyeceklerdir" İşte bu şarta binaen Osmanlı askerleri orada ikamet eden ahalinin hanelerine iskan edilemeyecektir. Binaenaleyh Osmanlı Devleti askerini soğuktan telef etmek istemezse Balkanlara otuz bin kişi ilerletmeden evvel sınır hattı boyunca yaklaşık bin kilometrelik bir alana kışlalar inşa etmeli ve bundan başka da askerler Balkanlar'a gidinceye kadar bütün yollar üzerindeki askeri menzilleri tamir etmelidir."

Gazete Berlin Antlaşması'nın on beşinci maddesiyle ilgilenmediklerini lâkin burada beyan edilen bahanelerin Osmanlı askerlerinin Balkanları işgaline mani olmayacağını dile getirerek söze şu şekilde devam etmiştir: Askerimiz her zaman ahalinin evlerine iskan edilmemiştir. Son savaş esnasında askerimiz daima çadırlarında ikamet ve iskan edilmiştir. Lâkin Avrupa bu iftiralara kapılarak Osmanlı askerlerinin her zaman ahali hanelerinde ikamet ettiğine ve de iaşesinin halk tarafından karşılandığını tasavvur etmektedir. Plevne'de bir çok ay süren muhasara sırasında askerlerin istihkamlar içerisinde ikamet ettiklerini ve Gazi Osman Paşa Plevne'den çıkmadan önce Bulgarların gördükleri insanca muameleden dolayı gelip Paşa'ya teşekkür ettiklerini unuttular. Muhafız birlikleri tamamen düzenli askerlerden oluşacakmış. Biz bunun aksini iddia etmiyoruz. Bunlar şerefli Osmanlı sancağını yeniden Balkanlara dikmek üzere çadır ve diğer eşyalarıyla beraber yalnız Şarkî Rumeli eyaletine gireceklerdir. Bulgarlar için bunda korkacak bir şey yoktur. Askerlerimizi Balkanlara sokmadan önce bin kilometre kadar bir arazide kışlalar yapılması gerekiyormuş. Sanırım Mariça gazetesi askerlik ilminden anlamamaktadır. Zira vilâyet mühendisi Montani Efendi ile görüşselerdi bu kadar büyük bir alanın hayalden ibaret olduğunu da kendilerine Montani Efendi söylerdi.

Mariça aynı şekilde sözüne devam ederek diyor ki: "*Hepsi bundan ibaret midir? Hayır. Askerler Balkanları işgal ederse en az onlar kadar bir gurubun da askerleri korumak için Edirne ve Selanik'te bulundurulması icap edecektir. Acaba bu kadar askerin masrafı neye karşılık gelecektir? Bu masraf iyi hesap edilmelidir. Bu masrafları Şarkî Rumeli kaldıramaz. Zira orada angarya ve teklif para etmez.*

Arabasını, hayvanını kiralayacak olan her köylü, mal ve eşyasını satacak her tacir eyaletin meşru para birimi olan altın akçeyi görmedikçe bu hizmeti onlara sunmaz. " Gazete Edirne ve Selanik'te bekletilmesi gereken asker sayısı gibi teknik konuların erkan-ı harbiyeyi ilgilendirdiğini dile getirerek kendi vazifelerinin bu işin siyasi önemini vurgulamak olduğunu dile getirerek sözlerini şöyle sürdürmüştür.

Bizim esas konumuz asayiş üzerinedir. Mariça ise bir ani saldırı lafıyla bizi korkutmak istiyor. Bu ani saldırı ve karışıklık zamanı devam ettiği sürece ıslahatlardan bahsetmek komik olmaz mı? Islahatların yerine getirilmesi için sakinlik lazım değil midir? Bu nokta da hata kimindir? Yalnız bizim için değil belki bütün Avrupa için rahatsızlık yaratacak olan bir ani saldırı hazırlamakla meşgul olan Mariça gazetesi ve yardakçılarının değil mi? Yeniliklere önem vermekte olup Rumeli vilayeti için bir nizamname hazırlamak için komisyon tayin etmiş olan Avrupa bela yağmuru gibi arka arkaya gelen politik meselelerden dolayı başını alamamakta ve bu işler için müsait vakit bulamamaktadır. Mariça gazetesi her ne derse desin Balkanların işgali bize pahalıya mal olmaz. Askerimizin düzenli bir şekilde işini yapacağını ve askeri teklif kanununa uygun bir şekilde Şarkî Rumeli vilâyetinde Mariça'nın dediği gibi değil satın aldığımız şeylerin ücretini sahih altınla ödeyeceğiz. Şarkî Rumeli ahalisi memleketin diğer ahalisi gibi bu kanundan ayrı tutulmayacak ve hatta milis kuvvetleriyle bize yardım edecektir.

Eğer Şarkî Rumeli'de kontratçı bulunmaz ise oraya yakın olan bölgelerde pek çokları vardır. Hatta Dersaadet'te Balkapanı'ndaki Bulgar tüccarların da kanun çerçevesinde Balkan askerine erzak vermeyi taahhüt edecekleri pek muhtemeldir. Askerlerimiz bu durumda vakti geldiği zaman büyük bir masrafa katlanmaya gerek kalmadan havaların de elverdiği müddetince kışlalarını yapacak Balkan tepelerine çadırlarını dikecektir. Bulgarlara gelince amele ve eşyalarının karşılığı olarak askeri idaremizin altınlarını alıp Mariça gazetesinin zannettiği gibi kötü bir muamele ile karşılaşmayacaktır. Mariça gazetesi Balkanların işgalini geciktirmek için her dereden su getiriyor ve bu maksadın kabul edilemez olduğunu zannediyor. Sanki Berlin Konferansı'nda toplanan büyük devletler temsilcileri bu konuyu Bulgarlardan sormuşlar da bunlar da bu maksadın uygun olmadığını görerek buna onay

vermemişler! Balkanların işgali hususu asla doğru değilmiş. Mariça'nın düşüncesine göre Balkanların işgaline Bulgarlar engel olacakmış.

Mariça bize diyor ki: "*Şarkî Rumeli'nin deniz sınırında istihkam inşasına ve asker yerleştirilmesine dair Berlin Muahedesi'nin on beşinci maddesinin size vermiş olduğu hukukun icrasına asla müsaade etmeyeceğiz. Bizim arzumuz altı devletin arzusundan daha önemlidir. Balkanların değişmez arzusu işte budur. Eğer siz antlaşmanın icrası hususunda ısrar edecek olursanız o hâlde biz de silaha sarılıp bedenimizde açılan yaraların henüz kanı dinmemişken koruyucumuz Rusya'yı yeni bir savaşa daha giriştireceğiz. Biz bir seçilmiş ahaliyiz! Vermiş olduğumuz kararı değiştirmek için bütün dünyanın alt üst olması ve yeniden kan dereleri akması lazımdır. Şu hâlde bize verilen yerler pek azdır. Trakya'nın, Makedonya'nın ve Kuzey Arnavutluk'un da idaremiz altına girmesi lazımdır. İşte Bulgaristan o vakit mükemmel olacaktır"* İşte aşağı yukarı bu şekilde bir dil kullanmakta olan gazete Berlin Antlaşması'nın on beşinci maddesi hükmünün icrasını yani askerimizin eski mevkilerine gitmesini istemiyor ve bunu çok cüretkar bir hareket olarak görüyor.

Lâkin gazete Balkanların ta merkezinde yani Şipka[482] geçidinde vukua gelen büyük savaşı unutuyor. Bu savaş değil midir ki askerlerimiz kayalara yapışarak aslanlar gibi dövüşmüşler ve Balkanların anahtarı olan bölgeyi zapt etmek üzere binlerce adam canlarını feda etmişlerdir? İşte bunun üzerine Avrupa buraların tasarrufu hususundaki hukukumuzu tasdik etmişken Mariça bu hakkımızı elimizden almak istiyor. Devlet-i Aliyye'nin topraklarının müdafaası için önemli olan bu mevkileri Avrupa asayişin sağlanması adına kendisine terk etmek istedi. Berlin Konferansı'nın 1878 senesi hükümlerince bu mevkilerin Hazret-i Padişah'a terkine ittifak ile karar verilmiştir. Lord Salisbury tarafından kongreye arz edilerek Devlet-i Aliyye'ye tebaasının can ve mallarını muhafaza edebilecek kadar miktarda asker bulundurma ve politik nüfuz hakkı veren iki karar alınmıştır. (Bk. Dört numaralı protokol) Şimdi bizim hakkımız pek açık bir şekilde tayin olunmuştur. Bize verilen bu hukuki hakkımızın icrasını talep etmiş olmamız yanlış mıdır?

---

[482] Süleyman Paşa'nın komutasında 18 Temmuz 1877'de yapılan birinci ve 25 Ağustos 1877'de Şipka geçidinde yapılan ikinci Şıpka muharebeleri için bk. Francis Vinton Greene, *93 Harbi Tüm Cepheleriyle 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 297-307.

Lâkin Mariça geçmişte yaşanan bir takım olayları anlatıyor. Eskizağra'da birtakım feci vukuatlar meydana geldiğini ve Karlova'da[483] adamların asıldığını üç yüz kadar şehir ve köyün tahrip edildiğini tüm ailelerin acınacak bir duruma geldiğini bu sebeple ahalinin askerimize teveccüh etmesinin mümkün olmayacağını dile getiriyor. Mariça gazetesi bu mesuliyeti bizim askerimize isnat etmek istiyor. Bu olayların meydana gelmesine sebebiyet veren durumları bilmiyor değildir. Bulgarlar tarafından da bu vukuatlar meydana getirilmedi mi? Koca bir millet birden bire vatanlarını terk etmeye mecbur olmadılar mı? Kendileri değil midir ki yardıma geldikleri yerlerde üç yüz parça mamur şehir ve köyü yakıp kül edenler? Mariça bu üzücü maziyi hatırdan sileceği yerde tüm dünyanın iyi bir gözle görmeyeceği yeni bir ani hücum hazırlamakla meşguldür. Bize saldırmak hususunda iyi bir Bulgar vatanperveri olan bu gazete kazanılmış hakka riayet yüzünden bir anlaşmazlık meydana getirmek için mesai harcıyor. Halbuki mesaisini bizim gayretimize ve mesaimize ilave ederek bize yardımcı olmalıydı.[484]

Berlin Antlaşması Makedonya ve diğer bazı bölgeler üzerinde Osmanlı Devleti'nin ıslahatlar yapmasını öngörüyordu. Islahatlar yoluyla büyük devletlerin beklentisi bu bölgenin de özerk olmasıydı ancak II. Abdülhamid buna pek yanaşmıyordu. Çünkü ona göre bu Makedonya'nın kaybıydı ve bu da Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan neredeyse tamamen geri çekilmesiydi.[485] Padişah bu ıslahatların uygulanmasını 1902 yılına kadar geciktirecek ve Sadrazam Halim Paşa'nın hazırladığı programı yürürlüğe koyacaktı.[486] Gazete tüm bu ıslahatların yapılabilmesi için buralarda asayişin sağlanması gerektiğini bununda ancak Osmanlı askerlerinin buralara yerleşmesiyle sağlanabileceğini dile getirmektedir.

Mariça gazetesinin iddialarından bir tanesi de Osmanlı askerlerinin ahalinin hanelerinde konaklayacağı bunun da Berlin Antlaşması hükümlerince yasaklandığıdır. Ancak Osmanlı gazetesi böyle bir şeyin olmadığını, Osmanlı

---

[483] Karlovo, Orta Bulgaristan'da bulunan, 28.000 nüfuslu bir şehirdir. Filibe iline bağlı olan Karlovo, Balkan Dağlarının eteklerinde kurulmuştur. Machıel Kıel, "Karlovo", *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 508-509.

[484] Salih, "Yine Mariça Gazetesi", *Osmanlı Gazetesi,* Nr. 68, s. 1, (28 Mart 1881).

[485] Tuğrul Kihtir, *a.g.e.*, s. 269.

[486] Nuray Bozbora, *Berlin Kongresi'nden Arnavutluk Devleti'ne Arnavut Sorunu-Berlin Antlaşması'ndan Günümüze Balkanlar* , Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 74.

askerlerinin kendi iaşelerini kendilerinin karşılayabileceğini bunun en büyük ispatının da son savaş sırasında Plevne'de Osman Paşa komutasındaki ordunun hareketi olduğunu dile getirmektedir. Gerçekten de Plevne'de Gazi Osman Paşa ve ahali arasında samimi bir ilişki oluşmuş Osmanlı ordularının savunmasız ahaliye olan tutumu birçok çevre tarafından takdir toplamıştır. Nitekim yabancı bir gazeteci bu konuda şunları yazar: "Plevne'nin İslam ve Bulgar ahalisine sorulsa cümlesi Osman Paşa'nın hakkaniyet ve adalet ve şecaatini tasdik ederler. Onun Plevne'de bulunduğu sırada hiçbir fert mazlum olmamış ve kimsenin bir buğday tanesi dahi alınmamıştır. Gazi'nin insaniyetini, nezaketini Ruslar bile itiraf ederler. Hükümet konağında misafır edilen otuz kadar Rus esirine çok iyi muamele edildiğini kendileri de söylerler."[487]

Mariça gazetesi 15. maddenin işletilmesine izin vermeyeceğini söylemektedir. Mariça gazetes,i Büyük Bulgaristan hayaliyle yanıp tutuştuğu için Osmanlı askerinin Balkanlara yerleşmesine karşı çıkmaktadır. Bu maddeye göre padişah eyaletin kara ve deniz hududuna istihkâm inşa edebilecek ve bu bölgelere müdafaa için asker sevk edebilecekti. Doğu Rumeli'de ise yerli jandarma birlikleri oluşturulacaktı.[488] Bu madde işletildiğinde Bulgaristan'ın Ayastefanos'ta yarım kalan hayali tamamen yok olacaktı. Zaten Ayastefanos sınırlarına tekrar ulaşmak ve Büyük Bulgaristan'ı tekrar kurmak yeni Bulgar devletinin en büyük hayaliydi. [489] Tüm bunların yanında Mariça'nın Osmanlı Devleti'ni Rusya ile tehdit etmesi önemli bir esastır.

Mariça gazetesi sürekli geçmişte yaşanmış katliamları dile getirmekte Osmanlı gazetesi ise bunun karşılıklı olduğunu ve bunun artık unutulması gerektiğini dile getirmektedir. Buradan anladığımıza göre Osmanlı gazetesi Bulgarların yanında Türklerinde bir dizi katliama giriştiğini itiraf etmektedir. Büyük ihtimalle Osmanlı gazetesinin de teyit ettiği bu katliam, yağma ve yıkımlar başıbozukların yaptıkları işler olmalıdır. Bilindiği üzere Osmanlı düzenli orduları başka bölgelerde olduğundan Bulgaristan'daki olayları başıbozuklar bastırmış yaklaşık olarak 10-12

---

[487] Besim Özcan, "Ölümünün 102. Yıldönümünde Gaziosman Paşa ve Plevne'den Manzaralar", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2002, s. 239.
[488] Nihat Erim, *a.g.e.*, s. 409.
[489] Nuray Ekici, *a.g.e.*, s.514.

bin kişi hayatını kaybetmiştir. Başıbozuk birliklerin içerisinde çoğunlukla Kırım Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'a gelen Çerkesler bulunmaktaydı. Çerkesler Bulgaristan'a ilk geldiklerinde sürekli aşağılanıp hor görülmüştü. Ellerine fırsat geçince de yerli ahaliye zulmetmişlerdi. [490] Daha sonra Osmanlı Devleti bu başıbozukların birçoğunu da özellikle İngiltere'nin baskısıyla idam etmiş bir kısmınada hapis cezaları vermişti.

Osmanlı gazetesi Büyük Bulgaristan adlı bir yazı yayınlayarak Bulgaristan'daki siyasi durumu mercek altına almıştır. Gazetenin bu konudaki fikirleri aşağıdaki gibidir:

Uzun zamandan beri Bulgaristan basını pek küçük olmaktan başka bir kusuru olmayan Bulgaristan'ı övme konusunda gayret ediyor. Bulgar milletinin yazık ki pek küçük olan ülkelerinin insanların saadet içerisinde yaşadığından bahsediyorlar. Mariça gazetesi daha dün bu saadeti överek biraderleri Şarkî Rumelililerin bu saadetten mahrum olmasından şikayet ediyodur. Bu gazete Şarkî Rumelililerden daha kötü durumda olan Makedonyalıların kötü talihlerinden de şikayet ederek üç küçükten büyük bir Bulgar devleti teşkil etmek gerekliliğini dile getiriyor. Zira bu devlet olmazsa Avrupa'nın düzeni mükemmelliğe erişemezmiş. Bu gazetenin ümit ettiği gibi ileride büyüyecek olan bu küçük Bulgar hükümetinden meyus bir ses zuhur etti. Bu sesi çıkaran bizzat Prens, milletin seçmiş olduğu zattır. Kendisini dinleyelim.

"Bulgarlar! İki sene vardır ki genel seçim Bulgaristan'ın idaresini bana verdi. Hükümet üyelerini tereddüt etmeksizin kabul ettim. Bulgaristan'ı ilerletmek için doğrulukla çalıştım. Ülkenin ilerlemesi ve düzeltilmesi için yapılan teşebbüslerin hepsine izin verdim. Fakat yazık ki bu teşebbüslerin hepsi ümitlerimi boşa çıkardı. Dışarıda hürmet ve itibarını kaybeden vatanımızın içişleri de nizamsız bir hâlde bulunuyor. Bu durum ahalinin adalet hakkında olan emniyet ve güveninin düşürüp gelecek için tasalanmasına neden oluyor. Ben anayasaya yemin ettim. Yeminimi koruyacağım. Bu yemin beni ülkenin refahını düşünmeme sebep oluyor. İçinde bulunduğumuz durum görevimi yerine getirmeyi imkansız hale getiriyor. Anayasa

[490] Tuğrul Kihtir, *a.g.e*, s. 236.

hükümlerine ve yetkime dayanarak büyük bir millî meclisin teşkiline ve Bulgaristan'ın idaresini de bu meclise teslim etmeğe karar verdim. Memleketin güvenliği ile serbest ve tarafsız seçim dönemi geçirmemiz için Harbiye Müdürü General Ehrnrooth'u görevlendirdim. Bu yönetim millî meclis kararını verinceye kadar iş başında kalacaktır. Eğer büyük meclis tarafından açıklanacak olan hükümet noksanlıkları giderirse yönetimin başında kalacak ve onun gerektirdiği işleri üzerime alacağım. Aksi takdirde ise görevimden ayrılmağa karar verdim. Bunu üzüntü içerisinde fakat son dakikaya kadar görevimi yerine getirdikten sonra vicdanen memnun olarak icra edeceğim."

Sürekli gazete tarafından belirtilen konular bu kez bizzat Bulgar Prensi tarafından resmen tasdik olundu. Bugün büyük bir mevkiden tasdik olunan bu işten dolayı aleyhimizde dile getirilen ithamlara ne oldu? Küçük Bulgaristan örneği gözümüzün önünde duruyor. Bir diğerini araştırmayalım. Bulgarlar asırlarca bizim hükmümüz altında mutlu mesut yaşamışlardı. Hükümdarlarımızın idaresinde bulunan milletler arasında en çok hoşnut olan Bulgar milletiydi. Bu milletin tarihinde meşhur olan vahşilikten daha iyi birtakım özelliklere sahip olduğunu sürekli dile getirdik. Osmanlı Devleti idaresi altında bu vahşilik yok olmuştu. Bulgarlar büsbütün tarımla uğraşan bir milletti. Çalışmaları sayesinde servetler kazanarak uzun süre barış içinde yaşamalarından dolayı duyguları yatışmış ise de daha sonra düşmanlarımız kendilerine unutturmuş olduğumuz vahşiliklerini yeniden tahrik etmişler ve bizim imha ettiğimiz vahşiliklerini yeni baştan uyandırmışlardır. Bizi paralamak için Bulgarları aleyhimize kışkırttıktan sonra bunların yine uysal bir millet olacağını zannetmişler ve kendilerinin özgürlük fikirlerini tahrik ettikten sonra yeniden ahlaklı bir idare altına alabileceklerini düşünmüşlerdi.

Lâkin bu gün daha fazlasını istiyorlar. Kendilerinin çıkardıkları o meşhur savaşlar esnasında eski vahşi hisleri depreşti. Bulgarlar eski zamanlarda istedikleri gibi bu gün de tam bir hakimiyet kurmak istiyorlar. Kendilerini bundan başka bir şey hoşnut edemez. Bulgarlar kuvvetli oldukları hâlde haksız yere inandırıldılar. Şimdi de kuvvetin gerektirdiği bütün şartlardan istifade etmek isterler. Bunlara yanlış diyecek kadar iki yüzlü bir Avrupalı nerede bulunur? Bu aydınlanılmış çağda kuvvet tek geçerli kanun olmadı mı? Eğer Bulgar Prensi halkını idare için muhtaç olduğu bu

kuvvetin bir parçasını kendisine terke ahalinin razı olacağını ümit ediyorsa hayal kurduğunu dile getirmekten geri durmayız. [491]

Osmanlı gazetesi Prens Aleksander'ın beyannamesinin kamuoyu tarafından hayretle karşılandığını dile getirmektedir. Prens, eğer Meclis'e sunacağı teklifler kabul edilmezse Bulgaristan'ı terk edeceğini bu beyannamede kesin bir şekilde açıklıyor. Ayrıca Bulgaristan'a diğer ülkelerin hürmet ve itibar etmediğini içişlerinde ise nizam ve intizamdan mahrum bulunduğunu söylüyor. Politika ve yönetimde henüz acemi olan Prens'in gözlemleyerek işlerini yürütmesi gerektiği açıktır. Yoksa gelişmiş ülkelerin seviyesine yakın bir zamanda ulaşamaz. Prens'in görevinden istifa etmek tehdidiyle millete hitaben yayınlandığı beyanname, Sofya'da bazı tertipler düzenlendiğini ve bu tertiplerin millet meclisinin açılışından sonra ortaya çıkacağını gösteriyor. Gazete bunun bir entrika veya bir hükümet darbesi maksadından ileri geldiğini düşünmek istemediğini dile getiriyor. Prens'in müdürler heyetini *(Bulgaristan bakanları kurulu)* değiştirmeye ve bu konuda tedbirleri almaya mecbur edecek sebepler olduğu inkâr edilemez.

Prens'in Bulgar Anayasası'nın 141. maddesi on dördüncü bölümde zikredilen ve Mebuslar Meclisi'nden büsbütün başka bir şey olan Meclis-i Kebîr-i Millî'yi, Bulgaristan arazisinden bazı yerlerin terk ve mübadelesine dair politik meseleleri ya da Anayasa'nın değiştirilmesi ve ıslah edilmesini tartışmak üzere göreve çağırma yetkisi bulunuyor. Burada alınacak kararların bütün meclis üyelerinin üçte biri çoğunluğuyla alınması gerekir. İçinde bulunduğumuz bu dönemde meclisin görüşmesine sunulacak arazi terki veya mübadelesi gibi bir meselesi bulunmadığından meclisin göreve davete edilmesi yalnız anayasa değişikliğinden kaynaklı olduğu anlaşılıyor. Gazete aldığı son telgraflar neticesinde Prens'in aşağıdaki değişiklikleri teklif edeceğini haber veriyor. İlk olarak seçimle işbaşına gelmiş olan meclisin *(mebus)* sayısının azaltılması. İkinci olarak hükümet memurlarının bu meclisin azasından sayılmaması. Üçüncü olarak Prens tarafından doğrudan doğruya seçilen meclis üyelerinin sayısının çoğaltılması. Bu haberlerin doğru olmadığını söylüyorlar. Lâkin mademki bu konu kamuoyuna servis edilmiştir. Prens'e dayandırılan bu tekliflerin ne olduğunu araştırarak meydana çıkarmak isteriz.

---

[491] Abdullah Kamil, "Büyük Bulgaristan", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 80, s. 1, (16 Mayıs 1880).

Bu meclis halkın özgürce oy kullandığı bir seçim ile teşekkül etmelidir. Meclis üyeleri kısmen seçilerek ve kısmen atanarak oluşturulmuştur ki anayasa ile idare olunan bir ülkede buna izin verilemez. Doğrudan doğruya hükümet tarafından seçilmiş üyelerin bir mebuslar meclisinde bulunması zaten doğru olmadığından bu üyelerin miktarını artırmak yanlışı daha da büyütmek demektir. Hükümet memurlarının millet meclisinde üye olabilmelerinin vaat edilmesi ise başlı başına fevkalade bir tedbirdir. Çünkü bir hükümet memuru ile Prens tarafından seçilmiş üye arasında bir fark görmekte zorluk çekiyoruz. Bu haberler yalanlandığı için genç Prens'in ortaya koyacağı gerçek teklifleri beklemek gerek. Her halde şimdiki Bulgaristan bakanlar kuruluaçıktan açığa bir askeri heyetten ibaret olup Bulgar Meclis-i Kebîr'inin kararlarını General Ehrnrooth'un demir sopası ve baskısı altında alacağından korkuyoruz. Gazete Prens'in bu hareketlerinin bazı politik hileler barındırdığını, yakında her şeyin ortaya çıkacağı dile getirmiştir.[492]

Berlin Antlaşması'nın 4. maddesinde Bulgaristan için bir anayasa hazırlanması öngörülmüştür[493]. Tırnova anayasası olarak adlandırılan bu anayasa bazılarına göre Sırp, Romen bazılarına göre ise Belçika örnek alınarak hazırlanmıştı. Anayasa 16 Nisan 1879 günü hazırlanıp ilan edildi.[494] 169 maddeden oluşan anayasanın 140,141,142,143. maddeleri meclisin görevleri ile alakalıydı.[495] Büyük güçler tarafından Hesse Prensi Battenbergli Aleksander Prens oalrak göreve getirilmişti. Genç prens 22 yaşında görevine başlamıştır.[496] Özellikle Rusya Coburg hanedanının göreve gelmesini istemeyince Avusturya hanedanlarından olan Battenberglerden birisi tahta geçmiştir[497].

Prens tahta geçişinden hemen sonra önce anlamsız olarak nitelendirdiği meclisi 1880 yılında dağıtmıştır.[498] Dışarıdan gelen tepkilerden dolayı tekrar seçime gitmiş ama istediği sonucu alamamıştır. Bunun üzerine Liberallerden oluşan hükümeti onaylamak zorunda kalmıştır. 13 Mart 1881'de Rus Çarı II. Aleksander bir

---

[492] Salih, "Bulgaristan Prensi'nin Beyânnâmesi", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 81, (19 Mayıs 1881).
[493] Nihat Erim, *a.g.e.*, s. 407.
[494] Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 103.
[495] Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 112.
[496] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 399.
[497] İlber Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, S. 479, Ankara 1981, s. 3.
[498] Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 116.

suikast sonucu öldürülünce aradığı fırsatı yakalayan Prens 9 Mayıs 1881 yılında hükümeti görevden uzaklaştırmış, anayasayı askıya almış ve meclisi dağıtıp tüm yetkiyi üstlenmiştir. Gazetenin 19 Mayıs 1881 tarihli nüshasında yer verdiği haber aslında bu çalkantılı dönemin İstanbul basınına yansımasıdır. Osmanlı gazetesi Prens'in beyannamesine yer vererek genç prensin ne yapmaya çalıştığını irdelemiş ve Prens'in meclisin yetkilerini kısması ve gücü kendi elinde toplamaya çalışmasını eleştirmiştir. İşin gerçek yüzünün gelecek günlerde ortaya çıkacağını İleri sürerek Prens hakkındaki kuşkularını dile getirmiştir.

Osmanlı gazetesi Bulgarların Prens'in ülkeyi terk etmemsi için gösterilen yaptığını duyurmaktadır. Gazete milli meclisin Prens'in isteklerini karşılayacağının muhakkak olduğunu söyleyerek yazısına şu şekilde devam etmiştir:

Birleşik Bulgaristan taraftarlarının bu işe sevindikleri muhakkaktır. Hazırlıklar Güney Bulgaristan'da büyük bir özveriyle icra olunuyor. Rusya Kuzey Bulgarlarına, Avrupa da Güney Bulgarlarına kendilerini mahvedecek olan özgürlükleri verdi ama bunlar bu özgürlükten usanıp kendi anlayışlarına göre tek vasıta olan kardeşliğe doğru meyil ediyorlar.

"La Turque" gazetesinin "Mariça" gazetesinin bir yazısı yayınlanmıştır. Mariça diyor ki: *"Kuzeydeki kardeşlerimizin üzerlerine düşen görev Bulgaristan'ın mutluluğu için lâzım olan teminatları içerecek ve ilerde Bulgaristan'ın gelişmesi için gerekli olan anayasayı hazırlamaktır. Şu durumda asıl amaç Bulgaristan'ın menfaatine yani Prens'in Bulgarlar üzerindeki hükmünü genişleterek ve etraftaki vilayetleri Bulgaristan'a katmak olmalıdır."* Mariça gazetesi yazısını şöyle son veriyor: *" Kuzeydeki kardeşlerimizin sahip oldukları vatanseverlik hissini göstererek Prens'e sadakatle bağlanıp gelecekte Bulgaristan'ı bekleyen büyük felaketi gidereceklerini ve ayrıca bu konuda akıllı davranacaklarını ümit ederiz."* Fakat bu kaçınılması mümkün olmayan büyük felaket Prens'in niyeti olup bu da millî meclisten talep ettiği yetkidir. Meclis bu yetkiyi vermeye çekindiği halde bu yetki verilecektir.

Mariça'nın yukarıda iki fıkrasını alıntıladığımız yazının mütercimi olan kişi bu konuya dair La Türki gazetesine şöyle yazıyor: "*Seçimlerin tahrik edildiği burada*

iyice hissediliyor. Bir takım memurlar kazaları dolaşıyor. Genel toplantılara dair henüz bir kanun mevcut olmadığından bu gibi seçim tahriklerini sınırlandırmak kabul edilemez. Hatiplerin seçim konuşmalarında başka taşkınlıklara yol açmalarından korkuluyor. Şu kadar ki polis teşkilatı gayet kuvvetli olduğundan ciddi karışıklıklar çıkmayacağını ümit ederiz."

Mayısın on ve yirmi ikisinde bütün seçmenlerin oy kağıtları toplanmak üzere sandıklar açılacaktır. Seçime katılım ülkenin her yerinde görülüyor. Bulgarlar her yerde iki veya daha fazla partiye ayrılmıştır. Bunların böyle partilere bölünmeleri azınlıkta bulunan Rumlarla Türkleri zafere götürecek ve işte o zaman "hâlleri pek yaman olacaktır. Lâkin Bulgarların çeşitli partilere bölünmeleriyle beraber Rumlara ve Türklere üstün geleceklerini ve hatta bazı dairelerde bu iki unsur birleşerek üstünlüğü sağlayacaklarına dair bir ihtimal de vardır. Bulgarlar Şarkî Rumeli'nin Bulgarlara ait olduğunu tüm dünyaya göstermek için bunu yapacaklardır. Rumların şimdiye kadar seçilmiş iki üyeleri vardı. Türlerin üyeleri de bu miktarda idi. Bulgarların Rumların üye çıkarmaması için bazı yerlerde Türklere oy verecekleri bile düşünülebilir. Gazete seçimlerle alakalı düşünceleri bu şekilde ifade edip daimi komitenin seçimler hakkında yayınladığı beyannamenin tercümesini neşretmiştir.

Beyanname

"Şarkî Rumeli seçmenleri!

Bir iki güne kadar bir meseleye karar vermeğe davet olunacaksınız ki bu meselenin memleketimiz için faydası çok büyük ve mühimdir. Bu işte muvaffak olmamız sizin akıllı davranmanızdan geçmektedir. Vilayetin idare meclisinde üye olmak üzere seçilecek olan adamlar şunlardır: "Yorgi Neroef ve İstifan Eşfanof efendiler ve Doktor Volkoviç ve P. Dimitrof ve Yuvan Keşof ve Macarof ve Yuvan Goşikof ve P. Beef ve K. Velçekof ve T. Bopcef ve P. Berkofski ve Doktor Mançof ve P. Nabonkof ve Ş. Karamkof ve Ş. Kiristof" Bu adamları seçmeye sizi davet ediyoruz. Oylarınızı bölmemenizi sizden rica ederiz. Oylarınızı yalnız yukarıda isimleri belirtilenlere vermenizi bekliyoruz. Seçmenler! Vatanımızın menfaati sizin ellerinizdedir. Bunu düşünün. Memleketimizin mutlu olması sizin ellerinizdedir"

Seçim Komisyonu

Doktor Yankolof-Doktor Sakanof-S.Neşof

Filibe 27 Nisan-ı Rumî 1881

Osmanlı gazetesi beyanname ile alakalı sözlerini şu şekilde sürdürmüştür. İşte anlaşılacağı gibi Şarkî Rumeli daimi komitesi görevini anlamıştır. Şarkî Rumeli ise komitenin dediği gibi Bulgaristan demektir. Bulgar olmayanlar mevcut değildir ve hiç olmazsa mevcut olmamalıdırlar. Şarkî Rumeli'de Bulgarlardan başak kimse bulunmaz! İdare komitesinin vatanperver sesi budur! Bunlardan başka Bulgar olmayanların seçilmemeleri için başka tedbirler alınmış. Fakat bu tedbirlerin neler olduğu söylenmemiştir. Bulgarlar, Şarkî Rumeli'de Bulgarlarının zaferi ile güney ve kuzey Bulgaristan'nın birleştirmeyi ve ileride de Makedonya'yı ilhak etmeyi plânlıyorlar.

Gazete Makedonya'daki haydutluğa değinerek, Bulgar çetelerinin kötülüklerine devam ettiğini beyan edip sözüne şu şekilde devam ediyor: Diğer devletler bunun sebebini sordukları zaman çetelerin Türklerden oluştuğunu iddia ediyorlar. Lâkin Bulgarların çeteler hakkında tuttukları istatistiklerden yola çıkarsak bütün Makedonya Müslümanlarının haydut olması gerekir. Bulgaristan'a iltica eden çetelerin Türlerden müteşekkil olduklarını iddia etmek tam bir akılsızlıktır. Makedonya'yı tahrip eden ve özellikle Müslüman ahaliyi katleden ve sonunda Bulgaristan'a iltica ederek asker ve jandarmalarımızın takibinden kurtulan eşkıya çetelerinin büsbütün Müslümanlardan teşekkül ettiğini söylemek akıl kârı değildir. Bu durumda Avrupa'nın vazifesi Makedonya'yı da Bulgaristan'a vererek bütün bu eşkıya zararlarından kurtulmaktır. Böylece Avrupa sayesinde büyük bir Bulgar Krallığı kurulmuş olacaktır.[499]

Gazete Bulgaristan'daki seçime dair bir telgraf aldığını dile getirerek telgrafın haberinin üzüntü verici olduğu ifade etmiştir. Gazetenin aktardığına göre Prens Aleksander Bulgarları ıslah etmek görevinden çekilerek yerine Prens Dondokof Korsakov'u getirecekmiş. Gazete Prens ve Rusya ile olan ilişkisi hakkındaki görüşlerini dile getirerek şöyle demiştir: Görünüşe göre Almanyalı Prens tedbirli davranmasına rağmen Bulgarların teveccühünü kazanamamıştır. Eski Rusya

[499] Abdullah Kamil, "Büyük Bulgaristan" *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 82, s. 1, (23 Mayıs 1881).

imparatoru ile olan akrabalığı sayesinde adî bir harp yaverliğinden bu mevkie ulaşmıştı. Bulgarların az çok serbestçe verdikleri oylar ile seçilen ilk Bulgaristan Prens'i olduğundan alkışlarla kabul edildi. Prens her ne kadar tecrübesiz ise de gençliği ümit vericiydi. Lakin Rusya'da meydana gelen değişim Bulgar hükümetinin durumuna pek tesir etmiştir. Kendisine arka çıkan imparatoriçe meydandan kaybolduğu gibi Petersburg sarayında da büyük bir değişim meydana gelmiştir. Sarayın düşünceleri ve politikası değişmişti. Denilebilir ki Bulgarların kurtarılması II. Aleksander'ı hayatından etmişti. II. Aleksander tarafından bir Balkan hükümetine verilen anayasa genç Rusların fikirlerini alevlendirmişti. Lâkin baskının artmasıyla bütün bu ümitler boşa çıkmış ve gençler büsbütün sapkın fikirlere yönelmişti. Bu ise nihilistliğin çoğalmasına sebep olurken II. Aleksander'ın hayatına feci bir şekilde son verilmesine sebep olmuştu.

İmparatorun halefi ise özgürlük fikrinden çok ürkmektedir. Kendisini kuşatmış olan danışmanlar da baskı yönetiminden yanadırlar. Bulgaristan Prensi'nin baskıcı yönetimi desteklemesi kimseyi şaşırtmıyor. Hatta heyecana gelerek Sofya'ya döner dönmez beyannamesini neşretmiştir. Bundan başlıca maksadı ise bir hükümet darbesiyle anayasayı ortadan kaldırmak ve Bulgarları Rus yönetiminin boyunduruğuna sokmaktır. Lâkin Prens'in tecrübesizliği bunu yapmaya muktedir olamadı. Bundan dolayı Bulgarları yönetmek için başka birisi Petersburg tarafından düşünülüyor. Prens Dondukov Korsakov Bulgaristan'ın düzenlenmesinde Rusya komiseri sıfatıyla bulunmuştu. Bundan başka Rusya'da vali olarak bulunduğu sırada nihilistleri mahvetmek konusunda gösterdiği şiddet ile de şöhret bulmuştur. Özetle Dondukov Rus baskı yönetiminin en mahir memurlarından birisidir. Petersburg'dan alınan haberlere göre kendisinin Bulgaristan Prens'inin en tehlikeli rakiplerinden birisi olarak gösterildiğidir.

Her ne olursa olsun Prens tarafında toplantıya çağırılan büyük meclisin seçimi önemlidir. Yazık ki bu seçimin gerçekten anayasa ile idare olunan memleketlerde olduğu gibi kanun dairesinde olmayacağı gözüküyor. Bulgarların liberal partisi olayların değişmesinden hakikaten heyecana düşmüştü. Bulgaristan'da seçimler için alınacak tedbirlerin hepsi uygulamaya konuldu. Seçimleri teftiş etmek üzere bütün mutasarrıflar ve idare memurlarına emirler verildi. Bu durum seçimlerin

muhtemel neticesini lüzumundan fazla hissettirmektedir. Anayasanın korunması ve devam ettirilmesini temin için Bulgaristan'ın birçok vilâyetinde ve özellikle Varna, Rusçuk, Şumnu gibi bölgelerde Müslüman ahilinin de seçimlere katılmasını gerekir. Bulgaristan'da bulunan Müslüman ahali birkaç seneden beri yaşadıkları olaylardan kazandıkları tecrübe sayesinde büsbütün özgürlük ve hukuk taraftarı olmuşlardır. Çünkü Müslüman ahali anayasayı kendi hukuk ve menfaatlerine riayet için bir garanti olarak görmektedirler.

Osmanlı Devleti ve Avrupa iyi bir anayasa ile bütün Bulgaristan ahalisine kanun önünde eşitlik vermek istiyor. Bu anayasa kazanılmış hakları muhafaza için yegâne vasıtadır. Hâlbuki anayasanın ortadan kaldırılması her iki unsuru da Rus boyunduruğuna sokacağından gerek Bulgar ve gerek Müslümanlar için bu durum çok kötü sonuçlar doğuracaktır. Bu durum Müslümanları zavallı Rusya Yahudilerinin acıklı haline düşürecek ve kalan Müslümanları da vatan ve evlerini büsbütün terke mecbur edecektir. Şu anda Bulgaristan'da kurulu düzene karşı tasarlanan hükümet darbesi ile gizli maksatlar Osmanlı menfaatlerine ne kadar zararlı ise Berlin Antlaşması hükümlerine de o kadar karşıdır. Bu antlaşmaya imza koymuş olan devletler, özellikle de Almanya ve Avusturya Bulgaristan'ın Rus kanunlarının geçerli olduğu bir Rus idaresine dönüşmesine izin vermeyecektir.

Bulgarların Özgürlük ve Meşrutiyet Partisi'nin büyük meclis seçiminden galip çıkmalarını arzu ediyoruz ki bu partinin mecliste sağlayacağı çoğunluk hiç olmaza anayasaya karşı yapılacak hücumu engelleyebilecektir. Bu Özgürlük ve Meşrutiyet Partisi kendi menfaatini Müslümanların hukukuna riayeti ve onlarla iyi geçinmeyi düşünmelidir. Bu parti mensupları Bulgaristan'ın Rusya'nınboyunduruğu altına gireceğine biliyorlar.[500]

Uzun uzadıya Rusya'daki değişimden ve bu değişimin Bulgaristan üzerindeki etkisinden bahseden gazete Bulgaristan Prensi'nin tutumunu eleştirerek Bulgaristan'ın Rusya güdümüne gireceği endişesini dile getirmektedir. Gazetenin bildirdiğine göre Rusya yönetimi Prensten memnun değildir ve Rusya'da bazı mahfillerde daha önce Bulgaristan'da anayasasının da hazırlanmasında görev alan

[500] Salih, "Bulgaristan'da İnhâbat", *Osmanlı Gazetesi*, Nr. 87, s. 1, (9 Haziran 1881).

Prens Dondukov'un Bulgaristan Prensi olacağının konuşulduğunu aktarmaktadır. Gazete Bulgaristan'daki seçimlerin öneminden bahsederek özellikle Müslümanların yaşadıkları bölgelerde Müslümanların seçimlere katılmasını ve Özgürlük ve Meşrutiyet Partisi'ne oy vermelerini istiyor. Anayasayı Müslümanların tek dayanağı olarak nitelendiren gazete, seçimlerin kaybedilmesinin Müslümanların felaketi olacağını dile getirerek Özgürlük ve Meşrutiyet Partisi'nin hem anayasaya hem de Müslümanlara sahip çıkacağını söylüyor.

SONUÇ

Değerlendirmesini yaptığımız Osmanlı Gazetesi yayın hayatına 29 Temmuz 1880 yılında başlamış ve 1885 yılına kadar aralıklarla 500 sayı çıkararak yayın hayatına son vermiştir. İstanbul'da basılan bir gazete olan Osmanlı gazetesi dahili haberlere önem vermekle beraber, özellikle Balkan coğrafyası ile alakalı haberlere yer vermiş ve bu konuda uzun soluklu yazı dizileri kaleme almıştır. Gazete Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile olan siyasî mücadelelerini, özellikle de Yunanistan, Bulgaristan ve Karadağ ile münasebetlerini ele alma bakımından önemli veriler ortaya koymuştur. Balkanlardaki sorunlarla alâkalı tespit ve yorumları yerinde ve seviyelidir. Bir Osmanlı gazetesi olsa da hedef kitlesi, özellikle de siyasi konularda Avrupalı okurlar olmuştur. Gazete mukaddimesinde bir nüshasının da Fransızca olmasının sebebinin bu olduğunu dile getirmiştir.

Osmanlı gazetesi Özellikle Berlin Antlaşması'ndan doğan sınır çatışmaları ve anlaşmazlıkları üzerinde sıkça durmuştur. Gazetede Yunanistan'a Epir ve Teselya'nın terki, Karadağ'a Arnavutluk tarafından bırakılan mevkiler ve Arnavutların bu konudaki itirazları noktasında önemli makalelere yer verilmiştir. Bulgaristan'daki Müslüman halkın yaşadığı sorunları ve Bulgarların Müslüman ahaliye zulümleri hakkında da kayda değer haberlere ve yazı dizilerine yer verilmiştir.

Bir başka önemli husus ise gazetenin Osmanlı Devleti ile alakalı Avrupa'nın önemli gazetelerinde çıkan haberleri çevirerek bu haberlere cevaplar vermiş ve açıklamalarda bulunmuş olmasıdır. Özellikle Avrupa hukukunun kaidelerine dayanarak, zaman zaman geçmişte Avrupalı devletlerin içtihatlarından da örnekler vererek bazen de güncel olaylara değinerek Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını Avrupalılar nezdinde savunmaya çalışmıştır. Avrupa kamuoyunu etkilemek için çaba sarf eden gazete birçok konuda bu anlamda başarıya da ulaşmıştır.

Bunların dışında Osmanlı Devleti ekonomisi, İslam dünyasından kadınların durumu, devletin genel durumu, Osmanlı Devleti dahilindeki diğer azınlıklar, ıslahatlar gibi güncel konulara da değinmiştir ancak bizim konumuz dışında olduğu için bu tip konulara bu çalışmada yer verilmemiştir.

Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren konuların yanında başta Avrupa'nın ve dünyanın diğer bölgelerinin genel sorunları üzerine de eğilen gazete bu konuda da haberlerler ve yazılar yayınlamaya özen göstermiştir. Gazete çoğunlukla Osmanlı Devleti taraftarı bir yayın politikasına sahip olsa da yeri geldiğinde Osmanlı hükümetinin yanlış politikalarını eleştirmekten de geri durmamıştır.

Gazetenin haber kaynaklarına değinmek gerekirse özellikle uzak coğrafyalardan gelen telgraflar önemli yer tutmaktadır. Gündelik hayata dair haberler çoğunlukla telgraflar aracılığıyla elde edilmiştir. Siyasi konular ise yine telgraf kullanılmakla beraber genellikle Avrupa'da ve İstanbul'da basılan diğer gazetelerin çevrilmesiyle ele alınmaktadır. Bu özelliği ile Avrupa basınını ve kamuoyunu izlemek açısından da bir kaynak olarak Osmanlı gazetesi önem arz etmektedir.

Gazete mukaddimesinde Abdullah Kamil'in de belirttiği gibi tarafsız ve medeni bir yayın politikası icra etmeye çalışmıştır. Her ne kadar genel olarak bu çizgideden çıkmamaya çalışmışsa da Osmanlı Devleti'nin menfaatleri söz konusu olduğunda tarafsızlığını kaybedebilmektedir. Ancak gazete bu tip durumlarda genellikle tüm tarafları itidale davet eden yapıcı bir dil kullanma hususuna önem göstermiştir.

Son olarak diyebiliriz ki Berlin Antlaşması hükümlerinin icrası sırasında yaşanılan uluslarası sorunların takip edilmesi ve Balkanlardaki sınır anlaşmazlıklarının incelenmesi noktasında Osmanlı gazetesi önemli bir kaynak olarak ortada durmaktadır. Bunun yanında gündelik hayata dair gazeteye yansıyan haberler üzerinden de Balkanlardaki sosyal hayata ayrı bir ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, Kezban, *Ortaçağ'dan Sovyet Dönemine Rusya*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Acaroğlu, M. Türker, Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Klavuzu, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 302-303.

Adanır, Fikret, "Fransız İhtilali, I. Sırp Ayaklanması ve Osmanlı Devleti", *Toplumsal Tarih*, S. 47, Mart 2006.

Afyoncu, Erhan, "Osmanlı İdaresinde Yunanistan", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Ahbab, Yakup, "Sonu Gelmeyen Misafirlik: Muhacerat Bosna Muhacirlerinin Kosova'da İskanı", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2015.

Akbulut, İlhan, "60. Yıldönümünde Kırım Savaşı" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 208, İstanbul 2014.

Akbulut, Uğur, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine", *Turkish Studies*, Ankara 2013.

Akgönül, Samim, *Türkiye Rumları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

Akyay, Bülent, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sırasında Karadağ Sınırındaki Askerî Durum Üzerine Bir İngiliz Subayın Memorandumu", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 2, Edirne 2015.

Akyay, Bülent, *Tesalya Meselesi (1881)(*Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*)*, 2001.

Alkan, Hakan, *Geçmişten Günümüze Türkiye Patrikhaneleri*, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul 2003.

Altıntaşı, Yusuf Ziya, "*Otto Von Bısmarck Ve Osmanlı'daki İmajı*", (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.

Anderson, Matthew, Smith, *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

Arıkan, Zeki, "Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

Arslan, Ali, "Makedonya'da Rum-Ulah Çatışması", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 4, 2003.

Atalay, Bülent, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri(1908-1923)*(Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi), İstanbul 2001.

Aydın, Mithat, "Tuna Bulgarları Tarihine Genel Bir Bakış", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2002.

Aydın, Mithat, "Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden Kopuşu Sorunu ", *Belgi Dergisi*, S. 17, 2019.

Aydın, Mithat, "İstanbul Konferansı'na Giden Yolda İngiltere'nin Doğu Politikası", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Denizli 2005.

Aydın, Mithat, *Balkanlarda İsyan Osmanlı-İngiliz Rekabeti Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da Ayaklanmalar(1875-1876)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.

Aydın, Salim, *Balkanların Acı Yüzü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.

Babinger, Franz, *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.

Balcı, Meral, "İngiliz Başbakan Gladstone'un Osmanlı Karşıtı Siyasetinin İngiliz Dış Politikasına Yansıması". *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimlerde Akademik Araştırmalar*, Gece Kitaplığı, Ankara 2018.

Bartl, Peter, *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları*, Bedir Yayınları, İstanbul 1998.

Başar, Fahamettin, *Yüz Soruda Osmanlı Devleti Tarihi*, Dünya Aktüel Yayıncılık, İstanbul 1999.

Bayraktar, Kaya, "Arkeolog, Bankacı, Casus, Sefir: Austen Henry Layard Ve Osmanlı Coğrafyası" *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 12, Sivas 2011.

Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

Bozbora, Nuray, "Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Bozbora, Nuray, *Berlin Kongresi'nden Arnavutluk Devleti'ne Arnavut Sorunu-Berlin Antlaşması'ndan Günümüze Balkanlar*, Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

Bozbora, Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk, Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi(*Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994.

Börklü, Meşkure, "Tarihî Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu Ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları", *Bilig*, S. 10, 1999.

Burma, Mustafa, "Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgaristan'ın Bulgar Ayaklanmaları", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, S.1, Edirne 2012.

Claer, Nathalie, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

Council of Europe/Erıcarts, "San Marino", *Compendium Of Cultural Policies And Trends İn Europe*, 2015.

Çakır, Hamza, "Tercüman-ı Ahval", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011.

Çelik, Bilgin, "Balkan Savaşı Öncesi Yükselen Milliyetçilikler Karşısında Ulah-Arnavut İşbirliği Ve Etkileri", *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sempozyumu*, Ankara 2013.

Çelik, Hüseyin, "Hürriyet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.18, İstanbul 1998.

Çelik, Hüseyin, "Muhbir", *TDV İslam Ansiklopedisi* C.31, İstanbul 2006.

Çiftçi, Cafer, "Bâb-ı Âlî'nin Avrupa'ya Çevrilmiş İki Gözü: Eflak ve Boğdan'da Fenerli Voyvodalar (1711-1821)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 7, Ankara 2001.

Çiftçioğlu, T.Ferdi, "Tırhala Sancağı‟Ndan Yunanistan‟A Terkedilen Osmanlı Mirası", *Asia Minor Studies*, C. 6, S. 12, 2018.

Çolak, Melek, "Macar Kaynaklarına Göre Gyula Andrássy Ve Osmanlı-Macar İlişkileri (1875-1878)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXVI, S. 1, 2011.

Dadyan, Saro, *Osmanlı'da Ermeni Aristokrasisi*, Everest Yayınları, İstanbul 2011.

Demir, Kenan, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, 2014.

Demirhan, Hasan, *Büyük Güçlerin Gölgesinde Yunan İsyanı*, İdil Yayıncılık, İstanbul 2016.

Demiroğlu, Hasan, *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği Ve Panislavizm (1856-1878) (*İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Tarih Bölümü , Basılmamış Doktora Tezi*)*, İstanbul 2009.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2005.

Dost, Süleyman, "Milletlerarası Hukukta Mütekabiliyet İlkesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.5, S. 2, 2015.

Ekici, Nuray, *Balkanlar El Kitabı-Bulgaristan Devleti'nin Gelişmesi (1878-1908*), Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Ekici, Nuray, "Bulgar Devleti'nin Gelişmesi (1878-1908)", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınevi, Ankara 2013.

Ekinci, Mehmet, Uğur, *Bulgaristan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Seta, İstanbul 2018.

Eltut, Nükhet, "1877-1878 "Osmanlı-Rus Savaşı Ve İki Ülke Açısından Sonuçları" *Doğu Bilim Çalışmaları Bildirileri*, 2015.

Engin, Vahdettin, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

Erim, Nihat, *Devletlarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.1, TTK Basımevi, Ankara 1953.

Erkiner, Hakkı, Hakan, "Uluslararası Hukuk Düşüncesinde Klâsik Öğretinin Kuruluşu", *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2012.

Ertem, Ramiz, *Tsk Tarihi Balkan Harbi Garp Ordusu Karadağ Cephesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1984.

Ertin, Gaye, "Bulgaristan'ın Nüfus Özellikleri (Geçmişten-Günümüze"*), Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2015.

Faruqhi, Sureyya, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer, "19. Yüzyıl başlarında Arnavutlukta İkidar Mücadelesi", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 36, Ankara 2004.

Feyzioğlu, Hamiyet Sezer, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa*, İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

Furat, Ayşe Zişan, "Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar'da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918" *OTAM*, S. 33, 2013.

Gibb, J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi III-V*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Görez, Feyza, "Boksör İsayıanı'nda Pekin Kuşatması-Çin Medeniyeti: Tarih, Kültür, Edebiyat, Felsefe", *Kesit Yayınları*, Ankara 2018.

Greene, Francis Vinton, *93 Harbi Tüm Cepheleriyle 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2018.

Güllü, Ramazan Erhan, "Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Statüsü", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C.17, S.1, 2018.

Güre, Mümtaz Onur, "*İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861–1913)* (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)", İzmir 2000.

Güvenç, Sefer, *Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası*, Lozan Mübadilleri Vakfı, İstanbul 2010.

Hacısalihoğlu, Mehmet, "Yunanistan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013.

Hacısalioğlu Ersoy, Neriman *Bulgaristan Prensliği'nden İlan Edilen İlk Anayasa: Tırnova Anayasası-Eski Çağ'dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar"*, Kitabevi Yayınınları, İstanbul 2009.

Halaçoğlu, Yusuf, "Bulgaristan", TDV İslâm Ansiklopedisi, C.6, İstanbul 1992.

Hampden , Charles Hobart, *Hobart Paşa'nın Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

Hobsbawm, Eric, *Sermaye Çağı 1848-1875*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2017.

İbrahim, Yılmazçelik-Özdem, Ali Gökçen, "Düvel-İ Muazzama'nın Karadağ Üzerinden Osmanlı Devleti İle Mücadeleleri ve Bunun Günümüze Yansımaları", *BEU. SBE. Dergisi*, C.1, S. 2, Haziran 2013.

İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar IV*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

İnalcık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992.

İnan, Sertuğ Galip, "1494-1559 İtalyan Savaşları ve Osmanlı Devleti'nin Bu Savaşlara Katılması", *History Studies: International Journal of History*, Volume 4 Issue 2, July 2012.

İpek, Nedim, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı" *Türkler*, C. 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçler*, TTK, Ankara 1994.

Jalevich, Barbara, "*Balkan Tarihi "*, C.1 , Küre Yayınları, İstanbul 2009.

Jeltyakov, A.D, *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın (1729-1908 Yılları)*, Nauka Yayınevi, Moskova 1972.

Jorga, Nicolai, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.

Kaçmaz, Muhammet, *Türk Tarihinde Balkanlar*, C.1, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Yayınları, Sakarya 2013.

Kalaycı, Burcu, *Change And Contınuıty In The Foreıgn Polıcy Of Bulgarıa: A Case Study In Bulgarıa's Relatıons Wıth Russıa* (1878-1915)(Bilkent University, Department of International Relations, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.

Kaplan Acar, Kezban, "Bazı Rus Subay ve Komutanların Günlüklerinde ve Hatıratında 877-878 Osmanlı-Rus Savaşına Dair İzlenimleri", Ta*rih İncelemeleri Dergisi*, 2016.

Kara, Gülnar, "19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C.5, S. 4, 2016.

Karatay, Osman, "Karadağ'ın Bağımsızlık Mücadelesi", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Karpat, Kemal, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

Karpat, Kemal, *Başlangıçtan Günümüze Osmanlı Mirası*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Modernleşmesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

Kartopu, Saffet, "Duyun-ı Umumiye İdaresi Ve İdareyle İlgili Görüşler", *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, S. 2, Gümüşhane 2012.

Kaya, Önder, *İmparatorluktan Cumhuriyete Azınlıklar*, Kronik Kitap, İstanbul 2017.

Kayapınar, Ayşe, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınevi, Ankara 2013.

Kayapınar, Ayşe, "İkinci Bulgar Krallığı", *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınevi, Ankara 2013.

Keleş, Erdoğan, "Kırım Savaşı'nda (853-856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi", *OTAM*, S. 23, Ankara 2008.

Kemahlı, Emine Çiğdem, *Monako Prensliği Ülke Profili*, T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 2018.

Kıel, Machıel, "Cuma" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993.

Kıel, Machıel, "Deliorman" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994.

Kıel, Machıel, "Eskicuma" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1995.

Kıel, Machıel, "Karlovo", *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

Kıel, Machıel, "Kesriye", *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara 2012.

Kıel, Machıel, "Nevrekop" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007.

Kıel, Machıel, "Ustrumca" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 2012.

Kihtir, Tuğrul, *Balkanlar'ın Osmanlı Tarihi 1352-1913*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2015.

Koloğlu, Orhan, "Osmanlı Basını, İçeriği ve Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul 1985.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayıncılık, İstanbul 2006.

Korkmaz, Ferhat, "Servet-İ Fünûn Şair Ve Yazarlarının Transvaal (Boer) Savaşları Karşısındaki Tutumu Hakkında Bir Araştırma" *Edebi Eleştiri Dergisi*, C.3, S. 1, 2018, s. 82.

Koyuncu, Aşkın, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu", *Avrasya Etüdleri*, C. 44, S. 2, 2013.

Köksal, Osman, "Elçiye Zeval Olmaz; Osmanlı Devleti'nin Romanya'da Diplomatik Misyon Tesisi Ve Örgütü (1878-1900) "*Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş Ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017.

Kutlu, Sacit, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.

Küçük, Sena, "İlk Türkçe Çocuk Dergileri Ve "Çocuklara Mahsus Gazete", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2010.

Küçükler, Osman Zahit, *Türk-Yunan İlişkileri (1876-.909)* (Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, BasılmamışYüksek Lisans Tezi), Ankara 2005.

Külçe, Süleyman, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, Ticaret Basımevi, İzmir 1944.

Kütükoğlu, Mübahat, "Osmanlı'dan Günümüze Yer Adları" *Belleten*, C. LXXVI, S. 275, Nisan 2012.

Lewis, Bernand, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004.

Maden, Fahri, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci"(1877-1913), *Avrasya Etüdleri Dergis*, S. 38, 2010.

Maden, Fahri, *II. Abdülhamit Dönemi,* Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2004.

Mantran, Robert, "Şark Meselesinin Başlangıçları 1774–1839", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 2: Duraklamadan Yıkılışa*, Alkım Yayınları, İstanbul 2007.

Marttin, Volkan, "Balkan Savaşına Gidilen Süreçte Makedonya Sorunu ve Bir Osmanlı Diplomatının Faaliyetleri" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 2, 2006

Marx, Karl-Engels, Frederich, *Doğur Sorunu (Türkiye),* Sol Yayınları, Ankara 2017.

Meray, Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş* C.1, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1965.

Mihajlovic, Vladimir V., "Dıscoverıng Of The Serbıan Archaeology: Felıx Kanıtz And Hıs Network", *21. Annual Meetıng Of The European Assocıatıon Of Archaeologısts,* Glasgow 2015.

Milas, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Mitoloji, Ntv Yayınları, İstanbul 2001.

Nizamoğlu, Yüksel, "Yanya Vilayetinin Durumuna Dair Hazırlanan Layihalar ve Sonuçları", *OTAM*, S. 33, Ankara 2013.

Olgun, Said, "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Konsoloslarının Arnavutluk Coğrafyasındaki Muzır Faaliyetlerine Bazı Örnekler" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 50, 2017.

Ortaylı, İlber, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Sbf Yayınları, Ankara 1981.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler(1878-1908)", *Türkoloji Dergisi,* S. 2, Erzincan 2006.

Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı(1853-1856), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.

Örenç, Ali Fuat, "Berlin Kongresi Sonrası Osmanlı-Yunanistan Hudut Müzakerelerinde Ege Adalarının Askerî Durumu (1880-1881)" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 10, 2016.

Örenç, Ali Fuat, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009.

Özaltın, Zeynep, *Sanat Eleştirisi Kültürünün Türkiye'de Gelişimi 1880-1980*(Yıldız Teknik Üniversitesi S.B.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.

Özcan, Besim, "Ölümünün 102. Yıldönümünde Gazi Osman Paşa Ve Plevne'den Manzaralar", *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzuru, 2002.

Özcan, Tuğrul, "Kurumsallaşma Sürecinde Bulgar Millî Meclisi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 11, Hatay 2011.

Özcan, Uğur, *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri* (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Isparta 2009.

Özçelik, Tarık, *Modern İktisadın Osmanlı'ya Girişi ve Ceride-i Havadis 1840-1856,* (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2003.

Özkan, Ayşe, "Berlin Antlaşması Sonrasında Karadağ'da Müslüman Emlakı Meselesi" *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 2016 C. 35, S. 59, 2016.

Özlem, Kader, "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci Ve Türk Azınlığa Etkileri", *Sosyal Araştırmalar Dergisi,* S. 1/2, 2008.

Özman, Recep, "İlkçağ'da Yunanistan" *Balkanlar El Kitabı*, C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı'ya Veda 1808-1922*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul 2013.

Pamuk, Bilgehan, *Osmanlı Döneminde Arnavutluk*, Balkanlar El Kitabı I. Cilt, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Parlak Temel, Özge, *Il Gattopardo Adlı Eserin İtalyan Edebiyatındaki Önemi Ve Guseppe Toması Dı Lampedusa'ya Göre Ölüm Kavramı (* Ankara Ünivesitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri Ve Edebiyatları (İtalyan Dili Ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi*)*, Ankara 2016.

Prıftı, Krıstaq, "Manastır" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2013.

Rhodes, P. J., *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Rodoplu, Fatma, "İkinci Bulgar Devleti'nin Kuruluşunda Kumanların Rolü", *Avrasya Etüdleri*, C. 50, S.2, 2016.

Sakaoğlu, Necdet, "Osmanlı Hoşgörüsü", *#tarih dergisi*, S. 24, İstanbul 2016,

Saklı, Ali Rıza, "Alman Politikacı Kamu Yönetimi Disiplininin Kökenleri: Prusya Ekolü", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C. 3 S. 13, Temmuz 2013.

Sami, Şemseddin "Ülgün", *Kamus-ul Alâm*, Mihran Matbaası, C. 2, İstanbul 1889.

Sami, Şemseddin, *Kamus-i Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

Sander, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara 1993.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara 1999.

Selda Kılıç, "Bir Osmanlı Aydınının Arnavutluk'a Dair Görüş ve Düşünceleri", *OTAM*, S. 19, Ankara 2006.

Serap Toprak, "19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar" *Yeni Türkiye*, S. 68, 2015.

Seyfeli, Canan, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Bulgar Eksarhlığı Ve Bulgar Katolikler*"(1847-1918), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 52/2, 2010.

Shaw, Stanford, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. 1, e Yayınları, İstanbul 2001.

Sonyel, Salahi, *Türk Yunan İlişkileri 1821-1923*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.

Sözen, Zeynep, *Fenerli Beyler 110 Yılın Öyküsü*, Aybay Yayınları, İstanbul 2000.

Şahin, İsmail, "Lokarno ve Musul Kıskacında Türk Dış Politikası", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 4, 2016.

Şahin, Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, İstanbul 1980.

Şimşir, Bilal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.

Tacoğlu, Tuğça-Arıkan, Gülay-Sağır, Adem, "Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi: Fevziye Köyü Örneği", *Turkish Studies*, S. 7/1, 2012.

Taştan, Yahya Kemal, "Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri" *Balkanlar El Kitabı*, C. 1. Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Tekdemir, Aziz, "Osmanlı Devleti'nde İlk Ticari Gazete: Ceride-i Ticaret", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S. 1, 2011.

Terzi, Arzu, "Osmanlı-Yunan Sınır Anlaşmazlığı Sırasında Yapılan Bir Dahili İstikraz Teşebbüsü", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* S. 12, Aralık 2010.

Toprak, Serap, "Osmanlı-Avrupa İlişkileri Çerçevesinde Sırbistan'ın Bağımsızlığı"c*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, Sayı. 24, 2013.

Toprak, Serap, *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktor Tezi), Ankara 2010.

Topuz, Hıfzı, *2. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003.

Topuz, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Turan, Tufan, "İspanya Elçilik Raporlarında 1875 Hersek İsyanı", *Belleten*, Cilt:LXXXII, S. 294. TTK Yayınları, Ankara 2018.

Türel, Oktar, *Uzun XIX. Yüzyılda Orta Avrupa*, Yordam Kitap, İstanbul 2015.

Türkgeldi, Ali Fuad, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, TTK Yayınları, Ankara 1987.

Uçarol, Rifat, "1878 Berlin Antlaşması'na Göre Yunanistan Sınırının Düzenlenmesi Sorunu ve Yunanistan'a Toprak verilmesi (1878-1881)", *Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, Ankara 1986,

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Urhan, Vahit Cemil, "Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Sürecinde Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, C. 52, S. 2, 2016.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Abdülhamid'in Alman İmparatoruna Bir Telgrafı", *Türkiyat Mecmuası*, C. 12, Ocak 1955.

Ünlü, Mucize, "Uluslararası Diplomasi ve Ulahlar" *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.7, 2009.

Weiss, Sandra B., "Ami Boué: Hamburgischer Patrizier – Kosmopolit – Naturforscher. Pionier der österreichischen Geologie" *Geo.Alp*, S.11, Viyana 2014.

Yağcı, Zübeyde, Güneş "Berlin Antlaşması'ndan Sonra Müslümanların Karadağ'da Kalan Arazileri Meselesi", *Belleten Dergisi*, C. LXXX, S. 287, TTK Yayınevi, Ankara 2016.

Yalçınkaya, Alaadin, "Osmanlı Döneminde Bulgaristan", *Balkanlar El Kitabı,* C. 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2013

Yazıcı, Nesimi, "İbret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, İstanbul 2000.

Yazıcı, Nesimi, "Takvim-i Vekâi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010.

Yerlikaya, İlhan, "Basiret", *TDV İslam Ansiklopedisi*, , C. 5, İstanbul 1995.

Yetim, Fahri, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler", *Selçuk Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, S. 25, 2011.

Yıldırım, Bülent, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878-1934)" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 214, İstanbul 2015.

Yıldırım, Bülent, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.

Yüksel, Ahmet, *Oluşum Ve İşleyişiyle Dedeağaç-Osmanlı Dönemi Balkan Ekonomisi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2018.

Zeyrek, Suat, "II. Meşrutiyet'te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları Ve Sonuçları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 33, Kayseri 2012.

İnternet Kaynakları

"Léon Gambetta", *https://www.britannica.com/biography/Leon-Gambetta,* (30.09.2019).

"Aléxandros Koumoundhoúros", *https://www.britannica.com/biography/Alexandros-Koumoundhouros,* (30.09.2019).

"Joseph Chamberlain", *https://www.britannica.com/biography/Joseph-Chamberlain,* (30.09.2019).

"Kharílaos Trikoúpis", *https://www.britannica.com/biography/Kharilaos-Trikoupis,* (30.09.2019).

"Legion of Honour", *https://www.britannica.com/topic/Legion-of-Honour,* (30.09.2019)

"Leonidas", *https://www.britannica.com/biography/Leonidas-king-of-Sparta,* (30.09.2019).

"Pericles", *https://www.britannica.com/biography/Pericles-Athenian-statesman,* (30.09.2019).

"Robert Norman William Blake, Baron Blake", *Benjamin Disraeli", https://www.britannica.com/biography/Benjamin-Disraeli,* (30.09.2019).

"Charles-Louis de Saulces de Freycinet", *https://www. britannica.com/biography/Charles-Louis-de-Saulces-de-Freycinet,* (27.09.2019).

"Emmerich de Vattel", *https://www.britannica.com/biography/Emmerich-de-Vattel,* (30.09.2019).

"Grenville, Robert Arthur Talbot Gascoyne-Cecil, 3rd marquess of Salisbury", *https://www.britannica.com/biography/Robert-Arthur-Talbot-Gascoyne-Cecil-3rd-marquess-of-Salisbury*, (27.09.2019).

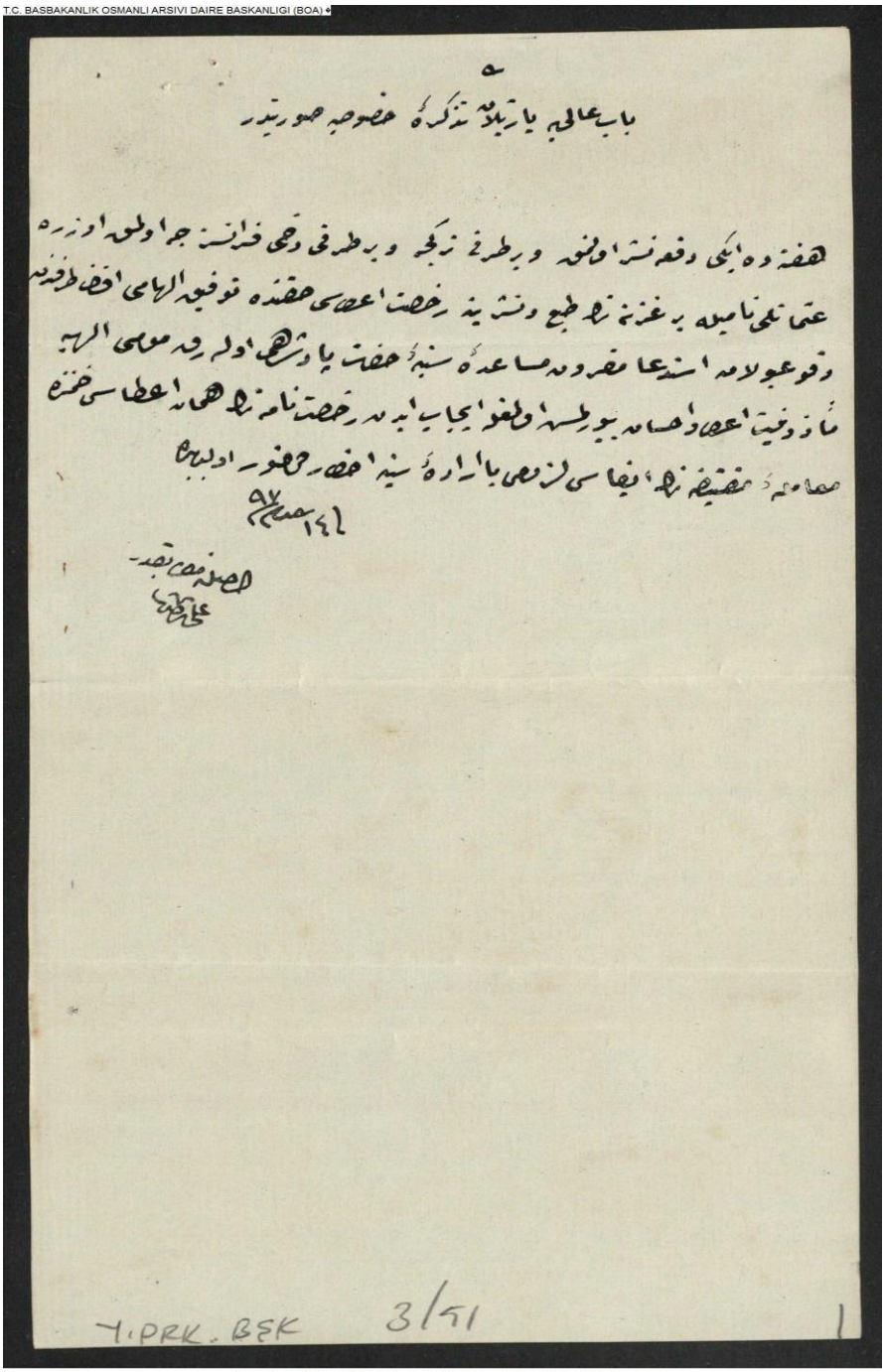
"Konstantínos Kanáris", *https://www.britannica.com/biography/ Konstantinos-Kanaris,* (27.09.2019).

"Pyotr Andreyevich Shuvalov", *https://www.britannica.com/ biography/Pyotr-Andreyevich-Graf-Shuvalov,* (30.09.2019).

"Victor-Henri Rochefort", *https://www.britannica.com/biography/Victor-Henri-Rochefort-marquis-de-Rochefort-Lucay,* (30.09.2019).

" Pomerania", *https://www.britannica.com/place/Pomerania, (*30.09.2019).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü arşivlerinden, 1880 tarihli Osmanlı gazetesinin çıkışına izin veren belgedir.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

Y.PRK.BŞK.00003.00051.001

29 Temmuz 1880 Perşembe tarihli Osmanlı gazetesinin 1. sayısı.

عثمانلی

۲۹۷

29 Temmuz 1880 Perşembe tarihli Osmanlı gazetesinin Fransızca 1. sayısı.

1re ANNEE N° 1. Le Numéro du jour 1 Piastre Argent JEUDI 29 JUILLET 188 .

RÉDACTION

Adresser toutes les lettres et communications relatives à la rédaction au rédacteur en chef ABDOULLAH HAMIL BEY, au bureau du journal.

Les manuscrits déposés et non insérés ne sont pas rendus.

L'OSMANLI

JOURNAL BI—HEBDOMADAIRE

ADMINISTRATION

Adresser franco toutes les demandes et réclamations au directeur administrateur ILHAMI EFENDI, au bureau du journal :

Constantinople, rue Ebou-el-ouned N° 8, Pera (a Stamboul Porte).

ABONNEMENTS : Un an 24 francs. — 6 mois 12 francs — 3 mois 6 francs. — Pour la province et l'étranger le port en sus.

CONSTANTINOPLE, LE 19 JUILLET, 1880.

Au Lecteur.

Tout être qui fait son entrée dans le monde se présente d'une manière quelconque, et chacun à sa façon, soit par pure nécessité, soit par devoir, soit par une foule d'autres raisons.

L'enfant, en naissant, crie : peut-être a-t-il déjà comme un vague pressentiment que tout n'est pas rose dans la vie ?

Un jeune gentilhomme, en franchissant le seuil du premier salon honoré de son aimable visite, salue la compagnie aussi gracieusement que possible, et s'efforce de déguiser, sous l'élégante désinvolture dont il fait parade, les appréhensions qui le gênent.

Un député en ouverture d'élections, un grand orateur futur combiné pour la première fois, du haut de la tribune, les grandeurs sataniques de l'Assemblée qu'il est appelé à dominer le bardi bégaiement entre en public, d'une voix détonante, les portes d'un nouveau magasin plus vaste que celui du Louvre ou du Printemps, et où le bon marché le plus inouï rivalisera sans cesse avec l'excellence des produits mis en vente ; l'homme à projets en quête de capitalistes ou de concessions ; le capitaliste en quête d'actionnaires ; l'actionnaire en quête de dividendes ; — nous en passons, certes, et des meilleurs — tous ces gens là et bien d'autres encore, posent que la parole a été donnée à l'homme pour faire des Speeches.

En conséquence, ils font des Speeches ; ainsi, d'ailleurs, le veut l'usage.

En face de tels précédents, qu'allons-nous faire ?

Notre situation est assez exceptionnelle celle de petit enfant qui naît. Notre innocence est la même. Comme lui, nous ignorons si l'avenir nous réserve beaucoup de roses à cueillir; toutefois, c'est probable, car, dès-à-présent, nous en sentons vivement les épines.

L'unique en matière de pharmacie leur pour nous serait donc de nous boucher les oreilles, effet absolument contraire à celui que nous nous proposons d'obtenir.

A l'imitation du jeune gentilhomme, si nous avions la futilité de prétendre égaler sa politesse exquise et ses grâces charmantes, nous pourrions aussi saluer gentiment la compagnie et nous esquiver pour aller vaquer à nos petites affaires.

Mais la compagnie, c'est-à-dire le lecteur, pourrait fort bien nous rendre la pareille, et qui resterait pensaud ? Vue très-humbles serviteurs.

Il n'y a donc pas à balancer ; à l'instar du député, de l'orateur, de l'homme politique en général, du négociant, de l'homme à projets et autres variétés du journalisme, force nous est de capiter notre lecteur, de l'engarlander : de faire, en un mot, notre Speech. — Nous obtenons à l'usage.

Posons carrément notre candidature.

Disons clairement qui nous sommes ; ce que nous voulons ; à qui nous nous adressons ; quels intérêts nous venons défendre, quelle bannière de la presse nous venons emboîter.

Qui nous sommes ?

Notre titre le dit pour nous.

Nous sommes L'OSMANLI : ce mot en dit plus à lui seul que nous n'en saurions dire ; et il le dit mieux.

Ce que nous voulons ?

Nous voulons la paix, la prospérité, la gloire de l'Osmanli.

Nous voulons le montrer à tous sous son vrai jour ; le prendre avec ses coutumes louables, le faire connaître tel qu'il est réellement.

Et cela suffira, nous le croyons fermement, pour lui assurer l'estime et la confiance de tous les amis de la vérité, de la justice, dont le mensonge et la calomnie s'acharnent à lui aliéner les sympathies, qu'il n'a pas cessé de mériter.

A qui nous nous adressons ?

Aux amis et aux ennemis de l'Osmanli.

Et plus particulièrement à ses amis et à ses ennemis européens.

Aux amis pour leur prouver que l'Osmanli sait apprécier leur amitié et qu'il en est digne.

Aux ennemis pour leur ouvrir les yeux et par ce moyen en faire des amis.

Quels intérêts nous venons défendre ?

Les intérêts sacrés de la patrie, de la famille, de la religion de l'Osmanli.

Et plus particulièrement ceux du musulman, parce qu'ils sont mis en péril plus que les autres, tous les moyens, même les plus honteux et les plus atroces, étant employés sous toute lui.

Quelle lacune de la presse nous venons combler ?

Après tout ce qui précède, est-il besoin d'ajouter que nous venons remplir un vide absolu ?

En effet, il n'existe en Orient, il n'existe en Turquie aucun journal écrit en français, condition indispensable pour que ce journal puisse s'adresser directement à l'Europe sans l'intermédiaire du traducteur-traditeur, et qui s'occupe le moins du monde des intérêts de l'Orient, de la Turquie, soit généraux, soit locaux, ces intérêts fussent-ils même étudiés à cent des habitants de Stamboul ou du Bosphore.

Un instant ! nous dira-t-on, arrêtez-vous là.

Serieusement, par hazard ? ou sourd ? ou bien serieusement déjà de mauvaise foi ?

Dans un âge aussi tendre ! à peine sait-il ! Cher Osmanli, n'avez-vous pas honte ? Fi-donc, du calme, allons ! persiflez ! Une plaisanterie d'un premier début vous trouble sans doute.

N'avez vous pas déjà pour défenseurs bon nombre d'illustres champions Orient aux Turcs, Stamboulis ?

Qu'est ce donc, s'il vous plaît, que le *Courrier d'Orient*, le *Turquie*, le *Stamboul*, le *Phare du Bosphore* ?

Ces vaillants ont-ils attendu vos premiers vagissements pour s'occuper des intérêts de l'Orient, de la Turquie, de Constantinople, du Bosphore ?

Le *Stamboul* pourrait-il raisonnablement avoir un autre objectif que les intérêts de Stamboul ?

Les habitants du Bosphore, on n'en saurait douter, sont éclairés suffisamment par leur *Phare*, qui ne brille que par eux et pour eux.

Cher ami européen, si vous émettiez chez nous de semblables propositions, on supposerait, sauf le respect que nous vous devons, un vous rirait au nez, tout simplement.

Le *Courrier d'Orient* et le *Phare du Bosphore*, bien qu'ils soient le plus souvent visités l'un de l'autre comme chien et chiffe, ne mâchent guère sur la syntaxe et un mâchent mots — se mettent d'accord quelquefois, mais ce n'est jamais sur le terrain des intérêts de l'Orient ou même du Bosphore.

Chacun sait, ici, que le *Courrier d'Orient* n'est qu'un *courrier bulgare*, et lui-même ne s'en cache nullement, car il reçoit avec un certain orgueil et un plaisir certain la récompense nationale que le parlement bulgare lui accorde par un acte officiel : la promesse subvention de vingt-cinq mille *francs* votée en l'an de grâce bulgare (?) deux-mille, avec effet rétroactif.—du moins on l'espère.

C'est d'ailleurs le *Courrier d'Orient* qui a trouvé le premier l'opposition primordiale de PLOWDIV et de TELINE, très explicables quand à son axis, et qui avaient le tort de signaler quelque chose — si cela ne vaut pas vingt-cinq mille *francs*.....

Le *Courrier d'Orient* est à ce point bulgare, que le *Phare du Bosphore*, dans un des premiers articles de sa première année, dû, si nous sommes bien informés, à la plume délicate de Monsieur Vouyvas, a prétendu qu'il n'existait alors en Turquie que trois *bulgares* : savoir, d'abord Mr Gueorgidès, puis les deux autres bulgares qui ont toujours avec un nouveau plaisir, chaque année, aux fêtes de Pâques, à Constantinople, sauter à pieds joints sur leur kalpak.

Mais le Bulgarie est en Orient; c'est indéniable, le *Courrier Bulgare* a donc jusqu'à un certain point le droit de s'intituler *Courrier d'Orient*.

Quant au *Phare du Bosphore*, si ses feux tournants, si ses éclats multicolores éclairent et combinent à bon port le navire de ses intérêts particuliers, c'est du côté d'Athènes qu'il est tourné si non vers nous.

Après tout, à la rigueur on peut soutenir qu'Athènes est en Orient. Le *Phare du Bosphore* peut donc aussi passer pour un organe des intérêts orientaux, d'autant plus que son directeur est grec, et qu'il entend fort bien ses intérêts. — Nous n'y voyons aucun mal.

Que dirons-nous de la *Turquie* ?

Ah! pour le coup s'écrie ici notre bon ami et lecteur européen, voilà un JOURNAL SATURNAL ! Ouvrez vous donc le contraire, ami Osmanli ?

Bien nous en garde ! Nous savons pertinemment que la *Turquie* a réellement été longtemps un *journal national* — c'était écrit.

Peut-être aujourd'hui l'est-elle encore ? Pour un être sûr, on n'aurait qu'à s'en informer en Roumanie.

Le *Stamboul* est-il français ? Son style en ferait parfois douter, ... Mais soyons modeste et rappelons-nous à temps le parabole de la paille et de la poutre.

Conservateur ?..... Bien ! bien !..... Qu'est-ce qu'il pourrait bien avoir à conserver ?

Communard, peut-être?..... Oh ! pardon ! Communautés. — Ne serait-ce pas plutôt un Jésuite qui cache son jeu et son orthographe ?

Nous reclamerons presque à la craie.

Les uns disent qu'il est anglais; d'autres prétendent — et ma foi ! nous n'en savons trop mais bien certainement il n'est pas turc. — Oh ! pour cela, non ! non ! non ! mille et mille fois non !

Quoiqu'il en soit, tous ces journaux reflètent l'opinion européenne. En tes lieux, et le tel soit plus sur quoi peut donner. — Prenez le *Courrier d'Orient*, nous voulons ferai sur la rhétorique que sur la syntaxe, nous faire ici grâce de sa ferule.

On ces journaux, ou dit l'opinion européenne, connaissent bien l'Orient, les hommes d'Orient, les choses d'Orient, l'esprit public oriental, la géographie orientale, l'ethnologie orientale, la statistique orientale, et ils ne les connaissent pas.

Mais évidemment ils les connaissent bien, car ils sont eux-mêmes orientaux.

En effet, que diable ! la Turquie est en Turquie, Stamboul est à Constantinople, le *Courrier d'Orient* vient bien d'Orient, puisqu'on nous l'envoie de la rue Arslali-Medjid (1re *Cercle. Péra, Galata et Pananidès*), et c'est parbleu bien à Galata, *dans la Corne d'Or, nom d'heureux sugure*, que sont situés les bureaux du *Phare du Bosphore*. — C'est là qu'on est invité à s'abonner.

L'opinion européenne, savons-le, aurait mauvaise grâce à douter de telle portée à sa connaissance après avoir passé sous les yeux d'abonnés orientaux, auxquels ces yeux ont dû servir à considérer ces faits, et qui ont à leur bourse des cordons pour la former dans certains cas.

L'opinion européenne doit croire que c'est l'esprit public oriental qui se révèle dans les colonnes des journaux dits Orientaux, car les abonnés, on le sait, se plaisent toujours à penser comme leurs journaux, pourvu que leurs journaux pensent comme eux.

Aussi l'opinion européenne n'est-elle pas admis que les trois longueurs du *Phare du Bosphore* aient assez patiaté, au bout de quelques années seulement, pour être à même de connaître sur les habitants mahométans de la Turquie d'Europe les atrocités qui ont provoqué de la part de ceux ci de très regrettables, mais très portés représailles, et dont il est ainsi à la dernière portée, et à tous les meilleurs sous le poids des quels se débattent aujourd'hui les Osmanlis.

Elle a bien voulu admettre, pourtant, sur la foi des mêmes journaux dits orientaux, et de sa diplomatie, et nous avons été obligés de l'admettre également, en vertu du droit du plus fort, que, au bout de quelques années de plus, c'est-à-dire à l'époque du traité de Berlin, les mêmes trois bulgares précités, quelque diminués de tous les milliers de bulgares, leur progéniture, inintelligiblement massacrés par les musulmans leurs voisins, sous prétention aucune, rien que par fanatisme et pour le plaisir du massacre en lui-même, se seront tout-à-coup trouvés assez nombreux pour nécessiter la formation d'une principauté.

Et au bout de deux autres années, soit aujourd'hui, on semble disposé à nous faire admettre que, à l'étroit dans leur nouveau local, ils sont en droit de réclamer, au moyen de l'annexion de la Roumélie Orientale.

Quelle merveilleuse puissance génératrice possède cette race bulgare !

Toutefois, si la science ethnologique et statistique du *Phare du Bosphore* a été réduite à néant par l'opinion européenne en ce qui concerne les bulgares, l'opinion européenne, par un juste retour des choses d'ici bas, fait amende honorable au *Phare du Bosphore* et s'appuie sur cette même science, dès qu'il s'agit des grecs de la Thessalie et de l'Epire.

Car, en Thessalie et en Epire, et généralement dans toute la Turquie d'Europe, excepté en Bulgarie, il n'existe absolument que des Grecs.

Ici Syrrot a prouvé qu'il en est ainsi, même en Bulgarie, en même temps que d'autres autorités non moins imposantes n'auraient de leur côté tout le contraire.

La diplomatie européenne s'étant prononcée en faveur de Mr Syrrot, de *Stamboul* et du *Phare du Bosphore*, sont bien entendu ce qui concerne les bulgares, tant pis pour les autres autorités non moins imposantes — et surtout tant pis pour nous, tant on ces qui concernent les uns qu'en ce qui concerne les autres.

Et dire qu'on rencontre ci et là des ignorants, des imbéciles de patriotes, d'honnêtes gens, des idiots fidèles et corrigeurs, des Albanais en un mot, qui osent prétendre, malgré tant d'autorités scientifiques, qu'en Epire, et même ailleurs, il y a des coups, de très grands coups, qu'on était convenu pourtant de nommer ALBANIE, et où se trouvent des Albanais !

Quelle prétention absurde ! — Ces Albanais sont des Tatagnes, rien que des Valaques, disent les journaux, les diplomates et les savants cléricaux. Qu'appelez vous Valaques ? le sont des Grecs, des Grecs, entendez-vous ! rien que des Grecs, répètent les journaux, les savants et les diplomates précipités.

Pour cette tout le monde d'accord, — excepté nous — quand il s'agit de bulgares, on croit les bulgares, qui crient très fort, car ils espèrent ainsi actuellement par moins de six journaux en langue française, bien que dans toute l'étendue de la principauté dite de Bulgarie, on n'habite pas encore le *Courrier d'Orient*, — il n'y ait réellement pas six bulgares qui comprennent le français.

Quand il s'agit de grecs, on croit les grecs qui aiment encore plus fort que les bulgares, attendu qu'ils possèdent un plus grand nombre de journaux, écrits en meilleur français, et pensent les lire eux-mêmes à peine si intelligible vers, les déclamer au parc, avec cette même assurance qui ne saurait manquer de caractériser des descendants de Démosthènes.

Mais quand il s'agit d'Albanais, de Kurdes, de Turcs et autres ouvrages lunatiques, pures grossiers, fesses contumaces, sans aucune espèce d'éducation et privés de tout sens moral, quand il s'agit de nous autres Osmanlis, on ne nous croit pas.

Et pourtant, dans toutes ces questions de quelque race qu'il s'agisse, c'est toujours de nous qu'il s'agit.

Bulgares, Grecs, Valaques, Albanais, Kurdes, Arméniens, Turcs et tant d'autres races qui ont vécu ou vivent encore abritées dans l'ombre puissante du trône d'Osman, races qui ont été, sont ou seront peut-être mises en question, tout cela, c'est nous-mêmes, c'est la grande nation Ottomane, c'est l'Osmanli.

Nous ne nous pas, nous, l'existence violente de toutes ces races qui sont notre peuple, qui forment toutes ensemble notre Empire, dont le chair et le sang sont notre chair et notre sang, dont l'âme immortelle est la nôtre.

Nous ne nions l'importance, les générosités qualités, la haute valeur d'aucune de ces races, nous n'en exaltons aucune au détriment des autres; pour nous, toutes sont égales, toutes sont le peuple Ottoman, toutes sont les enfants d'Osman: c'est leur réunion fraternelle qui constitue l'Osmanli.

Nous ne fabriquons pas de statistique fantastique pour servir les besoins de notre cause. Nous n'exigeons pas de pouvoir que les autorités locales musulmanes soumises, ou que les protestants sont des musulmans chrétiens. Nous ne disons jamais que le véritable Osmanli, c'est le musulman, mais nous disons la vérité dans la langue des Osmanlis: ce titre, tantôt que les autres mettent en Français.

Or, qui lit la turc en Europe ? sauf une douzaine d'Orientalistes, non diplomates.

Il est vrai qu'on nous traduit quelquefois en français, ou en quelque chose d'approchant ; mais comment nous traduit-on ?

Ce sont précisément ceux de nos articles qui sont ont été le plus vivement inspirés par le tolérance, la charité et les autres belles vertus de l'homme religieux et civilisé, qui sont travestis devant l'Europe de manière à nous donner l'apparence de bandits, de barbares, de sectaires dangereux, qu'il faut mettre au ban de l'humanité.

Nous sommes, enfin, dans la situation d'un accusé que l'on condamne sans l'entendre.

Nous ne voulons pas rester dans cette situation, car nous croyons fermement à la justice de l'Europe, et nous voulons qu'elle nous connaisse et nous estime.

Nous voulons que l'Europe sache bien que ce n'est pas notre voix, la voix du grand, peuple Osmanli, qui lui a parlé dans les colonnes des journaux dits orientaux qu'elle a seuls lus jusqu'aujourd'hui, mais celle d'infâmes coteries au service de vautes intérêts.

Dans cette noble langue française qu'elle comprend, dans cette langue qui exprime si naturellement tout ce qui est juste, et dont la clarté n'impose à tous, nous voulons mettre nous les yeux de l'Europe les justes revendications d'un noble peuple opprimé, méprisé, qui veut se combattre en elle.

Une autre accusée, condamnée sans avoir été entendue, ou sous avoir été comprise, veut pouvoir s'adresser elle-même à son juge pour lui exposer, en tous les degrés de juridiction, de juger selon la justice, avant de se résigner, s'il le faut, à son triste sort, ou de tomber avec héroïsme, couverte dans le glorieux drapeau d'Osman.

Voilà pourquoi l'Osmanli, journal national Ottoman en langue française, a été fondé. Puissent ses efforts être bénis du ciel, et ses travaux utiles à son pays, tous ses désirs seront comblés.

ABDULLAH KIAMIL.

Nous recevons communication de la dépêche suivante parvenue aux autorités centrales par la voie télégraphique :

Salonique 19/31 juillet 1880.

Ce matin, il y a eu un commencement d'incendie au consulat hellénique, pendant que l'autorité et le peuple sont accourus pour maîtriser le feu et sauver les meubles, on a découvert une quantité de matériel de guerre tels que fusils et cartouches pour fusils et canons. Outre ces dernières par quelques Hellènes pour la foule, deux caisses contenant des fusils ainsi que de la poudre, des cartouches, et d'autre matériel explosible, ont été saisis par l'autorité, l'entassement dans un consulat d'une grande quantité de fusils et munitions de guerres pouvait augmenter les dangers pendant l'incendie et en outre, ayant causé une grande émotion parmi la population aussi nombreuse dans un grande crainte et pour notre situation actuelle et pour l'avenir et nous vous prions de prendre les mesures de précaution assez sévères pour assurer dorénavant la sécurité publique.

Signature : pour toute la population de Salonique :

Mehemmed Ibrahim, Halil Namik, Memduh Emin-Ei Hodj, Abou Bekir Mehemmed Ibrahim, Fouad Ismail, Ibrahim Cheik Salih Hamdi Ahmed Edhem Moustafa Tevfik Cheik Abdul Kadir Cheik Ali Abdul Hamid Chakri Mehemmed Djélal Emin Loutfi.

En nous associant aux vœux des signataires de cette requête, nous sommes étonnés comme eux qu'on ait été abuser à ce point du privilège d'un consulat étranger pour faire de cette demeure un approvisionnement à couvert pour l'inviolabilité qui lui est assurée par les traités, un centre d'action criminel, tout prêt à commencer traîtreusement les hostilités au premier signal.

LES BRIGANDS D'ARMÉNIE.

On lit dans les journaux locaux, sous la date d'hier :

Un télégramme adressé au patriarcat arménien par l'évêque de Van en date du 18 juillet, confirme les atrocités commises par les Kurdes sur les habitants arméniens des villages de Chevi et de Hagadoun, dans le district d'Agdjegg, et de cinq autres villages.

L'évêque avait adressé, il y a trois semaines à S. S. B. Mgr Nersès, une dépêche au sujet de cet événement, disant que les brigands avaient enlevé 4,300 moutons et 300 bœufs rien que dans les villages de Chevi et de Hagadoum, et faisant observer qu'en présence de cet état de choses, il était inutile d'acheter des bestiaux avec l'argent envoyé par la munificence de Sa Majesté Impériale, pour venir au secours des affamés, attendu que les Kurdes reviendraient pour se livrer à de nouveaux pillages. En terminant, l'évêque demandait que l'on fît des démarches auprès du gouvernement pour faire cesser les actes de brigandage dont les Kurdes se rendent souvent coupables en Arménie.

S. B. Mgr Nersès n'avait pas voulu alors faire des démarches pour une affaire aussi importante avant d'avoir reçu des renseignements plus détaillés. Aussi vient-il adresser à Sa Majesté un télégramme demandant des informations plus précises. La dépêche du 18 mentionnée ci-haut est la réponse au télégramme de Sa Béatitude.

Le ministère de l'intérieur a reçu du Gouverneur général de Van les deux dépêches suivantes, qui nous sont communiquées :

A. S. A. le Ministre de l'Intérieur,

Monsieur le consul de Russie, et plus tard, Monseigneur l'évêque de Van, m'avaient annoncé, avec un trouble et une inquiétude très vifs, que les brigands avaient attaqué le monastère nommé Yedi Kélissa, (sept églises,) et emporté huit cents moutons. J'ai expédié tout de suite les gendarmes au deux colonnes et on a commencé immédiatement les recherches. On n'a trouvé aucune trace des brigands. Lorsqu'on a interrogé les paysans, ceux-ci ont diminué le nombre des moutons volés jusqu'à trente. En même temps ils n'ont pas pu non plus justifier cette dernière quantité elle-même et les faits restent sans aucune preuve de l'une même des prêtres. Malgré cela, on continue toujours les recherches.

Le 14/23 Juillet 1880.

Le Gouverneur général du Vilayet de Van.

HASSAN.

***

Au Ministère de l'Intérieur.

Dans une lettre adressée au vice-consul russe, en date du 1er juillet 1296, par un nommé Mardi Kéchich oglou, habitant Hadjouri, et que le vice-consul m'a montrée, il dit qu'il a quelques jours Hakkiori avait été pillé sur la route de Kéraré et pour cela on était dans l'inquiétude à Passin Kalé, chef-lieu du Mutessarifat et le mutessarif n'ayant rien dit sur cette affaire jusqu'à cette date, j'avais immédiatement envoyé un zaptié à cheval et j'avais demandé des renseignements auprès mutessarifat.

J'ai l'honneur de vous annoncer comme renseignements que la lettre responsive que je reçois à l'instant dit que ce bruit est sans aucun fondement, car le convoi en fait en arrivé sain et sauf à sa destination, et que dans l'interrogatoire Mardy Kéchich oglou a déclaré n'avoir rien écrit de pareil.

Le 14/26 Juillet 1880.

Le Gouverneur général du vilayet de Van.

HASSAN.

En voyant à quoi se réduisent en réalité les accusations portées contre les populations musulmanes du Vilayet de Van par leurs concitoyens eux-mêmes, on regrette profondément que d'aussi indignes calomnies puissent être employées par des frères contre des frères, rien que dans le but d'obtenir sur eux une injuste suprématie.

De telles manœuvres sont-elles bien conformes aux préceptes de l'Evangile ?

Attitude des Bulgares.

Les Bulgares veulent que le monde s'occupe encore d'eux. Cette fois, ce n'est pas seulement leur fondation tyrannique envers les Musulmans qui attire l'attention. Ils préparent des questions de nature à faire oublier leurs cruautés contre leurs ceux qui n'appartiennent pas à leur nationalité.

On sait que les modifications, faites à Berlin des articles du traité de San Stéfano concernant la nouvelle principauté, avaient mécontenté les Bulgares. Depuis lors ceux-ci cherchaient constamment une occasion favorable pour pouvoir à leur tour agir sur tous les Bulgares. Ils viennent de trouver cette occasion dans les embarras de la S. Porte à propos de la question hellénique.

Le nombre des instructeurs militaires Russes qui arrivent en Bulgarie est si considérable, qu'on se demande si ce ne sont pas des régiments entiers qui passent le Danube. Les armes et les munitions arrivent dans la même proportion. Les expéditions des par-Bulgares ont même inquiété à l'apogée, et quelques unes des grandes puissances ont demandé des explications à ce sujet.

Nous ignorons jusqu'à quel point les explications fournies par le Principauté ont rassuré l'Europe. Nous sommes toutefois de ceux qui ne s'étonnent aucunement du gouvernement de Sofia ne cherchent allonger l'importance que la S. Porte attache au moment Bulgare, et les préparatifs faits à Andrinople ne peuvent pas la meilleure et la satisfaction de Constantinople envers la Bulgarie et la Roumélie Orientale.

Il y a des préparatifs au Montenégro, des préparatifs en Grèce. En y ajoutant aussi l'attitude des Bulgares, pensons être assurés de la paix en Orient ?

Les Osmanlis ont donc bien raison de croire que ce ne sera pas encore les interpreters diplomatiques, mais le bruit des armes que les peuples d'Orient auront à entendre longtemps.

Les fausses nouvelles.

Le *Phare du Bosphore* prétend que plusieurs soldats de l'armée ottomane du l'Epire et de la Thessalie désertent leurs rangs, et que le ministre de la guerre de la Grèce a donné l'ordre aux commandants des troupes helléniques sur les frontières, d'admettre les déserteurs Epirotes-Thessaliens dans l'armée hellénique, en leur faisant prêter serment sur le Coran.

S'il est vrai que le ministre de la guerre hellène ait transmis un pareil ordre, — et nous ne doutons pas qu'il n'agisse là d'une plaisanterie, — on bien si le *Phare du Bosphore* a donné une nouvelle invention par son imagination, ils ne pourront l'un ou l'autre que se rendre ridicules aux yeux du monde.

En examinant les rôles des armées étrangères et ceux de l'armée ottomane, on voit que cette dernière a le moins de déserteurs; attendu que, pour chaque Musulman, le service militaire n'est pas une corvée, mais un devoir religieux.

Si, par exemple, quelques individus ignorant leurs devoirs, acceptaient la bonde la désertion, nous pouvons affirmer hardiment qu'aucun d'eux ne voudra entrer au service d'une armée qui se prépare à des hostilités contre l'Empire. Il est surtout impossible que les Thessaliens et les Epirotes entrent dans l'armée hellénique, attendu qu'ils ont juré avec leurs concitoyens de défendre leur patrie contre la Grèce.

1815' Balkanların siyasi durumu. ("Balkanlar" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/balkanlar).

Berlin Antlaşması Sonrası Balkanlar. ("Berlin Antlaşması" *Tdv İslam Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/berlin-antlasmasi).

1914'te Balkanların Siyasi Durumu. ("Balkanlar" Tdv İslam Ansiklopedisi https://islamansiklopedisi.org.tr/balkanlar)